

A HADTUDOMÁNY ÉS A 21. SZÁZAD 2023

„A pályázat az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából, az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő által meghirdetett Nemzeti Tehetség Program NTP-TK-M-22-0005 kódszámú pályázati-támogatásból valósult meg.”

A HADTUDOMÁNY ÉS A 21. SZÁZAD 2023

Felelős kiadó:
Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály

Szakmai szerkesztő:
Dr. habil. Szelei Ildikó

Tördelés, borító:
Laska Pál

Nyomdai kivitelezés:
Colorcom Média kft.

ISSN: 2498-5228

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
<i>Ember István:</i> Additív gyártástechnológia alkalmazási lehetőségei vágótöltet készítésére	9
<i>Bodó Szabolcs:</i> Az Önkéntes Katonai Szolgálat első 2 évének tapasztalatai és jövő-beli lehetőségeiössz- haderőnemi erő támogatása az integrált magaslégköri-világűrbeli szolgáltatási infrastruktúrával.....	16
<i>Matányi Marcell:</i> A lakossági mobilizálás rendszere Magyarországon az 1809-es hadjárat során.....	27
<i>Szénási Imre:</i> Lengyelország haderejének fejlesztési iránya és területvédelmi tartalékos katonai rend- szere.....	39
<i>Szerencsi Zsolt:</i> Az önkéntes katonai szolgálat sajátosságai.....	50
<i>Bazós-Vigh Vivien:</i> Az Oroszországi Föderáció speciális érdekei az Északi-sarkon.....	61
<i>Paulov Attila:</i> Az ukrajnai menekültválságra adott magyar válaszok.....	68
<i>Füleki Réka:</i> A katonai hagyományok megjelenése a katonai oktatásban, nevelésben.....	76
<i>Szabóné Szabó Andrea:</i> Küldetésorientált vezetés az orosz-ukrán háború tükrében.....	85
<i>Nyári László:</i> Álhírek elleni küzdelem az oktatásban	109
<i>Horváth Dávid:</i> Az álhír és a hibrid hadviselés kapcsolata.....	119
<i>Juliana Almasri:</i> The Evolution of the Israeli National Project.....	138
<i>Mihail Istanovics Várdai:</i> How the 21st Century Can Impact on the Formulation of Non Arms Control Arrangements and Implementation of CSBMs?.....	157
<i>Kovács Ágota Johanna:</i> Nertus, egy pannoniai veterán pályafutása.....	166
<i>Márton Zsolt:</i> Idős otthonok fertőtlenítése, COVID járvány	171

<i>Trapp László:</i> kritikus infrastruktúra előerős őrzése és az intézkedéstaktikai képzések kapcsolata.....	191
<i>Hevesi Judit:</i> A cukorbetegség előfordulásának jelentősége a hon- és rendvédelmi szervek dolgozóinál	200

Előszó a Hadtudomány és a 21. század című tanulmánykötethez

Immár hét éve, hogy a Hadtudomány és a 21. század című konferenciát a Hadtudományi Doktori Iskola együtt szervezi a Doktoranduszok Országos Szövetség Hadtudományi Osztályával, kiemelten Stier Petra doktorandusszal, majd születhet a doktoranduszok aktuális kutatásaiból egy tanulmánykötet, amelyet a Kedves Olvasó most a kezében tart. A konferenciát azzal a céllal indítottuk, hogy lehetőséget teremtsünk a doktoranduszoknak kutatási eredményeik bemutatására, továbbá párbeszédet indítsunk a hadtudomány iránt érdeklődő oktatók, kutatók számára az együtt gondolkodásra a hadtudomány aktuális kérdéseiről.

A 2023-as tanulmánykötetben látható írásműveket tematikusan négy nagyobb fejezet köré csoportosítottuk, a Hadelmélet–Hadművészet, Biztonsági és a Társadalomtudományi tanulmányok köré, valamint az negyedik fejezbe az angol nyelvű írások kaptak helyet.

A Hadelmélet–Hadművészet tanulmányok fejezetben olvashatunk az additív gyártás világszerte elterjedt alkalmazásáról. Ez a technológia lehetőséget biztosít, hogy egyedi, különleges tárgyakat készíthessünk. A robbantástechnikában szintén alkalmazható a 3D nyomtatás, többek között akár lineáris vágótöltetek készítésére. A politejsav, mint alapanyag és a szálhúzásos nyomtatási technológia megfelelő alapot biztosíthat egy-egy ilyen hatékony töltet elkészítéséhez. Továbbá, érdekes tanulmány a lakossági mozgósítás rendszeréről szóló tanulmány. A napóleoni háborúk megnövekedett emberigénye kihatott a Magyar Királyság lakosságára is. 1792-1815 között sokezer férfit soroztak be a közös, császári-királyi hadseregbe. Az ország számára legnehezebb háború mégis az 1809-ben lezajlott ötödik koalíciós háború volt, hiszen ennek egyedülálló módon Magyarország is a mellékhadszínterévé vált. Ebben az esztendőben mutatkozott meg leginkább a gyakorlatban a magyar országgyűlés és a Károly főherceg (1771–1847) által vezetett Udvari Haditanács modernizációs törekvése, amely során a másodvonalbeli haderő: a generalis insurrectio korszerűsítésére valamint egy landwehr-típusú milícia rendszer felállítására törekedtek a Magyar Királyság határain belül.

Érdekes téma az Önkéntes Katonai Szolgálat első két évének tapasztalatairól szóló fejezet is. A Magyar Honvédség (MH) legújabb szolgálati formájának, az Önkéntes Katonai Szolgálat (ÖKSZ) létrehozásának a gondolata 2021. évben merült Magyarország kormánya részéről, amelyet elsősorban az Önkéntes Tartalékos Rendszer (ÖTR) egyre öregedő korfája generált. Ennek értelmében 2021 nyarán kialakításra került az ÖKSZ intézménye, amely elsősorban a magyar társadalom fiatalabb korosztályát, a 18-22 éves generációt célozta meg. E generáció megnyerésére egy teljesen új motivációs elem került beemelésre az ÖTR-be, amellyel a katonai szolgálatot vállalókat, szolgálataukért egyetemi felvételi többletpontokkal jutalmazta a magyar állam.

A biztonsági tanulmányok fejezetben az ukrainai menekültválságra adott magyar válaszokról olvashatunk. Az ukrainai fegyveres konfliktus kitörését követően Magyarország Kormánya a 1088/2022. (II.24.) Kormány határozattal létrehozta a Nemzetbiztonsági Operatív Törzset a felmerülő feladatok koordinálása céljából. Ezt követően a

Belügyminisztérium 2022. február 24. napján felállította a Műveleti Törzset (a továbbiakban: MT) a Nemzeti Veszély-helyzetkezelési Központban. Az MT-ben többek között szolgálatot teljesített az Országos Rendőr-főkapitányság, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság és az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság vezényelt állománnyal. Az MT főbb feladatai az adatszolgáltatások a határrendészeti, az idegenrendészeti és a polgári védelmi tevékenységet érintették. Az Oroszországi Föderáció speciális érdekei az Északi-sarkon című tanulmány bemutatja az Oroszországi Föderáció speciális érdekeit az Északi-sarkon, különösképp azért, mert jelenleg az Északi-sarkvidéki Tanácsban elnökségi szerepet tölt be az ország. Azon felül, hogy 2022. február 24-e óta háborúban áll Ukrajnával az Oroszországi Föderáció nem feledkezett meg az északi térségről sem és a mostani elnöksége alatt is aktívan részt vesz a Tanács munkáiban. Az Északi-sark, vagy más néven az Arktisz térsége mindig is fontos tényező volt az ország biztonságpolitikai kérdéseiben, mert a Jeges-tenger felől nyitott az ország, ott a legsebezhetőbb, ezáltal a legkönnyebb megtámadni, mert keleten és délen gyűrthegységek fogják közre és nyugaton pedig ott vannak a Kelet-európai-síkságot határoló magas- és középhegységek. Hatalmas partszakasszal rendelkezik az ország az északi térségen, 24 000 kilométer a jeges-tengeri határszakasza. Ez kihívásokat tartogat az Oroszországi Föderáció számára, mivel hatalmas infrastruktúrát kell kialakítani a zord vidéken.

A társadalomtudományi fejezetben érdekes téma a küldetésorientált vezetésről szóló tanulmány, amely az orosz-ukrán háború tükrében vizsgálja a kérdést. A vezetés fogalma többféle szempontrendszerből meghatározható, azonban egyvalamiben mindegyik megközelítés megegyezik, írja a szerző: a vezetés - bármilyen szintű és formájú közösséget veszünk is alapul - társas viszonyrendszerben, egyfajta kölcsönhatásban, kölcsönhatásként értelmezhető csak. A vezetés, mely tevékenység középpontjában az egyén vagy csoport áll, és noha befolyásoláson alapul, de minden esetben egyfajta felelősséget is jelent és feltételez. A vezetés mindenképpen egy adott struktúrában, meghatározott alapelvek, célok és módszerek mentén, meghatározott feltételek megléte esetén megvalósuló, komplex folyamatként értelmezhető, mely folyamatot – a hatékonyság érdekében – szükségszerűen a dinamizmus kell, hogy jellemezzen.

A katonai hagyományok megjelenése a katonai oktatásban, nevelésben című fejezet is hasznos olvasmány. A sorkatonaság felfüggesztése megváltozott körülményeket eredményezett Magyarországon, amely kihat a hadsereg és a társadalom kapcsolatára, valamint magára a Magyar Honvédség szervezetére is. Mivel a rendszerváltást követően a katonai utánpótlás már nem biztosított, illetve a Magyar Honvédség, mint munkaerő piaci szereplő képviselteti magát, a Honvédelmi Minisztérium számára kiemelt prioritás a katonai életpálya modell megfelelő promotálása a fiatalok körében. A honvédség és a társadalom közelítésének egyik módja a hadsereg érték- és normarendszerének, illetve a katonai hagyományok széleskörben történő megismertetése.

A megváltozott körülmények szükségszerűvé tették a hazafias-honvédelmi nevelés előtérbe helyezését, valamint a katonai hagyományok által megjelenített értékek és eszmék szervezett módon, széles körben történő átadását a fiatalabb generáció számára. Az interdiszciplináris társadalomtudományi fejezetben is sok említésre méltó ta-

nulmány olvasható. Az egyik, amire felhívnám a figyelmet, a cukorbetegség előfordulásának jelentőségéről szól, amit a szerző a hon- és rendvédelmi szervek dolgozóinál vizsgált. A cukorbetegség folyamatosan növekvő globális előfordulása elsősorban a kialakult krónikus szövődmények miatt hatalmas terhet ró az egyénre és a társadalomra egyaránt. A tudomány fejlődésével a betegség egyre több rizikófaktora válik ismertté, patomechanizmusa pedig mind inkább érthetővé. A cukorbetegség megelőzése és a szolgálatképesség minél hosszabb időre való megőrzése céljából a fegyveres erők, rendvédelmi szervek és nemzetbiztonsági szolgálatok egészségügyi alapellátó egységei által végzett gyógyító-megelőző tevékenységébe bele kell tartoznia a cukorbetegsége hajlamosító tényezők feltárásának és kezelésének, a betegségben érintettek szűrővizsgálatának, a korai panaszokat még nem okozó kórmegelőző állapotok felismerésének és szükség esetén az egyénre szabott gyógykezelés mielőbbi megkezdésének. A másik, a kritikus infrastruktúra élőerős őrzése és az intézkedéstaktikai képzések kapcsolatát taglalja. Magyarországon, sajátos módon a kritikus infrastruktúrák védelmét fegyveres biztonsági őrök látják el. Fegyveres biztonsági őrrel kell védeni az állam működése, illetőleg a lakosság ellátása szempontjából kiemelkedően fontos tevékenységet, létesítményt, szállítmányt, ha a védelmére a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek nem kötelezettek, de az őrzés a közbiztonság vagy a nemzeti vagyon védelme érdekében indokolt.

A tanulmánykötet értékét emeli, hogy a közreadott publikációk többsége a legújabb hadtudományi kutatások eredményeit mutatja be. A kötet „palettája” rendkívül színes, sokrétű: a hadművészet, hadászat, biztonságpolitikai, információ-biztonság, a védelem társadalomtudomány területéről vizsgálnak jelenségeket, összefüggéseket, amelyek hozzájárulnak a hadtudomány gazdagodásához.

Dr. Szelei Ildikó
szerkesztő

HADELMÉLET–HADMŰVÉSZET TANULMÁNYOK

Additív gyártástechnológia alkalmazási lehetőségei vágótöltet készítésére

Ember István

Bevezetés

A műszaki támogatás feladatai kifejezetten összetettek,¹ és ezek között a robbantások fokozottan veszélyes tevékenységek, ezért fontos, hogy mindig naprakész kutatási eredményekkel rendelkezünk a területen. A katonai műszaki kutatások fontos szerepet töltenek be a szakma legfontosabb kijelölt kutatási irányaiban.² A gazdaságosság és hatékonyság kérdése a robbantási feladatoknál is fontos, de veszélyessége miatt a biztonság az egyik legfontosabb szempont.³

Sok kifejezetten érdekes és modern kutatási terület került napjainkban reflektorfénybe. Az egyik a mesterséges intelligencia, mely megalkotásakor még nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket,⁴ viszont manapság már a katonai döntéshozatal egyes elemeibe történő integrálását vizsgálják a szakemberek.⁵ A virtuális valóság a következő, ami jelentősen segítheti a kiképzési feladatok hatékonyságát.⁶ A gépek autonómiája, mely szabad akarat és lélek nélküli önálló tevékenységként értelmezhető,⁷ szintén jelentős tudományos és morális kérdése korunknak.

E területek mellett a 3D nyomtatás vagy additív gyártás is az érdeklődés középpontjában van. Tanulmányomban megvizsgálom ennek a technológiának a robbantástechnika egyik speciális része, a vágótöltetek készítése során történő alkalmazhatóságát. Feltételezésem szerint a széles körben elterjedt eljárások között azonosítható olyan, mely olcsó, gyors és kellően hatékony megoldást biztosít a lineáris vágótöltet alkatrészek elkészítésére. Ennek eredményét további kutatásaim során fogom majd felhasználni, a gyakorlatban is alkalmazható töltet kivitelezése érdekében.

A 3D nyomtatás egyes technikai lehetőségei

Az additív gyártás esetében ugyan nem lehetetlen az összes számításba vehető módszer és eljárást összegezni, de mindenképpen kihívásokkal teli feladat. Ennek az az oka, hogy folyamatos fejlesztés középpontjában van a technológia, nap, mint nap láthatunk jobb, gyorsabb, pontosabb technikai eszközöket és a technikai megoldások is szélesednek. Éppen ezért nem kísérlem meg minden ilyen változat bemutatását, tanulmányomban kizárólag a témához kapcsolódó legfontosabbakra helyezem a hangsúlyt.

A szálolvasztásos módszer⁸ (FDM) az első, melyet kiemelek. Ez napjainkban az egyik legelterjedtebb technológia a 3D nyomtatás világában. Az FDM nyomtatók elsősorban

¹ KOVÁCS 2002: 30–35.

² BODA et al. 2016: 1–23.

³ PADÁNYI 1994: 63.

⁴ NÉMETH – VIRÁGH 2022: 21.

⁵ FAZEKAS 2022: 51–52.

⁶ NÉMETH – VIRÁGH 2022: 5.

⁷ TÓTH – VÉG 2022: 114.

⁸ Angolul: Fused Deposition Modeling.

valamilyen hőre lágyuló polimert használnak fel. A „filament”-nek nevezett szálakat tekerceselve lehet beszerezni és kifejezetten széles a választék. A leggyakoribbak ezek közül: politejsav⁹ (PLA), polietilén-tereftalát-glikol (PET-G), akrilnitril-sztirol-akrilát (ASA) és az akrilnitril-butadién-sztirol (ABS). A filament a léptető motor húzására érkezik be a „hotend” nevű alkatrészbe, mely az alapanyagra jellemző hőmérsékleten megolvasztja azt. A folyamatos anyagbeáramlás hatására az olvadék fúvókán keresztül távozik az építőtérben található tárgyasztalra. A tárgyasztal hőmérséklete szintén az alapanyag sikeres felhasználásához van beállítva, mert fűthető. Általában a „hotend” mozgása adja a vízszintes dimenziókat, míg a tárgyasztal mozog függőlegesen. A rétegek a fúvóka nyílásán kiáramló olvadék hűlése közben egymáshoz tapadnak, ezzel kialakítva a kívánt tárgyat.¹⁰

A második típus az úgynevezett sztereolitográfiás¹¹ (SLA) additív gyártás. Fotopolimerek alkalmazásával készül el a kész tárgy a folyamat során. A munkaasztal ebben a technológiában is függőleges mozgást végez, ezzel megteremtve a rétegek egymásra épülésének lehetőségét.

Az előzőhöz képest merőben eltérő azonban a módszer. A folyékony alapanyagban egy rétegnyt elmerülő munkaasztalon egy lézer világítja meg a megfelelő pontokat, ezzel megszilárdítva azokat. Amikor az első réteg minden szükséges pontja megszilárdult, a munkaasztal tovább merül az anyagban egy rétegnyt, majd ismét a lézer lép működésbe. A folyamat végén a kész tárgyat izopropil-alkohol fürdőben kell megtisztítani a maradék folyékony alapanyagtól, majd ultraviola (UV) sugárzásban kell kezelni. Az utómunkálatok biztosítják, hogy a kiemelkedő minőségű felület és az elvárt anyagminőség kialakuljon.¹²

A szelektív lézeres szinterelés¹³ (SLS) a következő meghatározó technológia. Alapanyaga por állagú, a legtöbb esetben valamilyen nylon. A munkaasztalra egy réteg port terít a készülék, melyet szintén lézersugarak világítanak meg a megfelelő pontokon. A kész rétegre egy újabb porréteg kerül, majd ismét a lézeres szilárdítás következik. A lézer által közölt energia nem elegendő az alapanyag felolvasztáshoz, de kémiai kötés kialakításához igen. A folyamat sajátossága, hogy az elterített, de fel nem használt por visszanyerhető és megfelelő keverési arány mellett visszaadagolható újabb projektekhez.¹⁴

A lézeres megolvasztás¹⁵ (SLM) és az elektronsugaras megolvasztás¹⁶ (EBM) során már az alapanyag olvadása is bekövetkezik. A folyamat technológiája megegyezik SLS rendszerével, de a késztermék magasabb minőségű. Fém alkatrészgyártására tökéletesen megfelel ez a technológia.¹⁷

⁹ Angolul: polylactic acid.

¹⁰ GÁL – NÉMETH 2019: 233.; EMBER 2022a: 76.

¹¹ Angolul: Stereolithography Apparatus.

¹² GÁL – NÉMETH 2019: 233–234.

¹³ Angolul: Selective Laser Sintering.

¹⁴ GÁL – NÉMETH 2019: 234.

¹⁵ Angolul: Selective Laser Melting.

¹⁶ Angolul: Electron Beam Melting.

¹⁷ GÁL – NÉMETH 2019: 234.

A fotopolimer jetting¹⁸ (PJ) eljárás már merőben eltérő. A folyamatos UV megvilágításban fürdő építőtérbe csepegtetéssel jut be az alapanyag, ahol az a fény hatására megszilárdul. A ragasztott jetting¹⁹ (BJ) technológia során pedig kötőanyagot juttatnak a porrétegekbe, így felépítve a várt terméket. Magas minőségű tárgyak készülhetnek mindkét eljárással.²⁰

Az utolsó bemutatott eljárás a laminálásos elven történő gyártás²¹ (LOM). A technológiai folyamat lemezek vagy lapok behúzásával indul. Ezeket egy lézer segítségével a kívánt kontúrvonalak mentén elvágják. Az egymáson fekvő kimetszett részeket egy melegített henger egymáshoz préseli, gyakorlatilag egymásra vasalja őket. A vasalás után pedig ismétlődik a folyamat újabb lapréteg behúzásával és vágásával.²²

A 3D nyomtatás hadi alkalmazásának lehetőségei

Egy gyártási eljárás alkalmazásának katonai vonatkozásban történő vizsgálata sok tekintetben is furcsa lehet a témában nem kellő ismerettel rendelkezőknek. A hadseregek számára piaci szereplők gyártják le a szükséges technikai eszközöket, gépeket és alkatrészeket. Ez így valóban kissé idegen megközelítés lehet, de ismerve az additív gyártás előnyeit és korlátait már árnyaltabb képet kapunk. A téma jelentőségét az is mutatja, hogy több kutató vizsgálja²³ ezeket a lehetőségeket.

Egyelőre még nem lehetséges mindent réteges építési technológiával előállítani, de a lehetőségek folyamatosan bővülnek. Ezeknek a módszereknek az alkalmazása főleg ott lehetséges hadi keretek között, ahol:

- kis sorozatszámú szükséges tárgyak készítéséről van szó: oktatási anyagok, speciális töltettestek stb.;
- ritkán szükséges tárgyakat kell elkészíteni: kopóalkatrészek, görgők stb.;
- a tárgy pótlása a felhasználás helyén nem lehetséges, vagy indokolatlanul drága: műveleti területen, hadihajó fedélzetén stb.;
- a szükséges tárgy ipari gyártása már megszűnt;
- teljesen egyedi tárgyra van szükség: különleges formájú idomtöltetek, egyedi felépítésű és összetételű számítógépek házai stb.;
- a kutatás-fejlesztés területén készült prototípusok esetében.

Ezek a területek természetesen átfedést mutatnak a civil felhasználással is. Mivel manapság egyre több háztartásban is fellelhetők a 3D nyomtatók olcsóbb, de használható változatai, kijelenthetjük, hogy egyre szélesebb lesz majd a jövőben mindkét tekintetben a felhasználási terület. Új irányok fognak nyílni, melyeket jelenleg még csak sejtünk, vagy remélünk.

Szeretnék néhány lehetséges példát a fenti listából kiemelni, hogy alátámasszam annak létjogosultságát. A haditechnika területén elengedhetetlen, hogy a szakemberek meg-

¹⁸ Angolul: Poly Jet.

¹⁹ Angolul: Binder Jet.

²⁰ GÁL – NÉMETH 2019: 233–234.

²¹ Angolul: Laminated Object Manufacturing.

²² GÁL – NÉMETH 2019: 236.

²³ VÉGVÁRI – HEGEDŰS – ZENTAY 2022: 58–62.

felelő minőségű és alapos felkészítést kapjanak, kifejezetten abban az időszakban, amikor a Magyar Honvédség (MH) technikai eszközeit kiemelkedő ütemben modernizálják. A Zrínyi–2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program során beszerzett Leopárd 2 harckocsiváltozatok esetében szintén szükséges a magas szintű technikai ismeret. A terület oktatásával foglalkozó szakemberek, kutatók a fenti célok érdekében elkészíteték az eszköz Wilson-rendszerű bolygóműves sebességváltójának modelljét 3D nyomtatással.²⁴

Másik ilyen terület a kumulatív tölteteké, ahol korábbi kutatási eredményeim megmutatták, hogy a robbantástechnika is egy kiváló irány az additív gyártás hadi alkalmazására. Az ilyen eljárással készült töltetek az ipari változatokhoz képest eltérő teljesítménnyel rendelkezhetnek, viszont nem szükséges azokat jelentős számban tárolni, beszerezni. Ez természetesen nem minden katonai robbantástechnikában alkalmazott töltetnél van így, de egyes tüzserész feladatoknál megfelelő módszer lehet. A 3D nyomtatással készült töltetek képesek voltak közepes űrméretű tüzérségi gránátok falát átlukasztani, annak ellenére, hogy kizárólag PLA volt az alapanyaguk. Az atom-, biológiai- és vegyi tüzserész az egyik legnagyobb szakértelmet követelő tüzserész terület,²⁵ a fenti teljesítmény pedig alkalmassá teheti ezeket a tölteteket egyes speciális robbantások során vegyi töltetű eszközök részleges, vagy teljes hatástalanítására.²⁶

Vágótöltetek a robbantástechnikában

A vágótöltetek esetében meg kell jegyezni, hogy azokat alapvetően fémek darabolására alkalmazhatjuk. Természetesen itt is van összemosódás a polgári és hadi alkalmazás között. Kezdetben ezen a területen is a katonai fejlesztés és alkalmazás volt az elterjedt, mely később implementálásra került a piaci keretek közé.²⁷ Ebben a tekintetben tehát nem lehetséges egyértelműen meghatározni a két terület közötti éles határvonalat. Ez kifejezetten igaz az építmények robbantásos bontására, mert a polgári és hadi módszerek ugyan eltérhetnek, de az alkalmazott anyagok és eszközök azonosak lehetnek.

A fenti alkalmazási lehetőség egyik legjobb példája a fémszerkezetű hidak rombolása lehet. Egy ilyen feladatnál nagy jelentősége lehet ezeknek a lineáris vágótölteteknek, melyek nagyban hozzájárulhatnak az optimális robbanóanyag és gyújtószer felhasználáshoz, valamint akár a robbantás egyes káros hatásainak csökkentéséhez. A vágótöltetek előnyösek lehetnek továbbá a rövid szerelési idő, a nagy hatékonyság miatt és növelhetik a biztonságos végrehajtást, valamint a töltetekkel a lerobbantott elemek optimális méretre darabolhatók a további kezelésükhöz.²⁸ Ezek alapján tehát kifejezetten sok előnnyel járhat az alkalmazásuk a fémszerkezetek bontásánál.

A kizárólag katonai robbantástechnikai feladatok közül kiemelhető, hogy a katonai műszaki alkalmazás már több évtizedes múltra tekint vissza. A nyújtott kumulatív töltetek

²⁴ GYARMATI – HEGEDŰS – GÁVAY 2022: 125–126.

²⁵ BEREK 2016: 22–34.

²⁶ EMBER 2022b: 15–20.

²⁷ LUKÁCS 2010: 186.

²⁸ DUAN et al. 2017: 1–11.

méretezése a magyar katonák számára viszonylag egyszerű szabályok mellett elvégezhető feladat.²⁹ Természetesen a vágótölteteknek vannak modern változatai, melyek alkalmasak lehetnek akár tűzszerész szakfeladatok egyes részfeladataira is. Ez jelentheti akár a terroristák által készített improvizált robbanótestek³⁰ hatástalanításának folyamatát, vagy a hagyományos, katonai eredetű robbanótestekét is. Ez utóbbi vonatkozásában a nagyobb méretű légibombák³¹ esetében kifejezetten jól működhet a nagyobb felület és az arányait tekintve nem kifejezetten vastag fal miatt.

Vágótöltetek additív gyártási lehetőségei

Az additív gyártáshoz mindenképpen szükséges megválasztani a megfelelő alapanyagot. Itt fontos megvizsgálni, hogy milyen robbanóanyaggal fog kapcsolatba lépni az alkalmazás során és milyen hosszú ideig. A robbanóanyag esetében a helyszíni készre szerelés miatt valamilyen plasztikus robbanóanyag lesz a megfelelő választás. A SEM-TEX kiváló robbanási tulajdonságokkal rendelkezik³² és megfelel ehhez a feladathoz. A másik lényeges szempont, hogy nem várható a számításba vehető műanyagok és fémek esetében káros kémiai átalakulás. A helyszíni feltöltés miatt lecsökkentett expozíciós idő miatt ennek bekövetkezése szinte lehetetlen.

A másik fontos szempont, hogy könnyen és viszonylag olcsón gyártható legyen a vágótöltet. Ezeknek a céloknak az elérése FDM technológiával gyártott, polimer tárgyak esetében a legkönnyebb. Azonban ennek vannak hátrányai is, mert az alacsony sűrűségű béléstesttel szerelt kumulatív töltet átütési hatékonysága jelentősen kevesebb, mint a fém változatoké. Az eddigi tapasztalatok alapján a PLA megfelel a célnak, különösen akkor, ha nem kell hosszú tárolási idővel számolni. A speciális katonai igényekhez vélhetően az ABS, vagy az ASA fog illeszkedni a legjobban.

A fém 3D nyomtatás esetében lehetséges a töltet hatékonyságának növelése, de a költségek jelentősen nagyobbak és a gyártási idő is hosszabb. Ez nem jelenti azt, hogy egyes esetekben ez nem lehet célravezető, de ezeket a helyzeteket egyedileg kell megvizsgálni a megtérülés szempontjából. Hasonló a helyzet az SLS technológiával, ami a nylon fizikai tulajdonságaival jobb hatékonyságot ígér, de a költségek itt is magasabbak. Ebben a két esetben a gyártó berendezés beszerzési költsége is jelentős tétel, bár ez szubjektív szempont.

A kompozitok alkalmazása szintén előnyöket hordozhat, de komplex elemzésre lenne szükség a különböző polimer-polimer, polimer-fém kombinációk hatékonysága esetében. Ezen kívül minden esetben szükség lenne a költségek számvetésére és a gyártási idő minimalizálására.

Mindezek alapján a kutatásaimat első sorban FDM technológia és polimer alapanyag alkalmazása mellett fogom folytatni, mert ezek ígérik a legolcsóbb, leggyorsabb megoldást, mindezt elfogadható teljesítménnyel.

²⁹ LUKÁCS 1992: 29.

³⁰ KOVÁCS 2012a: 37–52.; KOVÁCS 2012b: 35–44.

³¹ DARUKA 2014: 70–78.

³² DARUKA 2016: 39.

Összegzés

Az additív gyártásnak egyaránt van jelentősége a polgári és a katonai robbantástechnika területén. Véleményem szerint ezen a vonalon is dinamikus emelkedés várható az alkalmazás elterjedésében, bár egyelőre a robbanóanyagot még nem lehetséges gazdaságosan és biztonságosan közvetlenül ilyen eljárással a töltetházba helyezni.

A legyorsabb és leggazdaságosabb módszernek az FDM technológia mutatkozott, a 3D nyomtatás legelterjedtebb alapanyaga pedig a PLA. Amennyiben a jövőben magasabb minőségű alapanyag igények mellett lenne szükség vágótöltet alkatrészek készítésére, akkor érdemes lesz majd felülvizsgálni a fenti eredményeket.

Tanulmányom eredményét felhasználva elkészítem egy vágótöltet tervét, miután meghatározom szükséges paramétereit. A 3D nyomtatást a feljebb jelzett FDM technológiával tervezem elvégezni. A töltet hatékonyságát gyakorlati szinten, robbantásokkal fogom igazolni.

Amennyiben a források lehetővé teszik, a jövőben fontos további kutatási iránynak gondolom a fém-polimer kompozitok, a nylon és az additív technológiával készült fém béléstestek hatékonyságának vizsgálatát.

A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM ÚNKP-22-3-II-NKE-27 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

Felhasznált irodalom

BEREK Tamás (2016): ABV (CBRN) tűzszerészcsoport, mint a biztonsági kihívásokra adott válaszlépés. *Bolyai Szemle*, 25(4), 22–34. Online: [https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14564/ABV%20\(CBRN\)%20t%20zser%E9szcsoport,%20mint%20a%20biz-](https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14564/ABV%20(CBRN)%20t%20zser%E9szcsoport,%20mint%20a%20biztons%E1gi%20kih%EDv%E1sokra%20adott%20v%E1laszl%E9p%E9s.pdf?sequence=1)

[tons%E1gi%20kih%EDv%E1sokra%20adott%20v%E1laszl%E9p%E9s.pdf?sequence=1](https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14564/ABV%20(CBRN)%20t%20zser%E9szcsoport,%20mint%20a%20biztons%E1gi%20kih%EDv%E1sokra%20adott%20v%E1laszl%E9p%E9s.pdf?sequence=1)
BODA József et al. (2016): A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 16. 1–23. Online: <http://www.med.u-szeged.hu/download.php?docID=90702>

DARUKA Norbert (2014): Robbanótestek I. – Amit a bombákról tudni érdemes. *Műszaki Katonai Közlöny*, 24(4), 68–82. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/2298/1565>

DARUKA Norbert (2016): Robbanóanyag-ipari alapanyagok és termékek osztályozásának lehetőségei. *Műszaki Katonai Közlöny*, 26(1), 26–44. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/2187/1456>

DUAN, Baofu et al. (2017): Blasting demolition of steel structure using linear cumulative cutting technology. *Advances in Mechanical Engineering*, 9(11), 1–11. Online: <https://doi.org/10.1177/1687814017729089>

EMBER István 2022a: 3D nyomtató alkalmazási lehetősége egyes speciális robbantási feladatoknál. In DARUKA Norbert (szerk.): *Fúrás-Robbantástechnika Nemzetközi Szimpózium Különkiadás 2022*. Budapest: Magyar Robbantástechnikai Egyesület, 75–83.

EMBER István (2022b): Modern kumulatív töltetek hatékonyságának vizsgálata. *Haditechnika*, 56(6), 15–20.

FAZEKAS Ferenc (2022): Application of Artificial Intelligence in Military Operations Planning. *AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*, 21, 2. 41–54. Online: <https://doi.org/10.32565/aarms.2022.2.3>

GÁL Bence – NÉMETH András (2019): Additív gyártástechnológiák katonai alkalmazásának vizsgálata, különös tekintettel a katonai elektronika területére. *Hadmérnök*, 14(1). 231–249. Online: <https://doi.org/10.32567/hm.2019.1.19>

GYARMATI József – HEGEDŰS Ernő – GÁVAY György (2022): Automata sebességváltóban alkalmazott kapcsolt bolygóművek – Wilson-váltó: Harckocsi-sebességváltó modell kialakítása 3D nyomtatással oktatási célból. *Műszaki Katonai Közlöny*, 32 (3), 113–126. Online: <https://doi.org/10.32562/mkk.2022.3.7>

KOVÁCS Zoltán (2002): Gondolatok a műszaki támogatás és a műszaki zárás alapjairól. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 6(1), 30–35.

KOVÁCS Zoltán (2012a): Az improvizált robbanóeszközök főbb típusai. *Műszaki Katonai Közlöny*, 22(2), 37–52. Online: https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/2012_2_03_IED-k_f%C5%91bb_t%C3%ADpusai_-_Kov%C3%A1cs_Z.pdf

KOVÁCS Zoltán (2012b): Fontos létesítmények IED elleni védelme. *Műszaki Katonai Közlöny*, 22(k.sz.), 35–44. Online: https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/2012_k_05_IED_elleni_v%C3%A9delem_-_Kov%C3%A1cs_Z.pdf

LUKÁCS László (1992): *A kumulatív hatás és a kumulatív töltetek méretezése. Jegyzet a Szárazföldi Haderőnemi Fakultás műszaki hallgatói számára.* Magyar Honvédség, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Műszaki tanszék.

LUKÁCS László (2010): A kumulatív töltetek és gyakorlati alkalmazásuk. *Műszaki Katonai Közlöny*, 20(1–4), 175–196. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/2866/2122>

NÉMETH András – VIRÁGH Krisztián (2021): Virtuális valóság és haderő I. rész. *Hadmérnök*, 55(2), 5–12. Online: <http://doi.org/10.23713/HT.55.2.02>

NÉMETH András – VIRÁGH Krisztián (2022): Mesterséges intelligencia és haderő – A mesterséges intelligencia fejlődéstörténete I. rész. *Hadmérnök*, 56(1), 17–22. Online: <https://doi.org/10.23713/HT.56.1.03>

PADÁNYI József (1994): *A Magyar Honvédség műszaki csapatainak lehetőségei és feladatai békeidőben a természeti- és civilizációs katasztrófák megelőzésében és a következmények felszámolásában.* Kandidátusi értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

TÓTH József Lukács – VÉG Róbert (2022): Autonóm terepjáró eszközök. *Műszaki Katonai Közlöny*, 32(2), 107–116. Online: <https://doi.org/10.32562/mkk.2022.2.8>

VÉGVÁRI Zsolt – HEGEDŰS Ernő – ZENTAY Péter (2022): A 3D nyomtatás és katonai alkalmazásának lehetőségei I. rész. *Haditechnika* 56(6) 58–62.

Az önkéntes Katonai Szolgálat első 2 évének tapasztalatai és jövőbeli lehetőségei

Bodó Szabolcs

Bevezetés

A Magyar Honvédség (MH) legújabb szolgálati formájának, az Önkéntes Katonai Szolgálat (ÖKSZ) létrehozásának a gondolata 2021. évben merült Magyarország kormánya fejében, amelyet elsősorban az Önkéntes Tartalékos Rendszer (ÖTR) egyre öregedő korfája generált. Ennek értelmében 2021 nyarán kialakításra került az ÖKSZ intézménye, amely elsősorban a magyar társadalom fiatalabb korosztályát, a 18-22 éves generációt célozta meg. E generáció megnyerésére egy teljesen új motivációs elem került beemelésre az ÖTR-be, amellyel a katonai szolgálatot vállalókat, szolgálatukért egyetemi felvételi többletpontokkal jutalmazta a magyar állam.

Az ÖKSZ létrehozása és elindítása egybeesett a Nemzeti Közsolgálati Egyetem (NKE) Hadtudományi Doktori Iskolájában (HDI)³³ folytatott doktori tanulmányaim kezdetével, és amely jól illeszkedik az önkéntesség vagy hadkötelezettség alapján fenntartott haderő témában folytatott tudományos kutatási tevékenységemhez. Szinte adta magát az ötlet, hogy tudományos kutatásaim részét képezze az ÖKSZ vizsgálata és folyamatos monitorozása, amelyet a rendszer megismerésén és folyamatos nyomon követésén túl kérdőíves felmérésekkel, kiértékelésével és az abból levont következtetésekkel próbálom végezni. A 2021. évben indult ÖKSZ (ÖKSZ-1) felmérésből 2022. év elején tanulmányt készítettem „Egy új szolgálati forma: az Önkéntes Katonai Szolgálat” címen és amelyet az MH tudományos folyóirata, a Honvédségi Szemle (HSZ) 150. évfolyamának novemberi (2022/6. szám) száma publikált.³⁴

Az ÖKSZ-1 kezdeti sikere arra ösztönözte Magyarország honvédelmi vezetését, hogy az ÖKSZ rendszerét fenntartva, az esetleges hiányosságokat kijavítva, 2022. évben is meghirdesse és elindítsa az ÖKSZ-t elsősorban a 2022. évben egyetemi felvételt nem nyert fiatalok számára annak érdekében, hogy közvetlenül népszerűsítse az MH-t és az ÖKSZ-t, továbbá biztosítsa az MH humán erőforrásának esetleges hiányait, valamint növelje a MH kiképzett hadköteleseinek egyre csökkenő számát.³⁵ A 2022-ben jelentkezett ÖKSZ állomány (ÖKSZ-2) körében végzett kérdőíves felmérésem legújabb eredményeit, valamint annak a korábbi eredményekkel történő összevetését jelen konferenciakötetben hozom nyilvánosságra. A tanulmányban az ÖKSZ lehetséges jövőjével kapcsolatban kísérletet teszek néhány gondolat, javaslat megfogalmazására, amelyek az MH stratégiai szintű tervezőinek is hasznos megállapítások lehetnek.

³³ <https://hdi.uni-nke.hu/nyitolap> (letöltés ideje: 2022. december 25)

³⁴ Bodó Szabolcs alezredes: Egy új szolgálati forma: az Önkéntes Katonai Szolgálat, Honvédségi Szemle 2022/6 szám, <https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.6.4> (letöltés ideje: 2022. december 25)

³⁵ Szabó István: Idén is várják a jelentkezőket önkéntes katonai szolgálatra. HEOL – Heves Megyei Hírportál, 2022. július 04., <https://www.heol.hu/helyi-kek-hirek/2022/07/iden-is-varjak-a-jelentkezoeket-onkent-es-katonai-szolgalatra> (letöltés ideje: 2023. január 03)

A kérdőíves felmérés körülményei

A kérdőív összeállításánál az ÖKSZ-ben szerepet vállalók nemi, életkori, területi megoszlására, iskolai végzettségére, a jelentkezés motivációjára, katonai érdeklődésére, a mobilitására, közösségi nyitottságára, valamint a kiképzéssel kapcsolatos elégedettségére, a katonai közeggel szembeni kezdeti félelmeikre kerestem válaszokat. Ennek érdekében 20 pontban állítottam össze a kérdőív kérdéseit, ahol az érthetőség érdekében törekedtem az egyértelmű megfogalmazásra.

A 2021. évi kérdőíves felmérés végrehajtását a MH parancsnokának írásos engedéllyel végeztem, amelynek kivitelezését a ÖTR működtetésével megbízott katonai szervezet, az MH Tartalékképző és Támogató Parancsnokság (MH TTP) segítségével hajtottam végre, amelyet nehezített az a tény, hogy az MH parancsnoka kezdetben „nem nyilvános” minősítéssel engedélyezett a számomra. Az ÖKSZ-1 állományának 2021. december és 2022. január közötti időszakban mértem fel, amelynek kiértékelésére 2022. február hónapban került sor. A kérdőívet 188 fővel sikerült, önkéntes és anonim módon kitöltetnem, amelyet a felmérés időszakában meglévő, 381 fő ÖKSZ-1 létszámhoz³⁶ viszonyítva sikeresnek ítélt meg. A kiértékelésből levont következtetéseimből 2022. február–márciusban került összeállításra az ÖKSZ-t bemutató tanulmány, amelyet a HSZ-ben terveztem megjelentetni. Tekintettel arra, hogy az MH parancsnokának „nem nyilvános” minősítése nem csak a felmérésre, hanem az abból levont következtetésekre is vonatkozott, ezért az elkészített írást előzetes bírálatra elküldtem a minősítő számára, aki a bírálatba bevonta az MH TTP parancsnokát és szakállományát is. A bírálat így egy teljeskörű vizsgálattal zárult, amely következményeként katonai igazgatási, jogi és kommunikációs szempontok szerint is elhárult az akadály a tanulmány megjelentetése előtt. A széleskörű előzetes szakmai bírálatnak köszönhetően a HSZ szerkesztőbizottsága a további szakmai lektorálástól eltekintett, így csupán a tördeléssel kapcsolatos bírálatot kellett elvégezni.

Az ÖKSZ-2 kérdőívében minimális változtatást eszközöltem, annak érdekében, kiderüljön számomra az ÖKSZ-1 és az ÖKSZ-2 állománya közötti – feltételezésem szerint – pozitív, a jelentkezés motivációjára vonatkozó kapcsolat. Mivel a második felmérés eredményeit az első felmérés eredményeivel terveztem összehasonlítani, fontosnak tartottam, hogy a felmérés közel azonos körülmények között kerüljön végrehajtásra, így a felmérés időpontja, a felmérés módja, illetve a kérdőív összetétele is közel hasonló volt az előző évihez. Ennek értelmében a felmérés 2022. decemberben került kivitelezésre, amely során 135 főt sikerült szintén önkéntes, anonim módon felmérni.

Általános adatokból levont következtetések³⁷

A kérdőív első részében általános adatokra kerestem a választ, mint például a nemi megoszlás, életkori adatok, lakóhelyre vonatkozó statisztikák, iskolai végzettség. A társadalomkutatási módszertan szerint a felmérés időszakában meglévők összlétszáma

³⁶Bodó: Egy új szolgálati forma i.m., p.48 (letöltés ideje: 2022. december 25)

³⁷Vö. Bodó: Egy új szolgálati forma i.m. p50-51

(2021. évi ÖKSZ-1 381 fő, 2022. évi ÖKSZ-2 230 fő³⁸) volt az ún. alapsokaság és a felmérésben önkéntes alapon résztvevők száma (ÖKSZ-1 188 fő, ÖKSZ-2 135 fő) volt az ún. kutatási minta. Jelentős csökkenésnek ítélem meg az ÖKSZ-2 ÖKSZ-1-hez viszonyított létszámait, mert amíg az ÖKSZ-1-t 2021 szeptemberében 502 fő kezdte meg, addig az ÖKSZ-2 2022 szeptemberében csupán 341 fő. A felmérés idejére történő 33 %-os lemorzsolódás is magasabb volt az ÖKSZ -2 esetében (ÖKSZ-1 – nél 24%) azonban ezek között már 39% volt azok száma, akik szerződéses jogviszonyba történő áthelyezéssel vált ki az ÖKSZ állományából (az ÖKSZ-1 esetén ez még nem volt mérhető). Az előkészítettebb toborzás ellenére történt jelentősebb számú csökkenéshez hozzájárult a rekordalacsony munkanélküliség, tekintettel arra, hogy Magyarországon az ÖKSZ-2 idején (2022 harmadik és negyedik negyedév, valamint 2023 első negyedév) soha nem látott alacsony szinten volt a regisztrált munkanélküliek száma.³⁹ A MH, mint nonprofit szervezet és munkáltató, erős nemzetgazdasági mutatók esetén nem tud a munkaerőpiacon versenyre kelni a profitorientált versenyszférával⁴⁰.

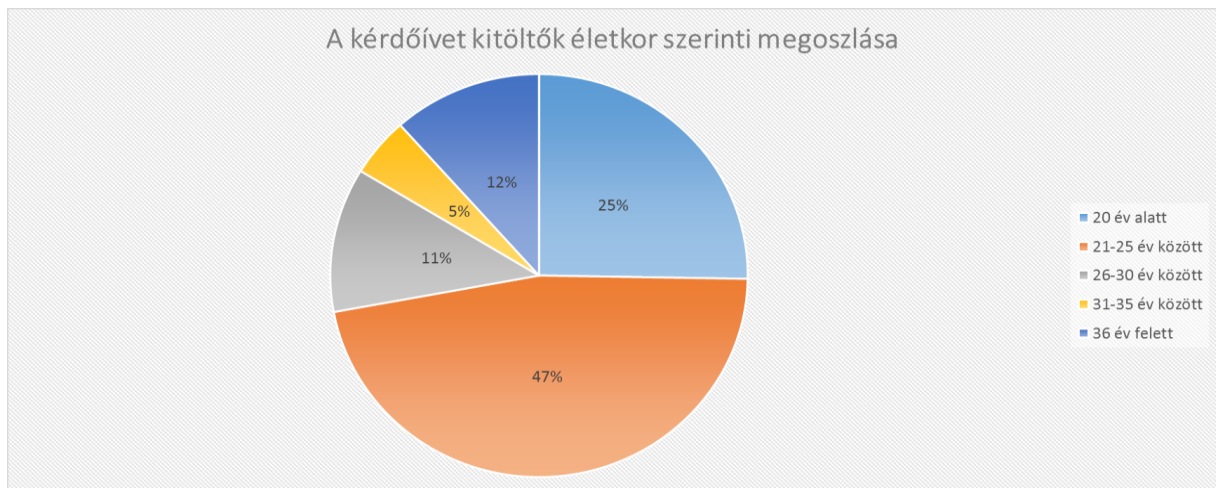
2022-ben a résztvevők nemi megoszlásában – a kormány azirányú elvárásainak megfelelően, hogy az ÖKSZ-szel növelni lehessen a kiképzett hadkötelesek számát – a 2022. évi ÖKSZ-2-ben kisebb javulás volt látható, mert míg 2021. évben 39% volt a jelentkező nők aránya, addig 2022-ben ez az arány 30%-ra csökkent. Bár két év összehasonlításából reális következtetéseket levonni nem lehet, a változás tendenciájának mérése szükség lesz a jövő évi felmérés adataira, egyelőre megállapíthatjuk, hogy a toborzásban résztvevők felismerték azt a tényt, hogy a 2021. év 39% női arány egy esetleges minősített időszak, hadkötelezettség alapján történő behívás esetén ezt az állományt nem lehet katonai feladatokra alkalmazni.

Az életkori statisztikai adatok változásai, amelyet az alábbi ábrák szemléltetnek, már azt a képet mutatták, amit a honvédelmi vezetés elvárt az ÖKSZ-től (2021-ben 20 év alatt 25%, 21-25 év között 47%, 26-30 év között 11%, 31-35 év között 5%, 36 év felett 12%, 2022-ben 20 év alatt 40%, 21-25 év között 47%, 26-30 év között 2%, 31-35 év között 1%, 36 év felett 10%).

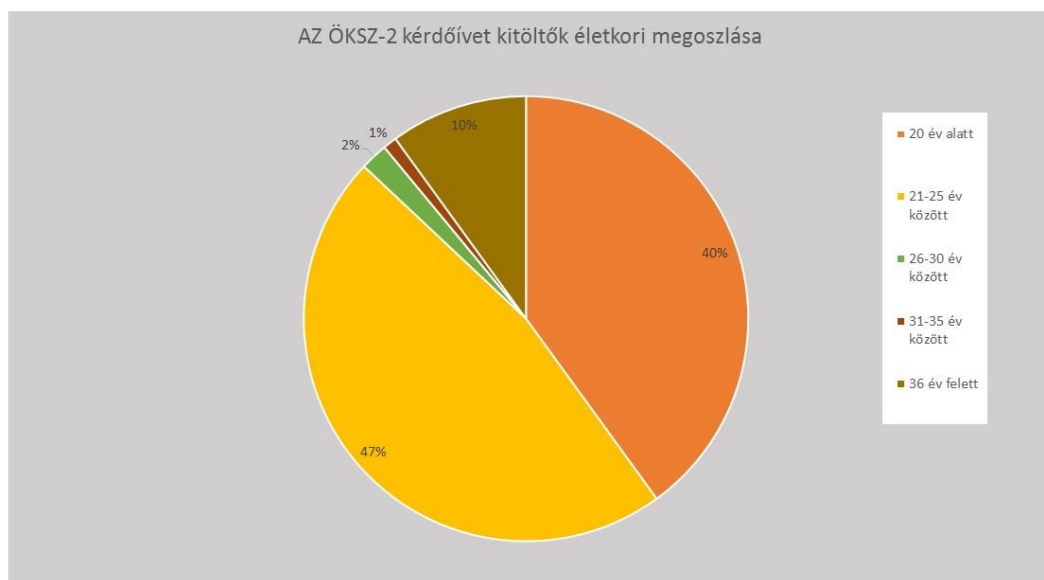
³⁸ Az MH TTP 2022 november 24.-i létszámjelentése szerint a meglévő létszám 230 fő, amelyből 166 fő férfi (72%) és 64 fő nő (28%). Életkor szerint 18-20 év között 125 fő (54%), 21-25 év. között 67 fő (29%), 26-30 év között 9 fő (4%), 31-35 év között 8 fő (4%), 35 év felett 21 fő (9%). Legmagasabb iskolai végzettség szerint általános iskolát 20 fő, középfokú végzettséggel 154 fő, szakképzettséggel 46 fő, felsőfokú végzettséggel 10 fő rendelkezett. A meglévő létszám és a felmérésben részt vettek aránya megközelítőleg azonos.

³⁹Pénzcentrum: Rekordalacsony szinten van a munkanélküliek száma: ennyi magyar dolgozik jelenleg. Pénzcentrum 2023. január 10. <https://www.penzcentrum.hu/karrier/20230110/rekordalacsony-szinten-van-a-munkanelkuliek-szama-ennyi-magyar-dolgozik-jelenleg-1132840> (letöltés ideje: 2023. január 11)

⁴⁰Bodó Szabolcs: Önkéntesség vagy hadkötelezettség alapján fenntartott haderő? A hadtudomány és a 21. század 2022 konferencia tanulmánykötet p265. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály, Budapest 2022, ISSN: 2498-5228. <https://hdi.uni-nke.hu/document/hdi-uni-nke-hu/hadtudomany-es-a-21-szazad-kotet-2022.pdf> (letöltés ideje: 2023. január 11)

1. ábra: Az ÖKSZ-1 kérdőívet kitöltők életkor szerinti megoszlása (forrás: HSZ 2022/6)⁴¹

2. ábra: Az ÖKSZ-2 kérdőívet kitöltők életkor szerinti megoszlása (készítette: a szerző)

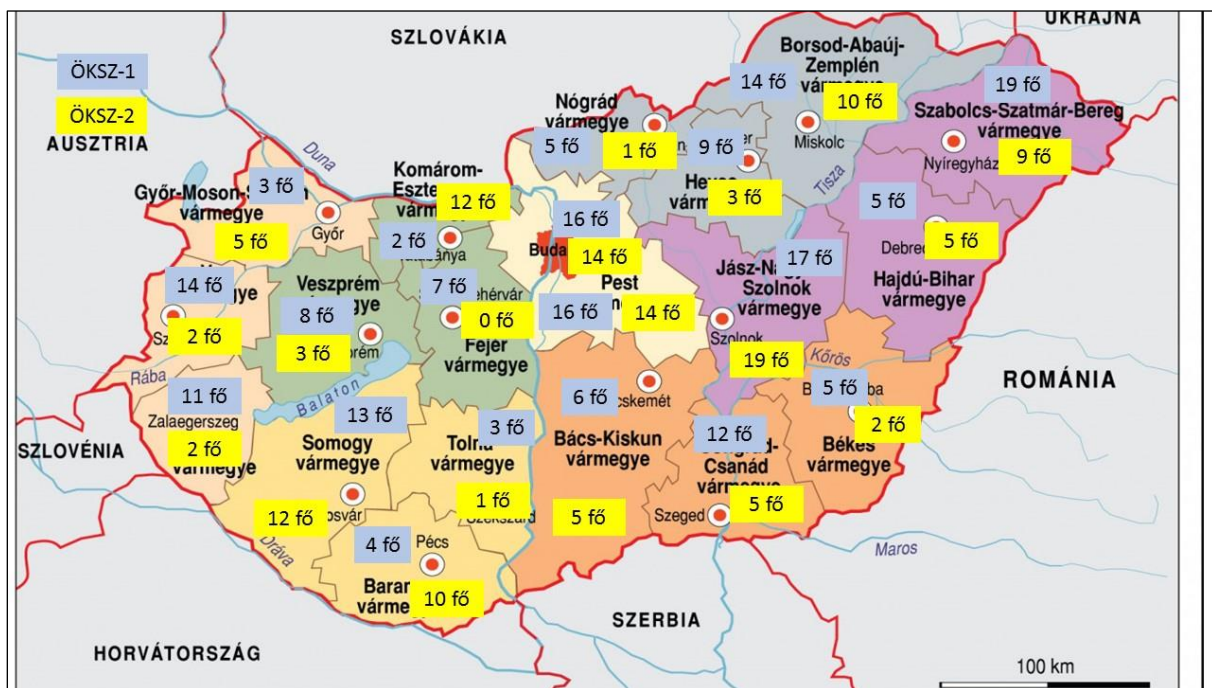
A 14%-os növekedés a katonai szolgálatra ideális korosztályban (20 év alatt és 21-25 év között) mindenképpen eredményként kell elkönyvelni, mivel ezen korosztályok hosszabb távon a magyar haderő számára rendelkezésre állnak, illetve rövid távon is ők azok, akik egészségügyileg és fizikailag a legkevésbé jelentenek kockázati tényezőt minősített helyzetben.

A lakóhely szerinti megoszlás szerint a lakóhely típusára és vármegyei megoszlásra kerestem adatokat, annak érdekében, hogy kiderüljön, hogy melyek azok a vármegyék és településtípusok, ahonnan kevesebb vagy több a jelentkezők száma. Elvárásaimnak megfelelően mindkét évben azt a következtetést vontam le, hogy a katonai szolgálat a kistelepüléseken népszerűbb, mint a nagyobb városokban, amelyet a településtípusok összlélekszáma és a kérdőívet kitöltők száma közötti fordított arányosság. (2021-ben

⁴¹Bodó: Egy új szolgálati forma i.m. p50

5000 fő alatti községből származók 39%, 5000-20.000 fő közötti kisvárosból 19%, 20.000-100.000 közötti középvárosból 20%, 100.000 fő feletti nagyvárosból 13%, míg a Fővárosból 9%, 2022-ben községből 30%, kisvárosból 22%, középvárosból 22%, nagyvárosból 18%, Budapestről 8%). Ezt a tendenciát a HSZ-ben megjelent publikációmban azzal magyaráztam, hogy a kisebb településen élők körében az MH nyújtotta lehetőségek még napjainkban is vonzóbbak, mint a nagyobb városokban élőkénél. Ezt az állítást az ideai statisztikák ismeretében továbbra is fenntartom, azonban azzal egészítem ki, hogy a kisebb településen élők képviselik igazán a hagyományos értékeken alapuló neveltetés lehetőségét, míg a nagyobb városokban élők (és elsősorban a közel kétmillió Budapest) már egy a hazaszeretettől és a haza szolgálatától elszakadó, nemzeti gondolkodástól távolkerülő életformát képviselnek.

Az ÖKSZ-be jelentkezők vármegyei eloszlásában beállt változásokat szemlélteti az alábbi ábra, amelyen a 2021. évi ÖKSZ-1 és a 2022. évi ÖKSZ-2 kérdőíves felmérésében részt vettek létszámkimutatása látható:

3. számú ábra: a kérdőívet kitöltők vármegyei eloszlása (készítette a szerző)

A fenti ábrából szemmel látható hogy a kérdőívet kitöltők számában voltak olyan vármegyék, ahol gyakorlatilag nem változtak a létszámok és voltak olyanok, ahol jelentős változások történtek. Tekintettel arra, hogy két év létszámadataiból nem lehet releváns következtetéseket levonni, így a jelentősebbnek tűnő eltéréseket csupán a véletlennek tulajdonítom. A teljeskörű, megfelelő tendenciákon alapuló elemzéshez a jövő évi adatok ismertében, akkor már három év létszámviszonyaiból meglátásom szerint már lehet olyan következtetéseket levonni, amely segítség lehet egy szélesebbkörű elemzéshez.

A kérdőívet kitöltők körének iskolai végzettségében a 2022. évi ÖKSZ-2 állományában jelentősebben megmutatkozott azon kormányzati szándék, hogy a középiskolát végzetek körét kell megszólítani. Már a 2021. évi ÖKSZ-1 állományában is többségben

voltak a középiskolai legmagasabb végzettséggel rendelkezők száma (74%), azonban akkor a rövid toborzókampány miatt nem volt kiemelkedően jelentős. 2022. évre az ÖKSZ-re vonatkozó célirányosabb kampány eredménye megmutatkozott, ekkor ezen állomány létszáma már 89%-ot tett ki. A 8 általános (5%), a szakmunkásképző (1%) és a felsőfokú (5%) végzettségűek száma ezzel párhuzamosan elhanyagolható számra csökkent, így azt kijelenthetjük, hogy az ÖKSZ létrehozása után egy évvel végzettségileg találkozott a kormányzati szándék a valósággal.

A motivációra vonatkozó kérdések⁴²

A kérdőív választ keresett arra, hogy a kitöltők a szolgálatukat megelőzően érdeklődtek e katonai témájú hírek iránt. E téren a két év statisztikai szinte azonos eredményt produkáltak (74 és 76%), amelyből arra a következtetésre jutottam, hogy a társadalom nem különbözik a honvédelem ügye iránt.

A két év felmérése világosan megmutatta, hogy a fiatal társadalom nem a hagyományos sajtótermékekből tájékozódik (2021: írott sajtó 4%, tévé, rádió 18%, 2022: 1% és 6%), mivel a kitöltők körének több, mint fele az online-alapú forrásból tájékozódik (2021: online sajtó 35%, közösségi média 28%, 2022: 31% és 26%). Jelentősen növekedett azok száma, akiket a tanáraik, ismerőseik, rokonaik tájékoztattak az ÖKSZ adta lehetőségekről (2021: 15%, 2022: 42%). Az ÖKSZ-2 felmérésénél már kisszámban megjelentek azok, akiket az ÖKSZ-1-t végzetek tájékoztattak. (7%) Ennek a fontosságát a HSZ-ben írt cikkemben fejtettem ki, miszerint a legjobb toborzás az lesz, ha az ÖKSZ-t végeznek ún. „belső toborzást”, amelyet az elégedett katonák fejthetnek ki a leghitelesebben. Az így szerzett 2022. évi eredményekben, tehát már megjelent ez kör, azonban ezen a téren még sok a kiaknázatlan lehetőség.

Szintén az előkészített kampányra vezetem vissza azt az eredményt is, hogy míg 2021-ben csupán 21% jelölte meg fő motivátorként a felvételi többletpontokat, 2022-ben ennek száma már 61%-t tett ki. Az ÖKSZ létrehozásakor az akkori ÖTR motivációs elemei közé beemelt egyetemi többletpontok egy valós értékeken alapuló újítás volt a kormányzat részéről. Az addigi elemek (rendelkezésreállási díj, a tényleges szolgálatért kapott illetmény, mobilszolgáltatási kedvezmények, TV előfizetési kedvezmények, illetve az aktív állomány számára biztosított egyéb szolgáltatási kedvezmények stb.) nem jelentettek olyan többletet, amely a társadalmat aktivizálja a katonai szolgálatra. Ezen újításnak köszönhetően azonban már azok is vállaltak/vállalnak szolgálatot, akiknek egyébként ez nem állt/áll szándékában. Az egyetemi pontokért jelentkezők számának emelkedésével a 2022-es ÖKSZ-2-ben több mint 15%-kal csökkent azok száma, akik munkalehetőségként tekintettek az ÖKSZ-re vagy a pénz volt a fő motivációjuk a jelentkezésnél. Az ÖKSZ-1 és az ÖKSZ-2 kezdeti létszámában mutatkozó ~30%-os csökkenést (502 főről 341 főre csökkent a kiképzést megkezdők létszáma) nem lehet tehát kizárólag azzal magyarázni, hogy eltűntek a rendszerből azok, akik a fizetésért vállaltak katonai szolgálatot (ez hozzávetőleg a felét tette ki a teljes csökkenésnek), azonban mindenképpen hozzájárult ahhoz.

⁴² Vö. Bodó: Egy új szolgálati forma i.m.p51-52

A felmérés során kíváncsi voltam azokra az aggodalmakra, félelmekre, amelyeket az ÖKSZ-re jelentkezőket a katonai szolgálat megkezdése, illetve a jelentkezést megelőzően nyomasztották. A tavalyi évhez hasonlóan idén is a legtöbbször az ismeretlen társaságból és az ismeretlen feladatokból adódó bizonytalanságtól (2021-ben 60%, 2022-ben 51%) tartottak leginkább, azonban a két évben stagnáló képet mutatott a fizikai kihívásoktól (20-20%) és a szigorú rendtől (15 és 11%) való félelem. A két év statisztikáiból biztosan kijelenthetjük, hogy a fegyverektől való félelem nem jelent gondot a társadalom katonai szolgálatra való jelentkezésénél, mivel 2021-ben és 2022-ben is kevesen választották ezt a lehetőséget (5 és 4%).

A felkészítéssel kapcsolatos kérdések⁴³

Az ÖKSZ-szel kapcsolatban az a meglátásom, hogy a leghitelesebb toborzás az, ha az ÖKSZ-t teljesítőket terjesztik a rendszer előnyeit a fiatalabb társaiknak, ezzel is erősítve a katonai szolgálat iskolai, kortárs csoportos és családi motivációját.⁴⁴ Ennek érdekében az ÖKSZ szolgálat alapját adó alap és szakkiképzéssel kapcsolatos elégedettségi felmérést is végeztem az érintett állomány körében.

A leginkább élményszámba menő kiképzési ágak a gyakorlati jellegű foglalkozások adták az ÖKSZ-1 és az ÖKSZ-2 körében is (lövészet 39 és 49%, harcászat és más terepfoglalkozások 28 és 51%), míg a legkevésbé népszerűek a tantermi foglalkozások (50 és 49%) voltak. Az erre és a fiatal nemzedék online tér iránti fogékonyságára vonatkozó felmérési eredmények ismeretében továbbra is fenntartom azon, a HSZ-ben felvetett véleményemet, hogy a mai generáció katonai kiképzése során figyelembe kell venni a fiatalok új információszerzési szokásait. Ennek érdekében azokat az elméleti kiképzési ágakat, amelyeket távoktatási tananyagként az online térben is lehet oktatni (konzultációs lehetőség biztosításával), ott át kell térni erre a formára. Ez, a hatékonyság mellett, kiképzési időt szabadít fel, amelyet a gyakorlati kiképzések érdekében lehet felhasználni. Az MH egységes alapkiképzésének elméleti tananyaga távoktatási vagy e-learning formában a kiképzők rendelkezésére áll, amelyet az MH távoktatási rendszeréhez (ILIAS) való hozzáféréssel rendelkezésére lehet bocsátani a kiképzendőknél. E segítségével hatékonyabban lehet elsajátítani a katonai szolgálathoz szükséges elméleti ismereteket akár szabadidőben akár irányított szabadidőben.

A komfort mérésére az MH nyújtotta ruházati és ételmezési ellátásra vonatkozó kérdéseket is feltettem. A többség az MH által biztosított ételmezéssel elégedett volt (2021-ben 52%, 2022-ben 66%), közömbös („elfogadható”) 38 és 28% volt, míg elégedetlen az ÖKSZ-1 állományában 9% az ÖKSZ-2-ben 6%. Ebből a minimális változásból nem lehet azonban azt megállapítani, hogy 2022-re javult volna az ellátás színvonala, azonban azt mindenképpen, hogy az MH ételmezési ellátása megfelelő színvonalat biztosít a katonai kiképzések végrehajtásához. A ruházati ellátással 2021-ben 63% 2022-ben 69% volt elégedett, közömbös 35 és 28%, míg elégedetlen 1 és 3% volt. Ebből hasonló a következtethető, mint az ételmezési ellátásnál.

⁴³ Vö. Bodó: Egy új szolgálati forma i.m. p53-55

⁴⁴ Bodó: Egy új szolgálati forma i.m. p51

A visszacsatolás szempontjából fontosnak tartottam felmérni, hogy az ÖKSZ-t végzetek ajánlanák-e az ÖKSZ-t barátaiknak, ismerőseiknek. Az eredmények igazolták elvárásaimat, mivel míg 2021-ben 87%, addig 2022-es 86%-os pozitív válaszok azt igazolták, hogy az MH jó munkát végzett az ÖKSZ élményszerű kiképzésének végrehajtása során. Választ kerestem arra, hogy a katonai szolgálatot vállalók körében mekkora gondot okoz, hogy a katonai feladatok ellátására a lakóhelyétől távolabb, nem napi bejárás távolságra kell végezni. A két év felmérésében szinte azonos mértékben jelentették ki, hogy nem jelent problémát a számukra, ha a lakóhelyüktől távolabb kell ellátni a katonai szolgálatot (39 és 38%), míg a napi bejárás lehetőségét kiemelkedően fontosnak tartották (44 és 38%). A két véglet között fennmaradó állomány (17 és 24%) csak akkor vállalna távolabbi helyőrségben szolgálatot, amennyiben a polgári életben is hasznos ismereteket sajátíthat el a kiképzés során. A kiegyenlített válaszok miatt nem lehet egyértelmű következtetést levonni a fiatalok mobilitására vonatkozóan, azonban az ÖTR által létrehozott megyei kiképző bázisok jó lehetőséget biztosíthatnak abban, hogy a katonai szolgálatuk kezdetén a fiataloknak ne kelljen a lakóhelyüktől eltávolodni. Nem szabad elfeledkezni azonban arról a katonai szocializációs tényről, hogy a katonai szolgálat nem mindig az egyén érdekei szerint alakuló tevékenység. A fokozatosság elvét szem előtt tartva, azonban az idegen környezethez nem szokott fiatalokat észrevétlenül kell ráirányítani a távolabbi helyőrségekben való munkavégzéshez, valamint a lakótanyai vagy tábori körülmények közötti elhelyezéshez.

Végül felkívántam tájni, hogy a jelentkezők a kiképzésük végére milyen formában kívánják tovább szolgálni a honvédelem ügyét. E kérdés megválaszolásában jelentős eltérések mutatkoztak, mivel 2021-ben 17% semmilyen formában nem kívánt tovább szolgálni, addig 2022-ben ez már 32% volt. E megnövekedett aránypárból és az egyetemi többletpontokért jelentkezők számának 40%-os növekedésből arra következtetek, hogy valóban jelentősen megnőtt azok száma, akik csak a pontokért hozták meg azt a racionális döntést, hogy katonai szolgálatot vállalnak az MH-ban. A válaszadók 39 és 35%-a szerződésesként, tartalékosként 9 és 17%, míg hivatásos jogviszonyban 35 és 16% tervezte a katonai jövőjét.

Az ÖKSZ lehetséges jövője

A magyar országgyűlés 2022 év végén úgy döntött, hogy módosítja a felsőoktatási törvény azon részét, amely a felsőoktatási felvételi rendszerrel foglalkozik. Ennek értelmében az eddigi, központilag meghatározott többletpontok (legfeljebb 100 pont) elosztását az adott felsőoktatási intézmény hatáskörébe utalta, tehát az adott egyetem döntheti el, hogy mire ad a jelentkezőknek pluszpontokat. Az Oktatási Hivatal felsőoktatási felvételi tájékoztatójában (felvi.hu) 2022. december 22-én megjelent közleményében⁴⁵ arról tájékoztatta a felvételi előtt állókat, hogy az eddig végrehajtott ÖKSZ szolgálatért nem évülnek el a megszerzett pontok a felvételi eljárás során. A közlemény viszont kihangsúlyozza, hogy az „eddig” megszerzett pontok, tehát az ÖKSZ-1 és az

⁴⁵Felvételi többletpontok a felsőoktatási felvételi tájékoztató a 2023 szeptemberben induló képzésekre. [www.felvi.hu](https://www.felvi.hu/felveteli/jelentkezes/felveteli_tajekoztato/FFT_2023A/2_pontszamitas/23_tobbletpontok/238_onkentes_katonai?fbclid=IwAR2hDetOh5UhpNwoZlxCf7j0aXYJaha6-md7iYeh62ouPqk-pT3m_6wq3Ss) , https://www.felvi.hu/felveteli/jelentkezes/felveteli_tajekoztato/FFT_2023A/2_pontszamitas/23_tobbletpontok/238_onkentes_katonai?fbclid=IwAR2hDetOh5UhpNwoZlxCf7j0aXYJaha6-md7iYeh62ouPqk-pT3m_6wq3Ss (letöltési ideje: 2023. január 05.)

ÖKSZ-2-ben szolgálatot vállalók esetében be kell számítani, ami kétértelmű megfogalmazás (mi fog vonatkozni az ÖKSZ-3-ban szolgálóra?). A közlemény az eddigiektől eltérően már felsorolja azokat a képzéseket (agrár, államtudományi, bölcsészettudomány, gazdaságtudományok, informatika, jogi, műszaki, orvos- és egészségügy, pedagógusképzés [kivéve cigány-roma óvodapedagógusi és szakoktató alapképzési szak], sporttudomány [kivéve edző alapképzési szak], társadalomtudomány és természettudomány képzési területekhez tartozó felsőoktatási szakképzéseken, alapképzési szakokon és osztatlan képzéseken), amelyek már kivételként jelennek meg a felvételi eljárás során (tehát ott nem számolható be). Kitűnik, hogy már most vannak olyan szakterületek (pl. fegyveres és rendvédelmi szervek képzései), amelyek nincsenek a felsoroltak között, pedig ezeken a szakterületeken lehet tényleges haszna a katonai előképzettségnek. Ebből adódóan azt feltételezem, hogy a legtöbb egyetem hosszabb távon az önkéntes katonai szolgálatért nem fog egyáltalán többletpontot adni a felvételizőknek, helyette az idegennyelvtudást vagy az egyetem profiljába jobban illő képességeket fogják előtérbe helyezni. Amennyiben a jelenlegi rendszerben kapható (16-32-64) egyetemi pontokat kevés egyetem fogja elismerni, így az meg fog mutatkozni az ÖKSZ-re jelentkezők létszámában is.

Az NKE HHK és az NKE Rendészettudományi Kar képzésein tehát már a 2023/24 tanévtől sem számít előnynek, ha a jelentkezőnek van katonai előképzettsége. Meglátásom szerint ezzel nagy hibát követ el ez a két kar, mivel a katonai alapkiképzéssel rendelkező hallgatók esetében, a jelenlegi egységes alapkiképzési program szerint minimum 5, de jobb esetben akár 8 (5+1+2) hét hasznos kiképzési és/vagy oktatási időt tudna a hatékonyabb képzés érdekében oktatási tartalommal megtölteni. Az így felszabadult időben számukra olyan felkészítések válhatnának tervezhetővé, amelyet a későbbi oktatási vagy kiképzési időben kéne végrehajtani. (pl.: gépjárművezetői képzés, idegennyelvi képzés, egészségügyi felkészítés stb.)

Tekintettel arra, hogy az ÖKSZ-2-ben egyértelműen és kimutathatóan magas volt (61%) az egyetemi többletpontokért jelentkezők száma, 2023-ban több mint 50%-os létszámcsökkenés prognosztizálható. A munkaerőpiacon kínáلكozó, jobban dotált álláslehetőségek hatása már 2022-ben is megmutatkozott az ÖKSZ rendszerében, amelyben jövőben sem várható változás. E két tényezőből fakadó (a katonai szolgálatért kapott egyetemi pontok „elértéktelenedése” és a munkaerőpiac nyújtotta jobb álláslehetőségek) létszámcsökkenés már olyan mértékű lesz, amely megkérdőjelezi az ÖKSZ jelenlegi rendszerének fenntartását, ezért a honvédelmi vezetésnek foglalkozni szükséges e kérdéssel.

Összegzés

A sorkatonai szolgálat 2004. évi megszüntetése évről évre csökken Magyarország kiképzett hadköteleseinek a száma, amely alatt a katonai kiképzéssel rendelkező 18-50, egyes esetekben 18-60 év közötti, katonai előképzettséggel rendelkező férfiakat értjük. A kiképzett hadkötelesek között egyre kevesebb és egyre idősebb azok száma, akik a katonai felkészítésüket sorállományú katonaként kapták meg, azonban ők sem rendelkeznek már korszerű katonai ismeretekkel. E helyzetet tovább bonyolítja a jelenleg

zajló haderőreform is, amely során a MH szinte összes haditechnikai és fegyverzettechnikai eszköze lecserélésre kerül. A lecserélendő eszközökre és fegyverekre kiképzést kapott tartalékos állomány átképzésére lenne szükség, azonban ennek a kivitelezésére a jelenleg hatályos jogszabályok csak önkéntes alapon adnak lehetőséget. Az egyre csökkenő és korosodó kiképzett hadköteles állomány pótlását és felkészítését az MH az elmúlt 10 évben különböző eszközökkel (különböző tartalékos szolgálati formák rendszerbe állítása, erőteljesebb toborzás stb.) próbálta ösztönözni, azonban a csökkenést és a jelentősebb fiatalítást nem sikerült elérni. Jelentősebb sikerek elérésére az ÖKSZ szolgálati forma, illetve annak ösztönzésére létrehozott új motivációs elem, az egyetemi többletpontok biztosíthatnak volna hosszabb távon eredményt, azonban ez a jövőben veszíteni fog az értékéből. A magyarországi felsőoktatási felvételi rendszer változásai miatt jó esély van arra, hogy ez a kezdeti siker nem lesz hosszútávon fenntartható, azonban az alapprobléma továbbra is fennmarad és arra az ÖKSZ sikeréhez hasonlóan hatékony megoldást kell találni Magyarország politikai és honvédelmi vezetéseinek. E hatékony megoldások között az erőteljesebb toborzókampányt, az egyetemi többletpontokhoz hasonló jelentőségű motivációs elemek biztosításával (pl.: adókedvezmények biztosítása, hasonlóan a 25 év alatti munkavállalókhöz, az államigazgatás bizonyos szintjeinek betöltéséhez a katonai előképzettség előírása stb.) lehet új lendületet adni. Nem lehet kérdés tárgya, hogy Magyarország nem maradhat a haza fegyveres védelmére felkészített tartalékos állomány nélkül. Ez a jelenlegi háborús veszéllyel fenyegetett világban fokozottan igaz, így amennyiben a hadköteles korú állományt önkéntes alapon nem lehet hatékonyan és megnyugtatóan felkészíteni, akkor – egyelőre elméleti alapon – el kell gondolkozni drasztikusabb módszerek alkalmazásán. E gondolatokat kihangsúlyozva, a tanulmányomat Magyarország Alaptörvényének idevonatkozó passzusával zárom: „Minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére.”⁴⁶

Felhasznált irodalom:

Bodó Szabolcs alezredes: Egy új szolgálati forma: az Önkéntes Katonai Szolgálat, Honvédségi Szemle 2022/6 szám

Bodó Szabolcs: Önkéntesség vagy hadkötelezettség alapján fenntartott haderő? A hadtudomány és a 21. század 2022 konferencia tanulmánykötet

Szabó István: Idén is várják a jelentkezőket önkéntes katonai szolgálatra. HEOL – Heves Megyei Hírportál, 2022. július 04.

Felsőoktatási felvételi tájékoztató a 2023. szeptemberében induló képzésekre. www.felvi.hu, 2022. december 22.

Magyarország Alaptörvénye

Pénzcentrum: Rekordalacsony szinten van a munkanélküliek száma: ennyi magyar dolgozik jelenleg. www.penzcentrum.hu 2023. január 10.

⁴⁶Magyarország Alaptörvénye XXXI. cikk

A lakosság mobilizálás rendszere Magyarországon az 1809-es hadjárat során

Matányi Marcell

Kérdésfelvetés

A napóleoni háborúk megnövekedett emberigénye kihatott a Magyar Királyság lakosságára is. 1792-1815 között sokezer férfit soroztak be a közös, császári-királyi hadseregbe. Az ország számára legnehezebb háború mégis az 1809-ben lezajlott ötödik koalíciós háború volt, hiszen ennek egyedülálló módon Magyarország is a mellékhad-színterévé vált. Ebben az esztendőben mutatkozott meg leginkább a gyakorlatban a magyar országgyűlés és a Károly főherceg (1771–1847) által vezetett Udvari Haditanács modernizációs törekvése, amely során a másodvonalbeli haderő: a generalis insurrectio korszerűsítésére valamint egy landwehr-típusú milícia rendszer felállítására törekedtek a Magyar Királyság határain belül.

Dolgozatunkban először vizsgálat alá vetjük a Habsburg Birodalomban lassan modernizálódó másodvonalbeli csapatok fejlődését, valamint a Magyar Királyságban működő mobilizációs eljárásokat. Végül pedig egy konkrét szervezeti egység: Pest-Pilis-Solt vármegye 1809-ben lezajlott mozgósításán keresztül vizsgáljuk meg az 1806-ban kialakított rendszer gyakorlati alkalmazhatóságát. Munkánk során elsősorban a vármegyei insurrekciós bizottság iratanyagaira támaszkodtunk a teljes mobilizálás elrendelésétől a Győr-kismegyeri ütközet közvetlen következményeit vizsgáló ülésnapig.

A reguláris és területvédelmi haderő jelentősége a magyar királyságban

A Magyar Királyság jogrendjében 1715 óta létezik az állandó, reguláris hadsereg fogalma. Szervezése és kereteinek meghatározása a király dolga, a magyar állam csak a beszállásokban és az ellátmányok megteremtésében vállalt magára kötelezettséget. A Habsburg Birodalom területén kiállított katonák feletti parancsnokság joga természetesen a mindenkori uralkodót illette meg. A XIX. századra kialakuló állandó hadseregek mellett Európa szerte újra megjelentek és egyre nagyobb teret nyertek a különböző területvédelmi szerveződések. A francia koalíciós háborúk (1792–1815) társadalmi-katonai hatásait vizsgáló Antoine-Henri Jomini (1779–1869) jogosan állítja szembe egymással az egyre inkább „keletiesen abszolutistának” ható sor-katonaságot és a Nyugat-Európában divatos milícia rendszert.

Egyébként is: milyen alapon dönthető el, hogy mikor és hogyan érdemes kiváltani a nemzeti felkelést? Az így feltett kérdésekben való állásfoglalás nehézsége arra kényszeríthet, hogy a nemzeti háborúk mellett döntsünk. A kérdés azonban az, hogy az agresszió elhárításának nincs-e más eszköze, mint a nemzeti felkelés és az irtóháború? Nincs középút a népháború és a tisztán állandó hadseregekkel vívott régebbi háborúk között? Vajon nem elegendő-e az ország, megvédéséhez, ha megszervezzük a milíciát, vagy a landwehrt, amely egyenruhában és a kormány hívására venne részt a küzdelem-

ben? Ilyen módon meghatároznánk, hogy a lakosságnak milyen mértékben kell kivennie a részét a harcokból nem helyezvén ezt teljes egészében törvényen kívül és pontos határokat vonhatnának az írtóháború elé.

A magam részéről igenlően válaszolnék a kérdésre és az említett vegyes rendszert alkalmaznám a probléma megoldására. (...) Semmi másról nincs itt szó, mint arról a rendszerről, amelyet a franciák 1792-ben alkalmaztak, majd Ausztria 1809-ben, egész Németország pedig 1813-ban leutáncolt. Ezek után nem hinném, hogy újra elővessék a vádakat amelyekkel ezt a rendszert illették.

Anélkül, hogy utópista-filantropus, vagy zsoldosvezér lennék, azzal zárom gondolatmenetemet, hogy igenis remélhetjük az írtóháborúk száműzését a nemzetek kódexéből és hogy regularizált nemzetörsegekkel megerősített nemzeti védelem, jó politikai szövetségekkel karöltve megőrizheti az államok függetlenségét.

Az ibériai háborút is megélő Jomini véleménye mérvadó egy nyugati típusú államban a XIX. század elején. Egy olyan birodalomban, ahol a polgári öntudat megérlelte már önmaga számára a társadalmi struktúrában hozott változásait. Egy ilyen államban – mint Franciaország vagy Nagy-Britannia – ugyanis a polgárság létforma és nem pusztán jogállás. Közép-Kelet Európában ezzel szemben a felvilágosult abszolutista rendszerek társadalmi sokkal maradiabb honvédelem-szemlélettel rendelkeznek. A háború itt még az 1815-ös esztendőben is, elsősorban az uralkodó dolga, a „nép” pusztán annak megvívója. Bár 1809-ben, az ötödik koalíciós háború során tapasztalunk polgári öntudattól vezérelt megmozdulásokat (ilyenek a francia ellenes felkelések a német és osztrák tartományokban, mint a híres tiroli felkelés), a bécsi udvarban még jelen van a XVIII. század politikai megosztáson alapuló elve, minek alapjait a korban meghatározó machiavellista-felfogásban kell keresnünk:

Ha alaposan megvizsgáljuk az emberi dolgokat, mindegyikben azt találjuk, hogy amint megszüntetünk egy bajt, szükségképpen új keletkezik helyette. Vagyis, aki gyarapítja és felfegyverzi népét, hogy hatalmas birodalmat hozzon létre, az nem tudja a maga kedve szerint kormányozni a népet; aki pedig, hogy tetszése szerint bánhasson vele, nem gyarapítja népét vagy nem fegyverzi fel, az, ha birtokot szerez, vagy nem tudja megtartani, vagy oly gyenge a hatalma, hogy könnyű prédája lesz bármely támadónak. Következésképpen minden elmélkedésünkben arra kell figyelemmel lennünk, hol kevesebb a baj, és a viszonylag jobb lehetőséget kell választanunk, mert teljesen tiszta, a gyanú árnyékától is mentes helyzetet sohasem találhatunk.

A Habsburg Birodalom szerkezete sokkal finomabban hangolt, mintsem hogy tizenöt év alatt általános társadalmi változást lehessen elérni benne. Bécs nagystratégiája a XIX. század hajnalán különben is egy olyan haderőt tart fenntarthatónak, amellyel szegregálni tudja egymástól a határain zajló fegyveres konfliktusokat. A hadsereg így kisebb létszámmal és kevesebb kiadással is kellő mértékben mozgósítható, ha a Duna menti infrastruktúrát sikerül megfelelő állapotban tartani. A birodalmi hadsereg ezen politikai elv mentén tevékenykedik megszületése óta: soha nem visel két frontos háborút és lekötő harcokat vív, amíg más tartományokból mozgósíthat. A száz év alatt épülő, Kaunitz alatt tökéletesedő rendszer bizonyos értelemben Stadion politikája alatt válságpontra jutott: Európa legkisebb haderőt felvonultató birodalma, a francia

háborúk idején nem lehetett nagyhatalom a tömeghadseregekkel operáló Franciaország és Oroszország között. 1809-ben, az ötödik koalíciós háború ráadásul csak nevében koalíciós, hiszen az osztrák császár egyedüli ellenfélként marad a legyőzhetetlennek tűnő Napóleonnal szemben. Ebben az évben a Habsburg Birodalom minden szervezési hiányossága megmutatkozik, a vereség hosszútávon befolyásolja a birodalom katonai gondolkodásmódját. A hadjáratban rendjelet szerző Radetzky így foglalja össze tapasztalatait:

Ausztriában bármilyen háború kezdetekor hiányzik a célhoz vezető eszköz. A hadszíntérre vonuló sereg vagy nem elég erős, vagy nincs eléggé felszerelve, vagy idegen a parancsnoka. A háború alatt időlegesen képes remek teljesítményt nyújtani, amit kifulladás követ. Megvív ragyogó győzelmeket, de sohasem tud egy teljes hadjáratot ugyanazzal a hősiességgel megkezdeni és be is fejezni. Valamennyi, a csapatok bátorságával kiharcolt győzelem után a haderő gyenge ahhoz, hogy a csatával elért eredményt az ellenfél megsemmisítésével fejezze be. Sem üldözésre, sem bekerítésre nem alkalmas. A végső, csatatéren elszenvedett döntő kudarc után pedig vagy meneküléssel vagy a fegyverszünettel kísérli megtartani maradék állományát. Ausztria katonai rendszere sohasem a háborúra, hanem mindig csak a békére összpontosított. A hadvezetés érdeke, hogy élvezze a béke hasznát, a háború zavarná a működésében... Az 1792 óta fennálló állandó harci készenlétnak köszönhetően a Birodalmi Haditanács kénytelen volt változtatni a birodalom hadszervezetén, amely gyakorlatilag Montecuccoli óta egyik alternatív kísérlet után a másikon esett át (1749-es Dann-szabályzat, 1769-es Lacy-szervezet, 1805-ös Mack-szabályzat), mígnem Károly főherceg 1806-os hadreformja végre modernizálni látszott a közös birodalmi haderőt. Ennek értelmében a Habsburg Birodalomban is egyre jelentősebb szerepet kaptak a területi véderő-jellegű alakulatok.

A birodalmon belül, Magyarország példája szemléletesen mutatja meg a lakosság önvédelmi képességének és a birodalmi tudatnak a párhuzamos alakulását. A XVI. századi várháborúk során kifáradt magyar társadalom fokozatosan ismerte fel a Habsburg haderő szükségességét, párhuzamosan az ország felszabadulásával. A magyar nemesség képtelen volt birtokait önállóan, a feudális bandériumok rendszerével megvédeni. A császári haderő felállítása mellett a végvári katonaság rendszere végleg érvényét veszítette, a megváltozott társadalmi rendben egyre nagyobb teret kaptak a szabad királyi városok középkori alapokon szerveződő milíciái. A XVII–XVIII. század során az önálló, magyar nyelven vezérelt haderő kérdése újra és újra előtérbe került, mígnem a Rákóczi-szabadságharc bebizonyította, hogy megfelelő szervezeti háttérrel a Natio Hungarica még mindig képes mozgékony és ütőképes hadsereg kiállítására.

A francia forradalmi háborúk megnövekedett erőforrásigénye a Magyar Királyság területén is újra életre hívta a területvédelem rendszerét. A Natio Hungarica hadkiegészítési gyakorlatában egyfajta folytonosságot jelentett a szabad királyi városok polgári őrsége, valamint a vármegyei alapon szerveződő nemesi felkelés. A katonai szemmel kétes értékűnek tartott inszurrekció felállítása időről-időre reformkísérleteket vont magával, amelyek sikerét katonai szakértők újra és újra aláásták. Az 1806-os reform előtt összehívott magyar nemesi felkelés Hadik szemében egyértelműen szervezeti kudarc:

Mindezek talán országgyűlés nélkül, vagyis késlekedés és körülményeskedés nélkül megtörténhetnének, és a kiállítandó legénység az összevegyítés és beosztás révén jóval kedvezőbb hatást érne el, mint egy magában álló külön [nemesi felkelő] hadtest, amely a korábbi példák alapján egyáltalán nem hajlik arra, hogy szigorú engedelmességgel vesse alá magát, továbbá [ezt a hadtestet] katonai vezetés alatt, ami szükséges a fegyelem fenntartásához, az ország törvényei miatt nem lehet alkalmazni.

A XIX. század hajnalán a késő-feudális társadalomszemlélet a Magyar Királyság népességét elsősorban a „moralitás” mentén osztotta fel: a nemzetet (populus) jelentő nemességre, illetve a nemtelen köznépre (plebs). Ez utóbbi kategóriába erkölcsi alapon azon „osztályokat” sorolta, amelyeknek ősei elmulasztottak eleget tenni hazafias kötelességeiknek, így „az atyák bűneit a vezeklő utódok morális közösségére” terhelte. Ez a militáns, katonai kötelességekre hivatkozó rendi norma még a század első évtizedében is szolgálhatta a nemességen belüli emancipációt, vagy éppen a presztízsnövekedést (elegendő, ha a katonai érdemrendekkel járó birtok- és címadományozásokra gondolunk). Ezzel együtt azonban jelentette a rendi határvonal alatt élő lakosság tömegeinek kizárását a politikai életből és a hadi érdemek útján történő társadalmi felemelkedésből. A kor rendi társadalmában az inszurrekcióban az értelmi-érzelmi elkötelezettséget kívánó katonáskodási lehetőséget látta megtestesülni, amely a nem-nemesi csoportok számára is a társadalmi emelkedés lehetőségét és a rendi határvonal – legalább szimbolikus – átlépését ígerte a szolgálat teljesítése esetén. Ezt támasztotta alá a gyalogság és lovasság esetében egyaránt alkalmazott díszes egyenruha, amely csak a legfontosabb részletekben tett különbséget egyazon társadalmi osztályból kiállított tisztek és közvételek között. A hazaszeretettől fűtött harci kedv mellett ez volt a másik fontos tényezője az inszurrekciónak: a seregen belüli egyenlőség. A társadalomban egymással rivalizáló kis-, közép-, és főnemesség az inszurrekcióban egyenrangúnak számított.

A civil lakosság mobilizálása: újoncozás és felkelés

Az 1809-es koalíciós háború a Habsburg Birodalom addigi történetének legnagyobb mozgósítását követelte, holott a reguláris hadereje 1792 óta a legalacsonyabb létszámmal rendelkezett. A károlyi-reformok megpróbálták ugyan beilleszteni a milícia-rendszerű landwehr és inszurgens csapatokat a hadsereg kötelékébe, de a politikai okokból kirobbant háború befejezetlenül találta az átalakításon áteső hadsereget és annak kiegészítési rendszerét.

Ez időszakban a Magyar Királyság területén a katonaállítást a hagyományos szabad toborzás valamint a részleges sorshúzás törvényileg újra és újra szabályozott keretei között mozgott. Az ide vonatkozó törvényiek többszöri újragondolása jól rámutat a rendszer hiányosságából adó visszaélésekre. Habár hivatalosan a katonák erőszakos összefogdosása tiltva volt, a katonakönyvek nem tartalmazták a bevonulás okát. A népi legendáriumból ismert parolapénz, verbunk tánc és borfogyasztás mind részét képezte a látványosan induló szabad toborzásoknak, amelyeket 1807-től kezdve egyre kevésbé támogattak a vármegyei bizottságok, hiszen a törvényileg előírt húsz év komoly munkabírású férfiakat vont el a mezőgazdaságtól. A katonaállítást gyakorlata, függetlenül a kiállítás módjától a népesség nem-nemes részét, azaz a jobbágyságot, a zselléreket és az uradalmi alkalmazottakat érintette. Az országgyűlésen megszavazott keretösszeget

egy központi bizottság szétszította a vármegyék között, majd a vármegyei közgyűlések a hozzájuk rendelt települések között (a szabad királyi városok rangjuknál fogva mentesültek a katonaállítás terhei alól). Ezután az ezredek toborzóbizottságainak feladata volt, hogy a rájuk kiszabott kiegészítési körzetből besorozható újoncokat valóban az ezred zászlaja alatt gyűjtsék össze.

A soralakulatok feltöltésétől teljesen eltérő hagyományokra épült a nemesi felkelés rendszere. Az 1806-ban kezdődött reformok után az örökös tartományokban kialakított landwehr zászlóaljok mintájára az 1808-as pozsonyi országgyűlés újra napirendre tűzte az inszurrekció modernizálásnak kérdését. Ebben Habsburg József (1776–1847) nádor igen komoly szerepet vállalt. A nádor komolyan vette testvérenek, Károly főhercegnek a reformtörekvéseit. Célja a honi véderő megújítása volt mind szervezetben, mentalitásban, mind pedig külsőségeiben és felszerelésében. Az 1808-as országgyűlés által elfogadott inszurrekciós törvény (1808/III. tc.) értelmében József nádor 1809 márciusában összehívta a nemesi hadakat, amelyek 1810 januárjáig voltak fegyverben. Hazánkban buzdító verseket írtak: Kisfaludy Sándor, a Zala vármegyei inszurgens lovasság főparancsnoka, József nádor szárnysegédje, megírta A lelkes magyar leány című serkentő színdarabját, Hazafiúi szózat a magyar nemességhez című iratát és Druschetzky György zeneszerzővel együtt a Felülés indulóját. Csermák Antal György zeneszerző megkomponálta Az intézett veszedelem, avagy a Haza szeretete című, kilenc tételes program-vonósnégyesét. Ezzel egyidőben egy összeült bizottság elkezdte lefordítani az ugyancsak 1808-ban elfogadott bevonult nemeseknek írt hadi regulát és gyakoroltatási útmutatót. Az egész országra kiterjedő (generális) felkelés során minden vármegye felállította lovas ezredeit és gyalogos zászlóaljait. A felkeléshez csatlakoztak a jászok, a kunok, a hajdúk és a székelyek is. A Dunán inneni kerület inszurgenseit a budai születésű és szerb származású báró Davidovich Pál tábornagy, a dunántúliaiakat a kőszegi születésű, evangélikus báró Mecséry Dániel altábornagy, a Tiszán inneniekét a szintén budai születésű, katolikus ifj. gróf Hadik András, a tiszántúliaiakat pedig az eszéki születésű görögkatolikus szerb, báró Duka Péter altábornagy vezette. Már a kerületi főtisztok etnikai és felekezeti sokszínűsége is bizonyítja, hogy az inszurrekció nem egyes társadalmi-politikai csoportoknak, hanem az egész nemzet közös érdeke volt.

Az inszurrekciót – ahogyan fentebb kifejtettük – a nemesség erkölcsi kötelességének tekintette; a vármegyék ennek megfelelően tettek erőfeszítéseket, akár komoly hitelfelvételek árán is. Az inszurgensek katonai képzetlenségüket vitézségükkel pótolták. Caffarelli du Falga (1766–1849) francia hadügyminiszter találóan jegyezte meg a hadjárat során sajátos harcmodorral küzdő inszurgens hőseinkről: „Derék vitézek, de nincsenek még idomítva.” A csata utáni napokban számos további hőstett is született. Példaként meg kell említenünk báró Meskó József vezérőrnagy inszurgenseinek az esetét, akik a csata másnapján bravúros kitörést hajtottak végre a győri sánctáborból: a franciák hátában közel 1300 lovas és 4000 gyalogos érintetlenül jutott el Marcaliba, ahol csatlakozott a VIII. hadtesthez. A kitörés tervét a kismegyeri csata estéjén a tizenhét éves gróf Széchenyi István vitte el csónakon Komáromba. 1809. április 27-én, Habsburg József nádor hívására 38 623 nemesi előjoggal rendelkező lakos fogott fegyvert a király és a haza védelmében. Az inszurrekció, bár megőrizte a

középkorból átöröklött banderiális hagyományait, mégis inkább volt azonosítható a Habsburg Monarchia ausztriai tartományaiban is működő landwehr ezredekkel. A lakosság önként fogott fegyvert. A nemesség félretette korábbi vitáit; a monarchia megtartása a közvetlen francia veszélyben minden vármegye érdekévé vált. Ehhez azonban szükséges volt a szervezet teljes átalakítása: 1808-ban megszülettek a nemesi családokat és a katonai szolgálatra kötelezhető személyeket összegző vármegyei listák, létrejöttek az önköltségen felszerelkezni képtelen felkelőket támogató inszurrekcionális pénztárok. Ugyanis, a már idézett 1808-as törvény értelmében a felkelő nemeseknek maguknak kellett gondoskodniuk felszerelésükről. Ez az elv persze kifejezetten nehézkessé tette volna az egyenruhák elkészítését, hiszen az egyéni rendelkezések jelentősen lassították volna azok elkészültét. Az inszurrekcióban résztvevő nemesek, ezért a vármegyei inszurrekciós kasszába fizették be köteles, illetve felajánlott részüket, onnan pedig az országos kasszába folyt be az összeg, amely hat hónapra tudott előre számolni az inszurrekció költségeivel. A vármegyék ebből a pénzből készítették el a kiállított inszurgensek egyenruháját. A nemes tehát csak átértékelően járult hozzá önmaga felszereléséhez.

Összességében elmondhatjuk, hogy a nemesi felkelés mobilizálási rendszere hatékonyabb és korszerűbb volt a császári-királyi haderő sok tekintetben a feudális viszonyokra építő hadkiegészítési rendszerénél. Igaz, hogy míg ez utóbbi állandóan készenlétben állt, addig az ideiglenesen összehívott, a sorkatonaságtól eltérő társadalmi réteget mozgó nemesi felkelés műveleti felkészítése és mobilizálása egy-két hónappal több időt vett igénybe. Az inszurrekcióban rejlő előnyök legjobban egy adott vármegye példáján keresztül mutathatók be.

Mobilizálás pest-pilis-solt vármegyében

A mobilizálás gyakorlati bemutatására Pest-Pilis-Solt vármegye adminisztrációja kitűnő lehetőséget ad, hiszen a vármegye forrásanyaga mindeddig feldolgozatlan. Ugyanakkor a vármegye központi, Duna-menti fekvése révén stratégiaileg és logisztikailag is központi szerepet játszott az inszurrekció történetében. Emellett, a vármegye érintett volt a hadjáratban, de nem került francia megszállás alá, így a lakosságának minden rétege mozgósítva lett a háborús célok elérése érdekében. A vármegye példája tehát jól szemlélteti a Magyar Királyság 1809-es mobilizálási gyakorlatát. Bár az országban zajló sorozómustrák még márciusban megkezdődtek a vármegyei nemesség körében, a teljes hadba lépés mégis heteket vett igénybe. Pest vármegyében, a törvények értelmében az 1808-as nemesi összeírást vették alapul. A május 10-13. között Soroksáron lezajlott szemle után, a kiállított gyalogos zászlóalj és lovas század (összesen mintegy 1800 fő) Gosztonyi János ezredes vezetésével azonnal megindult a nyugati határ felé; a Győrben épülő sánctáborban kijelölt gyülekezési pontra.

A kedvezőtlen hadiesemények és a francia betörés következtében Pest–Pilis–Solt törvényesen egyesült vármegyék május 19-én, Pesten tarott Kisgyűlésén a jelenlévő küldöttek felolvasták a nádor előző nap, 18-án kelt levelét, miszerint a jelenlegi háborús helyzet megkívánja a további nemesek behívását és felkészítését. Mivel a vármegyei gyűlés feladatkörét meghaladta volna egy második nemesi sereg ügyeinek intézése, ezért egy választott tagokból álló testület létrehozásával megalakították az

Insurrectionális Bizottságot. Ehhez hasonló bizottságok az ország minden vármegyéjében működtek és az inszurgens csapatok mobilizálásáért, felszereléséért, valamint az adott vármegyét érintő logisztikai kérdésekért feleltek. A Pest vármegyei bizottság, munkája során szorosán együttműködött az ország többi vármegyéjének (főképpen a háborús nyugati területek) Deputációs Bizottságával és Pest vármegye Kis-, és Közgyűlésével.

1809. május 31-én került sor a vármegyei belső bizottságot támogató nyolc rendeleti pont összeírására, mely lefekteti a teljes vármegyei mozgósítás alkalmával behívottak kötelezettségeit. A rendelet alapján megállapíthatjuk, hogy a Pest-Pilis-Solt vármegyében megtörtént a nemesi és polgári előjoggal rendelkező lakosság teljes mobilizálása. A második felkelés (lokalis insurrectio) parancsa és összehívó levele egyértelműen kimondja, hogy a' mennyiben az ellenségnek hadai, az országban már bérohantak volna, és előbbre való nyomulások esetére, méltán attól lehetne tartani, hogy a lakosság kárt szenved, az Insurrectios Deputatio, május 31-én tartott ülésnapján ötödik jegyzőkönyvi szám alatt iktatott rendeletei lépnek érvénybe:

1. A nemesek minden esetben kötelesek családjuk és saját tulajdonuk védelmében vagyoni helyzetüknek megfelelően lovas vagy gyalog szolgálatra jelentkezni.
2. A nagyobb települések kötelesek a városi tanács és a főszolgabírók által kiválasztott lovas vagy gyalogkatonákat kiállítani. Fontos szempont, hogy a mesterembereket a kiválogatás lehetőleg ne vonja el a hadsereg számára is fontos munkájuk mellől.
3. A falvak négy, öt, hat, maximum tíz embert állítsanak ki a földesúr és a főszolgabíró megegyezése alapján, hogy a mezőgazdasági munkának ne kelljen megállnia.
4. A városi emberek saját fegyvereikkel, a falusiak a vármegye által adott pisztollyal, fokossal, puskával vonuljanak fel.
5. A kijelöltek mellé rendelt felülvizsgálók (tisztek) száma a behívottak mennyiségétől függ. A községbelieket kiképzés és gyakorlatoztatás alá kell vonni. A falusiakat elegendő csak összeírni és szükség esetén a gyülekezőhelyre behívni. A csapatok minden esetben a főszolgabírónak vannak közvetlenül alárendelve.
6. Mivel ezen csapatok csak a vármegye területén belül használhatóak az ellenség betörése esetén, azon kívül nem rendelhetőek, és addig zsoldot és ellátmányt sem kapnak.
7. A felfegyverzett lakosok kötelességei:
 - a. A lovasoknak a határban, csárdákban és pusztákban kell rendszeresen járőrözniük.
 - b. A gyalogosoknak a városokban és azok kocsmáiban, főleg éjjel kell rendet tartaniuk.
8. A járásbeli főszolgabírók az ellenség betörése esetén kötelesek a rendfenntartói feladatok végzéséről rendszeresen számot adni.

Ez, a második összehívás habár nádori utasításra történt, mégsem lehetett országos szintű, mert a fegyverbe hívott nemesek, illetve a városi és falusi lakosok közül csak a szegényebbek kapnak fegyvert a vármegyétől, a módosabbaknak a saját fegyverrel való bevonulás van előírva. Emellett zsoldjukat és porciójukat is a vármegye fizeti a szolgálatba állás pillanatától. Az országos szintű felkelés katonái ezzel ellentétben a király zsoldjában álltak. A fizetségüket és porciójukat a nádor hivatalán keresztül az államtól kapták. Ennek függvényében szolgálataikat is csak a nádor vehette igénybe (kivételt képzett az a két lovasezred, melyeket József főherceg a háború elején átadott Károly

főhercegnek). Ezeket azonban nem állapíthatjuk meg a szóban forgó Pest megyében összehívott tartalék haderőről, melyek a vármegyei főszolgabíráknak valamint a Deputációnak voltak alárendelve. Feladataik között a vármegye védelme csak abban az esetben szerepel, ha az ellenség annak határait már átlépte. Addig a belső rend fenntartására kell összpontosítaniuk. A csárdákat, kocsmákat, és a települések határait folyamatos járőrözéssel kell biztosítaniuk és az esetleges felbújtókat, dezertőröket elfogniuk.

Ez utóbbira Pesten és Budán, a háború miatt túlszűfolt vármegyei központban alighanem komoly szükség lehetett, de a szolgabírák hatékony munkájáról tesz tanúbizonyságot, hogy Gosztonyi János ezredesfőkapitány – a Pest megyei inszurgens lovasezred parancsnoka – május 29-én Szentgrótról (Zala vármegye) írt levelében kért dezertőröket május 31-re részben elfogták, részben pedig a beazonosíthatatlan személyazonosságúak iratait beazonosításra az ezredes után megküldték.

Gosztonyi május 29-i levelében elfogatasra kért dezertőrök A Bizottság május 31-én Gosztonyinak megküldött határozata

Jonas János vármegyei fogházbüntetésre ítélve

Kis István vármegyei fogházbüntetésre ítélve

Konya István beazonosítás végett az iratai visszaküldve

Novák József beazonosítás végett az iratai visszaküldve

Szakál János betegsége miatt felmentését kérték

Tóth János beazonosítás végett az iratai visszaküldve

A június 4-én tartott bizottsági ülés legfontosabb napirendi pontja a nádorispán beszámolólevele volt a május 22-én lezárult regensburgi ütközetről. Ebben a levelében kéri az utánpótlás azonnali megküldését, valamint az 1807. évi II. törvénycikkre hivatkozva egy újabb verbunk felállítását. Ezen feladatok ellátása a hivatali rend szerint Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlését illették volna. A nádori seregbe küldendő utánpótlás rendezését az előbb említett szerv magára is vállalta, de a toborzás feladatát – a hivatali rend felülírhatóságát és a két szerv szoros együttműködését igazolva – átadta az Insurrectionalis Deputációnak. Mivel mindezek ellenére a verbunk felállítása még nem volt lehetséges, az ügy minél gyorsabb előrehaladását siettetve a szolgabírók elkezdtek összeírni a lakosok közül állami és önköltséges módon behívható lakosokat. Ezzel egy időben meghagyták a papoknak és a lelkészeknek, hogy a néphez minden alkalommal buzdító és hazafias beszédet intézzenek, hogy a késve megkezdett újoncozás minél hamarabb befejeződhessen. Szintén a császári hadsereg toborzásának felgyorsítását szolgálta a sorozóbizottság leendő állomáshelyei közti fuvarozás előre történő leszervezése és kifizetése, mely feladattal a néhány kijelölt község szolgabírói voltak megbízva. A verbuválás másik komoly jelentőséggel bíró eleme a fegyházak és börtönök átvizsgálása volt. A kisebb vétségek miatt elítélt, de fegyverfogásra alkalmas rabokat átadták a Hadseregnek.

A Bizottság a francia megszállások és betörések ismeretében életbe léptette a már korábban ismertetett, a közbiztonságról és az új behívásokról szóló rendeletet (05/31. 5. cikkely), melynek értelmében ettől a naptól kezdve a vármegyében a Soroksáron állomásozó inszurgens csapatok feladata a béke és a rend védelme. Napirendre tűzték

a tartalék csapatok minél teljesebb és minél gyorsabban végrehajtott felszerelését és kiképzését. Külön figyelmet szenteltek a bizottsági ülésen, a Soroksáron lovassági kiképzést vezető Modrovits Miklós levelének, melyben jelentést tett arról, hogy Hernádi Nagy Márton, Pesti Schterich Henrik és Ujheti Antal nemesek önként ajánlkoztak csatlakozni az inszurgens lovassághoz, de felszerelésük finanszírozását nem tudják vállalni. A kért összeget a Bizottság felajánlásokból szándékozott kifizetni. Ennek kiutalásáról azonban nincsenek adatok.

Konya János levelében beszámolt Moson vármegye Komáromba, Győrbe és Pozsonyba küldött jelentéséről, miszerint az ellenséges erők már a hónap elején átlépték az ország határát. Ennek folyományaként Kubinyi Károly pesti táblabíró száz forintot adományozott Pest-Pilis-Solt vármegye inszurrekciós pénztárába és további kétszáz forintot ajánlott fel – további, adott esetben az özvegynek is kijáró, a táblabíró élete végéig kiadott évenkénti kétszáz forintos járandósággal – annak a vármegyei inszurgensnek, aki a harcok során elsőként szerez érdemkeresztet.

A június 13-án keletkezett rendeletek már mind az ország és a vármegye belső védelmére fókuszálnak. József nádor június 11-én Győrben kelt levelében utasítja a vármegye Insurrectionalis Deputatióját a Duna-vonal védelmének előkészítésére. Ennek értelmében a bizottság a következő öt rendeleti pontot fogalmazta meg – mely a Duna Pest–Pilis–Solt vármegyét érintő szakaszán értelmezendő – azzal a kitételrel, hogy a császári-királyi csapatok folyami átkelése minden tekintetben elsőbbséget élvez:

1. A folyón fellelhető összes átkelésre alkalmas vízi szállítóeszköz átvontatása, átvitele a folyam bal partjára. Kivételt csak a mindennapi használat alatt álló eszközök képezhetnek, de éjszakára azoknak is a Duna bal partján kellett lenniük.
2. A fenti szabályozás érvényes minden kompra és révre is.
3. Malmok áttelepítése. A lebonyolításra és az abból fakadó jogi nézeteltérések elkerülésére az áttelepítést a deputáció által kijelölt bírók és földmérők végezték.
4. A gyűjtőpontok közelébe gyalogos őrséget állítottak, akik ellenőrizték a csónakok használatát és feleltek azért, hogy a folyó megfelelő partján maradjanak éjszaka is.
5. Lovas patroklok figyelték a folyószakasz teljes hosszát, különös tekintettel az átúsztatásra alkalmas részekkel. A járőröknek minden lehetséges ellenséges mozgást azonnal jelenteniük kellett az őket irányító notariusnak.

Június 15-én a Győr-Kismegyer térségében lezajlott ütközetet követő ülésnapon felolvasott hadijelentések közül Zala vármegye francia megszállásának és az ottani lakosság zsarolásának híre a leginkább szembetűnő. Ezen jelentések mellett szinte eltűnik Konya komáromi jelentése, pedig igazán fontos eseményről: a győri vár pénztárának Komáromba érkezéséről tudósít.

Ettől a naptól kezdve a deputáció legfontosabb tárgya a vármegyébe, de sokkal inkább Pest-Buda városába érkező szétszéledt inszurgensek ügye. Egy pesti mészáros Győrben járt fia, a városból június 14-én délután négy órakor Pest felé indulva, közel 15.000 szétfutott inszurgens nemest látott a postaúton Pest-Buda irányába jönni. A további híresztelések elfojtása, valamint a visszavonulók feltartóztatása érdekében elrendelték a tartalékos inszurgensek egy alakulatának a felállítását a két várost összekötő

pontonhídnál, hogy a városba özönlő csapategység nélküli gyalogosokat a pesti Nagy Kaszárnyába, a lovasokat pedig az Új Épületbe irányítsák át további intézkedésig.

Összegzés

Az 1809-ben lezajlott ötödik koalíciós háború korábban nem tapasztalt mértékű mozgósítást eredményezett a Magyar Királyság területén. Az általános sorkatonaság toborzása mellett sor került a másodvonalbeli generalis inszurrekció és egyes megyékben a harmadvonalbeli lokális insurrectio, valamint a polgárőrség hadbahívására is. Bár a második összehívás során behívott lokális insurrectio moralitása és harcértéke megkérdőjelezhető, a hadjárat történetéből ismerünk példákat a másodvonalbeli inszurgens alakulatok és polgárőrsek hősiességére (elegendő ha a karakói ütközetre, vagy Győr ostromára gondolunk). A lakosság mobilizálását az 1809-es esztendőben két általános részre oszthatjuk fel:

Az országban az 1808-as országgyűlésen megajánlott keretek szerint zajlott a hivatalos toborzás a nemesi előjoggal nem rendelkező lakosság körében. A császári-királyi hadsereg munkáját, ahogy Pest-Pilis-Solt esetében is láttuk, a vármegyei bizottságok segítették a verbunkok megszervezésével, valamint a börtönökből katonai szolgálatra fogható rabok összeírásával. Az így mozgósított férfiak az 1809-es hadjáratban már nem vettek részt, de a későbbiekben is megmaradtak a hadsereg szolgálatában.

Az általános nemesi felkelés inszurgensei a lakosság nemesi előjoggal rendelkező, előre összeírt és katonai szolgálatra beosztott tagjaiból kerültek ki. Pest-Pilis-Solt vármegye esetében őket Gosztonyi János vezetése alatt a harcoló alakulatokhoz vezényelték Győr térségébe. Soraikban, ahogy láttuk történtek dezertálások, ezeket azonban a vármegyei bizottság rendezte, esetenként büntette. Harcértéküket emelte a nemzeti és udvari propaganda, valamint a tudat, hogy morális kötelességüket teljesítik katonai helytállásukkal.

A lakosság mobilizálása azonban a második összehívás, a lokális insurrectio elrendelésével lett teljes. Ebben társadalmi rang és jogállás befolyása nélkül mozgósítottak mindenkit, aki a törvény szerint saját lakóterületét megvédeni tartozott. Ilyen, korábban nem kutatott mozgósítást rendeltek el Pest-Pilis-Solt vármegyében május 31-én. A felfegyverzett, leginkább népfelkelésként mobilizált, Soroksáron táborozó csapatok rendfenntartó feladatukat jól ellátták, harcértékük bizonyítására azonban nem volt lehetőségük. Ahogyan a bizottságok munkáját láthattuk, az elvileg külön működő inszurgens és sorkatonai mobilizálás az 1809-es esztendőben összefolyt az egyes vármegyékben.

Összességében elmondhatjuk, hogy az inszurrekció szervezési hiányosságai nem a vármegyei nemesség hanyagságán vagy a rendszer korszerűtlenségén múltott, hiszen a modernizációs törekvések igyekeztek leképezni a nyugati államokban is működő milícia-rendszerek struktúráját. A hibát az általános mozgósítás megkérdőjelezésében és a vármegyei adminisztráció kötöttségeiben kell keresnünk. A továbbiakban ennek fényében kell vizsgálnunk a magyar országgyűlés és a nádor állandó jelleggel fenntartott másodvonalbeli honi véderő kialakítására tett reformkísérleteit.

Felhasznált irodalom:

Levéltári források:

Vármegyei Insurrectionális Bizottság Iratai (Deputatios Iratok) Jelzet: PML IV. 4-e. 1. JKV (Pest-Pilis-Solt 1757-1810.)

Pest-Pilis-Solt VM. Nem. Közgy. ir. Köz-és Kisgy. JKV. Jelzet: PML IV.3-a/1. 37. kötet (mikrofilm adatai: XV.5-c.62. 11729/99 8849 PML)

Internetes hivatkozások:

Netjogtár, hozzáférés: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80800003.TV/>. [2023.02.15.]

Szakirodalom:

A magyar hadügyi igazgatás története 1526–1990. Szerk. Hermann Róbert. Zrínyi Kiadó, Bp., 2021.

A Magyar Királyi Nemesi Felkelés 1809. évi szabályzatai. Korabeli katonai szótárral. s.a.r. Lázár Balázs. Nap Kiadó, Bp., 2009.

Ács Tibor: Katonaként is magyar. Széchenyi István katonaélete és hadügyi reformeszméi. Zrínyi Kiadó, Bp., 2009.

Ács Tibor: Széchenyi katonaévei. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1994

Balogh György: Újoncállítás Heves megyében a francia háborúktól 1847-ig. Tanulmányok Heves megye történetéből 7. Eger, 1983.

Balogh Gyula: Az 1809. évi insurrectio és francia megszállás Vas megyében. Szombathely, 1885. Reprint: Szombathely, 1997.

Bencze László: Napóleon bécsi hadjárata 1809. Bp., Hadtörténelmi Levéltár, 2005.

Csetri Elek: „Katonának tött az átok”. Verbuválás és katonafogás Erdélyben a francia és napóleoni háborúk idején (1792-1815). In. Hadtörténelmi Közlemények 1992/3.

Franciák Magyarországon 1809 II. szerk. Bana József – Katona Csaba. Budapest–Győr, 2012.

Gálos Magda: „Insurrectiós dalok”, ItK XLV, 1 sz., 1935.

Hadik András válogatott hadügyi írásai. Szerk. Padányi József – Hausner Gábor. Bp., Ludovika Kiadó, 2021.

Kisfaludi Kisfaludy Sándor minden munkái. V. kötet. Kiadja: Angyal Dávid. Franklin Társulat, Bp. 1892.

Magyarok Európában III. Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867. szerk. Kosáry Domonkos. Bp., 1990.

Nagy-L. István: A császári-királyi hadsereg magyarországi tábornokai 1787–1815. Zrínyi, Bp., 2020.

Nagy-L. István: A császári-királyi hadsereg 1765-1815. Szervezettörténelmi és létszámviszonyok. Pápa, 2013.

Nagy Ágoston: Insurrekció és társadalmi mobilitás a napóleoni háborúk időszakának Magyarországon. vö. Tóth Zoltán: Rendi norma és a „keresztyén polgárisodás”: Társadalomtörténelmi esszé. Századvég 2–3.

Niccoló Machiavelli: Beszélgetések Titus Livius első tíz könyvéről. Ford. Lontay László. In. Niccoló Machiavelli művei. Bp., Európa Kiadó, 1978.

Szemelvények a XIX. század burzsoá katonai teoretikusainak és szakíróinak műveiből. Szerk. dr. Ölvedi Ignác. Bp., Zrínyi Kiadó, 1973.

Poór János: Adók, katonák, országgyűlések 1796–1811/12. Bp., Universitas Kiadó, 2003.

R. Kiss István: Az utolsó nemesi felkelés II. Bp., 1911.

Veress D. Csaba A napóleoni háborúk és a magyar nemesség: Emlékezés az 1809. évi francia háború 180. évfordulójának alkalmából. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 1992.

Veress D. Csaba: Napóleon hadai Magyarországon 1809. Zrínyi, Bp., 1987.

Wess Mitchell: A Habsburg Birodalom nagystratégiája. Bp., Antall József Tudásközpont. 2020.

Lengyelország haderejének fejlesztési iránya és területvédelmi tartalékos katonai rendszere 21. századi geopolitikai kihívások

Szénási Imre

"Lengyelországnak a mai helyzetnek megfelelő fegyveres erőkkel kell rendelkeznie - olyan erőkkel, amelyek képesek visszaverni egy támadást, és amelyek elég erősek ahhoz, hogy megakadályozzák a támadást. Elegendő elrettentő erővel ahhoz, hogy egy ilyen támadástól elrettentsenek." Jarosław Kaczyński¹

Bevezetés

A világon egyetlen állam sem engedheti meg magának, még legnagyobb és leggazdagabb országok sem, hogy a nemzetbiztonságukat veszélyeztető minden konkrét és potenciális veszély elhárítására teljesen feltöltött állandó reguláris haderőt tartsanak készenlétben. A honvédelem olyan nemzeti ügy, amelyben az egész társadalomnak részt kell vállalnia. Az Észak-Atlanti Szerződés 3. cikkelye kimondja: „A jelen szerződésben kitűzött célok hathatósabb elérése érdekében a Felek külön-külön és együttesen, folyamatos és hathatós önszegély és kölcsönös segítség útján, fenntartják és kifejlesztik egyéni és kollektív védelmi képességüket fegyveres támadással szemben.”² Éppen ezért a közép-európai régióban elhelyezkedő valamennyi ország, a békeállapotban meglévő reguláris hadserege mellett megfelelő létszámú és kiképzett tartalékos erőket igyekeznek rendszerbe állítani. Magyarország sem kivétel ez alól.

Hazánkban a tartalékos rendszer keretfeladatai legmagasabb szinten a Nemzeti Katonai Stratégiában vannak megfogalmazva.³ Ebben határozza meg a politikai vezetés a honvédelmi kiegészítő és háttérvédelmi képességgel, ezen belül pedig a tartalékosokkal szemben támasztott követelményeket. A Magyar Honvédség a Zrínyi Haderőfejlesztési Program keretén belül megvalósuló fejlesztésekkel folyamatosan erősíti reguláris és tartalékos haderejét, hogy egy korszerű, a kor biztonsági kihívásainak és kockázatainak megfelelni tudó erő alakuljon ki. Az önkéntes tartalékos rendszer személyi állományának is át kell alakulnia 2030-ig. Olyan önkéntes tartalékos haderő kiépítésére van szükség, amely békében és a különleges jogrend bevezetése esetén is képes a hivatásos és szerződéses állományt támogatni, az új típusú kihívásokat is beleértve, valamint kiegészítő erőként, azzal koherens rendszert alkotni.⁴

¹More troops and more money for defence – the Council of Ministers adopted a draft Homeland Defence Act, <https://www.gov.pl/web/primeminister/more-troops-and-more-money-for-defence-the-council-of-ministers-adopted-a-draft-homeland-defence-act>, letöltve: 2023.01.29.

²Az Észak-Atlanti Szerződés, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu, letöltve: 2022.12.29.

³A Kormány 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról

⁴uo.

Nincs ez másképpen a szintén NATO⁵ tag Lengyelországban sem, ahol a földrajzi viszonyok, a történelmi hagyományok és az államok közjogi berendezkedése, a haderő szerkezetének hazánktól eltérő kialakítását teszi szükségessé, így természetesen a tartalékos haderő struktúrája is különböző. A következőkben áttekintem Lengyelország fegyveres erejének szerkezetét, védelmi kiadásainak alakulását 2011-től és a haderő fejlesztésének irányait. Kiemelt figyelmet fordítok a területvédelmi tartalékos erők történetére, jelenlegi felépítésére és feladataira.

Lengyelország régiós szerepe és a lengyel haderő felépítése

A közép-európai régió országai közül Lengyelország rendelkezik a legnagyobb lakosságszámmal⁶ és területtel⁷. A lengyel gazdaság is a régió egyik legerősebbje⁸, így nem meglepő, hogy középhatalmi szerepet kíván betölteni a régióban. Ez azonban nem képzelhető el megfelelő méretű és jól kiképzett fegyveres erő nélkül, amely a nemzeti érdekérvényesítés egyik alapköve. Az ország történelme megmutatta azt is, hogy erős és ütőképessé haderő felállítása és rendszerben tartása nélkül a lengyel állam területi integritása nem fenntartható, két tradicionális európai nagyhatalom, Németország és Oroszország árnyékában. Nem feledkezhetünk meg arról a tényről sem, hogy mindkét országgal határos.

Németországgal egy szövetségi rendszerbe tartozik, így ebből az irányból veszély nem fenyegeti, sőt, úgy tűnik, hogy a németek üdvözlik Lengyelország katonai megerősítését⁹, annak ellenére, hogy a két ország között nem felhőtlen a viszony. A kétoldalú kapcsolatokat beárnyékolja a közös történelem és a jelenleg is fokozódó politikai nézeteltérések. Az azonban vitathatlan, hogy Berlin úgy tekint Lengyelországra, mint egy ütköző zónára, mely elválasztja Oroszország befolyási övezetétől. Minél erősebb Lengyelország hadereje, azaz minél több repülőgéppel, tankkal, önjáró löveggyel és katonával rendelkezik, a németek annál nagyobb biztonságban érezhetik magukat.¹⁰

Oroszország már más lapra tartozik, jelenleg ugyan lefoglalja az Ukrajnával vívott, háborúja, de mint fenyegetés nem szűnt meg létezni és a lengyelek ezt nagyon komolyan is veszik, ami tetten érhető a közelmúltban megkezdett, hatalmas haderőfejlesztésben, mely minden haderőnemet érint.

Lengyelország fegyveres ereje öt haderőnemből áll, melyek a következők:

- hadsereg (Wojska Łądowe);

⁵North Atlantic Treaty Organisation - Észak-atlanti Szerződés Szervezete

⁶A lakosság száma 37,738,163 fő, <https://www.worldometers.info/world-population/poland-population/>, letöltve: 2023.02.19.

⁷Lengyelország területe: 312,680 km², <https://www.worlddata.info/europe/poland/index.php>, letöltve: 2023.02.19.

⁸A lengyel GDP 2021-ben 679444.83 millió USD volt, ezzel a 21. volt a világon, Európában pedig a 10. (Oroszországot és Törökországot is beleszámítva), https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?most_recent_value_desc=true, letöltve: 2023.02.19.

⁹Karnitschnig, Matthew és Kość, Wojciech: Meet Europe's coming military superpower: Poland, 2022, <https://www.politico.eu/article/europe-military-superpower-poland-army/>; letöltve: 2023.01.28.

¹⁰Karnitschnig, Matthew és Kość, Wojciech: Meet Europe's coming military superpower: Poland, 2022, <https://www.politico.eu/article/europe-military-superpower-poland-army/>; letöltve: 2023.01.28.

- légierő (Siły Powietrzne);
- haditengerészet (Marynarka Wojenna);
- különleges erők (Wojska Specjalne);
- területvédelmi erők (Wojska Obrony Terytorialnej vagy rövidítve WOT).¹¹

A területvédelmi erők mellett, a közeljövőben még egy jelentős „tartalék” erőre számíthat Lengyelország, mivel 2023-tól bevezette az önkéntes sorkatonaságot, amely minden 19. életévét betöltött fizikailag alkalmas férfira és alapvetően egészségügyi végzettséget (például: nővér, orvos, pszichológus) szerzett nőkre is vonatkozik.¹²

A lengyel haderő feletti ellenőrzési - irányítási tevékenységet a Lengyel Nemzetvédelmi Minisztérium látja el.

Lengyelország védelmi kiadásai, jelenlegi hadereje és a fejlesztésének iránya

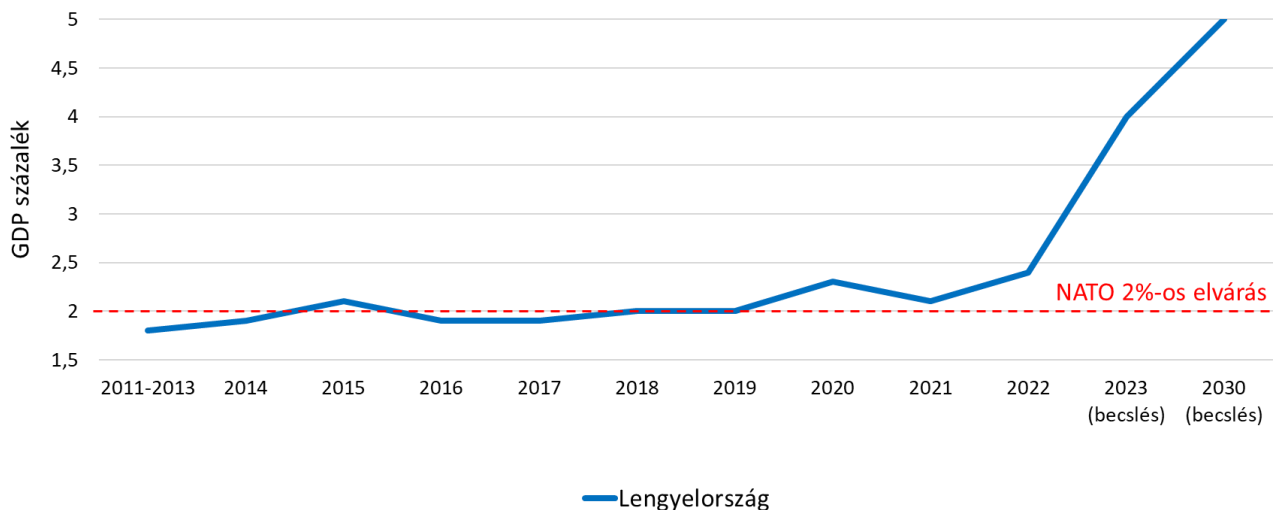
A Nemzeti Közszerológati Egyetem Eötvös József Stratégia Védelmi Kutatóintézet 2021-ben közzétett elemzése alapján a 2010-es évtizedet Kelet-Közép-Európában a védelmi kiadások tekintetében kettősség jellemezte. A dekád első felében a védelmi kiadások csökkenése volt megfigyelhető, amely jelentős katonai képességvesztéshez vezetett a régióban, az aktuális biztonságpercepciónak megfelelően. A képességcsökkenések elensúlyozására erősödtek meg a regionális együttműködések (például: V4 harccsoport). Az évtized második felét már a védelmi kiadások dinamikus növekedése jellemezte, a fokozatosan romló biztonsági környezet és az Oroszország irányából érkező hibrid- és hagyományos katonai fenyegetések következtében. A régió országai 2020-ra érték el a védelmi kiadások NATO által elvárásaként támasztott, valamint az országok által is vállalt 2%-os GDP-arányos átlagát. A növekvő költségvetésből elsősorban a területvédelmi- és az elrettentő képességek megerősítését vagy kialakítását, valamint a nemzeti haderő-modernizációs programokat helyezték előtérbe.¹³

A régió államaival ellentétben, Lengyelország már a huszadik század vége óta folyamatos haderőfejlesztést hajt végre, elsősorban haderejének modernizációjára fókuszálva. Lengyelország védelmi kiadásainak változása a nemzeti össztermék (GDP) arányában a 2011-től - 2030-ig terjedő időszakban az 1. számú ábrán látható. Az ország a védelmi költségvetését az elmúlt évtizedben folyamatosan nemzeti össztermék 2%-a körül tartotta. A területvédelmi tartalékos erők újbóli felállítása itt 2016-ban kezdődött meg.

¹¹Structure of Polish Armed Forces, <https://www.gov.pl/web/national-defence/structure-of-polish-armed-forces>, letöltve: 2023.01.31.

¹²Up to 200,000 Poles to be called up for military training next year, <https://notesfrompoland.com/2022/12/09/up-to-200000-poles-to-be-called-up-for-military-training-next-year/>, letöltve: 2023.01.31. és Poland launches simplified voluntary military service, <https://kafkadesk.org/2022/05/19/poland-launches-simplified-voluntary-military-service/>, letöltve: 2023.02.19.

¹³Csiki Varga Tamás: A védelmi kiadások regionális trendjei– Kelet-Közép-Európa, Elemzések, 2021/17, NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 2021.

1. ábra: Lengyelország védelmi kiadásainak változása a nemzeti össztermék (GDP) arányában, 2011-2030¹⁴ (szerkesztette a szerző)

A lengyel szárazföldi haderő modernizációjának egyik első lépése a 96M Beryl típusú 5.56×45mm-es lőszeret használó (NATO sztenderdnek megfelelő) gépkarabély rendszerbe állítása volt, melyet több projekt követett, például a KTM Rosomak páncélozott szállító jármű és a Leopard-2-es harckocsi rendszeresítése. A teljes lengyel szárazföldi haderő átfegyverzésére eddig nem került sor, több alakulatnál még mindig a rendszerváltás előtt beszerezett eszközöket használják, mint például a BRDM-2-es páncélozott szállító járműveket, a BWP-1-es gyalogsági harcjárműveket és a PT-91-es Twardy közepes harckocsikat, azonban valószínűleg ez hamarosan megváltozik.

A lengyel légi erő modernizációja is folyamatos zajlott. A Varsói Szerződés korából megörökölt, jelenleg is használatban lévő MIG-29-es vadászpilóta nélküli repülőgépeket és a SZU-22-es vadászbombázó-repülőgépeket¹⁵ részlegesen modernizálták és mellé rendszeresítettek 48 db F-16 C/D többfeladatú vadászbombázó repülőgépet. A régi szovjet repülőgépek leváltására 2020-ban megrendeltek 32 db F-35A ötödik generációs vadászbombázó repülőgépet.

Az 1. ábrán látható 2023-tól a védelmi költségvetés várható megugrása, mely köszönhető a 2022 márciusában elfogadott a haza védelméről hozott törvénynek¹⁶ (törvény). Ebben meghatározták, hogy védelmi kiadásokat a GDP arányának 3%-ban állandósítják.

¹⁴Az adatok forrása: 2011-2021: Miled data for all countries, 1949-2021. SIPRI Military Expenditure Database, 2022. <https://sipri.org>, letöltve: 2023. 01. 29., A 2022-2023-as adat: Stronell, Matilde: Poland unveils record 2023 defence budget, <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/poland-unveils-record-2023-defence-budget>, letöltve: 2023.01.28., A 2030-as adat: Aleksandra Krzysztozek: Poland to spend 5% of GDP on defence, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/poland-to-spend-5-of-gdp-on-defence/, letöltve: 2023.01.29.

¹⁵Szénási Imre: Sakktáblás születésnap, Aranyas, 2019/11, Budapest, 22-24.

¹⁶Defence of the Fatherland Act, Stronell, Matilde: Poland unveils record 2023 defence budget, <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/poland-unveils-record-2023-defence-budget>, letöltve: 2023.01.28.

Ekkor döntöttek a fegyveres erők létszámának emeléséről is. A lengyel professzionális haderő 2022-ben körülbelül 111500 főt számlált, míg a területvédelmi tartalékosok létszáma 32000 fő volt. A törvényben meghatározták, hogy teljes haderő létszámát 300000 főre kell emelni, melyből a területvédelmi tartalékosok létszáma 50000 fő lesz. 2022 júliusában Jarosław Kaczyński, a Lengyelországban jelenleg hatalmon lévő Jog és Igazságosság¹⁷ párt elnöke bejelentette, hogy, Oroszország ukrajnai agressziója miatt, országának védelmi költségvetését a GDP 3%-áról 5%-ra fogják emelni.¹⁸ Pontos dátumot nem határozott meg, ezért az 1. ábrán becsült adatként 2030 szerepel.

2023. január 30-án jelentette be Mateusz Morawiecki Lengyelország miniszterelnöke, hogy az állam védelmi kiadásai ebben az évben az ukrán-orosz háború miatt, a lengyel nemzeti össztermék 4%-át fogják elérni, amely érték a legmagasabb a NATO tagállamok között.¹⁹

A törvényben a haderő létszám bővítése mellett, a technikai fejlesztés irányait is meghatározták. 2022 augusztusában megrendeltek 366 db M1A2 (SEPV3) Abrams nehéz harckocsit az Amerikai Egyesült Államoktól, a 240 db meglévő PT-91 Twardy leváltására. 2022 decemberében aztán Dél-Koreától rendeltek közel 1000 db K2 Black Panther harckocsit, 600 db K9 Thunder önjáró löveget, 288 db Chumnoo sorozatvetőt és 48 db FA-50 könnyű támadó repülőgépet. A megrendelt haditechnikai eszközök várható beérkezésének ideje a 2020-as évtized közepe-vége. A fent említett eszközök egy kisebb része azonban már megérkezett, melyek csapatpróbája és rendszeresítése jelenleg folyamatban van.

Területvédelmi erők (Wojska Obrony Terytorialnej) rövid története és felszerelése

A lengyel parlament 2016. november 16-án fogadta el azt a törvényt, amely megteremtette a jogi keretet a területvédelmi erők újbóli megalakításhoz, amely ezzel a Lengyel Köztársaság fegyveres erejének ötödik haderőnemévé vált. A területvédelmi erőknek komoly hagyományai vannak a lengyel történelemben, különböző formái léteztek már évszázadok óta.

A területvédelem általában hatékonyan segítette és erősítette a lengyel állam védelmi képességeit. Az első ilyen típusú erők az 1670-es években jelentek meg a különböző körzetekben vagy a lengyel terminológia szerint a vajdaságokban. Minden vajdaság a saját területéről toborzott önkénteseket. Ezen erők, feladatai közé tartozott a háborúk idején a rendőri szerepkör betöltése²⁰, szükség esetén pedig segédcsoportokként is bevetethetőnek kellett lenniük. A területvédelmi erők képesek voltak hatékonyan el-lensúlyozni a 16. és 17. századi veszélyeket.

¹⁷Prawo i Sprawiedliwość (PiS)

¹⁸Poland to raise defence spending to 5% of GDP, highest level in NATO, says ruling party chief, <https://notes-frompoland.com/2022/07/18/poland-to-raise-defence-spending-to-5-of-gdp-highest-level-in-nato-says-ruling-party-chief/>, letöltve: 2023.01.28.

¹⁹Fouché, Alexandra: Poland boosts defence spending over war in Ukraine, <https://www.bbc.com/news/world-europe-64457401>, letöltve: 2023.01.31.

²⁰Sokół, Wojciech: Wojska obrony terytorialnej w historii Polski (wybrane problemy), 2017, https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-2aaa4e8e-bf9d-4a16-96aa-25f8131e3773/c/BTiP_2017_3_32_kart_Sokol.pdf, letöltve: 2023.01.27.

A területvédelmi erők az 1792-es és 1794-es lengyel - orosz háborúban is részt vettek.²¹ A reguláris hadsereg hiányát a területileg szervezett csapatokkal próbálták pótolni, az amerikai függetlenségi háborúban létrehozott milícia és a francia forradalmi hadsereg felállításának tapasztalatai alapján. Lengyelországban a háború idején körülbelül 100000 fő volt a területvédelmi erők legnagyobb létszáma, melyek kiegészítették a reguláris hadsereget. Harcmódorokról kijelenthető, hogy olyan újszerű, a korszakban nem hagyományos megoldásokat vetettek be, mint például a gyalogság álcázása a terepen, gerilla hadviselés és az ellenséges csapatok hátában végrehajtott különböző műveletek.²² A nemzeti felkelés azonban orosz győzelemmel végződött és Lengyelország, mint állam 123 évre megszűnt létezni.

A lengyel területvédelmi erők történetének következő fejezete a II. világháború idején íródott. 1937-ben kezdték el felállítani a területvédelmi zászlóaljakat, amikor elkezdett kirajzolódni, hogy egy esetleges Németországgal vívott háborúban Franciaországra és Angliára, mint szövetségesre csak nagyon kevéssé számíthatnak. Ebben az időszakban azonban rohamléptekkel indult meg a zászlóaljak felállítása, melyek létszáma a háború kitörésekor mintegy 52000 főre tehető. A II. világháborúban történtek meghaladják a tanulmány kereteit, ezért ezzel most nem foglalkozom.

A területvédelmi erők a Lengyel Népköztársaság idején is a fegyveres erők részét képezték 1959-től. Később a rendszerváltás utáni modern Lengyelország első éveiben is léteztek, azonban a tömeghadsereg leszerelésével és a teljesen gépesített zászlóaljak magalakításakor megszűntették azt.²³

A területvédelmi erők legújabb története a létrehozásukra kiadott 2016-os törvény aláírásával kezdődött. A döntésnek, nyilvánvalóan megvoltak a bel- és külpolitikai előzményei. A külpolitikai előzmények legfőbb okai között a Krím-félsziget orosz annektálása és az általános biztonsági környezet romlása is szerepeltek, de a fentebb idézett Észak-Atlanti Szerződés 3. fejezete is szerepet játszott a döntés meghozatalában. A belső okok között pedig tapasztalataim alapján a lengyel emberek hazaszeretete, valamint Oroszországtól való félelme és az azzal szembeni bizalmatlansága és előítéletei álltak, melyet a lengyel kormány nagyszerű érzékkel használt fel az ország védelmi képességeinek növelésére és megerősítésére.

A WOT felállítása szakaszosan történt. Elsőként 2017. január elsején alakult meg a Területvédelmi Erők Parancsnoksága, ezután a területvédelmi dandárok felállítása gyors ütemben haladt. 2017 márciusában alakították meg az első három dandárt, melyet 2017 végéig további három dandár felállítása követt, így tehát az első év végére összesen hat területvédelmi dandár kezdte meg a működését. Az év végére a területvédelmi tartalékos erők létszáma elérte a 7500 főt. A WOT szervezetét 2018-ban további hét dandárral bővítették. Ebben az évben alakították meg a területvédelmi erők képzési központját is, ahol a jelentkező tartalékos katonák kiképzését végzik. 2018 végére a tartalékos katonák létszáma már közel 17000 főt tett

²¹ u.o.

²²Sokół, Wojciech: Wojska obrony terytorialnej w historii Polski (wybrane problemy), 2017, https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-2aaa4e8e-bf9d-4a16-96aa-25f8131e3773/c/BTiP_2017_3_32_kart_Sokol.pdf, letöltve: 2023.01.27.

²³u.o.

ki. 2019-be újabb két területvédelmi dandárt állítottak fel, valamint megalakult a Sonda Altiszti Iskola²⁴ is. Ebben az évben, már minden vajdaságban volt területvédelmi tartalékos erő és az alakulatok összlétszáma megközelítette a 25000 főt. 2020-ban kitört a COVID-pandémia amely, minden országban sok szigorítás bevezetését vonta maga után. Általánosságban kijelenthető, hogy a járvány korlátozásai az élet minden területét érintették, és a már megkezdett folyamatokat lelassították. Nem kerülhette el ezt a WOT sem, azonban állományát ebben az évben is tovább bővítették és a WOT parancsnoksága alá rendelték a Kommunikációs és Informatikai Kiképző Központot²⁵. A létszám is tovább bővült és elérte a 27500 főt. 2021-ben a lengyel védelmi miniszter bejelentette újabb három területvédelmi dandár, öt könnyű gyalogsági zászlóalj és egy vezetésbiztosító zászlóalj megalakítását. A WOT-ban szolgálatot teljesítő katonák létszáma az év végére meghaladta a 32000 főt. 2022 végén tizenöt területvédelmi dandár, két kiképzőközpont és egy vezetésbiztosító zászlóalj tartozott a Területvédelmi Erők Parancsnoksága alá. A tervek szerint Lengyelország Fehéroroszországgal közös keleti határán további három dandár felállítását kezdik meg.²⁶ A területvédelmi erők hivatalos megalakítása óta eltelt hat év már 36000 katona csatlakozott a területvédelmi erőkhöz²⁷. Az eddigi létszámbővítés ütemének tükrében a területvédelmi erők 2022-ben bejelentett 50000 főre történő felduzzasztása sem fog kihívást okozni Lengyelországban, annál is inkább, mivel egyre több lengyel ember ismeri fel a helyi közösségek védelmének és támogatásának szükségességét.

A területvédelmi tartalékosok alkalmazása elsősorban könnyű gyalogságként tervezett. A felszerelésük is ezt tükrözi, amely magába foglalja a kor követelményeinek megfelelő egyenruházatot, védőeszközöket (repszálló mellény, sisak), éjjellátót és fegyverzetet. Alapvetően lengyel gyártású kézfegyverekkel kerültek felfegyverzésre. Felszerelésük részét képezi a Vis 100 típusú 9mm-es pisztoly, az MSBS Grot típusú 5,56 mm-es gépkarabély, mely a kor követelményeinek megfelelően alakítható és szerelhető fel például 40 mm-es cső alatti gránátvetővel, valamint az LMP-2017 60 mm-es könnyű gyalogsági aknavető. Rendszeresítésre került a Javelin típusú páncéltörő irányított rakéta is, amely lehetővé teszi a páncélozott célok hatékony leküzdését. A WOT felderítési képességeit erősítve rendszeresítésre kerültek (kis darabszámban) a BSP FlyEye könnyű felderítő drónok is. Rendszeresítésre került még a WARMATE kamikaze drón²⁸ is szintén kis darabszámban, mely a felszerelt fejrésztől függően felderítő (többször felhasználható) vagy harci (egyszer felhasználható) feladatokat is elláthat. A drónokat, már alkalmazták határőrizeti és katasztrófavédelmi feladatok során is.²⁹ A lengyel területvédelmi erők kiképzésével ebben a tanulmányban nem foglalkozom, az majd egy későbbi tanulmány témája lesz.

²⁴Szkoła Podoficerska Sonda

²⁵Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki

²⁶Rok 2022 rokiem 5-lecia Wojsk Obrony Terytorialnej, <https://www.wojsko-polskie.pl/2bot/articles/aktualnosci-w/rok-2022-rokiem-5-lecia-wojsk-obrony-terytorialnej/pdf/>, letöltve: 2023.01.30.

²⁷A lengyel elnök kinevezte a fegyveres erők új főparancsnokát, <https://honvedelem.hu/hirek/a-lengyel-elnok-kinevezte-a-fegyveres-erok-uj-foparancsnokat.html>, letöltve: 2023.02.19.

²⁸loitering ammunition

²⁹Kowalska-Sendek, Magdalena: Lekki sprzęt dla lekkiej piechoty, <https://polska-zbrojna.pl/home/articles-how/35170?t=Lekki-sprzet-dla-lekkiej-piechoty>, Letöltve: 2023.01.31.

A lengyel területvédelmi erők rendeltetése és fő feladatai

A területvédelmi erőket úgy alakították ki, hogy a képességeikkel a jelenkorban meglévő fenyegetésekre válaszolnak, amelyekkel Lengyelországnak és az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetének szembe kell néznie. A WOT hivatásos katonákból és tartalékos katonákból (részmunkaidősök) - önkéntesekből - áll. Az önkéntesek a nemzetvédelmi képességek fokozása és a helyi közösségek védelme és a saját, valamint a közvetlen környezetük biztonsága érdekében vállalják a katonai szolgálatot.

A területvédelmi erők rendeltetése az ország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme bármely lehetséges agresszor támadásával szemben, ami összhangban van a NATO-szabványokkal a szövetség tagállamainak saját védelmi képességeinek kiépítésére vonatkozóan (NATO-szerződés 3. cikkely), a nemzetközi szerződésekből eredő közös védelmi feladatok ellátása, természeti- és ipari katasztrófavédelmi feladatok ellátása valamint a nemzetközi jog szabályainak megfelelően humanitárius tevékenység végzése. A WOT kiegészíti a nemzeti elrettentési képességet, azonban nem helyettesíti és nem is tudja helyettesíteni a reguláris lengyel fegyveres erők képességeit.

A területvédelmi erők fő feladatai összhangban vannak a lengyel fegyveres erők nemzeti védelmi stratégiában leírt küldetésével.

A fő feladataik a következők:

- a területvédelmi rendszer működtetése és fejlesztése;
- a tartalékos állomány alapkiképzése, valamint további feladatokra történő felkészítése;
- képesnek kell lennie a változó világ kihívásainak megfelelő, ütőképes, komoly elrettentő erőt felmutatni;
- részvétel a katonai műveletek végrehajtása és a stratégiai védelmi műveletekben bármilyen ellenséges támadás visszaverése érdekében,
- különböző válságkezelési tevékenységek koordinálása és végrehajtása, valamint részvétel a katasztrófavédelmi feladatokban a nemzeti biztonsági rendszer más elemeivel együttműködve (például: a Lengyel Belügyi és Közigazgatási Minisztériummal és a Lengyel Nemzetvédelmi Minisztérium más szerveivel) a helyi közösségek védelme és támogatása érdekében;
- a Befogadó Nemzeti Támogatás katonai feladatainak biztosítása és koordinálása a szövetségi erők hatékony fogadásának és lengyelországi állomásoztatásának lehetővé tétele érdekében;
- a hibrid- és asszimmetrikus hadviselés elleni küzdelem;
- a lengyel társadalomban a hazafias értékek megőrzése, erősítése, valamint a katonai oktatási programok generációkon átívelő megvalósítása.³⁰

³⁰Territorial Defence Forces, <https://www.gov.pl/web/national-defence/territorial-defence-forces>; letöltve: 2023.01.27.

Összegzés:

Lengyelország védelmi kiadásainak alakulása példaként szolgálhat, a régió országai számára. Kétségtelen, hogy az utoljára bevezetett változtatások, túlzónak tűnhetnek, azonban egy a szomszédban zajló háború idején növelik a lengyel emberek biztonságérzetét és az ország érdekérvényesítő képességét is.

A 21. században újjáalakított lengyel területvédelmi tartalékos erő még csak hat éves múlttal tekinthet vissza, azonban létszáma ma már 36000 fő³¹. Szervezetébe egy Területvédelmi Parancsnokság, tizenöt területvédelmi (könnyűgyalogos) dandár, két kiképzőközpont és egy vezetésbiztosító zászlóalj tartozik. Felszerelése és fegyverzete elsősorban lengyel gyártmányú eszközökből áll, melyek a kor színvonalának megfelelőek. Feladatrendszerük nagy vonalakban megfeleltethető a hazai tartalékosok feladatainak.

A WOT súlyát és a lengyel haderőben betöltött fontosságát jól szimbolizálja, hogy a 2016-ban a WOT megszervezésével és felállításával megbízott és azóta is a parancsnoki feladatokat ellátó Wiesław Kukula altábornagyot nevezték ki 2023 februárjában a lengyel fegyveres erők főparancsnoki beosztásába.³²

Tanulmányomban rámutattam, arra, hogy a honvédelem olyan nemzeti ügy, amelyben az egész társadalomnak részt kell vállalnia. Nem lehet minden hon- és katasztrófavédelmi feladatban csak és kizárólag, a reguláris haderőre támaszkodni. Szükség van egy olyan főleg önkéntesekből álló, megfelelő méretű és jól kiképzett tartalékos erő létrehozására, mely hatékonyan tudja támogatni a hivatásos és szerződéses katonákból álló haderőt. Hazánkban a tartalékos erő teljes műveleti képessége elérésének céldátuma 2030. Éppen ezért érdemes a más országokban már működő tartalékos rendszereket egyes releváns jellemzőinek tekintetében megvizsgálni, a tapasztalatokat elemezni és azok felhasználhatósága esetén átültetni a magyar gyakorlatba, a honi viszonyoknak megfelelően.

Felhasznált irodalom:

Aleksandra Krzysztosek: Poland to spend 5% of GDP on defence, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/poland-to-spend-5-of-gdp-on-defence/, letöltve: 2023.01.29.

A lengyel elnök kinevezte a fegyveres erők új főparancsnokát, <https://honvedelem.hu/hirek/a-lengyel-elnok-kinevezte-a-fegyveres-erok-uj-foparancsnokat.html>, letöltve: 2023.02.19.

A lengyel GDP, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?most_recent_value_desc=true, letöltve: 2023.02.19.

Az Észak-Atlanti Szerződés, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu, letöltve: 2022.12.29.

A Kormány 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról

³¹A lengyel elnök kinevezte a fegyveres erők új főparancsnokát, <https://honvedelem.hu/hirek/a-lengyel-elnok-kinevezte-a-fegyveres-erok-uj-foparancsnokat.html>, letöltve: 2023.02.19.

³²u. o.

Csiki Varga Tamás: A védelmi kiadások regionális trendjei– Kelet-Közép-Európa, Elemzések, 2021/17, NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 2021.

Defence of the Fatherland Act, Stronell, Matilde: Poland unveils record 2023 defence budget, <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/poland-unveils-record-2023-defence-budget>, letöltve: 2023.01.28.

Fouché, Alexandra: Poland boosts defence spending over war in Ukraine, <https://www.bbc.com/news/world-europe-64457401>, letöltve: 2023.01.31.

Karnitschnig, Matthew és Kość, Wojciech: Meet Europe’s coming military superpower: Poland, 2022, <https://www.politico.eu/article/europe-military-superpower-poland-army/>; letöltve: 2023.01.28.

Kowalska-Sendek, Magdalena: Lekki sprzęt dla lekkiej piechoty, <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/35170?t=Lekki-sprzet-dla-lekkiej-piechoty>, letöltve: 2023.01.31.

Lengyel lakosság száma, <https://www.worldometers.info/world-population/poland-population/>, letöltve: 2023.02.19.

Lengyelország területe, <https://www.worlddata.info/europe/poland/index.php>, letöltve: 2023.02.19.

Milex data for all countries, 1949-2021. SIPRI Military Expenditure Database, 2022. <https://sipri.org>, letöltve: 2023. 01. 29.

More troops and more money for defence – the Council of Ministers adopted a draft Homeland Defence Act, <https://www.gov.pl/web/primeminister/more-troops-and-more-money-for-defence--the-council-of-ministers-adopted-a-draft-homeland-defence-act>, letöltve: 2023.01.29.

Poland to raise defence spending to 5% of GDP, highest level in NATO, says ruling party chief, <https://notesfrompoland.com/2022/07/18/poland-to-raise-defence-spending-to-5-of-gdp-highest-level-in-nato-says-ruling-party-chief/>, letöltve: 2023.01.28.

Rok 2022 rokiem 5-lecia Wojsk Obrony Terytorialnej, <https://www.wojsko-polskie.pl/2bot/articles/aktualnosci-w/rok-2022-rokiem-5-lecia-wojsk-obrony-terytorialnej/pdf/>, letöltve: 2023.01.30.

Sokół, Wojciech: Wojska obrony terytorialnej w historii Polski (wybrane problemy), 2017, https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-2aaa4e8e-bf9d-4a16-96aa-25f8131e3773/c/BTiP_2017_3_32_kart_Sokol.pdf, letöltve: 2023.01.27.

Stronell, Matilde: Poland unveils record 2023 defence budget, <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/poland-unveils-record-2023-defence-budget>, letöltve: 2023.01.28.

Structure of Polish Armed Forces, <https://www.gov.pl/web/national-defence/structure-of-polish-armed-forces>, letöltve: 2023.01.31.

Szénási Imre: Sakktáblás születésnap, Aranysas, 2019/11, Budapest, 22-24.

Territorial Defence Forces, <https://www.gov.pl/web/national-defence/territorial-defence-forces>; letöltve: 2023.01.27.

Up to 200,000 Poles to be called up for military training next year, <https://notesfrompoland.com/2022/12/09/up-to-200000-poles-to-be-called-up-for-military-training-next-year/>, letöltve: 2023.01.31.

Urbán Lajos: A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben, doktori disszertáció, NKE, 2010., <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12196/ertekezes.pdf?sequence=1>, letöltve: 2023.01.19.

Az önkéntes katonai szolgálat sajátosságai

Szerencsi Zsolt

Bevezetés

Jelenleg az önkéntes katonai szolgálat (ÖKSZ) programjának második alkalommal történő végrehajtása folyik, ami 2022. szeptemberében indult a területvédelmi katonai szervezetek keretén belül. 2021. július 21-én Benkő Tibor, az akkori honvédelmi miniszter sajtótájékoztatóján számolt be a fiatalokat megcélzó új lehetőségről. Az ÖKSZ program első bevonulása 2021. szeptember 15-én történt meg, ami egybeesett a speciális önkéntes területvédelmi tartalékos (SÖTT) program tervezetten hatodik alkalommal történő indításával.

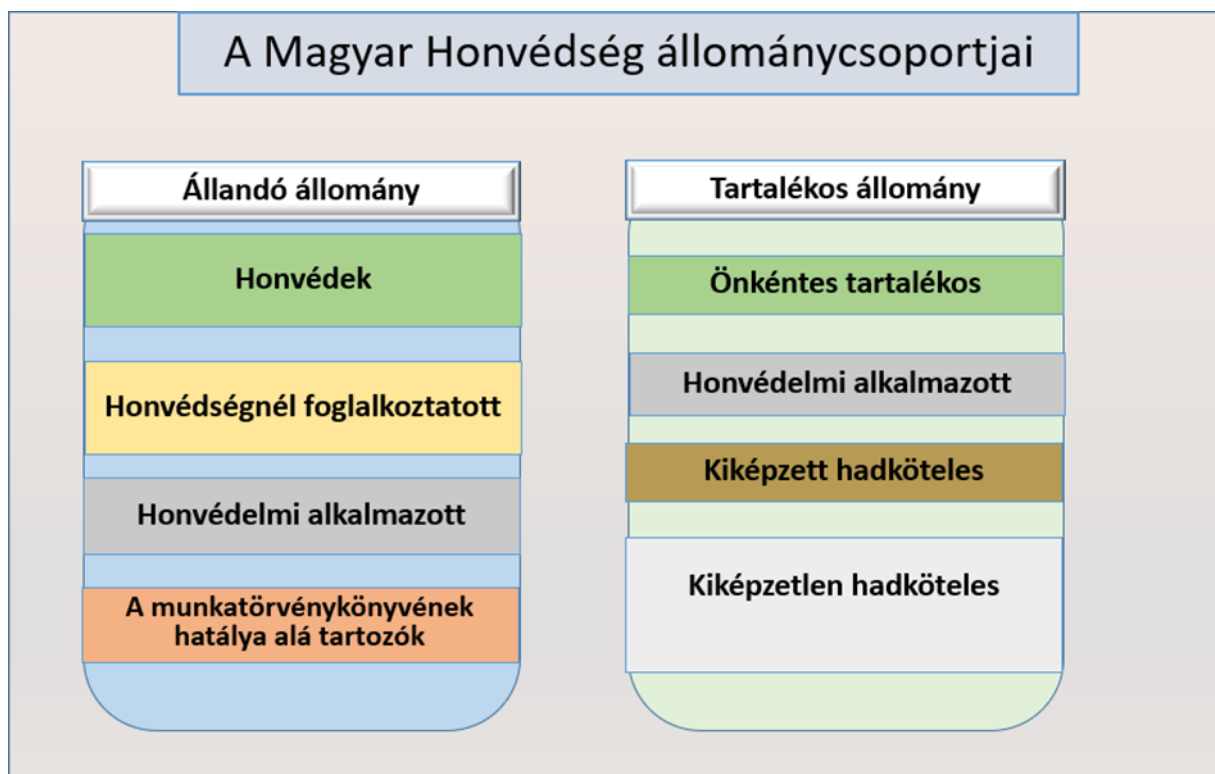
A SÖTT programot a Magyar Honvédség (MH) a COVID-19 járványhelyzet következtében bekövetkezett tömeges munkahelyvesztés kezelése elősegítésére hozta létre. A Kormány a 1293/2020. (VI. 11.) számú kormányhatározatában megfogalmazottnak megfelelően bevezette a meglévő önkéntes tartalékos rendszer részeként a speciális önkéntes területvédelmi tartalékos kategóriát. Ezzel párhuzamosan a MH toborzó rendszere a világjárvány negatív gazdasági hatásai miatt munkájukat veszített 18-50 éves közötti korosztályát célozta meg, alternatívát kínálva a munkanélküliséggel szemben. Az MH ideiglenes jelleggel hat hónapra szóló határozott idejű munkalehetőséget ígért, ami egy alkalommal hat hónappal meghosszabbítható volt. Ez lehetőség volt az MH-nak is, hogy a katonai szolgálatvállalás lehetőségével a magyar haderő tartalékos állományának részeként – az akkori jogszabályi megfogalmazással – növelje a kiképzett tartalékosok létszáma. Anélkül, hogy részletesebben tárgyalnám, a 2022. november 01-én hatályba lépett, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL törvény (Hvt.) megfogalmazásában az előző Hvt. szövegezésében szereplő kiképzett tartalékos megnevezés kiképzett hadkötelesre változott.

A SÖTT program öt bevonulás végrehajtásával valósul meg 2020. július és 2021. június közötti időszakban több mint 1400 fő katonai szolgálatvállalásával, amelyből több mint 400 fő létesített szolgálati jogviszonyt az MH-val az ideiglenes alkalmazás közben vagy annak letelte után. A pandémiás helyzet enyhülésével előtérbe került, hogy magyar állampolgárok hazaszeretetére és a haza védelme iránti elkötelezettségre építve, figyelembe véve a SÖTT program tapasztalatait, az MH lehetőséget biztosítson ideiglenes szolgálati jogviszony létesítésre. Így a SÖTT állomány tervezett hatodik bevonulása törlésre került.

Az említett miniszteri bejelentés után azonnal lehetett jelentkezni az új ideiglenes szolgálati jogviszony létesítésére az MH Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság (MH KIKNYP) megyei Hadkiegészítő és Toborzó Irodáiban (HTI). A felsőoktatásban továbbtanulni szándékozó fiatalok segítése érdekében felvételi többletpontokat kaphattak, akik részt kívántak venni az ÖKSZ programban. A 2021. szeptemberében induló ÖKSZ-1 programra több mint 500 fővel létesítettek szolgálati jogviszonyt, 2022. szeptemberében pedig 345 fő kezdte meg a kiképzést.

Az önkéntes katonai szolgálat elhelyezkedése a Magyar Honvédség rendszerében

Ahhoz, hogy az ÖKSZ sajátosságairól beszéljünk, először érdemes bemutatni, hogy jelenleg hol helyezkedik el az egyéb szolgálati jogviszonyokhoz képest. Az MH állandó állománya a honvédekből, a Honvédségnél foglalkoztatottakból, a honvédelmi alkalmazottakból és a Munka Törvénykönyvének hatálya alá tartozó munkavállalókból áll. Tehát ez az az állomány, akik nap mint nap végrehajtják az MH Alaptörvényben és egyéb jogszabályokban megfogalmazott feladatrendszerét. Az állandó állományon kívül az MH-nak van egy tartalékos állománya, amely az önkéntes tartalékos, a hadkötelezettség időszakára katonai szolgálatot önkéntesen vállalt honvédelmi alkalmazott, a kiképzett hadköteles és a kiképzetlen hadköteles állományból áll. A kiképzetlen hadköteles hasonlóan az előző Hvt.-ben potenciális hadköteleesként megnevezett tartalékosnak megfelelően 50. éves életkorig hívható be katonai szolgálatra, míg a kiképzett hadköteles – mint a kiképzett tartalékos az előző Hvt. szóhasználatában – a hivatásos katonai szolgálat felső korhatáráig (jelenleg 65. életév). Amint a törvényi megfogalmazásból látszik a honvédelmi alkalmazott mindkét állománycsoportba beletartozik. Hadiállapot kihirdetése következtében a honvédelmi alkalmazott önként vállalt katonai szolgálata tényleges katonai szolgálattá alakul át. Az 1. számú ábra hivatott szemléltetni az MH állományának megoszlását.

1. ábra: A Magyar Honvédség állománycsoportjai (Készítette a szerző)

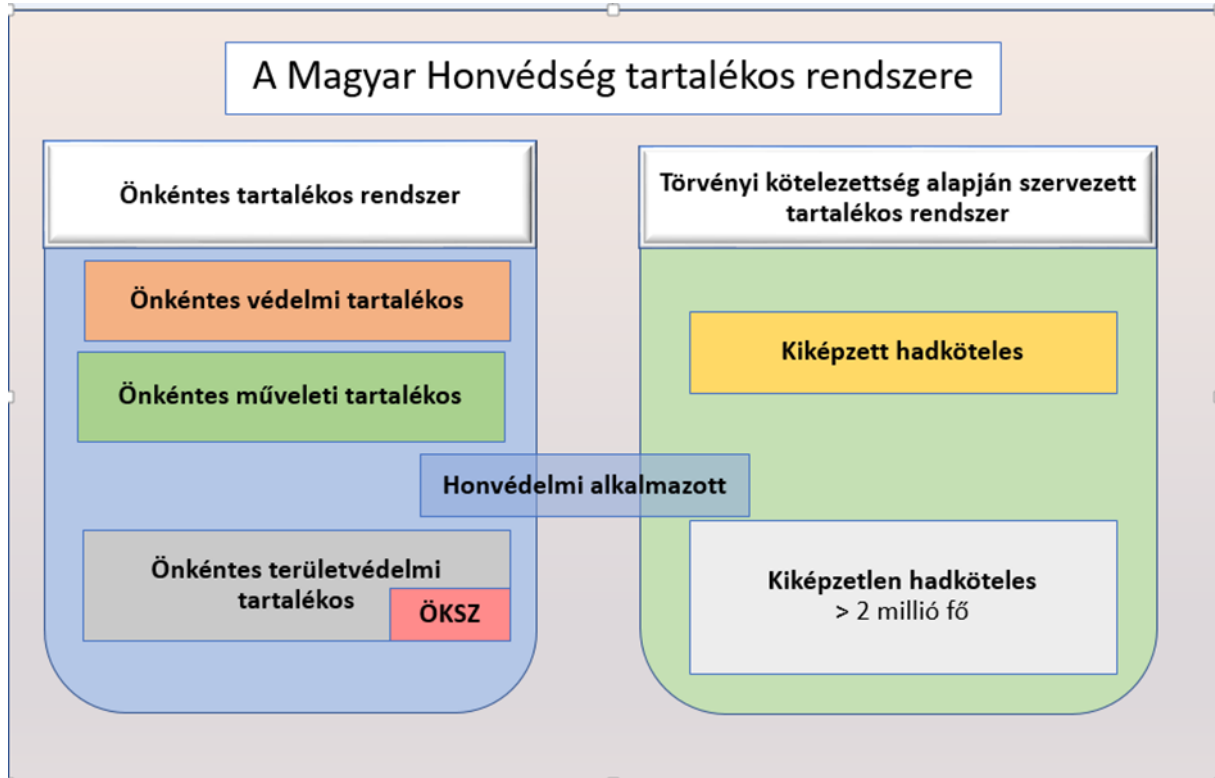
A fentiekből azonban nem látszik, hogy az ÖKSZ hol helyezkedik el a katonai szolgálati jogviszony rendszerében. A SÖTT program beindításával meg kellett teremteni a katonai szolgálatra jelentkezők részére, hogy ebben a speciális esetben is valamilyen pozícióba – katonai beosztásba – behelyezhetőek legyenek. Erre az önkéntes területvédelmi tartalékos (ÖTT) rendszer nyújtott lehetőséget, ahol 1098 pozíció a SÖTT beosztásoknak megfelelően került átalakításra.

Ahhoz, hogy megértsük az önkéntes tartalékos rendszer egyes elemeit, szükséges egy rövid áttekintés tenni annak kialakulásáról és evolúciójáról. A 21. századi Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszere a 2001. évi XLIV. törvényben foglaltakkal kezdődik, ahol már megjelenik az önkéntes tartalékos megnevezés, mint akik a hadkötelesekből önként, szerződésben meghatározott ideig vállalnak katonai szolgálatot. A következő évben a honvédelmi miniszter az előbb említett jogszabályban meghatározottak szerint rendeletben szabályozta az önkéntes tartalékos jogviszonyt. Ezzel meg lett teremtve az önkéntes tartalékos jogviszony létesítésének jogszabályi háttere. Ekkor még csak tartalékos katona jelentkezhett önként vállalt békeidőszakra vonatkozó katonai szolgálatra, tehát alapvetően férfiak. A 2000-es években különböző okokból kifolyólag kevés önkéntes katona vállalt szolgálatot, aminek a száma az évtized végére 16-ra apadt. Az önkéntes tartalékos rendszer hatékony átalakítása elősegítése végett az Országgyűlés 2008-ban elrendelte a rendszer felülvizsgálatát. Ennek következtében honvédelmi miniszter utasításban szabott feladatot a rendszer működési tapasztalatainak komplex vizsgálatára. A végrehajtott elemzések tapasztalataiból építkezve a honvédelmi tárca vezetője 2009-ben intézkedett az önkéntes tartalékos rendszer megreformálására. 2010-ben változás következett be az ország politikai és katonai vezetésében egyaránt. Új lendületet kapott az önkéntes tartalékos rendszer kiépítése, mivel az akkori állapot nem felelt meg egy működő rendszerrel szemben támasztott követelményeknek. 2011-ben bevezetésre került az önkéntes védelmi tartalékos (ÖVT), 2012-ben az önkéntes műveleti tartalékos (ÖMT) szolgálati jogviszony. 2017-ben az MH megkezdte az önkéntes területvédelmi tartalékos rendszer kiépítését, ahol önkéntes területvédelmi tartalékos (ÖTT) szolgálati viszony létesítésére kezdődött meg a katonai toborzás. A kialakulás részleteibe nem bocsátkozva erre az időszakra az önkéntes tartalékos rendszer részeként három önkéntes tartalékos szolgálati viszony típust tudunk megkülönböztetni: önkéntes műveleti tartalékost, önkéntes védelmi tartalékost és önkéntes területvédelmi tartalékost. 2017-ben az MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság (MH HFKP) szakmai irányításával kezdetét vette a területi elven szervezett, a közigazgatási tagozódásnak megfelelően 197 járásban (174 járás és a 23 fővárosi kerület) működő rendszer létrehozása. 2018. október 1-én az előkészítő törzsek munkájának gyümölcseként a területi elven szervezett katonai szervezeteket két területvédelmi ezred szervezetébe szervezték. (2023. január 01-vel további öt területvédelmi ezred alakult meg a korábbi elképzeléseknek megfelelően, amikor még előkészítő törzsek voltak és körzetek. Egy körzethez 3-3 megye tartozik, illetve Budapest és Pest megye egy körzet.) A közigazgatási tagozódásnak megfelelően minden – akkori szóhasználat - megyében megalakult egy területvédelmi zászlóalj (TVZ) és a keleti megyék az MH 2. Területvédelmi Ezredhez, Budapest két TVZ-je, Pest megye és a nyugati megyék az MH 6. Területvédelmi Ezredhez tartoztak. Minden járásban egységesen egy 100 pozícióval (katonai beosztási hellyel) rendelkező un. Járási század került létrehozásra az adott megyei TVZ alárendeltségében. A Járási századok az ÖTT szolgálati viszonyra jelentkezők csatlakozási ütemének megfelelően kerültek feltöltésre. A 24/2019. (VII. 2.) OGY határozat legfeljebb 20 ezer fős önkéntes tartalékos létszámkeretet engedélyez az MH számára, ezért a kezdetben létrehozott ÖTT beosztásokat (csak

ÖTT-vel feltölthető beosztás) racionalizálni kellett az adott betöltött pozícióknak megfelelően, s akkor 12000 ÖTT pozíció maradt meg a 197 járási század szervezeteinél. Ez már azóta csökkent, mivel az ÖVT állomány megnövekedett feladatai miatt belső átcsoportosítás vált szükségessé. A már említett SÖTT program beosztásszükségletének biztosítása a fel nem töltött ÖTT beosztások terhére kerül végrehajtásra. A SÖTT program kivezetését követően ezek a beosztások adták magukat az ÖKSZ program indításához szükséges pozíciók létrehozására. Tehát az ÖKSZ intézményének pozíciói az önkéntes tartalékos rendszeren belül az ÖTT szolgálati viszony típusához tartoznak.

A 2021. évi CXL. törvény 2022. november 1-i hatálybalépését követően a tartalékos rendszer egyik sajátos eleme a hadkötelezettség időszakára katonai szolgálatot vállaló honvédelmi alkalmazott. Az MH állományának említésénél már volt róla szó, hogy a honvédelmi alkalmazott a Honvédség személyi állományához tartozik, mint állandó állomány. A honvédség tartalékos állományába ugyanúgy bele tartozik az a honvédelmi alkalmazott, aki hadkötelezettség időszakára vállalja a katonai szolgálatot. Ez a vállalás egy önkéntes aktus a munkavállaló részéről, ezért része az önkéntesség alapján szervezett tartalék elemnek, azonban aktivizálása a jogszabályi kötelezettség alapján jön létre, ugyanakkor a hadiállapot kihirdetését követően a honvédelmi alkalmazott önként vállalt katonai szolgálata tényleges katonai szolgálattá alakul át, így nem hívható be hadköteleesként katonai szolgálatra. Az önkéntes katonai szolgálat esetében a szolgálatvállalásból nincsenek kizárva a nők, míg kiképzett és kiképzetlen hadköteles egyaránt magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú, magyar állampolgárságú férfi lehet. A jogszabály ugyanakkor lehetőséget biztosít minden magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú, magyar állampolgárságú személynek, nemi megkötöttség nélkül, hogy különleges jogrend idején, annak időtartamára jelentkezhessen katonai szolgálatra.

Az MH tartalékos rendszerét a 2. számú ábra szemlélteti.

2. számú ábra: A Magyar Honvédség tartalékos rendszere (Készítette a szerző)

Az önkéntes katonai szolgálat sajátosságai

A már idézett 2021 nyarán megtett honvédelmi miniszteri bejelentést követően az ÖKSZ programjáról szóló cikkek, hírek általában egy új szolgálati formát említenek, ami a fiatalok körében lehet népszerű, de megszólít minden nagykorú, magyar, 65 év alatti állampolgárt. Segítségül hívva a Honvédségről szóló főbb jogszabályokat megvizsgálhatjuk, hogy valóban szolgálati formáról van-e szó. Ebben a kontextusban a jogszabály nem említi szolgálati formát sem a hivatásos, sem a szerződéses, sem az önkéntes tartalékos katonák esetében. A teljesség igénye miatt a honvédelmi alkalmazottak esetében sem. Az első három esetben a Hjt. szolgálati jogviszonyként determinálja az állam (jelen esetben: Honvédség) és az egyén viszonyát, amely szolgálatteljesítés céljából kerül létesítésre, a honvédelmi alkalmazott esetében honvédelmi alkalmazotti jogviszonyként kerül megállapításra. A szolgálati forma fogalom ugyanakkor nem idegen a szolgálatteljesítéssel kapcsolatosan. A társ fegyveres szerv esetében, a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló BM rendelet VI. fejezete a következő fő szolgálati formákat jeleníti meg:

- ügyeleti szolgálati forma;
- körzeti megbízotti szolgálati forma;
- járőr szolgálati forma;
- útlevelkezelői szolgálati forma;
- őrszolgálati forma;
- személyvédelmi szolgálati forma;
- pénzkísérő szolgálati forma;

- vonatkísérő szolgálati forma;
- védelmi ellenőrzési és felügyeleti szolgálati forma;
- készenléti szolgálati forma;
- felügyeleti szolgálati forma.

Ebben az esetben a szolgálati forma megnevezést a rendőri szolgálati feladatvégrehajtás vonatkozásában lehet megragadni, s nincs szerepe a rendőri szolgálati jogviszony létesítéséhez. A fő szolgálati formákon belül még tíz különböző alszolgálati forma létezik, amelyek egyes esetekben még tovább differenciálják az egyes szolgálati feladatvégrehajtást. Ezzel együtt nem tartom kizártnak, hogy a Honvédség vonatkozásában hétköznapi használatban megragad ez a szóhasználat az egyes szolgálati jogviszonyok, illetve azok típusai tekintetében. A Honvédség népszerűsítését elősegítő tájékoztatókban, cikkekben is előfordul ez a szóhasználat. Mivel az ÖKSZ a legfiatalabb szolgálati jogviszony típus, ezért ebben az esetben fordul elő sajátosságosan a „szolgálati forma” használata.

Az önkéntes tartalékos szolgálati viszonyoknak – a már ismert három típusával együtt – négy típusát különböztetjük meg a Hjt. vhr. alapján:

- önkéntes műveleti tartalékos (ÖMT) szolgálati viszony;
- önkéntes védelmi tartalékos (ÖVT) szolgálati viszony;
- önkéntes területvédelmi tartalékos (ÖTT) szolgálati viszony;
- ÖTT szolgálati viszonyoknak minősül a Hjt. 214. (1a) bekezdése szerint létesített önkéntes tartalékos szolgálati viszony.

A negyedik típusról a Hjt. vonatkozó része így rendelkezik: „Annak az önkéntes katonának, aki szerződésben vállalja, hogy tényleges szolgálatteljesítését miniszteri rendeletben meghatározottak szerint egybefüggően látja el, a szerződésében 3 hónap próba-időt kell kikötni.” Ez a rész megegyezik a SÖTT-re vonatkozó jogszabályi környezettel, s mint már említettem az került felhasználásra az ÖKSZ program esetében is. A Hjt. vhr. még annyit rendelkezik a negyedik típusú önkéntes tartalékosról, hogy az alapkiképzést követően vállalhat műveleti besorolású alakulatoknál szervezett szakkiképzéseken történő részvételt. Ennek egy másik sajátosságnál lesz jelentősége.

Amint a jogszabályi részből kitűnik az ÖKSZ programban résztvevő a szerződésben vállalt időtartam alatt folyamatosan szolgálatot teljesít. Az ÖVT egy sajátos esete az önkéntes katonai szolgálati viszonyoknak, az ÖKSZ tekintetében most nem releváns, ezért a továbbiakban ezzel a jogviszonyfajttával nem foglalkozom. Míg az első három esetben az önkéntes tartalékos állomány szolgálatteljesítése kiképzésekből, rendelkezésre állásból és behívás utáni szolgálatteljesítésből áll, addig az ÖKSZ programban résztvevő, mint önkéntes tartalékos katona az állandó állományhoz hasonlóan, normál munkarendben végzi a feladatát. Ez hat hónapig tart, ami egy alkalommal hat hónappal meghosszabbítható (ez szintén megegyezik a SÖTT szolgálati viszony körülményeivel).

Az eddigiekből is kitűnik, hogy az ÖKSZ nem sorolható a három hagyományos önkéntes tartalékos katonai szolgálati viszony típusához, de technikailag még is ÖTT. Ahogyan már említettem a területvédelmi katonai szervezetek alárendeltségében lévő Járási századok ÖTT pozícióiból 1098 van elkülönítve többek között erre a célra. Ezen beosztások sajátossága, hogy a hozzájuk tartozó munkaköri azonosító kód (MAK) rendfokozatot

meghatározó karakterei (5-6. karakter) rendfokozat nélküli (közkatona) azonosítót határoz meg számukra. Így eltérően a többi típustól, ahol minimum szakaszvezetői rendfokozattal kezd az önkéntes tartalékos, itt rendfokozat nélkül hajtja végre a szolgálati feladatát a szerződésben vállalt időszak alatt. A MAK 8. karaktere a beosztást betöltő személy jogviszonyát határozza meg, ami ebben az esetben „B”, ami az önkéntes területvédelmi tartalékosra vonatkozik. Ebből következik ez a sajátosság, hogy az ÖKSZ programban részt vevő tartalékos katona normál munkarendben teljesít szolgálatot, de technikailag önkéntes (területvédelmi) tartalékos katona.

A következő sajátosság a szerződés időtartama alatti szolgálatteljesítés. Az ÖKSZ-t vállaló az alapkiképzést követő második hónap után dönthet, hogy marad a kiképző területvédelmi katonai szervezetnél, valamelyik TVZ-nél, vagy a következő négy hónapban egy magasabb szintű kiképzést vállal, valamelyik műveleti besorolású katonai alakulatnál. Ezt még hat hónappal meg is hosszabbíthatja. Amellett, hogy a magasabb kiképzés professzionálisabb felkészülést eredményez, a kiképzettség szintjének megfelelően 16, 32, illetve 64 felvételi többletpontot lehet érvényesíteni a felsőoktatási felvételi eljárás során. 16 többletpontot kap az, aki szakkiképzés nélkül hat hónapos szolgálatot teljesít, ami azt jelenti, hogy a TVZ állományában teljesít szolgálatot a két hónapos alapkiképzést követő négy hónapban is. Aki a hat hónapos időszak második részében (négy hónap) szakkiképzést hajt végre egy műveleti besorolású katonai szervezetnél, az 32 többletpontot érvényesíthet, aki ezt hat hónappal még meghosszabbítja, az 64 többletpontra jogosult. A szolgálatteljesítés sajátosságaihoz még hozzátartozik, hogy a TVZ-nél töltött idő alatt (az első két hónap a többi választás alapján) az ÖKSZ-t vállaló illetménye a minimálbérrel egyezik meg, ami 2023-ban bruttó 232.000 Ft. Aki viszont más katonai szervezetnél vállalja a szakkiképzést, az a garantált bérminimumot kapja meg, ami 2023-ban bruttó 296.400 Ft. Tehát a szerződésben vállalt szolgálatteljesítés alatt változhat az illetménye az ÖKSZ-t vállalónak anélkül, hogy az alapbeosztása megváltozna, ugyanis szakkiképzésre vezénylés útján kerül az illető, beosztásban továbbra is az adott TVZ-nél van.

Az ÖMT és az ÖTT állomány jogosult rendelkezésre állási díjra a meghatározott feltételek teljesülése esetében. Az ÖTT beosztásban lévő ÖKSZ-t vállaló részére ilyen juttatás nem került megállapításra. Ez logikusnak is hangzik, hiszen az ő szolgálatteljesítése időszakában nincs is rendelkezésre állási időszak, mert folyamatosan tényleges szolgálatot teljesít.

Az ÖKSZ program egyéb szegmensei nem különböznek az ÖTT szolgálati jogviszonyhoz képest. A jelentkezés feltételei, az egészségügyi, pszichikai, fizikai követelmények, a büntetlen előélet követelménye megegyezik az ÖTT szolgálati jogviszony követelményeivel. Az alapkiképzés és az azt követő lövész szakalapos kiképzés is egységes már az egész Honvédség (kezdő) állománya részére. A természetbeni ellátás, a ruházati ellátás és a különböző költségtérítések tekintetében sincs eltérés az ÖTT-hez képest.

Az önkéntes katonai szolgálat előnyei és kihívásai

Az ÖKSZ program megindításával és fenntartásával a Honvédség megteremtett egy lehetőséget a magyar állampolgárok számára, hogy a honvédelem ügye iránt elkötelezettek, vagy csak érdeklődők részére a katonai szolgálatot önként vállalók számára egy átfogó honvédelmi ismereteket, katonai szakismereteket nyújtó képzést biztosítson.

Az állampolgárok az önkéntes szolgálatvállás lehetőségével közelebb kerülhetnek a Magyar Honvédséghez, amivel növelhető a katonák és a szervezet társadalombeli elfogadottsága. A területi alapon szervezett tartalékerők bázisán történő kiképzés elősegíti, hogy az ÖKSZ-t vállaló minél közelebb maradjon a lakhelyéhez, nem kiszakítva a családi környezetéből, ugyanakkor nyitva áll a lehetőség, hogy a magasabb szintű katonai szakkiképzésen történő részvétel érdekében műveleti besorolású katonai szervezetek kiképzési rendszereihez csatlakozhasson.

Az ÖKSZ program hozzájárulhat, hogy akik a szolgálatteljesítés során mélyebb elhivatottságot éreznek a katonai pálya iránt, akkor jogviszony váltással csatlakozhassanak a Honvédséghez. Aki végrehajtotta az egységes alapkiképzés programját és a szerződésben vállalt idő után visszatér a polgári életbe, az automatikusan a tartalékos rendszer kiképzett hadköteles (férfi) állománykategóriába kerül. Ezáltal erősödik Magyarország védelmi képessége, bővülnek az állampolgárok honvédelmi és katonai ismeretei és tapasztalatai. A pozitív élmények, tapasztalatok elmélyíthetik a társadalom és a honvédség közötti jó kapcsolatot.

Az ÖKSZ program, ahogyan láttuk az önkéntes tartalékos rendszer pozícióit felhasználva működik. Ez azt jelenti, hogy bizonyos ÖTT beosztások huzamosabb ideig nem feltölthetőek és egyfajta „átjáró-ház”-ként funkcionálnak, ezzel az adott TVZ lehetőségeinek kibontakozását nem segítik elő. Hiába lenne ÖTT jogviszonyra jelentkező, ha az ÖKSZ-t vállalók részére kell fenntartani a beosztásokat.

Az az előny, hogy az önkéntes katonai szolgálatot vállaló minél közelebb teljesíthet szolgálatot lakhelyéhez, magába rejti az a veszélyt, hogy mindenhol megfelelő színvonalú kiképzési és elhelyezési infrastruktúra biztosítása nagy kihívást jelenthet a Honvédség részére. A 90-es években elkezdődött haderőcsökkentés következtében több vármegyében nincs jelen katonai szervezet, így katonai infrastruktúra sem. A területi elven szervezett önkéntes haderő további fejlődésének egyik kihívása lesz ennek megoldása.

Összegzés

A jelenlegi európai biztonsági környezetben elengedhetetlen, hogy minden nemzet figyelmet fordítson a védelmi képességeinek lehetőség szerinti stabilizálására, esetlegesen a növelésére. Ennek egyik eszköze az ország hadereje, aminek részét képezi annak tartalékos rendszere. Magyarországon a Honvédség tartalékos rendszere felosztható önkéntesség alapján, illetve jogszabályi kötelezettség alapján szervezett tartalékos rendszerre. Az önkéntes tartalékos rendszer legfiatalabb eleme a 2021 őszén indult ÖKSZ, ami a területi elven szervezett önkéntes tartalékos szervezetek bázisát felhasználva működik, azzal a céllal, hogy lehetőséget biztosítson a honvédelem és Magyarország biztonsága ügye iránt elkötelezett magyar állampolgároknak, hogy részt vállaljanak a haza védelmében, valamint elősegítse a társadalom és a Honvédség közeledését egymás felé, hogy az állampolgárok tájékozottak legyenek a katonák áldozatkész szolgálatvállásairól.

Jelen tanulmányomban bemutattam, hogy az ÖKSZ programban résztvevők hol helyezkednek el az MH állományán belül, illetve az önkéntes tartalékos rendszer mely eleméhez csatlakoznak. Az ÖKSZ sajátosságainál tisztázásra került, hogy az ÖKSZ, mint egy új

„szolgálati forma” megnevezés megtévesztő lehet, hiszen ilyen a jogszabályi környezetben nem ismert. Ugyanakkor nem zárható ki, hogy ezzel a tartalommal megragad a mindennapi szóhasználatban.

Bemutattam, hogy az ÖKSZ nem egy újabb önkéntes tartalékos szolgálati viszony típus, hanem az ÖTT-nek egy sajátos fajtája és az ÖTT pozíciókat foglalja el. Ezért meggondolandó az ÖKSZ program részére egy, az önkéntes tartalékos rendszertől független, annak beosztásait nem terhelő struktúra kidolgozása.

Az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztéséhez, benne az ÖKSZ program szélesítéséhez szükséges megteremteni a kiképzéssel, az önkéntes katonai szolgálatvállalással szemben támasztott infrastrukturális követelmények feltételeinek megteremtését. Ezzel növelhető az önkéntes tartalékos szolgálatvállalási szándék a társadalmon belül.

Az ÖKSZ motivációs rendszerének egyik markáns, a fiatalabb generációt megcélzó eleme a felsőoktatásban érvényesíthető felvételi többletpont. Így a felsőoktatásban is növekedhet azok aránya, akik már rendelkeznek katonai ismeretekkel és élvezhetik a katonai kiképzés látens előnyeit, mint önfegyelem, kitartás, kezdeményező készség, elkötelezettség, felelősségérzet kialakulása, növelése. Ezek mind olyan tulajdonságok, amelyek egy életen át előnyhöz juttathatják annak birtokosát.

Felhasznált irodalom:

Bodó Szabolcs: Egy új szolgálati forma: az önkéntes katonai szolgálat – Honvédségi Szemle, 2022/6, 46-59 p.

(online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/891/842>)

Urbán Lajos: A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben – Doktori (PhD) értekezés, ZMNE 2010. Online: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12196/ertekezes.pdf?sequence=1>

Szerencsi Zsolt: A Magyar Honvédség Covid-19-világjárvánnyal összefüggő munkahelyteremtése. Hadtudományi Szemle, 2021/4., 121. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hsz/article/view/5446/4860>

Mit nyújtunk?: <https://iranyasereg.hu/mit-nyujtunk/> (2023.01.28.)

Tizenkétezer főre nőhet a tartalékosok száma: <https://hirlapszemle.hu/2023/01/25/tizenketezer-fore-nohet-a-tartalekosok-szama/> (2023.01.28.).

Jogi források:

2001. évi XLIV. törvény a sor- és tartalékos katonai szolgálat teljesítése rendjének változásával érintett törvények módosításáról

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről

2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról

2021. évi CXL törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről

80/2008. (VI. 13.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról

1293/2020. (VI. 11.) Korm. határozat a Gazdaságvédelmi Akcióterv végrehajtásához kapcsolódó honvédelmi munkaerőpiaci helyzet fejlesztéséhez szükséges források biztosításáról

423/2012. (XII. 29.) Korm. rendelet a felsőoktatási felvételi eljárásról
573/2022. (XII. 23.) Korm. rendelet a kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) és a garantált bérminimum megállapításáról
614/2022. (XII. 29.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról
22/2002. (IV. 10.) HM rendelet az önkéntes tartalékos jogviszony szabályozásáról
9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról
30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrségi szolgálati szabályzatáról
23/2008. (HK 7.) HM utasítás az önkéntes tartalékos rendszer működési tapasztalatainak vizsgálatáról
22/2009. (III. 27.) HM utasítás az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztéséhez kapcsolódó feladatokról
95/2010. (XI. 16.) HM utasítás a Magyar Honvédség tartalékos rendszere fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról
9/2014. (II. 12.) HM utasítás a munkakör-gazdálkodással kapcsolatos feladatokról

BIZTONSÁGI TANULMÁNYOK

Az Oroszországi Föderáció speciális érdekei az Északi-sarkon

Bazsó-Vigh Vivien

Jelen tanulmány célja bemutatni az Oroszországi Föderáció speciális érdekeit az Északi-sarkon, különösképp azért, mert jelenleg az Északi-sarkvidéki Tanácsban elnökségi szerepet tölt be az ország. Azon felül, hogy 2022. február 24-e óta háborúban áll Ukrajnával az Oroszországi Föderáció nem feledkezett meg az északi térségről sem és a mostani elnöksége alatt is aktívan részt vesz a Tanács munkáiban. Az Északi-sark, vagy más néven az Arktisz térsége mindig is fontos tényező volt az ország biztonságpolitikai kérdéseiben, mert a Jeges-tenger felől nyitott az ország, ott a legsebezhetőbb, ezáltal a legkönnyebb megtámadni, mert keleten és délen gyűrthegegyeségek fogják közre és nyugaton pedig ott vannak a Kelet-európai-síkságot határoló magas- és középhegységek. Hatalmas partszakasszal rendelkezik az ország az északi térségen, 24 000 kilométer a jeges-tengeri határszakasza. Ez kihívásokat tartogat az Oroszországi Föderáció számára, mivel hatalmas infrastruktúrát kell kialakítani a zord vidéken. Az alábbi elemzésben bemutatom azt is, hogy milyen kihívásokkal kell szembenéznie, és milyen érdekei vannak a terület biztonságának fenntartásával és megóvásával kapcsolatban az országnak.

Az Oroszországi Föderáció, mint a legnagyobb területű ország a világon

Az Oroszországi Föderáció (a továbbiakban Oroszország) a Föld legnagyobb területtel rendelkező állama. Méretéből adódóan 11 időzóna van jelen az országban és a Föld lakható földterületeinek az 1/8-át el is foglalja, valamint Európától Ázsiáig terjed a területe. Ebből jól látszik, hogy milyen hatalmas országról beszélünk, de az jelentősebb, hogy a lakossági arányának az eloszlása jóval aránytalanabb. Az európai részre tevődik a lakosság 2/3 és az ázsiai rész már kevésbe lakott.

Az ország számára az Északi-sark térsége nem csak azért fontos, mert ez az állam rendelkezik a legnagyobb területtel a Jeges-tenger határvonalán, hanem azért is mert a jég alatt, ami a kontinentális talapzat miatt 200 tengermérföldnyire benyúlik és az ország szárazföldi területének a meghosszabbítása a víz alatt, rengeteg az ásványkincset rejtő terület, amit szeretne az orosz állam hasznosítani a későbbiekben. Erre a hasznosítási szándékra jó esély van, mivel az elmúlt évek során készített vizsgálatok kimutatták, hogy a jég 50 éven belül szinte teljesen el fog olvadni.

Az Északi-sark alatt 90 milliárd hordó kőolajat, 481.000 millió köbméter földgázt, és 44 milliárd hordó cseppfolyósított gázt lehet majd kitermelhetni. Ennek tudatában, nem meglepő, hogy Moszkva (vagyis a jelenlegi kormány vezetése) szándékozik az állam kedvező földrajzi pozícióját kihasználva a lehető legnagyobb mértékben részesülni ebből a tömördek energiahordozókból. E mellett az energia iparág számára megtalálható még itt gyémánt, platina, nikkel, kobalt, króm, réz mangán, volfrám és egyéb ritkaföldfémek is.

Ezen felül nem szabad megfeledkezni a talán még az ásványkincseknél is értékesebb hajózási útvonalak megnyílásáról sem a jég olvadása miatt, mert ha ez a terület megnyílik a szállítmányozás beindulhat az északi térségben. Ez azért is fontos tényező, mert

a Jeges-tenger medre mélyebb, mint a többi tengeré, így a teherszállító hajók nehezebb rakomány szállítására is képesek más útvonalakhoz képest, és a szállítási útjuk Ázsiából Európába vagy az Amerikai kontinensre több ezer kilométerrel meg fog rövidülni. A jelenleg népszerű és bejáratott Malaka-szorost, Szezei-csatornát, vagy éppen a Panama-csatornát fel tudja váltani az Északi-sark vidéke. Például az Északi-tenger legmélyebb pontja 700 méter mélyen van, a Malaka-szorosnál ez 200 méter mélységű és a Szezei-csatornánál csupán 24 méter.

Oroszország és az Arktisz kapcsolata

Az Északi-sark térségének a hidegháború alatt fontos stratégiai szerepe volt, mert a két nagyhatalom az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió aktív katonai tevékenységet folytatott a térségben. A két nagyhatalom között csupán 82 kilométer a távolság a Bering-szoros mentén. Ebben a tengerszorosban található a Diomede-szigetek, melyek a két állam közti legkisebb távolságukról nevezetesek. Csak 4 kilométer választja el a két országot egymástól. A Diomede-szigetek két szigetből állnak, az Egyesült Államokhoz tartozó Kis-Diomede-szigetből és az Oroszországi Föderáció Nagy-Diomede-szigetből, az ezek közti határ 1867 óta létezik, mivel ekkor vásárolta meg az Egyesült Államok Alaszkát Oroszországtól. A szerződés a két állam között úgy rendelkezik, hogy a határ egyenlő távolságra húzódjon a két szigettől, majd egyenesen észak felé tartva ossza ketté a Jeges-tengert. Az átjárás a két sziget között tilos. A Nagy-Diomede-sziget Oroszországi Föderáció legkeletibb pontja, ma azonban lakatlan, mivel a hidegháború alatt a szovjet kormány a kontinensre költöztette a népességet.

Amikor a Szovjetunió szétesett és gazdasági nehézségekkel kellett szembe néznie az országnak, az addig fejlesztett és kialakított katonai bázisok kiépítése háttérbe szorult. Azokban a városokban, amelyek az északi partokhoz közel voltak visszaesés következett be és az egykor gazdaságilag fontos és kedvezményezett városok elszegényedtek és ezáltal elnéptelenedtek. A 2000-es évek felé közeledve ez a tudatos leépítés menete megváltozott, gazdaságilag felívelőben volt az ország és a nemzetközi politikában is egyre nagyobb szerepet kapott. A legnagyobb változást Vlagyimir Putyin hatalomra kerülése jelentette, Oroszország helyzete stabilizálódni kezdett a növekvő olajáraknak köszönhetően. Az új vezető és a gazdasági növekedés új alapokra helyezte Oroszország geopolitikai helyzetét/szerepét, az állami vagyon gyarapodása az ország befolyását is növelte a világ többi országához viszonyítva. A Putyin korszakban a gazdasági stabilitás biztos alapokon állt és új nagyhatalmi ambíciók jöttek el, ezért a 2000-es évek második felétől az északi-sarkkörök túli területek felé is fordult Oroszország figyelme. A felfedezett tényezők miatt és főként a jég alatt rejlő ásványi anyagok kitermelése folytán Oroszország részére kedvező változásokat hozhat az Északi-sarkvidék felértékelődése geostratégiai és geopolitikai szempontból is.

Ennek köszönhetően az utóbbi években az északi térségben következett be a legnagyobb gazdasági/katonai/fejlesztési beruházás. Oroszország számára stratégia jelentőséggel bír ez a térség, ezért aktív tevékenységeket is folytat évek óta. Kiemelkedő ezen tevékenységek közül a gazdasági és a védelempolitikai tényező, ám jelenleg a gazdasági teljesítménye korlátozza ezt. Oroszország gazdasági befolyása elmarad az Amerikai

Egyesült Államoktól vagy épp Kínától, mert a világkereskedelemből kevesebb részesedése van. Ez főként a meleg tengeri kijárat hiányossága miatt van így. Az északi-sarkvidéki régió a legkönnyebben a tengeri kereskedelem révén kapcsolódhatna be a nemzetközi gazdaságba, mert az Északkeleti-átjáró az orosz partok mentén halad el.

1. ábra: Az Északkeleti – és Északnyugati – átjáró

Az arktiszi régióban található energiatartalék fontos gazdasági előnyhöz juttathatná az országot, mivel az északi térségben lévő szénhidrogénkészletek nagyobb számban találhatóak meg az ország északi térségében, mint Oroszország más területein. Ebből is látszik, hogy az ország gazdasági biztonság szempontjából kiemelkedő területnek számít az északi térségben és megköveteli a terület a fokozott védelmi készültséget. A régiót az orosz állami vezetés Oroszország vezető stratégiai erőforrásbázisává nevezte

ki gazdasági szerepe miatt. Ha más szempontból is vizsgáljuk a területet, akkor észrevehető, hogy az Északi-sarkvidék meghatározó az ország területi biztonságának fenntartásában is a hatalmas partszakasza miatt.

Stratégiai dokumentumok az Északi-sarkkal kapcsolatban

Az orosz stratégiai dokumentumokban megjelenik az Északi-sarkvidék a katonai és a gazdasági jelentősége miatt. Az orosz állam, 2008-ban adta ki először (Norvégia után, aki 2006-ban készített stratégiai dokumentumot a térségről) az első Arktisz Stratégiát (Foundations of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic Up to and Beyond 2020), amely 2020-ig szól. Ebben a stratégiában kiemelte az orosz nemzeti érdekeket és célokat a térség iránt. Többek között szó van benne a régió békéjének és a nemzetközi együttműködés zónájának fenntartásáról, az erőforrások kiaknázásának biztosításáról, a határvédelemről és az Északkeleti-átjáróról, amelyet Északi-tengeri Útvonalnak (Northern Sea Route, NSR) említ, és a nemzetközi közlekedési folyosó kialakításában jelentős szereppel bír. A dokumentum tartalmazza továbbá azt is, hogy 2016–2020 között az Északi-sarkvidék váljon Oroszország vezető stratégiai utánpótlási bázisává.

Az érdekek védelmére védelmi fejlesztéseket és átszervezéseket terveztek stratégiai megfontolásból, általános célú csapatok telepítését rendelték el az északi régióba, amelyek a Szövetségi Biztonsági Szolgálattal és Parti Őrséggel együtt ellátják az Oroszországi Föderáció északi-sarki területeinek (Arctic Zone of the Russian Federation, AZRF) határellenőrzéseit, valamint a folyók és azok torkolatainak ellenőrzését az Északi-tengeri Útvonalon. Ennek érdekében megalakult Oroszország területén az 5. katonai körzet, az Észak hadászati parancsnokság, Szeveromorszk központtal, az ott állomásozó egységek és a jövőben oda telepítendő csapatok közös irányítás alá vonására. Az új parancsnokság irányítása alá került az Északi-sarkvidéki Erők Csoportja (Arctic Group of Forces, AGF), amelynek tervezése során nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy önállóan működőképes haderőt tudjanak felállítani.

Az Északi-sarkvidéki Erők Csoportjának az is a feladata, hogy az orosz gazdasági érdekeltséget védelmezze a térségben és a fejlesztések szerves része legyen az Északi Flotta kapacitásainak növelése és az eszközök modernizálása is.

A 2015-ös Haditengerészeti Doktrínában (Maritime Doctrine of the Russian Federation) a Jeges-tenger vonatkozásában kiemelt helyet foglal el az. Az Atlanti-óceán északi része mellett az Északi-sarkvidék a másik régióként van említve, ahol a NATO tevékenysége és a nemzetközi verseny növekedése fog bekövetkezni. A doktrína szerint 2020-ig be kell fejezni a nukleáris jégtörőflotta korszerűsítését, hogy az Atlanti-óceánra való kijutás képességének fenntartása meglegyen. A 2015-ben elfogadott orosz nemzeti biztonsági stratégia (Russian National Security Strategy) három pontban említi az Északi-sarkvidék. A 2015-ös nemzeti biztonsági stratégia elsőként a térségben fellelhető erőforrásokért való figyelemre összpontosít, figyelmeztet a nemzetközi verseny fokozódásának lehetőségéről. Aztán kiemeli Oroszország gazdasági biztonságának szempontjából a régióban található szállítási és kommunikációs útvonalak jelentőségét és a nemzetközi együttműködés fontosságát hangsúlyozza. Célként fogalmazza meg, hogy a sarkvidék a béke és a stabilitás régiója kell, hogy legyen.

Ezekon felül a 2016-os Külügyi Stratégiában (Foreign Policy Concept of the Russian Federation) is megjelenik az Arktisz fontossága. A Kanadával való lehetséges együttműködés régiójaként és a regionális szereplők közötti együttműködés fontosságát fogalmazza meg, mint például a fenntartható fejlődés, a környezetvédelem és a stabilitás megőrzése. Ezenkívül felhívja a figyelmet a térségben működő regionális fórumok munkájának kiemelt jelentőségéről is. Valamint fontos tényező az is, hogy a stratégia állást foglal amellett, hogy a más régiókban fennálló feszültséget Oroszország és a Nyugat között el kell határolni az északi-térségtől.

A 2008-ban megjelent első Arktiszi Stratégia továbbfejlesztett és kibővített változata 2020-ban jelent meg, mely az orosz állam sarkvidéki politikájának új alapelveit mutatja be 2035-ig. Ebben a legfontosabb tényező a határvédelem, ennek fejlesztése a fő cél és az ehhez szükséges infrastruktúra kiépítése, valamint a hajózási ipar fejlesztése.

Az Északi-sarkvidéki Tanács fontossága

Az Északi-sark legmeghatározóbb szervezete az Északi-sarkvidéki Tanács (Arctic Council), amely 1996-ban az Ottawai Nyilatkozattal jött létre. Ez a szervezet az 1991-ben létrejött Arktiszi Környezetvédelmi Stratégiából fejlődött tovább. A két szervezet között az a különbség, hogy az Északi-sarkvidéki Tanácsban már a sarkkörön élő őshonos közösségek is képviselést kaptak.

Az Északi-sarkvidéki Tanács egy olyan kormányközi fórum, amely az állandó arktiszi országoknak – Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Oroszország, Svédország és az Egyesült Államok – és a megfigyelő státusszal rendelkező államoknak (13), az ökököségek képviselőinek és egyes munkacsoportoknak lehetőséget ad a kooperáció és az együttműködés kifejezésére és megszervezésére. Norvégiában 2013 óta állandó Titkársággal rendelkezik a Tanács. Elnökségét két évente váltják rotációs alapon. Jelenleg Oroszország látja el az elnöki szerepet 2021-2023 között. Legfontosabb céljai közé tartozik a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem. A Tanács munkáját az is jól mutatja, hogy 2020-ig három egyezményt is kötött a jövő kihívásaival kapcsolatban. Ezek a kutató-mentő feladatokkal, az olajkatasztrófa megelőzésével és a tudományos együttműködéssel kapcsolatosak. A Tanácsnak nincs saját költségvetése, az arktiszi államok és más szervezetek finanszírozzák a működését. Az elmúlt időszakban, főként a klímaváltozás felerősödésével nőtt a szervezet nemzetközi befolyása. A Tanácsnak a fő célja az, hogy az északi-sarkvidéki államok együttműködve a nemzetközi közösségekkel megőrizze és biztosítsa a békés együttélést a térségben, megakadályozza a konfliktusok kialakulását. A régió geopolitikai jelentősége folyamatosan növekszik, ez a klímaváltozásnak köszönhető, és az Északi-sarkvidék jövője és a sarkvidék előtt álló globális kihívások többszintű kormányzást igényelnek, és regionális együttműködést, valamint a nemzetközi megoldást a térség biztosítására vonatkozóan. Az Északi-sarkvidék jelenlegi irányítási kerete az Északi-sarkvidéki Tanácsban összpontosul és az elmúlt 25 évben jelentős mértékben hozzájárult a régió stabilitásához. Ez azért is van, mert az Északi-sarkvidéki Tanács az északi-sarkvidéki együttműködés elsődleges fóruma, és munkacsoportjai a pozitív és konstruktív nemzetközi együttműködés színtereként szolgálnak.

Az orosz elnökség

Oroszország először 2004–2006 között töltött be elnökségi szerepet a Tanácsban. Akkor az alábbi területeken támogatott projekteket:

- Az együttműködés erősítése a nemzetközi és kommunikációs technológia erősítése és az Északi-sarkvidéki Információs és Kommunikációs Technológiai Hálózat (Arctic Information and Communication Technology Network) kiépítése.
- Az északi területeken élő emberek egészségének védelme. Ide tartozik az orvoslás korszerűsítése, és a betegségek megelőzése is.
- A természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás és a megújuló energiaforrások szélesebb körű felhasználása.
- A sarkvidéki őslakosok védelme.
- A nemzetközi együttműködés erősítése a környezetvédelem területén.

Jelenleg 2021–2023 az orosz elnökség a második ciklusát tölti és ezalatt az idő alatt az Északi-sarkvidék gazdasági, társadalmi és környezeti fenntartható fejlődésére összpontosít. Oroszország az Északi-sarkvidéki Tanács államaival közös erőfeszítésekre építkezik a nemzetközi jog elvei alapján, valamint egymás érdekeinek tiszteletben tartásával és figyelembevételével a kutatástól és a környezetvédelmi projektek végrehajtásától az északi tengeri útvonal használatáig bezárólag.

Összegzés

Megállapítható, hogy az orosz stratégiai gondolkodás a történelem során mindig is igyekezett a hatalmas területű ország köré ütközőzónákat vonni, hogy egy esetleges támadás utánpótlási vonalait úgy elnyújtsa, hogy előnybe kerüljön és a támadást ezáltal képes legyen megghiúsítani. A sarkvidéken a közvetlen fenyegetést más módon kell kezelni, mert nincs lehetőség ilyen jellegű pufferzóna kialakítására ott. A zord időjárási körülmények egyfajta védelmet nyújtanak, de a mai technológiai fejlettség ennél sokkal komplexebb védelmet igényel Oroszország északi részén. Az ország határainak védelme mellett a régió szerepet játszik az orosz erőkitetőképesség alakulásában is. Az óceánokra való kijutás nagyban függ attól is, hogy milyen pozíciót tud magának megszerezni az Északi Flotta a Jeges-tengeren. A katonai képességek kiépítését az Északi-sarkvidéken a térség stratégiai és gazdasági jelentősége indokolta Oroszország részére. A Kola-félsziget, ahol az Északi Flotta központja található jelenti az orosz stratégiai nukleáris fegyverek nagy részének az alapját, amely Oroszország esetében elengedhetetlen a nagyhatalmi státusz megtartásához és érdekeinek érvényesítéséhez. Ez egy stratégiaiul fontos területet, amelyet az állam hagyományos erővel is védelmez. Látszik, hogy a stratégiai dokumentumok középpontjában a társadalmi és a gazdasági képességek fejlesztése áll az északi területeken.

„A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM ÚNKP-22-3-II-NKE-57 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”

Felhasznált irodalom

Arctic Council, The Russian Federation

Arctic Russia, Around 36 mn tons of cargo are planned to be delivered to Arctic regions in 2023

Arctic, Location and Geography. Polar Discovery

Európai Parlament, Az Európai Parlament 2021. október 7-i állásfoglalása az Északi-sarkvidékről: lehetőségek, problémák és biztonsági kihívások (2020/2112(INI))

European MSP Platform, North Sea

Koós Gábor, Szternák György: Az Északi-sark Geopolitikai és Geostratégiai Jelentősége – Orosz Szemmel. Szakmai Szemle, XV. évfolyam, 2. szám, 2017. p. 6.

Rasmus Gjedso Bertelsen: Arctic Security in International Security. Gunhild Hoogen- sen Gjør, Marc Lanteigne, Horatio Sam-Aggrey 2020. p. 64.

Russian Federation's Policy For the Arctic to 2020

Russian National Security Strategy (2016)

Russia's National Security Strategy to 2020

The development strategy for the Arctic Zone of the Russian Federation

Vigh Vivien: Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században. Hadtudományi Szemle, 13. évfolyam (2020), 2. szám, p. 47-61.

Az ukrajnai menekültválságra adott magyar válaszok

Pechnyó Péter

Műveleti Törzs tevékenysége

Az ukrajnai fegyveres konfliktus kitörését követően Magyarország Kormánya a 1088/2022. (II.24.) Kormány határozattal létrehozta a Nemzetbiztonsági Operatív Törzset¹ a felmerülő feladatok koordinálása céljából. Ezt követően a Belügyminisztérium 2022. február 24. napján felállította a Műveleti Törzset² (a továbbiakban: MT) a Nemzeti Veszély-helyzetkezelési Központban. Az MT-ben többek között szolgálatot teljesített az Országos Rendőr-főkapitányság, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság és az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság vezényelt állománnyal. Az MT főbb feladatai az adatszolgáltatások a határrendészeti, az idegenrendészeti és a polgári védelmi tevékenységet érintették.

Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság tevékenysége

A konfliktus kitörését követően 2022.02.24. napja és 2022.03.06. napja között az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság (a továbbiakban: OIF) munkatársai állítottak ki az Ukrajnából érkező menedékkérők részére ideiglenes tartózkodási igazolást a fehérgyarmati, vásárosnaményi, tarpai, mándoki, aranyosapáti és cigándi gyűjtőpontokon vagy az OIF (Budapesti és Pest Vármegyei, Dél-alföldi, Észak-Magyarországi, Dél-dunántúli, Közép-dunántúli, Észak-alföldi, Nyugat-dunántúli) regionális igazgatóságainak (Budapest, Debrecen, Nyíregyháza, Szolnok, Szeged, Kecskemét, Békéscsaba, Miskolc, Eger, Balassagyarmat, Pécs, Kaposvár, Szekszárd, Székesfehérvár, Tatabánya, Veszprém, Győr, Szombathely, Zalaegerszeg) ügyfélszolgálatain.

Magyarország Rendőrsége tevékenysége

2022.03.06. napjától az ukrán határszakasz (Barabás Közúti Határátkelőhely, Beregsurány Közúti Határátkelőhely, Lónya Közúti Határátkelőhely, Tiszabecs Közúti Határátkelőhely, Záhony Közúti Határátkelőhely, Záhony Vasúti Határátkelőhely) határátkelőin az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv (a továbbiakban: ORFK) állított ki ideiglenes tartózkodási igazolásokat. Az ORFK azokat a személyeket is beléptette Ukrajnából, akiknek már lejárt az úti okmányuk. Az ORFK munkatársai regisztrálják a beérkező külföldieket és ellátja az ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolással humanitárius okból, amely 30 naptól egészen 90 napig biztosítja számukra a Magyarország területén való jogszerű tartózkodást.³

¹ 1088/2022. (II. 24.) Korm. határozat a Nemzetbiztonsági Operatív Törzsről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A22H1088.KOR&dbnum=1> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

² Országos Sajtószolgálat: A Belügyminisztérium közleménye, 2022.03.02., http://os.mti.hu/hirek/168647/a_belugyminiszterium_kozlemenye (letöltés ideje: 2023.02.15.)

³ Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság honlapja, Tájékoztató az Ukrajnából menekülők részére, http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=1733&Itemid=2107&lang=hu (letöltés ideje: 2023.02.15.)

A háború elől menekülők magas száma miatt a határforgalom rendkívül megnőtt a magyar-ukrán és a magyar-román határszakaszokon. A magyar hatóságok a humanitárius intézkedések mellett biztosították azt is, hogy a schengeni térségbe érkező menekülőkről pontos információkkal rendelkezzenek. A belépésre jelentkező személyek ezért egy előszűrésen mentek keresztül, melynek során megállapították, hogy rendelkeznek-e a belépéshez szükséges feltételekkel, vagy nem. Azok a külföldiek, akik megfelelő, érvényes úti okmánnyal rendelkeztek, a Schengeni Kódex szabályai értelmében beléptetésre kerültek, majd szabadon folytathatták útjukat. Azon ukrán állampolgárok, akik a zöld határon kíséreltek meg illegális határátlépést elkövetni, idegenrendészeti eljárás lefolytatása érdekében az OIF elé kerültek előállításra.⁴

Ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolások

Az ideiglenes tartózkodási igazolás adattartalmát a 25/2007. (V.31.) IRM rendelet⁵ 19. melléklete tartalmazza. Az OIF által kiállított ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolás biztonsági okmánynak minősül, mely ugyanakkor a schengeni térségbe való továbbutazásra nem jogosít, csupán a Magyarországon való tartózkodásra és az ország jogszerű elhagyására. Az ORFK munkatársai minden olyan személyt beléptettek az ország területére, akik ukrán állampolgárok, vagy igazolják, hogy Ukrajnában 2022. február 24. napján jogszerűen tartózkodott, és a belépésnél jelezte, hogy a háború elől menekül. Az ellenőrzés keretében a rendőrség a külföldről fényképet készített, ujjlenyomatát rögzítette és kiállította részére az ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolást. Az Ukrajnából érkező ukránok esetében az adatok ellenőrzése a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény⁶ 91/K. paragrafus alapján történt.

Az OIF továbbra is biztosította emellett a gyűjtőpontokon, a regionális igazgatóságain és kirendeltségein, valamint a román határszakasz (Battonya Közúti Határátkelőhely, Biharkeresztes Vasúti Határátkelőhely, Csengersima Közúti Határátkelőhely, Gyula Közúti Határátkelőhely, Kiszombor Közúti Határátkelőhely, Létavértes Közúti Határátkelőhely, Lőkősháza Közúti Határátkelőhely, Méhkerék Közúti Határátkelőhely, Nagykereki autópálya Határátkelőhely, Nagylak Közúti Határátkelőhely, Nagylak autópálya Határátkelőhely, Nyírábrány Közúti Határátkelőhely, Nyírábrány Vasúti Határátkelőhely, Vállaj Közúti Határátkelőhely és Ártánd Közúti Határátkelőhely) határátkelőin az ideiglenes tartózkodási igazolás kiállítását, mellyel menedékeskénti elismerés iránti kérelem benyújtására van lehetősége a külföldieknek.⁷

⁴ Magyarország Rendőrsége, Útmutató az Ukrajnában zajló háború elől menekülőknek, <https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/hatarrendeszet/utmutato-az-ukrajnaban-zajlo-haboru-elol> http://os.mti.hu/hirek/168647/a_belugyminiszterium_kozlemenye (letöltés ideje: 2023.02.15.)

⁵ 25/2007. (V.31.) IRM rendelet a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény, valamint a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700025.irm> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

⁶ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99400034.tv> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

⁷ Magyarország Rendőrsége, Átkelőhelyek működési rendje, <https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/atkelohelyek-mukodesi-rendje> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

Menedékeskénti elismerésre irányuló eljárás

Az egyik első és legfontosabb rendelkezés az ukrán állampolgárok menedékeskénti elismerésére vonatkozott. A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény⁸ (továbbiakban: Met.) 19. § szerint: *„Magyarország menedékesként ideiglenes védelemben részesíti azt a külföldit, aki Magyarország területére tömegesen menekülők olyan csoportjába tartozik, amelyet*

a) az Európai Unió Tanácsa - a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről szóló, 2001. július 20-i, 2001/55/EK tanácsi irányelvben⁹ (a továbbiakban: 2001/55/EK irányelv) meghatározott eljárás szerint - ideiglenes védelemre jogosultként elismert, vagy

b) a Kormány ideiglenes védelemre jogosultként ismert el, mivel a csoportba tartozó személyek hazájukból fegyveres konfliktus, polgárháború vagy etnikai összecsapás, illetve az emberi jogok általános, módszeres vagy durva megsértése - így különösen kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód - miatt elmenekülni kényszerültek.”

A lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek Ukrajnából való tömeges beáramlása tényének a 2001. július 20-i 2001/55/EK tanácsi irányelv 5. cikke értelmében történő megállapításáról és átmeneti védelem bevezetéséről szóló, 2022. március 4-i (EU) 2022/382 tanácsi végrehajtási határozat¹⁰ (a továbbiakban: Tanácsi határozat) 1. cikke értelmében

„A Tanács megállapítja, hogy fennáll a lakóhelyüket elhagyni kényszerült azon személyek Unióba való tömeges beáramlásának esete, akiknek fegyveres konfliktus következtében el kellett hagyniuk Ukrajnát.”

A Tanácsi határozat 2. cikk (1) bekezdése szerint *„Ez a határozat az orosz fegyveres erők által 2022. február 24-én megkezdett katonai invázió eredményeként ukrain lakóhelyüket az említett napon vagy azt követően elhagyni kényszerült személyek következő kategóriáira vonatkozik: a) 2022. február 24-e előtt Ukrajnában tartózkodó ukrán állampolgárok; b) olyan hontalan személyek és Ukrajnától eltérő harmadik országok olyan állampolgárai, akik 2022. február 24. előtt nemzetközi védelemben vagy azzal egyenértékű nemzeti védelemben részesültek Ukrajnában; és c) az a) és b) pontban említett személyek családtagjai.”*

⁸ 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700080.tv> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

⁹ A Tanács 2001/55/EK irányelve (2001. július 20.) a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32001L0055> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

¹⁰ A Tanács (EU) 2022/382 végrehajtási határozata (2022. március 4.) a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek Ukrajnából való tömeges beáramlása tényének a 2001/55/EK irányelv 5. cikke értelmében történő megállapításáról és átmeneti védelem bevezetéséről, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:32022D0382> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

Az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyekkel kapcsolatos veszélyhelyzeti szabályokról, továbbá a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CVI. törvény¹¹ szabályainak eltérő alkalmazásáról szóló 86/2022. (III. 7.) Kormányrendelet¹² (a továbbiakban: Kormányrendelet) 1. § értelmében a rendelet alkalmazásában „menedékes: Magyarország által menedékesként a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: Met.) 19. § a) pontja szerint védelemben részesített,

a) az Ukrajnában 2022. február 24-ét megelőzően tartózkodó ukrán állampolgár,

b) az a hontalan személy vagy nem ukrán harmadik országbeli állampolgár, aki 2022. február 24-ét megelőzően

nemzetközi védelemben vagy azzal egyenértékű nemzeti védelemben részesült Ukrajnában, illetve

c) az a) és b) pont szerinti személynek – a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek Ukrajnából való tömeges beáramlása tényének a 2001. július 20-i 2001/55/EK tanácsi irányelv 5. cikke értelmében történő megállapításáról és átmeneti védelem bevezetéséről szóló, 2022. március 4-i (EU) 2022/382 tanácsi végrehajtási határozat (a továbbiakban: Tanácsi határozat) 2. cikk (4) bekezdése szerinti – családtagja.”

A Kormányrendelet 3. § értelmében „A menedékesként elismerését kérőnek bizonyítania kell, hogy megfelel az 1. § a)–c) pontja szerinti valamely feltételnek. Bizonyítékként elsősorban a személyazonosságot igazoló okmány használható fel.”

A menedékesként elismert személy a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény illetve annak végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Kormányrendelet¹³ szerinti ellátásokra és támogatásokra a 86/2022 (III. 7.) Kormányrendelet, valamint a 106/2022 (III. 12.) Kormányrendelet¹⁴ szerinti eltérésekkel jogosult. A Metvhr. alapján a rendszeres létfenntartási támogatás összege nagykorúak esetén a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényben meghatározott foglalkoztatást helyettesítő támogatás összege, kiskorúak esetén a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény¹⁵ 11. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott családi pótlék összege.

¹¹ 2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100106.tv> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

¹² 86/2022. (III. 7.) Korm. rendelet az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyekkel kapcsolatos veszélyhelyzeti szabályokról, továbbá a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CVI. törvény szabályainak eltérő alkalmazásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200086.kor> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

¹³ 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700301.kor> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

¹⁴ 106/2022. (III. 12.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófa tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásával kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2200106.KOR&dbnum=1> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

¹⁵ 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800084.tv> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

Menedékesek szociális ellátása

A 106/2022 (III. 12.) Kormányrendelet 4. § (4) bekezdése szerint az aktuális havi rendszeres létfenntartási támogatás folyósításának feltételeként a menekültügyi hatóság előírja, hogy fent nevezett jogosult a szálláshelye szerint illetékes járási hivatal előtt havonként megjelenjen.

A menedékesként elismert ukrán állampolgár 22.800,- HUF összegű havi létfenntartási járadékra jogosult, melynek feltétele, hogy havi rendszerességgel szükséges megjelenniük a járási (kerületi) hivatal előtt. A támogatás átvételét követően 45 nap múlva, ha nem fogadja el a felajánlott munkahelyet, a pénzbeli támogatás megvonásra kerül esetükben.

A Nemzeti Humanitárius Tanács tevékenysége

A rendvédelmi szervek munkája mellett kiemelt fontosságú hatása volt a humanitárius szervezetek áldozatos tevékenységének. A Nemzeti Humanitárius Tanács¹⁶ az ukrain menekültek megsegítését tűzte ki céljául. A tanács összehangolta és megszervezte a kormányzat és a karitatív szervezetek munkáját és kiemelt feladatának tekintette a Kárpátaljának biztosított humanitárius segélyszállítmányok eljuttatását. A magyar-ukrán határ minden határállomása mellett létrehozásra kerültek Segítségpontok, ahol a karitatív szervezetek, a kormányhivatalok és az önkormányzatok munkatársai 0-24 órában várták az érkezőket, akiket orvosi ellátásban részesítettek, szállításukban segédkeztek, étkezésüket biztosították.

A közreműködő hat nagy karitatív szervezettel (Katolikus Karitás, Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Magyar Vöröskereszt, Református Szeretetszolgálat, Ökumenikus Segélyszervezet, Baptista Szeretetszolgálat) közreműködve a Kormány létrehozta a Híd Kárpátaljáért összefogást, melynek keretében nagy mennyiségű segélyt juttattak el a rászorulóknak részére. A BOK csarnokban megnyitásra került az éjjel-nappal működő Humanitárius Transzítpon, ahol az érkezőknek és tovább utazóknak nyújtottak segítséget.¹⁷

Védelmi Bizottságok tevékenysége

A külföldiek nagyarányú beáramlása szükségessé tette a helyi Védelmi Bizottságok felállítását is. A 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól¹⁸ (Mötv.) rendelkezései alapján a polgármester részt vesz a helyi honvédelmi, polgári védelmi, katasztrófa elhárítási ügyekben, melyek költségeit a központi költségvetés biztosítja. A védelmi igazgatás a közigazgatás részét képező feladat- és szervezeti rendszer, amely a Kormány és a Honvédelmi Miniszter irányítása mellett a Magyarországot veszélyeztető fenyegetésekkel és támadásokkal szemben az állam feladatainak megvalósítására létrehozott közigazgatási szervek által végzett tervező, végrehajtó,

¹⁶ 178/2013. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti Humanitárius Koordinációs Tanácsról, <https://net.jogtar.hu/jog-szabaly?docid=a1300178.kor> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

¹⁷ Magyar Távírási Iroda (MTI), Humanitárius tanácsot hozott létre a kormány az ukrain menekültek segítésére, in: ORIGO, <https://www.origo.hu/itthon/20220302-humanitarius-tanacs-sajtotajekoztato-szentkiralyi-alexandra.html> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

¹⁸ 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100189.tv> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

rendelkező tevékenység. Továbbá meghatározzák a honvédelemre való felkészítéssel, az ország védelemmel és a honvédelmi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos feladatokat.

A honvédelem területi és helyi igazgatási szervei a fővárosi, megyei (MVB) védelmi bizottságok és helyi védelmi bizottságok (HVB). A polgármesterek illetékességi területükön végzik a hatáskörükbe utalt honvédelmi feladatok végrehajtásának irányítását. Az MVB egyedi határozatban meghatározza a honvédelemben közreműködők kiértékelésének, riasztásának, valamint információk átadásának követelményeit. Az MVB irányítja a helyi védelmi bizottságokat, valamint irányítja a polgármesterek honvédelmi tevékenységét. A HVB elnöke a járási, fővárosi kormányhivatal vezetője. Főbb feladataik közé tartozik a nyilvántartás, adatszolgáltatás, koordinálás és az együttműködés.

A megyei, fővárosi védelmi bizottságok humanitárius feladatai ellátásáról szóló 95/2022. (III. 10.) Kormányrendelet¹⁹ alapján a védelmi bizottságokban a fővárosi és megyei kormányhivatal mellett a katasztrófavédelem, a rendőrség, a honvédség, civil szervezetek és az idegenrendészet képviselői vesznek részt. A Védelmi Bizottság legfőbb feladata a hazánkba érkező menekültek ellátása és elszállásolásának megszervezése. A katasztrófavédelem figyelemmel kíséri az igénybe vett ingatlanokat és koordinálja a menekülőket a szálláshelyekre.

Összegzés

Az elmúlt időszak megmutatta, hogy az ukrajnai menekültválság kezelése terén elengedhetetlen a holisztikus megközelítése, melynek során a rendvédelmi szervek a humanitárius szervezetekkel együttműködve képesek sikeresen kezelni a felmerülő problémákat. Álláspontom szerint a civil, katonai és rendvédelmi szervezeteknek közösen kell kidolgozniuk egy átfogó stratégiát az ukrajnai menekültválság kezelésére. A menekülők nagyarányú beáramlásának hatékony kezelése megmutatta, hogy egységes erővel Magyarország képes úrrá lenni a válságon. Az ukrajnai menekülők helyzetének kezelése révén hazánk megmutatta, hogyan lehet sikeresen menekültválságot megoldani.

Felhasznált irodalom:

1088/2022. (II. 24.) Korm. határozat a Nemzetbiztonsági Operatív Törzsről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A22H1088.KOR&dbnum=1> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

Országos Sajtószolgálat: A Belügyminisztérium közleménye, 2022.03.02., http://os.mti.hu/hirek/168647/a_belugyminiszterium_kozlemenye (letöltés ideje: 2023.02.15.)

¹⁹ 95/2022. (III. 10.) Korm. rendelet a megyei, fővárosi védelmi bizottságok humanitárius feladatai ellátásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200095.kor> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság honlapja, Tájékoztató az Ukrajnából menekülők részére, http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=1733&Itemid=2107&lang=hu (letöltés ideje: 2023.02.15.)

Magyarország Rendőrsége, Útmutató az Ukrajnában zajló háború elől menekülőknek, <https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/hatarrendeszet/utmutato-az-ukrajnaban-zajlo-haboru-elol> http://os.mti.hu/hirek/168647/a_belugyminiszterium_kozlemenye (letöltés ideje: 2023.02.15.)

25/2007. (V.31.) IRM rendelet a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény, valamint a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700025.irm> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99400034.tv> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

Magyarország Rendőrsége, Átkelőhelyek működési rendje, <https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/atkelohelyek-mukodesi-rendje> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700080.tv> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

A Tanács 2001/55/EK irányelve (2001. július 20.) a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32001L0055> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

A Tanács (EU) 2022/382 végrehajtási határozata (2022. március 4.) a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek Ukrajnából való tömeges beáramlása tényének a 2001/55/EK irányelv 5. cikke értelmében történő megállapításáról és átmeneti védelem bevezetéséről, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:32022D0382> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100106.tv> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

86/2022. (III. 7.) Korm. rendelet az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyekkel kapcsolatos veszélyhelyzeti szabályokról, továbbá a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CVI. törvény szabályainak eltérő alkalmazásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200086.kor> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700301.kor> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

106/2022. (III. 12.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet ideje alatt szomszédos országban fennálló humanitárius katasztrófára tekintettel, az ideiglenes védelemre jogosultként

elismert személyek foglalkoztatásával és juttatásaival kapcsolatos egyes szabályokról, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2200106.KOR&dbnum=1> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800084.tv> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

178/2013. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti Humanitárius Koordinációs Tanácsról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300178.kor> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

Magyar Távirati Iroda (MTI), Humanitárius tanácsot hozott létre a kormány az ukrajnai menekültek segítésére, in: ORIGO, <https://www.origo.hu/itthon/20220302-humanitarius-tanacs-sajtotajekoztato-szentkiralyi-alexandra.html> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100189.tv> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

95/2022. (III. 10.) Korm. rendelet a megyei, fővárosi védelmi bizottságok humanitárius feladatai ellátásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200095.kor> (letöltés ideje: 2023.02.15.)

A katonai hagyományok megjelenése a katonai oktatásban, nevelésben

Füleki Réka

Norma, érték, hagyomány

Egy emberi közösség - függetlenül méretétől és/vagy nemzetiségi megoszlásától – csakis abban az esetben képes hosszútávon együtt működni és fennmaradni, ha a közösséget alkotó tagok azonos értékrendben gondolkodnak, közel azonos viselkedési szabályokat és normákat követnek, máskülönben a közös munka, vagy együttműködés lehetetlenné válik. A társadalmi fejlődés következtében a követendő normák természetesen változnak, illetve előfordul, hogy társadalmak egymástól teljesen eltérő viselkedésmódokat fogadnak el, amely jelenség egy adott társadalmon belül is megfigyelhető.

Mind a két esetben a közösséghez tartozó egyén, illetve csoport saját belátása, hogy az előírt viselkedési formát elfogadja, betartsa, felismerve a norma értéként betöltött társadalmi szerepét, amely az egymással való verbális és nem verbális formában, zökkenőmentes és konfliktus nélküli érintkezést hivatott biztosítani. A fenti megállapítást alapul véve a norma szinonimájaként feleltethetjük meg az értékrend szót, a hangsúlyt a szó első felére - érték -helyezve. Az alapvető normák és értékek elsajátítása kisgyermek korban kezdődik, a szocializációs folyamat része, amely a későbbiek során, különböző hatások okán felülíródhat, alkalmazkodva az adott helyzethez, szervezethez történő integráció során tapasztalt előirányzásokhoz.

Egy egyén, közösség, vagy nemzet életét és identitását meghatározó értékek nehezen definiálhatók, mivel az esetek többségében nem kizárólag tárgyi megjelenésűek, hanem sokkal inkább eszmei értékekről beszélhetünk. Vagyis pontos fogalmi meghatározás nem adható az érték szó jelentését illetően, hiszem mindenki számára egyedi jelentéssel bír, inkább egy általános meghatározást olvashatunk. Abban az esetben, ha egy adott ország nemzeti értékeit szeretnénk megismerni, sokkal határozottabb iránymutatással szolgáló rendeleteket találhatunk, amelyekből megismerhetjük a szakterületek gondozásában levő nemzeti értékeket, továbbá a nemzeti értéké történő minősítés kritériumait. Magyarországon a 324/2020. (VII.1.) Kormányrendelet¹ szabályozza, mi tartozik a magyar nemzeti értékek és hungarikumok körébe, s azok értéktárba történő felvételét.

Az eszmei értéket képző kulturális örökségeink sorába tartoznak azon hagyományaink, amelyek magyarságtudatunkat, nemzeti identitásunkat erősítik és táplálják. Szegedi Péter rámutat a katonai hagyományokban rejlő lehetőségekre, amelyek a Magyar Honvédség számára haderőfejlesztési szempontból hasznosítható lehet. Szegedi úgy fogalmaz, hogy a hadsereg önkéntes jellegéből fakadóan a honvédség számára kiemelten fontos a társadalmi megítélés. Az elismerés megszerzésének egyik eszközének tekinthetjük a katonai hagyományokat, amelyeket mind a katonák, mind a civil állampolgárok számára elérhetővé kell tenni. Példaként hozza a kardot, mint fegyvert, amely

¹ 324/2020. (VII.1.) Korm. rendelet a magyar nemzeti értékek és hungarikumok értéktárba való felvételéről és az értéktár bizottságok munkájának szabályozásáról Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000324.kor>

egykor a katona alapfelszerelésének része volt, viszont a jelenben funkcióját veszítette és csak a kultúra részét képezi. Továbbá hivatkozik a társadalmi nyilvánosság előtti megjelenés fontosságára, annak kettős céljára: egyrészt növeli a szervezet presztízsét, másrészt az állomány szervezettel való azonosulását is elősegíti.²

Jelen kutatás szempontjából releváns és elgondolkasztató kérdést tesz fel Himmer Péter a katona személyét, az általa képviselt értéket vizsgálva: „... Mind sürgetőbbé válik a kérdés: ha a katona fogalma ma már nem a néhány hetes kiképzés során „előállítható” harctéri harcost jelenti, hanem a magasan és sokoldalúan képzett, s foglalkozását életprogramnak tekintő szakembert, akkor katonának lenni ma foglalkozás vagy hivatás?”³ A kutatás ugyan nem célzottan a foglalkozás és a hivatás közti különbséget vizsgálja, mégis a hivatás kulcsfontosságú szerepet tölt be, ha a katonai hagyományokban rejlő értékteremtő erőt szeretnénk megfejteni, amely hosszútávon befolyásolhatja a katonai életpálya megtartó erejét. A vizsgálat fókuszában a katonai hagyományok szerepe áll, amelyek a katonai oktatás és nevelés során hatással vannak a hallgatókra, fokozzák a szervezeti iránti lojalitást, elköteleződést és a katonai életpályát az egyszerű foglalkozás szintjéről a hivatás szintjére emeli.

Oktatás és nevelés a Ludovika Akadémián

A 19. században, a bécsújhelyi Mária Terézia Katonai Akadémia mintájára alapított Ludovika Akadémia oktatási és nevelési portfóliója meglehetősen és - a 21. századi tantervi elvárások ismeretében – meglepően széles. Az akadémiára felvételt nyert 17-20 év közötti magyar állampolgárságú fiatal férfiak a képzés és kiképzés ideje alatt a kor szellemiségének megfelelő ismeretanyagban részesültek.

A kor szellemiségét hűen tükröző, 1900-ban, az akadémián folytatott oktatás-nevelésről megjelentetett kötet az alábbiak szerint nyilatkozik: „[a] Ludovika Akadémiának az a rendeltetése, hogy növendékeit a tiszt különleges hivatásához szükséges ismeretekben részesítse s nekik azonfelül azon tudományos alapot is nyujtsa, mely őket a hadiskola későbbi eredményes hallgatására képesíti”⁴. Az akadémián folyó oktatás elsődleges célja egy olyan magasabb szintű ismeretanyag átadása volt, amely egyaránt elméleti és gyakorlati síkon is hasznosítható tudással ruházza fel a gyalogsági és lovas tiszteket kinevelésük során.

A tanítás-tanulás nem kizárólagosan a tudástranszferre koncentrálódik, a hallgatók személyiségének fejlesztése is nagy szerepet kap. Miklós Zoltán a Ludovika Akadémia oktatási rendszerét és nevelésfilozófiáját elemző írásában kiemeli, hogy nagy hangsúlyt fektettek a növendékek erkölcsi, vallási és általános műveltségének pallérozására, valamint a szellemi, testi és viselkedés béli műveltség is előtérbe került. A hazaszeretetre való nevelés természetesen élenjárt a kinevelés során. A szerző kihangsúlyozza, hogy

² Szegedi Péter: Egy non-profit szervezet értékeinek közvetítése tömeg kommunikációs csatornákon keresztül. Tanulmány a Magyar Honvédség hagyományainak, jelképeinek, tradícióinak, értékeinek közvetíthetőségéről. Szeged. 2016. 27-9.o. Online: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/10149/Tanulmany2_Szegedi_Peter.pdf?sequence=2

³ Himmer Péter: Érték – értékek – értékeink. Hadtudomány, 2016. évi különszám, 32. o

⁴ A M. Kir. Honvéd Ludovika Akadémia, Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. 1900. 20.o. Online: <https://mek.oszk.hu/17100/17188/17188.pdf>

fontos szempont volt a megértés, a gondolkodás fejlesztése, mintsem az emlékezetbe vésés, mai szóval élve magolás, magoltatás.⁵

Korabeli forrásból olvasható, hogy a 20. században a katonai hivatás erkölcsi oldalának legfőbb alappillérei maga az erkölcsösség, a vallási normák követése, valamint a király és a haza szeretete. Ennek megfelelően az oktatás – nevelés során azt vallották, hogy „az erkölcsi jellem ad[ja] meg a tiszt alkalmazhatóságának alapját, a növendékek jellemének fejlesztésére az intézetbe léptök pillanatától a legnagyobb gond[ot fordították]”⁶. A katonai hivatáskép ezen oldala az irodalomból és a költészetből ismert középkori lovagi erényeket idézheti, vagyis a magasztos hivatású pálya betöltéséhez elsajátított értékrend a lovagias tiszt személyét ábrázolja.

Az akadémia tanításterve nem szorítkozik szigorúan a kizárólagosan a hadseregben használható ismeretek elsajátítására, kettős jelleggel rendelkezik: „az elméleti képzés különféle, részben általánosan és műszakilag tudományos, részben általános és műszakkatonai tantárgyakra terjed ki”⁷. A képzési portfólióban helyet kapott a magas szintű nyelvoktatás, az általános műveltséghez tartozó tantárgyak – földrajz, számtan -, a jogismeret, valamint túlnyomó részben a katonai szolgálat teljesítéséhez alapvetően szükséges ismereteket feldolgozó elméleti és gyakorlati foglalkozások. A kötelező tanulmányok mellett a hallgatók lehetőséget kaptak, hogy fakultatív módon önfejlesztésen vegyenek részt; könyvtár épülete nyitva állt számukra, valamint igény esetén a növendékek az intézet zene termében zongorán és cimbalmon tanulhattak meg játszani képzett zeneoktatók segítségével.⁸

Az erkölcs és a morál a katona, a tiszt létezésének egyfajta kvintesszenciájaként mutatkozik meg a 20. század során, a Ludovika Akadémia oktatás-nevelési beszámolója alapján. A képzés és kiképzés időszaka alatt a hallgatók elsajátították a hivatás szakmai tartalmát megalapozó elméleti és gyakorlati készségeket, szert tettek a civil életben is hasznosítható műveltségi ismeretekre – lásd például: földrajz, számtan, idegennyelv, zene -, valamint az intézménybe lépésük első napjától kezdve a király, a haza szeretetére és a kor normájának megfelelő erkölcsi nézetek követésére neveltettek.

Magyar katonai értékek, hagyományok és a modernizáció

A 20. század utolsó évtizedei óta érezékelhető korszakváltás, a globalizáció által átrendezett világkép hatására felmerül a kérdés, hogy a 19.-20. századi katonai értékek jelen korunk értékrendszerében és világlátásában hol kapnak helyet. Követendő, vagy antik értéknek számít? Melyek azok a normák és értékek, amelyeket a katonai hagyományok őriznek, és a hadsereg, valamint a civil társadalom önálló értékrendjeiben egyaránt szerepelnek? Ezen kérdésekre több válasz is adható, attól függően, hogy mely nézőpontból folytatunk vizsgálatot. Mindenképp szem előtt kell

⁵ Miklós Zoltán: Tanítás – tanulás a Ludovika Akadémián. Online: http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/?rovat_mod=archiv&act=menu_tart&eid=35&rid=1&id=260

⁶ A M. Kir. Honvéd Ludovika Akadémia, Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. 1900. 23.o. Online: <https://mek.oszk.hu/17100/17188/17188.pdf>

⁷ uo. 32.o.

⁸ A M. Kir. Honvéd Ludovika Akadémia, Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. 1900. 35-67.o. Online: <https://mek.oszk.hu/17100/17188/17188.pdf>

tartani a történelmi eseményeket, azok hatását a kulturális emlékezetre, a jelenkori állami és nemzeti ünnepeket.

A múlt század eseményeinek következményeképpen az élet minden területén világszintű mértéket öltő változások figyelhetők meg, amelyek az élet több területére kihatnak, valamint napjaink társadalmának átalakulását is eredményezték. A múlt századot számos módon és megközelítésből jellemezhetjük. Mindenképp ki kell, hogy emeljük a technikai, egészségügyi, életvitelbeni és tudományos fejlődést és fejlesztéseket. A nagy háborúk századjaként pozitív hozadékként tekinthetünk a nemzetközi egyesülésekre, amelyek az előbb felsorolt területeket támogatják, ám nem feledkezhetünk meg a negatív hozadékról sem. A korszak a példátlan mértékű háborúk és népiirtások kora is, amely mély nyomot hagyott a világ emlékezetében.

Magyarország történelmét tekintve a 20. század viharos, gyors ütemű változásokban bővelkedik, amelyek politikai, társadalmi és katonai téren is meghatározó szerepet játszottak. Hazánk múlt század béli történelmét tanulmányozva számos törést és traumát találunk, amelyek kihatnak az emberek kollektív kulturális emlékezetére, lojalitására az ország iránt.

A 20. században lezajló események, valamint a rendszerváltás nehéz öröksége a Magyar Honvédség számára a 21. században a korábbiakhoz viszonyítva új kihívásokat állított, amelyek elsősorban nem a haditechnikai fejlesztésekhez történő adaptációban való alkalmazkodásban jelenik meg, hanem – a sorkatonaság felfüggesztése végett – a munkaerőpiaci státusz betöltésének nehézségeivel szemben állítja kihívások elé a fegyveres szervet.

A Magyar Honvédség és a Honvédelmi Minisztérium felismerte a katonai hagyományokban rejlő, kollektív kulturális emlékezetre ható lehetőséget, amely a katonai utánpótlás egyik eszköze lehet. A honvédelmi és hazafias nevelés, a katonai alapismeretek oktatása, valamint a katonai hivatást választó fiatalok – de ide sorolható a civil társadalom is - számára a szervezethez való közelítés a katonai hagyományok ápolásával, átörökítésével és esetekben újjáélesztésével valósulhat meg. Annak érdekében, hogy a katonai hagyományok és értékek a Magyar Honvédség szervezetében és a civil társadalom számára is egyaránt követendő értéké váljon, az egyenruhát viselő állomány számára a 67/2003. (HK 18.) HM utasítás⁹ megfogalmazza az elvárt társadalmi és a szolgálati erkölcsi felelősséget, érték- és normakövetést, amely ugyan a civil lakosságra közvetlenül nem vonatkozik, de mindenkori viselkedésével a katona a Magyar Honvédséget képviseli. Az utasítás az alapelvárások között emeli ki, hogy: „a katona: ... tisztelje és kövesse a magyar és az egyetemes emberi kultúra egyéni és közösségi értékeit, a katonai hagyományokat...”¹⁰.

Ezen törekvés sikerességének és feltételrendszerének biztosítása érdekében 2022. július 30-án megalapult a HM Katonai Örökség Főosztály, amely célja a civil társadalom és a haderő közti távolság csökkentése, a haderőfejlesztés fokozása, valamint a

⁹ 67/2003. (HK 18.) HM utasítás a „Katonai Etikai Kódex” közzétételéről, a „Honvédségi Etikai Tanács” létesítéséről és feladatairól Online: [https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A03U0067.HM&targetdate=&print-Title=67/2003.+\(HK+18.\)+HM+utas%C3%ADt%C3%A1s&getdoc=1](https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A03U0067.HM&targetdate=&print-Title=67/2003.+(HK+18.)+HM+utas%C3%ADt%C3%A1s&getdoc=1)

¹⁰ A Magyar Honvédség humánstratégiája (2008–2017) (online), Online: <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2008/12.pdf> (2016.03.03), 945. o

fegyveres testületben már szolgálatot teljesítő állomány elhivatottságának fokozása. Illésfalvi Péter, a HM Katonai Örökség Főosztály vezetője egy interjúban az alábbiakat nyilatkozta a főosztály küldetése kapcsán: „A honvédegyenruhát viselő ember akkor tekinthető teljesen „késznek” és a harcfeladat végrehajtására maradéktalanul alkalmasnak, ha a korszerű fegyverzet, felszerelés, kiképzés és teljes körű utánpótlás biztosítása mellett rendelkezik egy olyan „szellemi, lelki többlettel” is, ami az anyagi természetű biztonságérzeten túl belső erőt, tartást ad a katonának.”¹¹

A főosztályvezető interjújában kihangsúlyozta a katonai hivatás morális értékeit, a katonai hagyományok ápolásának és sok esetben felkutatásának fontosságát. A múltra való emlékezés lehetőséget biztosít a hagyományok felelevenítésére, tovább örökítésére, a társadalom eltérő rétegeihez tartozó állampolgárok non-verbális módon történő kommunikációjára. Mindez a nemzeti öntudat elmélyítésének egy eszközeként is tekinthető, amely alapot képez a honvédelmi és hazafias nevelésnek, felkelti a katonai pálya, a magyar hadtörténelem iránt érdeklődő fiatalok figyelmét.

Hazafias és honvédelmi nevelés a 21. században

A 21. század újfajta biztonsági kihívásokat és kockázatokat állított a világ elé, amely kockázatokkal szemben a védelem egyik alapvető eleme a hazaszeretet, a nemzetért való felelősségvállalás és kötelességtudat, s mindezek megerősítése¹² – fogalmaz Simicskó István. Ezen feltételek megteremtésére szolgál a hazafias és honvédelmi nevelés, „amely az egyik legfontosabb eszköz a magyar társadalom erősítésében, védelmi képességeinek és hajlandóságának fejlesztésében annak érdekében, hogy a jelen és a jövő kihívásaira mindenkor adekvát választ tudjon adni.”¹³

Miért, milyen mértékben és kinek van szüksége katonai (alap)ismeretek elsajátítására? Madarász Tibor ezt a kérdést az alábbiak szerint válaszolja meg: katonai ismeretek elsajátítása egyrészt társadalmi szempont, amelyet a hadsereg érték-és normarendszerének megismerésének a honvédség felé való közelítés szükségessége tesz indokolttá. A hadsereg szempontjából megközelítve a kérdést azt mondja, hogy az ismeretanyag elsajátítása a létszámnövelés és a társadalmi támogatottság fokozásának egyik eszköze.¹⁴

A honvédelmi nevelés két fő színtéren jelenik meg; a hazaszeretet fogalmának megismertetésével, a hozzá tartozó értékrend kialakítása a család egyik feladata. Az otthon elsajátított alapokat az iskolai oktatás egészíti ki és fejleszti tovább. Annak érdekében, hogy hazaszerető állampolgárok alkossák a nemzetet, az család által közvetített értékek és az iskolákban elsajátított tudás ki kell, hogy egészítsék egymást. Madarász kijelenti, hogy a honvédelmi nevelés nem egyezik meg a kiképzéssel. A katonai oktatás túlmutat a vezényszavak és az azokra elsajátított helyes „katonás” cselekvési mintán,

¹¹ Takács Vivien: Interjú Illésfalvi Péterrel, a HM Katonai Örökség Főosztály vezetőjével. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/fontos-hogy-a-mult-hagyomanyai-elmelyuljenek-a-jelen-katonaiban.html>

¹² Simicskó István: A hazafiság kihívásai és próbatételei a 21. században. 73.o. Online: <https://kiadvany.magyar-honvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/194/187>

¹³ uo. 73.o.

¹⁴ Madarász Tibor: Időszerű katonapedagógiai kérdések. Képzés és Gyakorlat. 2013. 11. évfolyam 1-4.szám. 151-2.o. Online: http://trainingandpractice.hu/?q=hu/kepzes_es_gyakorlat/content/149337107

viszont egy oktatási-nevelési intézményben meg kell tanítani a gyerekeket embernek lenni.¹⁵

Számos, a témában érdekelt szakember kiemeli, hogy a Magyar Honvédség létszám gondokkal küzd. Ennek elsődleges okaként a rendszerváltást követő önkéntes haderőre való átállást nevezik meg, amely új kihívásokat és ez által megoldásra váró feladatokat is eredményez a Magyar Honvédség számára.¹⁶ A rendszerváltást követően hazánkban is megfigyelhető a tendencia, amely szerint a fegyveres szervezetek és szakmák presztízse a társadalom értékrendjében bekövetkezett változások okán folyamatosan csökken.¹⁷ „Az átszervezésekkel járó presztízsvesztést és a honvédség erkölcsi amortizációjának további csökkenését megakadályozandó a mindenkori védelmi vezetés az állampolgárok bizalmának megerősítését és fenntartását folyamatos célkitűzésként fogalmazza meg stratégiai dokumentumaiban.”¹⁸

A Magyar Honvédség – ahogyan arra Jobbágy és Stummer rámutat – már az ezredfordulót megelőzően is törekedett arra, hogy a felnövő generáció a pályaválasztáshoz szükséges információt és segítséget megkapja. Az így rendelkezésre bocsájtott tudás új kaput nyit a fegyveres szerv irányába, amelyhez hozzájárul a középiskolákban és a polgári felsőoktatásban indított képzés. Új tantárgyak segítik a hivatás népszerűsítését: katonai alapismeretek néven 2005-től a középiskolások, valamint honvédelmi alapismeretek néven a civil felsőoktatásban résztvevő hallgatók bővíthetik ismereteiket a honvédség működéséről.¹⁹

A polgári oktatási rendszer bármely szintjén megjelenő, hazafias nevelés témakörével foglalkozó tantárgy elsődleges célja nem a toborzás, hanem a diákok és hallgatók a Magyar Honvédséghez kötődő fogalmakkal és értékekkel való megismertetése. A Nyíregyházi Egyetem kurzuskínálatában helyet kapó *Hazafias nevelés a 21. században* című tantárgy célja, hogy a kurzuson résztvevő hallgatók számára bemutassák a hazafias nevelés történeti dimenziót, jelenkori aktuális kérdéseit. A tantárgyi tematikában kiemelt szerepet kapnak a magyarságtudathoz tartozó elemek, a történelmi hagyományok, értékek, amelyek ismeretében a hallgató képes megérteni, ezt követően továbbadni a hazafias állampolgárság lényegét, viselkedési mintáját.²⁰

A polgári oktatási intézményekben zajló katonai oktatás alapvető célja a katonai kultúra megismertetése a nemzeti és katonai jelképek, katonai hagyományok által, amely a polgári-katonai kapcsolatok megértésében, valamint a pálya iránti érdeklődés felkeltésében játszik kulcsfontosságú szerepet, reagálva a 21. századi változásokra. A közös értékekre való összpontosítás kulcsfontosságú tényezője az eredményességnek.

¹⁵ Madarász Tibor: A honvédelmi nevelés pedagógiai oldala. Online: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/educatio/a-honvedelmi-nevelés-pedagógiai-oldala>

¹⁶ Jobbágy Zoltán, Stummer Judit: Kihívások a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélés a fiatal generáció körében. Hadtudomány. Különszám. 2016. 155.o.

¹⁷ Krizbai János: A kihívások negyedszázada az önkéntes haderő szemszögéből. Hadtudomány, 2014/3-4. szám, 78–93.o.

¹⁸ Jobbágy Zoltán, Stummer Judit: Kihívások a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélés a fiatal generáció körében. Hadtudomány. Különszám. 2016. 156.o.

¹⁹ Jobbágy Zoltán, Stummer Judit: Kihívások a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélés a fiatal generáció körében. Hadtudomány. Különszám. 2016. 156.o.

²⁰ Körei László: Hazafias nevelés a 21. században. Nyíregyházi Egyetem. 2021. Online: <http://www.nyf.hu/tfi/sites/www.nyf.hu.tfi/files/CB3347.pdf>

Varga Tamás felhívja a figyelmet a katonai értékek változására az oktatás-képzés és a kiképzés terén. Megállapítja, hogy „a hadi szférában is egyre nehezebb olyan értéket jelentő humán „alapanyagot” találni, aki azon túl, hogy megfelel a törvényi rendeletekben meghatározott egészségügyi, pszichikai és fizikai követelményeknek, még rendelkezik azokkal az alapvető emberi értékekkel, amelyekre építve a katonai képességek kialakíthatók”²¹.

A honvédség és a társadalom közelítésének alapvető feltétele az értékek pontos meghatározása. A polgári oktatási intézmények felé való nyitás eredménye képpen a Magyar Honvédség megteremtette a lehetőséget, hogy a fiatal generációt megismertesse a katonai értékekkel, hagyományokkal. A hazafias és honvédelmi nevelés elősegíti a fegyveres testület presztízsének növelését, a követendő katonai értékek és hagyományok fennmaradását, tovább örökítését. A közölt értékekre fogékony hallgatók elfogadóbbá válnak a honvédség iránt, ezáltal a honvédelmi szervek társadalmi megbecsültsége is növekvő tendenciát mutat. A katonai hagyományokban és a katonai hivatásban megtalálható értékekre fogékony fiatalok nagyobb érdeklődést mutatnak az életpálya iránt, amely kedvező hatással van a hadsereg létszámnövekedésére.

Összegzés

A hazafias és honvédelmi nevelés témakörével foglalkozó kutatók mind egyetértenek abban, hogy a 20. század turbulens történelmi eseményei, a gyors politikai ideológiai változások, az elszenvedett traumák negatív hatással vannak a társadalom és a Magyar Honvédség kapcsolatára. A rendszerváltozás fokozta a fegyveres testületből való kiábrándulást, a bizalom elvesztését eredményezte, amelynek helyreállítása elsődleges feladattá vált, hiszen a sorkatonaság felfüggesztése a hadsereg létszámát befolyásolja. A biztonságpolitikai környezet átalakulása eredményeképpen a Magyar Honvédség megjelent a munkaerőpiacon. A társadalmi kapcsolatok száma a lakossággal lecsökkent, a fegyveres szervezetek és szakmák iránti érdeklődés – részben a sorkatonai szolgálat megszűnésével – mérséklődik. A honvédség felismerte, hogy stratégiaváltásra van szükség a toborzás során, új csatornákon keresztül kell elérnie a fiatal generációt.

A szervezet társadalmi megbecsülésének és létszámának növelésének érdekében szükségszerűvé vált a nyitás a polgári oktatási intézmények irányába, amely életre hívta a *honvédelmi alapismeretek* és a *katonai alapismeretek* elnevezésű tantárgyakat. A diákok és hallgatók betekintést nyerhetnek a Magyar Honvédség szervezeti felépítésébe, érték- és normarendszerébe. A tanórák során megismerkednek a nemzeti hagyományokkal és jelképekkel, a magyar történelem katonai hagyományaival és nagy horderejű hadtörténelmi eseményeivel, amelyek a hadsereget formálták.

A hagyományok átadása és tovább örökítése kulcsfontosságú szerepet játszik, s ebben az értelemben a hagyomány szó megegyeztethető az érték fogalmával. Mindenekelőtt azokat a nemzeti és katonai értékeket szükséges hangsúlyozni, amelyek a társadalom és a hadsereg számára közel azonos helyen állnak. Ehhez viszont kellő alaposággal kell

²¹ Varga Tamás: Gondolatok a katonai értékek változásáról az oktatás-képzés és kiképzés terén. *Hadtudományi Szemle*. 12. évfolyam (2019) 3. szám. 209.o. Online: <http://real.mtak.hu/126251/1/hsz-2019-3-13-varga-209-216.pdf>

megválasztani a példaként állított korszakot, hiszen a 19. század során a Ludovika Akadémia oktatási rendszerében szereplő morális értékek napjainkban antiknak, ódivatúnak hathatnak, amelyekkel nehéz azonosulni.

A változó világ megköveteli a gyors reagálást, a társadalom, az egyén és a honvédség szempontjából értéket képező tulajdonságok szerepét, megítélését és szükség szerinti átalakítását. A hagyomány ugyan átadás útján marad fenn, de öröklőről öröklőre változhat, viszont a mögöttes eszme – jelen esetben a hazaszeretet és nemzeti kultúra tisztelete – állandósága fennmarad. A helyes kommunikációs eszköz megválasztásán múlik, hogy a hazafias és honvédelmi oktatásban – legyen az polgári vagy katonai jellegű – rejlő lehetőségek elősegítik-e a honvédség társadalmi megbecsültségének fokozását, a fiatal generáció katonai hivatás iránti érdeklődésének és elköteleződésének növelését.

Felhasznált irodalom

324/2020. (VII.1.) Korm. rendelet a magyar nemzeti értékek és hungarikumok értéktárba való felvételéről és az értéktár bizottságok munkájának szabályozásáról Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000324.kor>

67/2003. (HK 18.) HM utasítás a „Katonai Etikai Kódex” közzétételéről, a „Honvédségi Etikai Tanács” létesítéséről és feladatairól Online: [https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A03U0067.HM&targetdate=&printTitle=67/2003.+\(HK+18.\)+HM+utas%C3%ADt%C3%A1s&getdoc=1](https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A03U0067.HM&targetdate=&printTitle=67/2003.+(HK+18.)+HM+utas%C3%ADt%C3%A1s&getdoc=1)

A M. Kir. Honvéd Ludovika Akadémia, Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. 1900. Online: <https://mek.oszk.hu/17100/17188/17188.pdf>

A Magyar Honvédség humánstratégiája (2008–2017) (online), url: <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2008/12.pdf>

Himmer Péter: Érték – értékek – értékeink. Hadtudomány, 2016. évi különszám

Jobbágy Zoltán, Stummer Judit: Kihívások a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélésé a fiatal generáció körében. Hadtudomány. Különszám. 2016.

Körei László: Hazafias nevelés a 21. században. Nyíregyházi Egyetem. 2021. Online: <http://www.nyf.hu/tfi/sites/www.nyf.hu.tfi/files/CB3347.pdf>

Krizbai János: A kihívások negyedszázada az önkéntes haderő szemszögéből. Hadtudomány, 2014/3-4. szám

Madarász Tibor: A honvédelmi nevelés pedagógiai oldala. Online: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/educatio/a-honvedelmi-neveles-pedagogiai-oldala>

Madarász Tibor: Időszerű katonapedagógiai kérdések. Képzés és Gyakorlat. 2013. 11. évfolyam 1-4.szám. Online: http://trainingandpractice.hu/?q=hu/kepzes_es_gyakorlat/content/149337107

Miklós Zoltán: Tanítás – tanulás a Ludovika Akadémián. Online: http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/?rovat_mod=archiv&act=menu_tart&eid=35&rid=1&id=260

Simicskó István: A hazafiság kihívásai és próbatételei a 21. században. Online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/194/187>

Szegedi Péter: Egy non-profit szervezet értékeinek közvetítése tömeg kommunikációs csatornákon keresztül. Tanulmány a Magyar Honvédség hagyományainak, jelképeinek,

tradícióinak, értékeinek közvetíthetőségéről. Szeged. 2016. 27-9.o. Online: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/10149/Tanulmany2_Szegedi_Peter.pdf?sequence=2

Takács Vivien: Interjú Illésfalvi Péterrel, a HM Katonai Örökség Főosztály vezetőjével. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/fontos-hogy-a-mult-hagyomanyai-elmelyuljenek-a-jelen-katonaiban.html>

Varga Tamás: Gondolatok a katonai értékek változásáról az oktatás-képzés és kiképzés terén. Hadtudományi Szemle. 12. évfolyam (2019) 3. szám. Online: <http://real.mtak.hu/126251/1/hsz-2019-3-13-varga-209-216.pdf>

Küldetésorientált vezetés az orosz-ukrán háború tükrében

Szabóné Szabó Andrea

Bevezetés

A vezetésstudomány önálló diszciplínaként történő megjelenése a múlt századra tehető¹. Természetesen a vezetés, mint tevékenység ezt megelőzően is létezett, de a vezetéselmélet, mint tudományos fogalom csak a már említett időszakban nyert teret. A vezetéssel összefüggő elméletek kapcsán néhány irányzatot és nevet mindenképpen fontos megemlíteni. A vezetésstudomány klasszikusai és meghatározó képviselői (Taylor,² Fayol,³ Weber⁴) rögzítették a legfontosabb vezetési irányelveket, melyek alapelvek az embert elsősorban pusztán munkavégzésre alkalmas eszközként tekintették. Az emberközpontú irányzatok (Mayo,⁵ Lewin⁶) ezzel szemben már figyelembe vették az emberi tényezőt, olyannyira, hogy ez került a gondolkodásuk középpontjába. Olyan területekre esett a fókusz, mint a vezető szociális érzékenysége, a motiváció fontossága a hatékonyság érdekében. Amennyiben a legújabb irányzatokat vizsgáljuk, meg kell említeni a kontingencia-elméletet⁷.

A vezetés fogalmának meghatározására többféle megközelítést találunk a szakirodalomban, a fogalom meghatározása nem egységes. E tanulmánynak nem célja a meghatározások mindegyikét elemezni, hiszen az meghaladja annak terjedelmi kereteit, azonban mindenképpen fontos néhány, társadalmi vonatkozásban értelmezhető fogalmi megközelítést kiemelni. Robbins szerint a vezetés lényege a feladatok sikeres elvégzése közösen másokkal vagy mások által.⁸ Dessler vezetés-felfogása egy adott személy vagy személyek befolyásolására fókuszál, hangsúlyozva, hogy ennek a befolyásnak köszönhetően az egyén készséggel végzi el feladatát az adott cél elérése érdekében.⁹ Még akkor is több szempontból vizsgálódhatunk, amennyiben katonai értelemben kívánjuk meghatározni a vezetés fogalmát. Alapértelmezettnek tekinthetjük azt a definíciót, mely szerint a vezetés „a fegyveres erők irányítása, vezetése, koordinálása és felügyelete céljából egy személyre ráruházott felelősség”.¹⁰ Csengeri János a katonai vezetés definiálása kapcsán a feladat végrehajtása érdekében kifejtett be-

¹ Czuprák Ottó-Kovács Gábor: A szervezetvezetés elmélete – A közszolgálati szervezetek vezetésének elméleti alapjai, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017., 14.

² Frederic Winslow Taylor (1856-1915), a klasszikus, eltárgyasult vezetési irányzat képviselője. 1911-ben jelent meg a „Principles of Scientific Management” (A tudományos vezetés alapjai) című könyve.

³ Henry Fayol (1841-1925), az adminisztrációs vezetési irányzat képviselője. 1916-ban jelent meg az „Administration Industrielle et Générale” (Ipari és általános vezetés) c. könyve. Nevéhez fűződik a vezetés funkcióinak meghatározása: tervezés, szervezés, közvetlen irányítás, koordinálás, ellenőrzés.

⁴ Max Weber (1864-1920), a bürokratikus vezetés megalapozója

⁵ Elton Mayo (1880-1949), a behaviorista irányzat képviselője

⁶ Kurt Lewin (1890-1947), a vezető szervezeti tagok irányában megnyilvánuló magatartásának hatásait vizsgálta.

⁷ Kontingencia elmélet: a „one best way” elv feladása; a változó környezet és váratlan körülmények hatását vizsgálja egy adott szervezet hatékonysága tekintetében.

⁸ Robbins, S. P. : Management. 3rd ed. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1991.

⁹ Dessler, Gary: A framework for management, Prentice Hall International, Inc., Upper Saddle River, New Jersey, 2002.

¹⁰ Katonai terminológiai értelmező szótár, Zrínyi Kiadó, Budapest 2015., 699.

folyásolás tényét és a változó körülmények meglétét is kiemeli: „A katonai vezetés (military leadership) olyan egyedi vonásokkal bíró társadalmi tevékenység, amely során a katonai szervezet vezetője, a parancsnok alárendeltjeit befolyásolja az előjáró által meghatározott szervezeti feladatok végrehajtására, egy cél elérésére érdekében, a megfelelő feltételek mellett, de esetlegesen azok hiányában is, akár bonyolult (veszélyes) körülmények között.”¹¹ Ez a befolyásolási folyamat többféleképpen valósítható meg. „A parancsnok saját vezetői képességei: hite, értékei, tudása és erkölce, karaktere és jártassága, szakmai hozzáértése alapján oldja meg a befolyásolási folyamatot.”¹² Ebből következően a vezető és a beosztott között folyamatos kölcsönhatás zajlik, mely – véleményem és tapasztalataim szerint – szubjektív. Noha a katonai hierarchikus, függelmi viszonyok objektivitást követelnek, mégis úgy vélem, hogy amennyiben a parancsnok nem képes bizalommal tekinteni az alárendeltjére vagy a beosztott nem fogadja el a parancsnokot, az az együttműködés hatékonyságára is hatással van.

A példából is megállapítható, hogy a vezetés fogalma többféle szempontrendszerből meghatározható, azonban egyvalamiben mindegyik megközelítés megegyezik: a vezetés - bármilyen szintű és formájú közösséget veszünk is alapul - társas viszonyrendszerben, egyfajta kölcsönhatásban, kölcsönhatásként értelmezhető csak. A vezetés, mely tevékenység középpontjában az egyén vagy csoport áll, és noha befolyásoláson alapul, de minden esetben egyfajta felelősséget is jelent és feltételez. A vezetés mindenképpen egy adott struktúrában, meghatározott alapelvek, célok és módszerek mentén, meghatározott feltételek megléte esetén megvalósuló, komplex folyamatként értelmezhető, mely folyamatot – a hatékonyság érdekében – szükségszerűen a dinamizmus kell, hogy jellemezzen.¹³ A technológia fejlődésével a vezetés is fejlődik, hiszen társadalmi, szociológiai fogalomról van szó, és mint élő, folyamatos mozgásban lévő tevékenység permanensen változik. Tekintettel arra, hogy korunkra – a társadalmi viszonyrendszerünk szempontjából is – a változások jellemzőek, a vezetésnek is változáson kell átmennie.

A küldetésorientált vezetés jellemzői

A világ számos hadserege alkalmazza a küldetésorientált vezetésszemlélet alapelveit és emelte azokat doktrinális szintre. Egy dolog mindenképpen közös: a mai értelemben vett szemlélet alapját az évszázados tapasztalatok figyelembevételével, a folyamatos neveléssel és felkészítéssel, szisztematikus kiképzéssel megalapozott vezetési filozófia és harcvezetési módszer, az *Auftragstaktik*¹⁴ jelenti. A küldetésorientált vezetésfilozófia e klasszikus változata a XIX. századra visszanyúlóan a porosz hadseregben született

¹¹ Csengeri János: A légierő specifikus vezetői kompetenciái, kialakításuk lehetséges metodikái, fejlesztésének javasolt módszerei a vezetői képzésben, in: Krajnc Zoltán (szerk.): A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája (tanulmánykötet), NKE HHK, Budapest, 2014., 84.

¹² Dr. Pintér István- Nagy Andrea Éva: Leadership- vezetési stílus, katonai vezetési stílus, Új Honvédségi Szemle, 1997/2. szám, 74.

¹³ Szabóné Szabó Andrea: Küldetésorientált vezetés: a szemléletváltás mint a hatékonyság záloga, Honvédségi Szemle, 2021.3. 69.

¹⁴ Az *Auftragstaktik* (német) jelentése: küldetés-harcászat.

meg: az első írásos dokumentáció Scharnhorst¹⁵ tábornokhoz köthető, aki a francia forradalmi háborúk tapasztalataiból vonta le a következtetéseit.¹⁶ Már a 1812-ben kiadott Gyalogsági Harcszabályzat hangsúlyozta a kezdeményezőkézség fontosságát, az önálló döntéshozatal szükségességét, ily módon is felértékelve a parancsnoki lánc szerepét.¹⁷

A magát Clausewitz követőjének tekintő Moltke tábornok¹⁸ a német haderő alapvető vezetési filozófiájaként tekintett az *Auftragstaktik*-ra: minden vezetési szinten megjelent a delegált, önálló döntés és a kezdeményezés ösztönzése.¹⁹ Ezek az elvek – a folyamatos gyakorlásra épülve - teljesen átszöttek a katonai oktatás és nevelés, kiképzés és felkészítés valamennyi szegmensét, támogatva az értékek és a viselkedési minták következetes közvetítését. Az I. és a II. világháború is rávilágított arra, hogy ez a fajta vezetésszemlélet és harcvezetési módszer – az alapfeltételek megléte esetén – óriási erőt és előnyt jelentett a német hadsereg számára. Porkoláb Imre szerint: „Az *Auftragstaktik* nem a harcparancs kiadásának módszertana, mint ahogyan legtöbbször értelmezik manapság, hanem annál sokkal több! Valójában egy szervezeti kultúra szinten integrált vezetési filozófia, amely azt hangsúlyozza, hogy elsősorban mentálisan kell az ellenfél fölé kerekednünk, másodsorban a technológiára csak úgy tekint, mint egy eszközre, amely segíti a vezetőket a döntések meghozatalában, végül pedig a vezetőképzésre helyezi a hangsúlyt”.²⁰

Amennyiben a „means-ways-ends”²¹ hármis összefüggésrendszerében vizsgáljuk az *Auftragstaktik* fikozófiáját és gyakorlatát, az alábbi táblázatra támaszkodhatunk:

¹⁵ Gerhard Johann David von Scharnhorst (1756-1813.) porosz tábornok, katonai író, gondolkodó.

¹⁶ Lippai Péter alezredes: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai, Seregszemle, 2009. 2. 38.

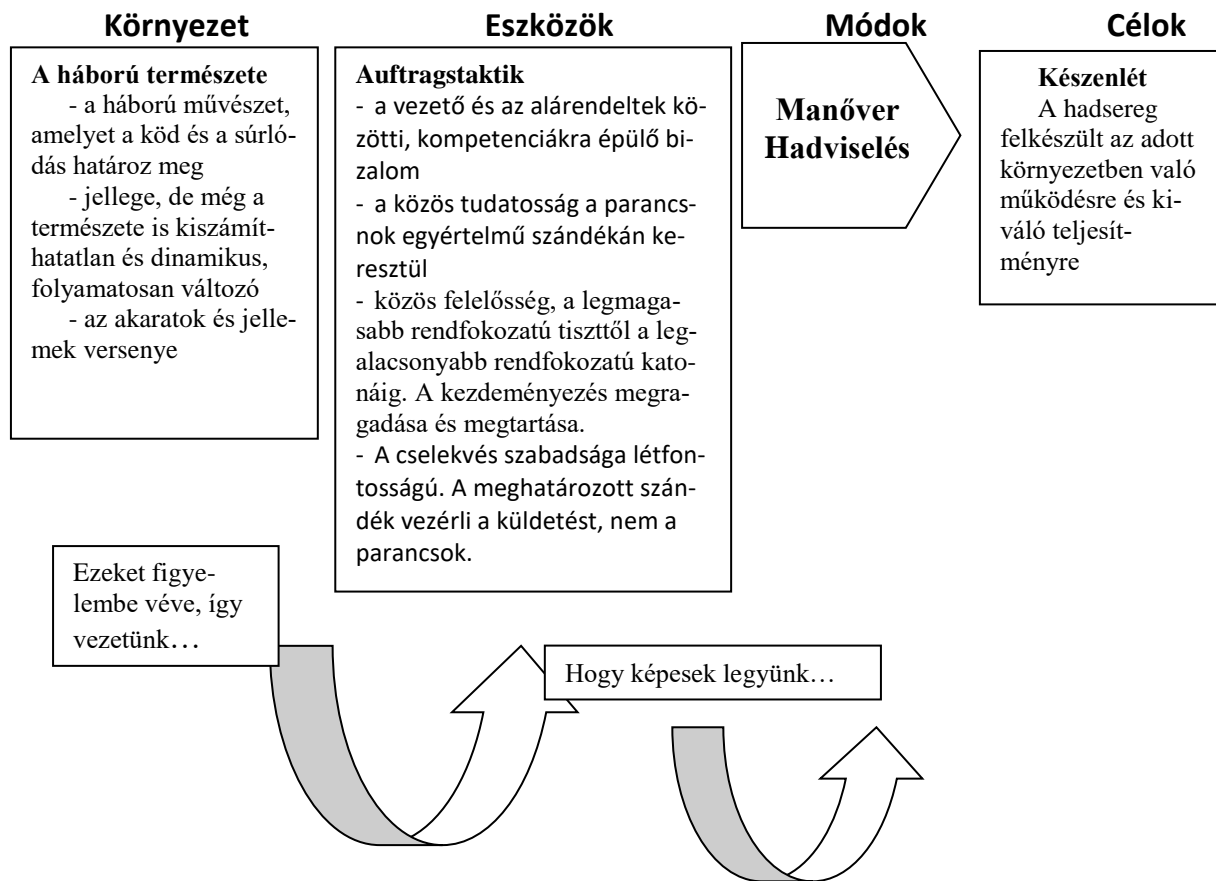
¹⁷ Jobbágy Zoltán alezredes – Czeglédi Mihály százados: Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek, Seregszemle, 2016/2. 91.

¹⁸ Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800-Berlin) porosz királyi tábornagy, 1858-1871 között a porosz királyi haderő vezérkari főnöke

¹⁹ Jobbágy-Czeglédi: i.m. 91.

²⁰ Porkoláb Imre: Küldetés alapú vezetés a digitális transzformáció korában, in: Lóderer Balázs-Stohl Róbert (szerk.): Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők, Honvéd Tudományos Kutatóhely, Budapest, 2019., 145.

²¹ Megvalósítási eszközök (means), megvalósítási módok (ways), megvalósítandó célok (ends).

1. ábra: Az Auftragstaktik logikai felépítése²² (a szerző fordítása)

Amennyiben a küldetésorientált vezetés lényegét általánosságban kívánjuk meghatározni, a szakirodalom említi - többek között - a delegáláson alapuló vezetés modelljét, amely a feladat és ezzel együtt a döntési jogok átadásán nyugszik: a munkatársak - pontosan behatárolt hatás- és felelősségi körben - önállóan döntenek és vállalnak felelősséget döntéseikért, cselekedeteikért, ugyanakkor az ellenőrzés joga és kötelessége, valamint a beosztottak döntéseikért a végső felelősség továbbra is a vezető privilégiuma és terhe.²³

A küldetésorientált vezetés fogalmának katonai értelemben vett meghatározása – esszenciálisan - nem különbözik az általános megközelítéstől, azonban nyilvánvalóan tartalmazza a szervezetre jellemző specifikumokat. A küldetésorientált vezetést

²² Maj. Brett Matzenbacher: The U.S. Army and Mission Command – Philosophy versus Practice
<https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/March-April-2018/Matzenbacher-Mission-Command/> (Letöltés időpontja: 2022. 11.10.)

²³ Közigazgatási szakvizsga. Általános közigazgatási ismeretek. IV. modul: Közigazgatás-szervezési és vezetési ismeretek. Negyedik, hatályosított kiadás, NKE, 2018. https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/tan-konyv2018_4_modul.pdf (Letöltés időpontja: 2022.11.10.)

tekinthetjük a jogkörök megosztásán alapuló vezetésnek, mely egy világosan meghatározott cél érdekében, meghatározott szándékkal, meghatározott hatásköri keretek között és meghatározott felelősségi körrel, ugyanakkor a cél eléréséhez szükséges feltételeket, erőforrásokat biztosítva megy végbe parancsnok és alárendelt között.²⁴

Lippai Péter szerint „a küldetésorientált vezetés egy emberközpontú vezetési filozófiaként értelmezhető, ahol az elérendő cél meghatározásán túl a végrehajtás mikéntjét az előjáró csak a koordinációhoz szükséges minimális mértékben korlátozza. Ez a tény az alárendelt számára nálunk korábban elképzelhetetlen nagy önállóságot biztosít, ami párosulva a végrehajtás feltételeinek biztosításával nagymértékben növelheti a feladatmegoldás sikerességét a modern hadviselésre jellemző, gyorsan változó viszonyok között.²⁵ Bárány Zoltán és Lippai Péter közös tanulmánya is ezt a meghatározást erősíti: „A küldetésorientált katonai vezetés lényege, hogy az alárendelt számára csak egy keretjellegű célt határoznak meg a feladatszabás során, de a célhoz vezető utat nem.”²⁶ A döntés jogának átruházása azonban maximális bizalmat feltételez: „A vezetés egysége a parancsnokon múlik. Ha maga mellé tudja állítani az alárendelt parancsnokokat, főnököket, vezetőket, akkor a vezetés egységes lesz.”²⁷ A bizalom meglétét feltételező szemlélet és metódus egyben feltételezi a cél elérése érdekében végzett cselekvés szabadságát, a szoros együttműködést és az önálló kezdeményezést, proaktivitást.²⁸

A küldetésorientált vezetésszemlélet sikerét – megítélésem szerint – nagymértékben támogathatja az ún. OODA-módszer²⁹. A módszer – ami egyben szemléletmódot is jelent – „egyfajta ciklikus döntéshozatali mechanizmus, melyben a döntéshozó felméri és értékeli a helyzetet, gyorsan határoz, majd annak megfelelően cselekszik. Alapvetése, hogy a bizonytalanságtól nem kell félni, és mindig az éppen aktuális helyzetnek megfelelően kell döntéseket hozni és cselekedni.”³⁰

²⁴ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína, 4. kiadás, 2018.

²⁵ Lippai: i.m. 31.

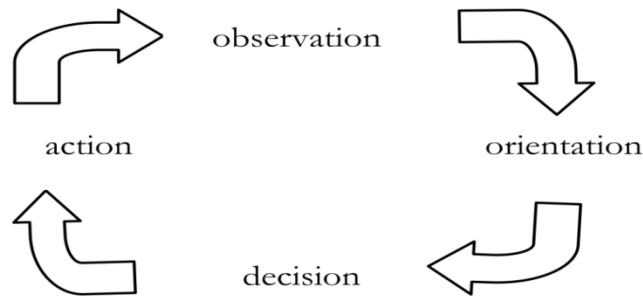
²⁶ Bárány Zoltán alezredes – Lippai Péter alezredes: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai (1.), Honvédségi Szemle, 2009/4. szám, 18.

²⁷ Takács Attila Géza: A parancsnoki szerepkör és a csapatépítés felelőssége, kihívások a (poszt)modern haderőben, Hadtudomány, 2016/Különszám, 79.

²⁸ Jobbágy–Czeglédi: i.m. 86.

²⁹ OODA (Observe, Orient, Decide, Act - megfigyelés, tudatosítás, döntés és cselekvés): többlépcsős döntéshozatali folyamat, illetve szemléletmód. A módszer John Boyd ezredes (1927-1997), egykori pilóta nevéhez fűződik. A módszer eredeti elnevezése OODA loop, ami a mechanizmus folyamatos körforgására utal.

³⁰ Porkoláb Imre: Döntéshozatal Top Gun módra https://hvg.hu/kkv.businessmagazin/20171012_Donteshozatal_Top_Gun_modra_ooda (Letöltés időpontja: 2022.22. 10.)

2. ábra: Az OODA-módszer folyamatábrája³¹

A mechanizmus során fontos a folyamatos, rendszerezett információkon és trendelemzéseken alapuló helyzetértékelés és megfigyelés, majd – az aktuális paradigmák és modellek megkérdőjelezése, majd ismételt felépítése után – a helyzet új megvilágításban történő realizálása. A tudatosítás ezen folyamata nem a végeredményre fókuszál, hanem az adott pillanatnyi állapotra. Ezt követi az adott pillanatban rendelkezésre álló információk alapján meghozott, legoptimálisabb döntés, mely – a dinamikus változó környezet miatt – természetesen magában foglalja a tévedés és kudarc lehetőségét is. A döntés helyességét a cselekvés tesztelheti: a döntés megszületése után azonnali cselekvésre van szükség. A cselekvés után visszajelzést kaphatunk arról, mely elemek, részelemek működnek és melyek igényelnek változtatást. Ily módon ez a mechanizmus egyfajta tanulási folyamatot eredményez, mely folyamat nem csak az egyén képességeinek, kompetenciáinak fejlesztéséhez, hanem a szervezet alkalmazkodóképességének, kohéziójának és szakmai tudásbázisának elmélyítéséhez is vezet.

Küldetésorientált vezetés és parancsorientált vezetés összehasonlítása

A küldetésorientált vezetésnek, mint szemléletmódnak még könnyebb megértését teszi lehetővé annak parancsorientált vezetéssel történő összevetése.

A merev, nehézkes vezetési szemlélettel szemben a küldetésorientált vezetésszemlélet felértékeli a horizontális kapcsolat szerepét, a rendelkezésre álló erőforrások – a meghatározott cél érdekében – alkotói módon és a legnagyobb szakértelemmel megvalósított felhasználását. A fenti összehasonlításból világosan kitűnik, hogy a korrunkra különösen jellemző, bizonytalan és kiszámíthatatlan, egyre gyorsuló módon változó (VUCA³²) viszonyok által meghatározott környezetben az alkalmazkodni képes, együttműködésre épülő decentralizált vezetési mód sokkal inkább képes támogatni az előljáró szándékának hatékony realizálását, mint a formalításokon alapuló, az egyéni motivációt és kezdeményezést háttérbe szorító, a gyors változásokra nem azonnali választ adó centralizált vezetésszemlélet.

³¹ The OODA Loop: How the Greatest Military Strategists Make Decisions in the Face of Uncertainty? <https://www.mayooshin.com/the-ooda-loop-john-boyd> (Letöltés időpontja: 2022.11.10.)

³² VUCA: volatile (változókéony); uncertain (bizonytalan), complex (összetett), ambiguous (többféleképpen értelmezhető, ellentmondásos)

Küldetésorientált vezetés	↔	Parancsorientált vezetés
- esetleges - változó	Feltételezi, hogy a harc	- előre meghatározható - megjósolható
- káoszt - bizonytalanságot	Elfogadja a	- rendet - bizonyosságot
- decentralizációt - spontaneitást - formalitás elhagyását - laza alárendeltségi viszonyokat - önfegyelmet - kezdeményezést - együttműködést - elfogadható szintű döntéseket gyorsan - képességek elosztását minden vezetési szintre - magasabb hadműveleti tempót	Hajlamos kiváltani a	- központosítást - kényszert - formalitást - feszes alárendeltségi viszonyokat - kikényszerített fegyelmet - engedelmességet - alávetést - optimális döntéseket, de később - a képességek felső szinten koncentrációját
- indirekt - vertikális és horizontális - interaktív	A kommunikáció jellemzői	- direkt - vertikális - egyirányú
- delegáló - elveket megadó	Támogatott vezetési stílus	- instruáló - feladatokat megadó
- harc, mint művészet megközelítéshez - műveletek vezetéséhez	Megfelelő a	- harc, mint tudomány megközelítéséhez - mechanikus, technikai jellegű feladatok végrehajtásához

3. ábra: Küldetésorientált vezetés vs. parancsorientált vezetés, forrás: Bárány-Lippai³³

A kétféle vezetési szemlélet és a biztonsági környezet változásaira adandó gyors válaszok kölcsönhatásának összefüggésében különösen érdekes az ún. Geraszimov-doktrina³⁴ hadviselés változásával összefüggő megállapításaira fókuszálni. Annál is inkább, mert az orosz tradicionális vezetésszemlélet a parancsorientált katonai kultúra, történelmi-történelmi múltban mélyen gyökerező modelljét testesítette meg. Geraszimov tábornok – többek között – a hadviselés változásait hasonlította össze és vetette össze

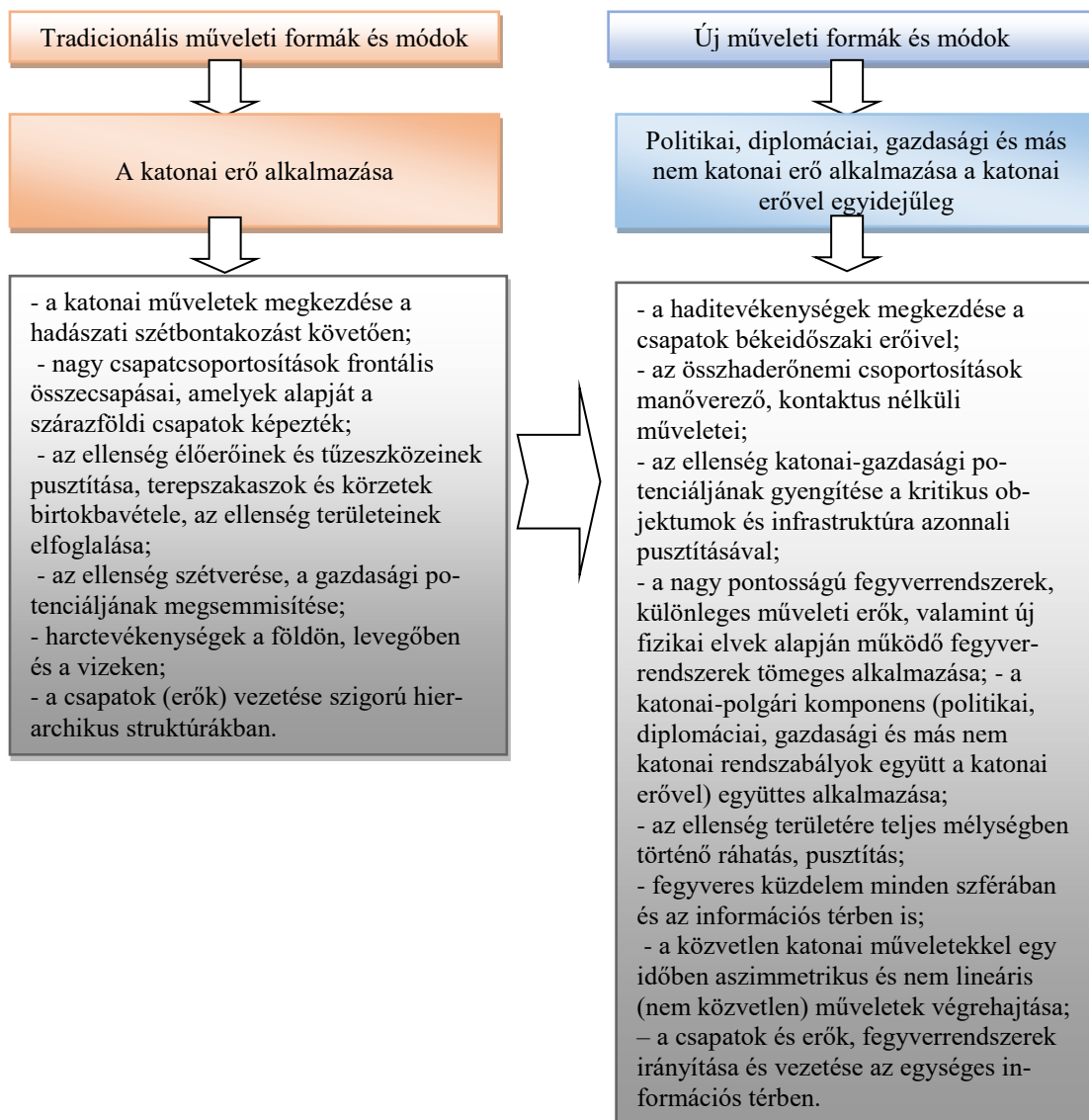
³³ Bárány-Lippai: i.m. 18.

³⁴ Valerij Vasziljevics Geraszimov (1955-) hadseregtábornok, orosz vezérkari főnök, a védelmi miniszter első helyettese. Az általa írt, „A tudomány jelentősége a haladásban” (ЦЕННОСТЬ НАУКИ В ПРЕДВИДЕНИИ) című cikke képezi az ún. Geraszimov-doktrina vagy -modell alapját.
https://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf (Letöltés időpontja: 2022.11.10.)

a tradicionális műveleti formákat, módokat az új, a kor kihívásaihoz sokkal inkább alkalmazkodó formákkal és módokkal. A vezetés operativitása, a hálózatközpontú háború, a technológia soha nem látott fejlődése, a globális automatizált hálózati vezetési rendszer térnyerése a vertikális vezetési renddel szemben, az információk valós időben történő biztosítása és feldolgozása, a mobil összhaderőnemi csoportosítások – egyebek mellett – azok a legfontosabb fogalmak, melyek a katonai erőt jellemzik. Geraszimov tábornok meglátása szerint az ennek megfelelően megváltozott struktúrájú, megváltozott haditechnikai színvonallal és képességekkel rendelkező haderő új típusú és rendszerű vezetést igényel, aminek következtében a katonai műveletek dinamikusabbá és hatékonyabbá válnak.

A fentiekből adódóan látható, hogy a biztonsági környezet és a hadviselés változásaira való hatékony reagálás szükségessé teszi a vezetésszemlélet megváltoztatását is, hiszen a merev, centralizált vezetési forma már nem, vagy csak részben alkalmas az új típusú fegyveres konfliktusok kezelésére.

A politikai célok elérése

4. ábra: Valerij Geraszimov: A fegyveres küzdelem jellegének megváltozása (Deák János fordítása)³⁵

A küldetésorientált vezetés alapfeltételei és korlátai

A küldetésorientált vezetés, mint szemlélet és gondolkodásmód, egyfajta lehetőséget kínál a sikerre és hatékonyságra. Természetesen csak abban az esetben, amennyiben az alábbi alapfeltételek mindegyike biztosított:

³⁵ Deák János: Az orosz birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig, NKE, Budapest, 2015., 130.

- „egységes elvek és szabályzók alapján, kiválóan felkészült parancsnoki állomány valamennyi vezetési szinten;
- önmagukban bízó, önállóan gondolkodni, dönteni, cselekedni is képes és tudó alárendeltek;
- parancsnok és beosztott között fennálló, egymás tiszteletén és tényleges teljesítményen alapuló kölcsönös bizalom;
- jól működő belső kommunikáció, nyílt és őszinte emberi viszonyok parancsnokok és beosztottak között;
- egyértelmű és világos parancsnoki szándék”³⁶

Az egységes elvek és szabályzók, doktrínák alapját kell, hogy képezzék minden tevékenységnek és minden vezetői döntésnek: viszonyítási és igazodási pontok, egymásra szorosan épülő alaptézisek meghatározott és egységes terminológiával. Tekintettel arra, hogy a doktrínák nem szigorú előírások, rendszabályok gyűjteményeként, hanem sokkal inkább egyfajta útmutatóként szolgálnak, fontos hangsúlyozni azok – közös gondolkodásmód kialakítását – segítő szerepét. A küldetésorientált vezetés szempontjából ez azért bír kiemelt jelentőséggel, mert a dinamikus változó környezetben és előre nem látható helyzetekben, a közvetlen és részletes parancs hiányában a közös tudatosság és gondolkodásmód lehetővé teszi az alárendeltek számára, hogy – az előjárói szándék általános keretein belül – önálló döntésüknek megfelelően hajtsák végre a feladatot.

Az alegység parancsnokoknak meg kell érteniük, hogy a doktrínát keretrendszerként használják a kezdeményezés megtartásának és az ellenség gyenge pontjainak kiaknázására vonatkozó döntés meghozatalához. Ahogyan azt is világosan kell látniuk, hogy a parancsnok azért tud eltérni az adott szabályzótól, mert tökéletesen ismeri azt és nem azért, mert nem rendelkezik kellő szakmai kompetenciával. A vezető felhatalmazza az alárendeltek arra, hogy – a megfelelő felkészítést és képzést követően – a szervezeteik számára a legjobb döntéseket hozzák, de kulcsfontosságú, hogy megértsék az adott küldetés teljesítésének doktrinális megközelítését is.³⁷

Fontos azonban leszögezni, hogy a fenti modell működéséhez elengedhetetlen a korszerű, alapfeltételeknek megfelelő doktrínák fejlesztése és megléte. Mező András kiemeli, hogy a doktrínafejlesztéseket az alábbiak mentén szükséges realizálni: konzervativizmus, érthetőség, tömörség, stabilitás, következetesség.³⁸ A konzervativizmus az egyes, már bevált meghatározások öletszerű és indokolatlan cseréjének elkerülését jelenti, az ezzel összefüggésben értelmezhető stabilitás pedig arra utal, hogy a már szakmai közegbe teljesen beágyazott kifejezéseken nem szabad változtatni még akkor sem, ha esetleg pontatlanok. A doktrínában szereplő adott megnevezésnek érthetőnek

³⁶ Lippai Péter: i.m.35.

³⁷ Cpt. David E. Blanton: Fostering a Culture of Mission Command, https://www.benning.army.mil/armor/earmor/content/issues/2014/MAR_JUN/Blanton.html (Letöltés időpontja: 2022.11.10.)

³⁸ Mező András: A katonai stratégiaalkotás és doktrínafejlesztés Magyarországon – doktori (PhD) értekezés, NKE, HDI, 2019. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12585/mezo_andras_doktori_ertekezés_2019.pdf?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2022. 11.10.)

és világosnak kell lennie: már a meghatározás nélkül is utalnia kell a jelölt fogalomra, valamint kellő tömörségre, az ellentmondások elkerülésére kell törekednie. A legfontosabb kritérium azonban a következetesség, az egyezményes és egységes terminológia alkalmazása minden egyes dokumentumban.

Megítélésem szerint, egy szervezeti egység feladatainak végrehajtási hatékonysága jelentős mértékben függ a vezető személyétől, személyiségétől, vezetői kompetenciáitól és emberi tulajdonságaitól, ily módon vezetési stílusától, szemléletétől. Egy parancsorientált vezetésszemlélet által uralt környezetben szocializálódott vezetőnek, ha nem rendelkezik a másfajta vezetésszemlélet iránti belső igényvel, nehezebb egy teljességgel eltérő szemlélettel azonosulnia és azt hitelesen reprezentálnia. Azonban a megváltozott körülmények, a hibrid hadviselés, a nagy mozgékonyaságú kötelékek gyorsan változó környezetben történő alkalmazása, a valós idejű információk megléte, de akár a személyi állomány tagjainak demográfiai specifikumai arra kell, hogy ösztönözzék a vezetőket minden vezetési szinten, hogy nézzenek szembe ezzel a kihívással. A sikerhez elengedhetetlen a mindkét irányba ható, kölcsönös bizalom és tisztelet: az előljáró ismeri az alárendeltek képességeit, felkészültségét, szakmai és emberi jellemzőit, erősségeit és korlátait, energiatartalékait, az alárendeltek pedig képesek az előljáró fejével gondolkodni és azonosulni annak szándékával a közös cél elérése érdekében. Damó Elemér szerint „a parancsnok őszintesége a belé vetett bizalom záloga, a parancsnok iránti bizalom pedig a csapat erkölcsi értékének egyik legfontosabb tartóoszlopa”.³⁹ A vezető „nem szükséges, hogy kitűnő emberismerő legyen, az emberi jellemet hajszálnyi élességgel boncolni tudja, de követelmény, hogy alárendeltjeinek jellemét, gondolkodásmódját, erkölcsét, jó és rossz tulajdonságát pontosan ismerje.”⁴⁰ Ezen túlmenően – a hatékony működés és a feladatok sikeres végrehajtása érdekében – a parancsnoknak tisztában kell lennie az általa vezetett szervezet fizikai és morális állapotával, valamint az általa megszabott feladat, illetve kiadott parancs teljesítésének menetével.

A vezetés emberi volta döntő szerepet kell, hogy kapjon e vezetésszemlélet kapcsán: a parancsnok partnernek tekinti az alárendeltet, szakmai felkészültségük és képességeik jó értelemben vett fel- és kihasználásával bevonja őket a döntéshozatalba, ily módon is erősítve saját döntésének megalapozottságát, a küldetés és feladat-végrehajtás sikerének valószínűségét. Ez azt is feltételezi, hogy a parancsnok folyamatos párbeszédet folytat a beosztott munkatársakkal, azonban ez a kommunikáció csak akkor lehet hatékony, ha támogatja a kezdeményező készséget, a szervezeti célok megvalósítása érdekében megfogalmazott új és nem szokványos megoldási javaslatokat, mindezt pedig retorziómentesen teszi. E metódus következtében az alárendeltek motivációja, szervezethez való kötődése, a szervezeti célokkal és feladatokkal való azonosulása egyre mélyül, ahogyan a csapatszellem, bajtársiasság és lojalitás is.

³⁹ Damó Elemér: Erkölcsi tényező a haza védelmében (kézirat, 1999.) 98.

⁴⁰ Clausewitz: A háborúról (Az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje), Göttinger Kiadó, Veszprém, 1999. 102.

Noha a küldetésorientált vezetésszemlélet kiváló eszköz mind a szervezeti hatékonyság, mind pedig az egyéni aspektus tekintetében, azonban nem minden esetben működik: nem csak lehetőséget jelent, de korlátai is vannak.

Lippai Péter – a második világháború tapasztalatai kapcsán megfogalmazott – megállapítása szerint a küldetésorientált vezetés sikerének korlátait a működési feltételek megszűnése jelenti⁴¹:

„ - diktatórikus politikai hatalom, amely gátja az önállóan gondolkodni, dönteni és cselekedni is képes és tudó alárendelt parancsnoki kar kialakulásának és fennmaradásának, valamint a nyílt és őszinte emberi viszonyoknak;

- túlméretezett feladatok, amelyek alaposan megtépázzák az önállósághoz szükséges önbizalmat és megbontják az előjáró és az alárendelt között fennálló, egymás tiszteletén és tényleges teljesítményen alapuló kölcsönös bizalmat az által, hogy megkérdőjelezzik a parancsnoki szándék helyességét;

- képzett állomány hiánya, amely háborúban leginkább a nagy embervesztésekkel magyarázható, miközben nem lehet biztosítani a kiválóan felkészült parancsnoki állomány utánpótlását sem; (békében hasonló jelenséget okozhat a képzett állomány gyors kiáramlása);

- átlagosnál magasabb koordinációs igény, amely révén bizonyos harchelyzetekben, vagy azok egyes szakaszaiban nincs lehetőség semmiféle önálló manőverre és döntési szabadságfokra, mert az eredményes végrehajtás megköveteli a szoros szinkronizációt.”

A túlzott vezetői kontroll és bürokrácia csökkenti az alárendeltek kezdeményezőkézségét, önálló és kreatív gondolkodását, az adott körülmények között szükséges önálló döntések meghozatalát. A mikromenedzselés (túlmenedzselés) nem hatékony vezetői magatartás: a túlzásba vitt, kényszeres és gyakran önigazoláson alapuló ellenőrzési mechanizmusok gátat szabnak az őszinte, kölcsönös bizalmat feltételező emberi viszonyok kialakulásának és a motiváció elvesztéséhez vezetnek, ami hosszú távon a szervezethez való kötődés és lojalitás gyengülését is jelenti. A túlzott bürokráciának köszönhetően nő a környezet dinamikus változásaira adott válaszok reakcióideje, mindez pedig a hatékonyság csökkenését eredményezi.

A küldetésorientált vezetés egyik fontos alapfeltétele a jól felkészült, kiváló szakmai képzettségi szinttel rendelkező vezetői, illetve alárendelt állomány. A szervezet megtartó erejének és presztízsének csökkenéséből adódó kiáramlás miatt, illetve a nem békeidőszakban esetlegesen elvesztett minőségi szakmai ismeretekkel bíró állomány hiátust okoz a gyors döntési mechanizmus, illetve a feladat sikeres végrehajtása során. Amennyiben az egyes vezetési szinteken nem kapnak kellő hangsúlyt és valódi figyelmet az emberi tényezők – beleértve a parancsnoki gondoskodás minden aspektusát, az egyéni motiváció fokozását, a kezdeményezőkézség és kreativitás ösztönzését – ez a vezetői szemlélet és gyakorlat nem funkcionálhat hatékonyan. A modern technikai eszközök és új technológiák nagy mértékben segítik az információ való idejű

⁴¹ Lippai Péter: A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva („Tavaszi ébredés” 1945. március 06 – 1945. március 15.), doktori értekezés, 28-29. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12170/ertekezes.pdf;jsessionid=C7E6802A2CE31AC91D1F3F40D21997E4?sequence=1> (Letöltés időpontja: 2022.11.01.)

átadását, felgyorsítják a döntési mechanizmust, ugyanakkor a humán tényezőről és specifikumairól nem szabad elfeledkezni. E vezetésszemlélet működését veszélyeztető korlátok közé sorolható a parancsnok túlzott és feszültségeket generáló magabiztossága is, valamint a nem objektív alapokon nyugvó, a kölcsönös bizalomra negatívan ható teljesítményértékelés is.

A küldetésorientált szemlélettel bíró vezető személyes példamutatással ösztönöz, értéket képvisel és közvetít. Megítélésem szerint a hitelesség kulcsfontossággal bír a vezető minden megnyilvánulásában, beleértve a megjelenést és viselkedést, a külső és belső kommunikációt, a döntéshozatali folyamatokat, a beosztottakhoz való viszonyrendszert. Ugyanakkor az emberi tényező azon aspektusát is figyelembe kell venni, hogy a vezető is ember: bár nyilvánvalóan övé a felelősség, azonban bizonyos helyzetekben az önkritika gyakorlása nem ássa alá a tekintélyét, hanem a hitelességét még növelheti is. A küldetésorientált vezetés a parancsnoktól tudatosságot és mély önismeretet igényel: tisztában kell lennie erősségeivel és gyengeségeivel, mindazonáltal rendelkeznie kell a belátás képességével.

A hatékonyság fokozása és a változásokhoz történő rugalmas, gyors alkalmazkodás jegyében azonban elengedhetetlen az olyan irányú felkészítés, mely során a vezető képes figyelembe venni és együttműködni az adott műveleti terület társadalmi tényezőivel. Ezen túlmenően – a tömegesen és azonnal rendelkezésre álló információk komplex elemzésével – képes reális, a változásokat lekövető helyzetképet összeállítani és a megfelelő módon időzíteni a katonai tevékenységet. Mindezt egy kiszámíthatatlanul és gyorsan változó környezetben, jellemzően a média keresztműében.

A korunkra jellemző saját, illetve a szemben álló fél részéről – harcászati vezetési szinten is – kialakított hálózati környezet megnöveli a parancsnokok felelősségét: mind a döntéshozatali eljárásban, mind pedig a műveletvezetésben kiemelkedő szerepet játszik a decentralizáció. Ez a tény természetszerűleg az eddig megszokottól eltérő, mind a parancsnoki, mind pedig a törzsek tisztai személyi állományra vonatkozó felkészítést feltételez és követel meg. A műveleti környezet tendenciózusan válik egyre összetettebbé. A kialakuló harcászati helyzetek jelentősége intenzíven növekszik, egyre nagyobb hatást gyakorolva a siker kivívására. Ebből következik, hogy az elérni kívánt eredmény nagymértékben a kisleadség-parancsnokok reagálásán, megfelelő időben meghozott helyes döntésein múlik.⁴²

Mindez olyan kompetenciákat tesz szükségessé mind a parancsnok, mind pedig az alárendeltek szempontjából, melyek segítségével – a döntéshozatali eljárás túlmenően – képesek más eszközökkel is átláthatóvá tenni a komplex környezetet, fel tudják mérni a harcászati helyzetek hatását a magasabb szinten megfogalmazott célok elérése érdekében.

⁴²A Strategic Corporal (stratégiai tizedes) elvének értelmezését és vezetési képességeit Charles C. Krulak tábornok fogalmazta meg először. Gen. Charles C. Krulak: The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War. Marine Magazine, January 1999, 23-27. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a399413.pdf> (Letöltés időpontja: 2022.11.01.)

A vezetésszemlélet kérdései az orosz-ukrán háború kapcsán

Az orosz vezérkar főnöke, Valerij Geraszimov tábornok 2013-ban a kemény és puha hatalmi eszközök kombinációján alapuló hadviselés egész kormányzati doktrínáját fogalmazta meg. Ez a reguláris és irreguláris erők, valamint a kibereszközök koherens alkalmazását jelentette: hadviselés, elektronikus hadviselés, információs hadviselés, dezinformáció, politikai, diplomáciai és gazdasági eszközök a győzelem megszerzésére (lásd: 3. fejezet). A Geraszimov-doktrína alapján az oroszok 2014-ben sikerrel alkalmazták a hibrid hadviselést a Donbasz és Luhanszk oroszok lakta területein. A hibrid háború 2022-ig nagyon jól működött Grúziában és Ukrajnában is. A kulcskérdés az, hogy amikor Putyin elnök 2022. február 24-én bejelentette, hogy „különleges műveletet” indít Ukrajnában azzal a céllal, hogy megsemmisítse annak katonai potenciálját és végrehajtsa az ország „nácimentesítését”, nem lépett-e át közvetlenül a hibrid háborúból egy teljes körű hagyományos háborúba. A hibrid háborús elgondolás a teljes körű katonai műveletek megkezdése után téves elképzelésnek bizonyult. Ez rávilágít Geraszimov hibrid háborús doktrínája és a hagyományos orosz hadi mód közötti feszültségre. A két gondolkodásmód közötti eltérés jellemezte ezt a konfliktust: ha megpróbálsz megnyerni az információs háborút, nem engedheted meg magadnak, hogy elveszítsd vagy akadályozd a földi háború kimenetelét.⁴³

Az ukrajnai háború korántsem úgy zajlik, ahogy azt az orosz stratégiák – gyakorlatilag a 2014-es krími és donbaszi forgatókönyv megismétléseként – eltervezték: sem politikai, sem katonai, sem pedig gazdasági értelemben nem az előre tervezett módon alakultak a dolgok. Noha a sikertelenség oka komplex, nem választható szét a különböző szegmensek hatásaira, a tanulmányomban a katonai szempontok, azon belül is elsősorban a vezetéssel összefüggő problémákat elemzem a teljesség igénye nélkül. Ha a küldetésorientált vezetésszemlélet korlátait taglaló, fent vázolt elvek szerint haladunk, a jelenleg is zajló orosz–ukrán háború kapcsán is szembetűnőek ezek a vezetésszemléletbeli korlátok. Az orosz csapatokra merev parancsnoki struktúra jellemző, amely a felülről lefelé irányuló, rugalmatlan műveleti parancsok alkalmazását preferálja. Az orosz szakasz- és század szintű parancsok teljes részletességgel készülnek, annál is inkább, mert az általános bizalom hiánya hatja át az orosz hadsereget. Ez azt jelenti, hogy a frontvonalon harcoló egység- és alegységparancsnokok ritkán kapnak tájékoztatást a stratégiai célkitűzésekről, és ezért minden alkalommal további utasításra kell várniuk, amikor a körülmények – gyakran nagyon gyorsan – változnak. Tekintettel a modern hadviselés gyors ütemére, szinte lehetetlen választ kapni a parancsnokságtól az utasítások elavulttá válása előtt. Ebből következően az orosz alakulatok következetesen egy megszakadt OODA hurkon belül működnek: nincs is szükség rá, hogy az ellenség megtörje a művelet tempóját, az már önmagában is sérült.⁴⁴

⁴³ Bakhsi, G.D.: Russia vs. Ukraine: A war that can wreck the world. <https://www.sundayguardian-live.com/news/russia-vs-ukraine-war-can-wreck-world> (Letöltés ideje: 2022.11.20.)

⁴⁴ Sage-Passant, Lewis: Forward decision advantage: mission command in warfighting and intelligence <https://encyclopediageopolitica.com/2022/05/07/forward-decision-advantage-mission-command-in-war-fighting-and-intelligence/> (Letöltés ideje: 2022.11.12.)

A merev parancsnoki struktúrából az is következik, hogy a parancsnok nem enged kezdeményezést, önálló, helyzetfelismerésből fakadó kreativitást a beosztottaknak. Az alegység-parancsnokoknak minden tevékenységükhöz engedélyt kell kérni, így a vezetési-döntési lánc sokkal hosszabb időt vesz igénybe, rugalmatlan, a változó körülményekre nem ad azonnali és legfőképpen hatékony választ. A küldetésorientált vezetésszemlélet hiánya ebből adódóan azt is eredményezte, hogy – különösen a háború kezdeti szakaszában – kimagaslóan nagy volt a tábornoki, főtiszti halálozások, sebesülések száma: a feladat végrehajtás sikerének érdekében a magas rendfokozattal bíró parancsnokok kénytelenek voltak a műveleti területen tevékenykedni. Ugyanakkor a személyi állománytól érkező, a feladatvégrehajtást jelentős mértékben gátló körülményekre utaló jelzéseket (személyi problémák, új eszközök hiánya, logisztikai nehézségek) adott esetben büntetéssel torolták meg ahelyett, hogy a kialakult helyzetre rugalmas megoldást találtak volna.

A küldetésorientált vezetésszemlélet ellentéte a parancsorientált vezetésszemlélet, amelyben nincs szükség bizalomra és szabadságra, és a parancsnokok nem igénylik a beosztottak kezdeményezését, kreativitását és proaktivitását. A Szovjetunió egész fennállása alatt így működött, az orosz hadsereg pedig ezt folytatta: nem kockáztathatják meg, hogy túl sok információt és kezdeményezést engedjenek át az alárendelteknek. Ebből is adódik a fentebb már említett, a magas rendfokozatú és rangú parancsnokok helyszíni, kézi vezérlés miatti nagyszámú elvesztése.⁴⁵ Ebben a parancsuralmi rendszerben az utasítás a legfelsőbb vezetőtől (Putyintól, Sojgutól vagy Geraszimovtól) érkezik és a csapatok pusztán végrehajtják azt. A küldetésorientált vezetésszemléletben az alulról jövő kezdeményezés a kulcs: a helyszínen látja az adott alegység-parancsnok az adott harcászati helyzetet, dönt, jóváhagyatja és végrehajtja az adott manővert. Ebből adódóan mindez nem parancs-centrikusan, hanem feladat-centrikus alapon működik. A hivatásos és felkészült, jól kiképzett altiszti állomány hiánya is problémát okoz. Az orosz hadseregben a fiatal tisztek túlsúlya jelentős, így a gyakorlati tapasztalat, a közös tudásra alapozott szakmai felkészültség csorbát szenved. A személyi állomány – a társadalmi berendezkedés és népi lelkület miatt – nem úgy van szocializálva, hogy merjen önálló döntést hozni, megragadja a kezdeményezést, illetve a kölcsönös bizalom és hatékony kommunikáció hiánya motivátlanságot, frusztrációt eredményez. A háború kirobbanásakor a tapasztalattal bíró, felkészült csapattisztek és a katonai tapasztalattal rendelkező tartalékosok halála, elvesztése miatti utánpótlást nem sikerült biztosítani: a mozgósítás során besoroznak mindenkit alkalmasságra való tekintet nélkül, azonban nincs, aki megfelelően kiképezze az állományt. Ez azért is probléma, mert az esetleges, hevenyészett kiképzést az adott egységnél kapja a katona nem előre meghatározott kritériumok, egységes elvek alapján, ily módon nem áll rendelkezésre az a közös tudásbázis, ami a hatékonyságot és kölcsönös bizalmat segítené. Oroszországban utoljára a második világháború idején volt mozgósítás, ebből adódóan számos kérdés merülhet fel a sikerrel kapcsolatban. A fronton lévő erők forgatását valószínűleg

⁴⁵ Connor, Bill: Mission Command spurring Ukrainian Success. <https://whosonthemove.com/mission-command-spurring-ukrainian-success/> (Letöltés ideje: 2022.11.19.)

megoldja a mozgósítás, a friss egységek ugyanakkor mindenképpen alacsonyabb szakmai és képzettségi minőséget képviselnek, mint a korábban bevetett állomány.⁴⁶

Azon túlmenően, hogy Moszkva túlértékelte az orosz hadsereg harcászati képességeit, tévesen ítélte meg az orosz katonák elszántságát, elkötelezettségét a politika által meghatározott célkitűzésekhez. A katonák harci morálja alacsony, meggyőződés és motiváció nélküli, nincsenek tisztában a konkrét politikai célokkal és okokkal, a tartalékos állomány egy része menekül a sorozás elől. Ehhez járult még hozzá, hogy az orosz katonai vezetés nem számolt az ukrán fél felerősödött patriotizmusának erejével.⁴⁷ Az orosz hadsereg a vártnál sokkal rosszabb helyzetbe került: nem volt felkészülve arra a fajta háborúra, amelyet megvív. Ez önmagában nem jelentett volna problémát, hiszen számos példa van rá a hadtörténelemben. A valódi problémát az jelentette és jelenti, hogy képtelen volt menet közben alkalmazkodni a helyzethez. (Ellenpélda az USA tengerészgyalogsága az iraki háború alatt: nem voltak kiképezve a felkelők elleni harcra, de levonták a tapasztalatokat és azok alapján 2006-ban elkészítettek egy kézikönyvet, amely hozzájárult a 2007-es sikereikhez.)

Az orosz egységek következetesen makacs kísérleteket tesznek gyakorlatilag bevehetetlen, többszörösen is megerősített célpontok elfoglalására. Az orosz hadsereg nem rendelkezik azokkal a logisztikai rendszerekkel, amelyek az előrenyomuló gépesített erők számára szükséges üzemanyagot, lőszert és élelmet biztosítanak. Az egységek me-reven ragaszkodnak a kijelölt utakhoz (részben az alacsonyfokú és színvonalú mobilitás miatt), még akkor is, ha most már nagyon is tisztában vannak azzal, hogy az ukránok képesek kihasználni a nehéz terep terepet rajtaütések végrehajtásával.⁴⁸ Az orosz fegyveres erőkre egyébként sem jellemző az improvizációs képesség: továbbra is ragaszkodnak ahhoz, ami nem működik. Ez nem csak morális, hanem intellektuális sikertelenséget is jelent a vezetés szempontjából.⁴⁹

2014 óta Ukrajna magas szintre emelte és gyakorolta a küldetésorientált vezetészmélet alapelveit egyrészt a Donbasz-régióban zajló alacsony intenzitású háború egyedi vonatkozásai, mind pedig a NATO-elvek alapján történő felkészítés, kiképzés következtében. Ez a NATO-val való együttműködés olyan professzionális gondolkodású tisztek csoportját alakította ki, amelyek a nyugati normákra törekedtek, és elsajátították a decentralizált, delegáláson alapuló, agilisebb hadviselés elveit.

A technikától elvonatkoztatva, az emberek jelentik az igazi különbséget a harctéren. A NATO-Ukrajna együttműködés éveken át az ukrán fegyveres erők közötti hierarchikus kapcsolatok megreformálását tűzte ki célul. Két fő probléma volt. Először is, középszinten hiányoztak a vezetői képességek, mivel a szovjet hadseregben nem ösztönözték a

⁴⁶ Bábel Vilmos: Egy katonai szakértő szerint visszafordíthatatlan fordulatot vett az orosz-ukrán háború. https://hvg.hu/vilag/20220929_Visszafordithatatlan_fordulatot_vett_az_orszukran_haboru (Letöltés ideje: 2022.11.18.)

⁴⁷ Marácz Tamás: Milyen stratégiai hibákat vétett eddig Putyin a háborúban? https://mandiner.hu/cikk/20221008_orsz_ukran_haboru_putyin_strategia_hiba (Letöltés ideje: 2022.11.12.)

⁴⁸ Sage-Passant, Lewis: Forward decision advantage: mission command in warfighting and intelligence <https://encyclopediageopolitica.com/2022/05/07/forward-decision-advantage-mission-command-in-warfighting-and-intelligence/> (Letöltés ideje: 2022.11.12.)

⁴⁹ Boot, Max: Russia is fighting by the book. The problem is it is the wrong book. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/11/02/max-boot-russia-military-doctrine-ukraine/> (Letöltés ideje: 2022.11.20.)

kezdeményezőkézséget és a felelősségvállalást, ami azt jelenti, hogy a csapatok hajlamosak voltak a felülről érkező közvetlen parancsokra várni. Ez volt az egyik oka annak, hogy 2014-ben az ukrán hadsereg gyenge teljesítményt nyújtott a Krím-félszigeten, mivel sok egység napokig várt Kijev utasításaira. Másodsor, túl sok volt a magas rendfokozatú állomány, túl kevés a gyakorlati tapasztalattal, szakmai felkészültséggel rendelkező altiszt, különösen őrmester. Ennek megoldására kidolgoztak egy koncepciót, melynek célja a szakmai képzés, a készségek fejlesztése, a szociális juttatások növelése, valamint a NATO-val való interoperabilitás előmozdítása volt.

Az orosz hadsereg eközben erősen központosított és hierarchikus, hiányoznak a rugalmas, nyitott gondolkodású altisztek, fiatal tisztek. Túl sok az ezredes, túl kevés a tizedes: a megoldást igénylő feladatok, amelyeket egy nyugati ország haderejében jóval alacsonyabb szinten oldanának meg, átkerülnek a döntési láncon. Az orosz parancsnokság nem hajlandó átruházni a hatalmat a fiatalabb tisztekre. Ebből következik, hogy a tábornokok általában többet vesznek részt a harcban, és ezért sebezhetőek a támadásokkal szemben, valamint hogy az ifjabb tiszteknek nincs tapasztalatuk a harctéri műveletek irányításához. Az orosz fegyveres erőknek szerződéses altisztek vannak, de ezek a katonák nem töltenek be vezetői szerepet.⁵⁰

A helyes katonai doktrína hiánya is problémát jelenthet abban, hogy az orosz fél nem tudta sikeresen megvalósítani céljait. A doktrína még fontosabb lett volna az oroszok számára, mint a nyugati haderők számára, mert hadseregük merev a hadműveleteiben, és nagymértékben függ a magas rangú tisztek parancsaitól. „Az oroszok „könyv szerint” harcolnak. Az a baj, hogy rossz könyvet használnak.”-írja Max Boot, orosz származású amerikai szakíró.⁵¹ Az orosz katonai doktrína hiábavalósága meglepő lehet azok számára, akik azt képzelik, hogy az orosz gondolkodást a „hibrid hadviselés” kifinomult formájaként jellemzett Geraszimov-doktrína irányítja.

Fontos szempont a vezető személyisége. **Valerij** Zaluzsnyij, az **ukrán** fegyveres erők főparancsnoka az újgenerációs vezetésszemlélet híve: a rugalmas vezetést gyakorolja, mely delegálja a vezetést a harcászati szinten a kisalegység-parancsnokok részére. Vezetés stílusa lehetővé tette az ukrán fegyveres erőknek, hogy gyorsan alkalmazkodjanak az oroszok elleni harctéri kezdeményezéshez.⁵² Zaluzsnyijnek a gyorsan változó csatatérhez való alkalmazkodási képessége megmutatkozott többek között Harkovban is, ahol csapatai arról számoltak be, hogy az orosz frontvonal kevésbé őrzött. Zaluzsnyij megragadta a pillanatot: szeptemberben gyors ellencsapást hajtott végre, azonnali menekülésre készítette az orosz katonákat. A tábornok vezetési stílusa lehetővé teszi, hogy a beosztottjai felismerjék saját képességeiket és tehetségüket: míg az orosz hadseregben csak egy-két ember hoz döntést, a többiek pedig pusztán végrehajtok. Ez azért is

⁵⁰ Shelest, Hanna: Defend. Resist. Repeat: Ukraine's lessons for European defence. <https://ecfr.eu/publication/defend-resist-repeat-ukraines-lessons-for-european-defence/> (Letöltés ideje: 2022.11.19.)

⁵¹ Boot, Max: Russia is fighting by the book. The problem is it is the wrong book. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/11/02/max-boot-russia-military-doctrine-ukraine/> (Letöltés ideje: 2022.11.20.)

⁵² Shuster, Simon–Bergengruen, Vera: Inside the Ukrainian Counterstrike That Turned The Tide of The War, <https://time.com/6216213/ukraine-military-valeriy-zaluzhny/> (Letöltés ideje: 2022.11.19.)

fontos, hiszen a harcoló katonák a helyszínen sokkal jobban ismerik a helyzetet, mint Kijevben. Ott vannak, látják az ellenség gyenge pontjait, így képesek alkalmazkodni a helyzethez és azonnali választ adni. A tábornok vezetésszemléletére jellemző az alábbi nyilatkozata: „Parancsnokainkat nem az az elv vezérli, hogy „előre”. Ehelyett azt mondjuk, hogy „kövesd a példámat”.⁵³

A két vezetési filozófia között meglévő különbségek az alábbi vizsgálati dimenziók mentén is megfigyelhetők:

Vizsgálati dimenzió	Ukrajna	Oroszország
Stratégiai szint – Ukrajna megtámadása	<p>Az ukránok jól kihasználták belső vonalaikat: a déli, délkeleti és keleti támadásokat részben kisebb reguláris alakulatokkal, részben helyi erőkkel megállították vagy lassították. A védelmet a két legveszélyesebb (Kijev és Odessza elleni) támadás elhárítására koncentrálták.</p> <p>Mikor az első támadásokat sikerült megállítani és az egzisztenciális a veszély csökkent, erőiket a belső vonalakat (kör sugarát) kihasználva tudták átcsoportosítani, míg az oroszok csak a kör kerülete mentén tudták erőiket mozgatni.</p>	<p>Az Ukrajna elleni művelet terve irreális elképzeléseken és téves hírszerzői információkon alapult.</p> <p>Az összevont erők jelentős része több hónapot töltött hadgyakorlatokon. Eszközeik karbantartásra szorultak, az állományt pihentetni kellett volna. Ehelyett egy támadásban kellett részt venniük, de feladatukat késve, gyakran csak a támadás előtti utolsó napon kapták meg.</p> <p>Az ukrán kormány nem menekült el, az ukránok nem fogadták örömmel a megszálló csapatokat.</p> <p>Az első támadás során a négy műveleti irány, a váratlan nehézségek (létszám problémák, logisztika, járhatatlan terep) meghaladták az összevont erők képességeit. Kelet-Ukrajnában és a déli fronton az orosz műveletek részben sikeresek voltak, de északon, Kijev irányában erők kudarcot vallottak, kénytelenek voltak kiüríteni a megszállt területet és visszavonulni.</p>

⁵³ Olearchyk, Roman: We hit them with slingshots: Ukraine’s iron general shows his mettle. Financial Time, 2022.11.18.

<p>Hadműveleti szint – harkovi ofenzíva</p>	<p>Az ukrán erők felderítő rendszere a folyamatos járőrtevékenységtől a helyi polgári lakosság jelentésein át a szövetségesektől kapott információkig minden információ forrást integrált. E felderítő rendszer felfedte, hogy a front északkeleti (Harkov környéki) szakaszát az oroszok nagyon kis erőkkel tartják.</p> <p>A váratlanul jelentkező kedvező körülményre az ukrán hadvezetés képes volt gyorsan reagálni, és maximálisan kihasználta azt.</p> <p>A hadműveletet az ukrán tüzérség készítette elő: új eszközeit kihasználva folyamatosan támadta az orosz logisztikai láncot, elsősorban lőszerraktárakat, amelyeket az oroszok a vasúti kirakóhelyek közelében telepítettek, és a szállító eszközöket. Ezzel fokozatosan megbénították a frontot tartó erők utánpótlását.</p> <p>A tüzérségi előkészítés során történt a támadó erők összevonása. A támadás széles fronton indult, és kiszorította a orosz erőket Harkov megyéből.</p>	<p>A támadás nem érte teljesen váratlanul az orosz erőket, mégsem tudtak időben reagálni arra. Meghatározó szempont volt az elfoglalt területek megtartása bármi áron, ezért a felsőbb szintű parancsnokságok nem készítették elő a visszavonulást. Felső utasítás nélkül a beosztott parancsnokok sem kényszerültek fel arra.</p> <p>Mivel nem történt előkészítés, az orosz erők nem tudtak rendezetten visszavonulni. A visszavonulás inkább menekülés volt. Megkíséreltek újabb védelmi vonalakat létrehozni a feladott állások mögött, de ezekből az előrenyomuló ukrán erők rendre kiverték őket.</p> <p>Az ukránok rengeteg működőképes eszközt és több ezer tonna lőszert is zsákmányoltak. Az eszközöket hadrendbe állították, a lőszer – legalábbis ideiglenesen – csökkentette a lőszerhiányt.</p> <p>Nem hadműveleti szintű megfigyelés, de ide tartozik, hogy az ukrán hadizsákmány mennyisége, jellege és állapota is az orosz vezetés hiányosságait mutatja. Egy lőszerraktárt megsemmisíteni vagy egy hátrahagyott harckocsit használhatatlanná tenni nem nehéz – és visszavonulás során nagyon fontos – feladat. Mivel erre nem adott senki parancsot, senki nem hajtotta végre.</p>
<p>Harcászati szint – Kijev környéki harcok</p>	<p>Kislétszámú könnyűlövész alegységek rajzó harcjeljárásokkal támadták a néhány szilárd burkolatú úthoz kötött orosz mentoszlopokat.</p>	<p>Az orosz csapatokat a nehezen járható terep a szilárd burkolatú utakhoz kötötte. A csapatok kiképzése hiányos volt, és nem rendelkeztek tevékeny,</p>

	<p>Az alegység parancsnokok saját hatáskörükben dönthettek a támadás célpontjáról, a végrehajtás módjáról, az alkalmazandó eszközökről. Gyorsan felismerték és kihasználták, hogy az orosz erők kiképzési színvonala alacsony, fegyelmük megrekedt a feltétlen engedelmség szintjén, és nincs bennük kezdeményezés.</p> <p>Felismerték az orosz logisztikai rendszer gyengeségét és a harcoló alakulatok helyett elsősorban a logisztikai rendszert, különösen az üzemanyagszállító konvojokat támadták. Egy-egy támadás rövid ideig tartott és csak korlátozott pusztítást okozott, de a sok kis támadás hatása összeadódott.</p>	<p>kezdeményező és szakértelemmel rendelkező altiszti állománnyal.</p> <p>Az ukrán rajzó támadások rendszerint meglepték az orosz erőket, mert nem alkalmaztak alapvető műveletbiztonsági és erők és eszközök megóvása eljárásokat, pl. menetbiztosítást. Sem védelemben, sem támadásban nem alkalmazták az összefegyvernemi harc eljárásait: a harckocsik rendszeresen lövész és tüzérségi támogatás nélkül harcoltak, és ennek megfelelően súlyos veszteségeket szenvedtek.</p> <p>Az alegység parancsnokok csak felsőbb utasításra hajtottak végre műveleteket, nem kezdeményezték a helyben adódó lehetőségek kihasználását. Ha mégis kezdeményeztek, a végrehajtás előtt várni kellett a jóváhagyásra, ami gyakran azt eredményezte, hogy elszalasztották a lehetőséget.</p>
--	--	---

Összegzés

Az orosz és ukrán vezetési filozófia és gyakorlat között nem volt számottevő különbség 2014 előtt. Az ukrán fegyveres erők ugyanúgy a szovjet katonai hagyományokat vitték tovább, mint az oroszok. Ezen túlmenően Oroszország harctéri sikerei (második csecsen háború, Grúzia, Szíria) és a belbiztonsági stabilitás azt mutatták az orosz katonai vezetés számára, hogy a vezetési rendszerükkel minden a legnagyobb rendben van. Ukrajna esetében nem volt sem különösebb motiváció, sem rendelkezésre álló erőforrás a fegyveres erők modernizációjára, amely magával hozhatta volna a vezetési filozófia és gyakorlat változását.

A békeidőszaki és különleges jogrendi vezetési filozófiák és gyakorlat 2014 után nem összehasonlíthatók: Ukrajna folyamatosan háborúban állt a szakadár államokkal. Annak ellenére, hogy a harcok intenzitása nem volt különösen nagy, ez már háborús időszak volt. Ezzel szemben az orosz erők vagy egyáltalán nem, vagy csak kis létszámban vettek részt kelet-ukrajnai műveletekben, a harc terhét a szakadár köztársaságok had-

ereje viselte. Az orosz fegyveres erőkben létezik ugyan altiszti állomány, de az sem felkészültségében, sem motivációjában nem összehasonlítható a nyugati fegyveres erők altisztjeivel.

Az ukrán fegyveres erők alakulatai rendszeres rotációban szolgáltak a fronton, és jelentős tapasztalatokat szereztek. A tisztikar és részben az altiszti állomány is NATO államokban vett részt továbbképzéseken. Az ukrán vezetési rendszer fokozatosan áttért a küldetésorientált vezetésre (mission command). Létrehoztak egy altiszti állományt, amely egyre inkább összehasonlítható a nyugati fegyveres erők altisztjeivel.

Felhasznált irodalom:

Bábel Vilmos: Egy katonai szakértő szerint visszafordíthatatlan fordulatot vett az orosz-ukrán háború. https://hvg.hu/vilag/20220929_Visszafordithatatlan_fordulatot_vett_az_oroszukran_haboru

Bakhsi, G.D.: Russia vs. Ukraine: A war that can wreck the world. <https://www.sundayguardianlive.com/news/russia-vs-ukraine-war-can-wreck-world>

Bárány Zoltán alezredes – Lippai Péter alezredes: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai (1.), Honvédségi Szemle, 2009/4. 17-24.

Blanton, David E.: Fostering a Culture of Mission Command, Forrás: https://www.benning.army.mil/armor/earmor/content/issues/2014/MAR_JUN/Blanton.html

Boot, Max: Russia is fighting by the book. The problem is it is the wrong book. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/11/02/max-boot-russia-military-doctrine-ukraine>

Clausewitz: A háborúról (Az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje), Göttlinger Kiadó, Veszprém, 1999.

Connor, Bill: Mission Command spurring Ukrainian Success. <https://whosonthe-move.com/mission-command-spurring-ukrainian-success>

Czuprák Ottó-Kovács Gábor: A szervezetvezetés elmélete – A közszolgálati szervezetek vezetésének elméleti alapjai, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017

Csengeri János: A légi erő specifikus vezetői kompetenciái, kialakításuk lehetséges metodikái, fejlesztésének javasolt módszerei a vezetői képzésben, in: Krajnc Zoltán (szerk.): A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája (tanulmánykötet), NKE HHK, Budapest, 2014., 83-94.

Damó Elemér: Erkölcsi tényező a haza védelmében (kézirat, 1999.)

Deák János: Az orosz birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig, NKE, Budapest, 2015.

Dessler, Gary: A framework for management, Prentice Hall International, Inc., Upper Saddle River, New Jersey, 2002.

Geraszimov, Valerij Vasziljevics: A tudomány értéke az előrelátásban van (ЦЕННОСТЬ НАУКИ В ПРЕДВИДЕНИИ). Forrás: https://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf

Jobbágy Zoltán alezredes – Czeglédi Mihály százados: Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek, Seregszemle, 2016/2. 86-94.

Katonai terminológiai értelmező szótár, Zrínyi Kiadó, Budapest 2015.

Közigazgatási szakvizsga. Általános közigazgatási ismeretek. IV. modul: Közigazgatás-szervezési és vezetési ismeretek. Negyedik, hatályosított kiadás, NKE, 2018. Forrás: https://kti.uni-nke.hu/document/vtkk-uni-nke-hu/tankonyv2018_4_modul.pdf

Krulak, Charles C.: The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War. Marine Magazine, January 1999, 23-27. Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/full-text/u2/a399413.pdf>

Lippai Péter: A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva („Tavaszi ébredés” 1945. március 06 – 1945. március 15.) – doktori értekezés, ZMNE, HDI, 2009. Forrás: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12170/ertekezes.pdf;jsessionid=C7E6802A2CE31AC91D1F3F40D21997E4?sequence=1>

Lippai Péter alezredes: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai, Seregszemle, 2009. 2., 30-44.

Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrina, 4. kiadás, 2018.

Marácz Tamás: Milyen stratégiai hibákat vétett eddig Putyin a háborúban? https://mandiner.hu/cikk/20221008_orsz_ukran_haboru_putyin_strategia_hiba

Matzenbacher, Brett: The U.S. Army and Mission Command – Philosophy versus Practice. Forrás: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/March-April-2018/Matzenbacher-Mission-Command/>

Mező András: A katonai stratégiaalkotás és doktrínafejlesztés Magyarországon – doktori (PhD) értekezés, NKE, HDI, 2019. Forrás: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12585/mezo_andras_doktori_ertekezes_2019.pdf?sequence=1

Olearchyk, Roman: We hit them with slingshots: Ukraine’s iron general shows his mettle.

Pintér István - Nagy Andrea Éva: Leadership- vezetési stílus, katonai vezetési stílus, Új Honvédségi Szemle, 1997/2.

Porkoláb Imre: Döntéshozatal Top Gun módra. Forrás: https://www.linkedin.com/pulse/d%C3%B6nt%C3%A9shozatal-top-gun-m%C3%B3dra-imre-porkolab-1c?trk=related_article_D%C3%B6nt%C3%A9shozatal%20Top%20Gun%20m%C3%B3dra_article-card_title

Porkoláb Imre: Küldetés alapú vezetés a digitális transzformáció korában, in: Lóderer Balázs-Stohl Róbert (szerk.): Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők, Honvéd Tudományos Kutatóhely, Budapest, 2019., 141-157.

Robbins, S. P.: Management. 3rd ed. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1991.

Sage-Passant, Lewis: Forward decision advantage: mission command in warfighting and intelligence <https://encyclopediageopolitica.com/2022/05/07/forward-decision-advantage-mission-command-in-warfighting-and-intelligence/>

Shelest, Hanna: Defend. Resist. Repeat: Ukraine’s lessons for European defence. <https://ecfr.eu/publication/defend-resist-repeat-ukraines-lessons-for-european-defence/>

Shuster, Simon–Bergengruen, Vera: Inside the Ukrainian Counterstrike That Turned The Tide of The War, <https://time.com/6216213/ukraine-military-valeriy-zaluzhny/>

Szabóné Szabó Andrea: Küldetésorientált vezetés: a szemléletváltás mint a hatékonyság záloga, Honvédségi Szemle, 2021.3. 67-79.

Takács Attila Géza: A parancsnoki szerepkör és a csapatépítés felelőssége, kihívások a (poszt)modern haderőben, Hadtudomány, 2016/Különszám, 69-80.

The OODA Loop: How the Greatest Military Strategists Make Decisions in the Face of Uncertainty? Forrás: <https://www.mayooshin.com/the-ooda-loop-john-boyd>

Álhírek elleni küzdelem az oktatásban

Nyári László

Bevezetés

Ma még talán fel sem foghatjuk, milyen széles körben hozhatnak új eredményeket, nyithatnak új távlatokat a mesterséges intelligencia¹ továbbiakban az AI alkalmazások életünk szinte minden területén.

Gondoljunk csak meg! Új – szó szerint életbevágó – gyakorlat a AI támogatása az orvostudományban. A legnehezebb orvosi beavatkozások, és komplikált műtétek eredményességét - a legfontosabb száz életfunkció határértékeit valós időben (in real-time) figyelve - hihetetlen módon támogatva a gyógyulást.

Az idősebbek általában nagyobb hitelt adnak az írott szónak, és több bizalmat szavaznak az írásos médiumoknak. Ezért gyakori köztük az álhírek, összeesküvés elméletek elfogadása és megosztása a közösségi oldalakon.

Természetesen a hadsereg sem hagyhatja figyelmen kívül ezt a technológiát. A folyamatban lévő kutatások tovább javítják a katonai vezetés képességeit, a stratégiai döntések megbízhatóságát. A műveletek tapasztalatai egyértelművé tették, hogy a Magyar Honvédség tisztjeinek kiképzése és képzése terén változás szükséges. A sebezhető mesterséges intelligencia rendszerek felderítése, a kritikus döntések blokkolása, új eredményes stratégiai döntési lehetőségek sorát nyitja meg.

Így minden bizonnyal AI alkalmazások is komoly szerepet fognak betölteni a jövőbeli katonai rendszerekben is. Az egymással küzdő ellenfelek biztosan meg fogják támadni az intelligens rendszereket, az információs fölény megtartása érdekében.²

Deepflakes”, a tét túl nagy. Egyben hatalmas és ijesztő!

Az AI által generált hamis videók először 2017 végén keltették fel a közvélemény figyelmét, amikor egy Deepfakes nevű online fiók arccserélő algoritmussal generált hamis videókat tett közzé.

A mesterséges intelligencia sikeres bevezetésében több rejlik, mint a megfelelő technológia kiválasztása. Az üzleti vezetőknek tisztában kell lenniük az általuk vállalt kezdeményezés technikai követelményeivel, és ezek közül a követelmények közül kevés dolog olyan fontos, mint az adatok biztonsága és a hírek valóságosága.

Az [McKinsey³ tanulmánya](#) szerint 2030-ra a robotok az emberi munka legalább 30 százalékát fogják felváltani, azaz közel 400-800 millió munkahelyet, amihez 375 millió embernek kell munkahelyet váltania. Ez hatalmas és ijesztő.

¹ Artificial Intelligence továbbiakban AI

² Vitathatatlan követelmény, hogy a katonai vezetésnek továbbra is felelősnek kell maradni a kulcsfontosságú döntéseikért.

³ McKinsey Global Institute, The age of analytics: Competing in a data-driven world, December 2016.

A mesterséges intelligencia előnyei, hátrányai

Nulla emberi hiba

Ez az oka annak, hogy a mesterséges intelligencia elfogadása különböző területeken fellendült. A gépek pontos döntéseket hoznak a korábbi információk alapján, amelyeket rendszeresen összegyűjtenek bizonyos algoritmus készletek alkalmazása közben. Ha teljesen ki tudjuk zárni az emberi hibákat, pontos, hiteles, eredményeket kaphatunk, ezáltal csökkenthető a hibák lehetősége, így a megfelelő pontosság elérhető.

Nulla kockázat

Az okos gépek végtelenül, szünetek nélkül működnek, még akkor is, ha ugyanazt kell többször megismételni, ellentétben az emberekkel.

A gépek olyan feladatokba helyezése, amelyek komoly veszélyt jelenthetnek az emberekre, kétségtelenül fontos alkalmazási terület. Nyilvánvaló, hogy a gépek nem fáradnak el.

Például, ha lehetővé tesszük a gépek számára, hogy megbirkózzanak a természeti csapásokkal, segítve a gyorsabb helyreállítást, kisebb testi lelki megterhelést eredményezhet a veszélyeztetett emberi közösségek számára.

Bár a mesterséges intelligencia egyik legfontosabb előnye, - lásd a táblázatot - egyben a mesterséges intelligencia alkalmazások hátránya is.

A mesterséges intelligencia (AI) előnyei és hátrányai

2.1. A mesterséges intelligencia előnyei

- 2.1.1. (1) Nulla emberi hiba
- 2.1.2. (2) Nulla kockázat
- 2.1.3. (3) Éjjel-nappal rendelkezésre állás
- 2.1.4. (4) Az AI gépeknek nincsenek érzelmeik
- 2.1.5. (5) Az MI-gépek gyorsan tudnak döntéseket hozni

2.2. A mesterséges intelligencia hátrányai

- 2.2.1. (6) A mesterséges intelligencián alapuló gépek súlyos költségekkel járnak
- 2.2.2. (7) A gépekből hiányzik a kreativitás
- 2.2.3. (8) A mesterséges intelligencián alapuló gépek megölhetik a munkahelyeken végzett foglalkoztatást
- 2.2.4. (9) Az érzelmeik időnként nem lehetnek ijesztőek
- 2.2.5. (10) A mesterséges intelligencián alapuló gépek nem értik az etikát

„Fake news” az álhírek fogalma

Az **álhírek**: "szándékosan és igazolhatóan hamis híreket" jelent, amelyek célja az emberek valós tényekről, eseményekről és állításokról alkotott képének manipulálása.

Ez a meghatározás kiküszöböli a nem szándékos jelentési hibákat, a nem újságcikk-ből származó pletykákat, a gyanúkat/értelmezéseket/összeesküvés-elméleteket, a szatírákat és az elfogult (de nem hamis) jelentéseket.

Az álhírek olyan koholt információk, amelyek formában utánozzák a hírmédia tartalmát, de hiányoznak a hírmédia alapvető szerkesztési normái és folyamatai az információk pontosságának és hitelességének biztosítására.

Az álhírek típusai

A webhelyek olyan történeteket vagy álhíreket készítettek, amelyeket ténszerű hírek ürügyén adnak át.

Mik azok az álhírek?

1. ábra: Az álhírek típusai

A linkek szenzációhajhász, félrevezető vagy eltúlzott címsorokat és képeket használnak, hogy rávegyék az egyéneket a webhelyük meglátogatására. A cikkek ezután olyan információkat szolgáltatnak, amelyek nem kapcsolódnak az eredeti „szemet gyönyörködtető” darabhoz.

Natív hirdetés

A natív hirdetéseket úgy tervezték, hogy további történeteknek tűnjenek, de valójában a szponzorok hirdetési. Az olvasók a linkeiket legitim hírként kezelik, így

azokat megtévesztve annak érdekében, hogy nagyobb forgalmat érjenek el webhelyükön.

Asztroturfálás

A szervezetek vagy szponzorok (politikai, vallási stb.) úgy teszik közre az általuk megosztott üzenetet, mintha egy alulról szerveződő szervezettől származna. Az üzeneteket úgy célozzák meg, mintha abban a közösségben lévő emberek azokat támogatnák.

A ma ismert álhírek legelterjedtebb területei ⁴

A nagy horderejű figurák tökéletes forrást jelentenek a mélyhamisításban, mert nyilvános profiljaik rengeteg forrásanyagot kínálnak a mesterséges intelligencia számára. Az is komoly aggodalomra adhat okot, hogy az átlagember élete során elkészített „szelfik” számával és a gyors technológiai fejlődéssel párhuzamosan bárkit lehet forrásként majd felhasználni.

Ezt az új „technológiát” valószínűleg egyre gyakrabban használják majd bosszúpornóhoz, zaklatáshoz és hamis videókhoz a jövőben. Sőt megjelenhetnek akár bizonyíték gyanánt még a bíróságokon is.

Míg a mélyhamisítások korai példái a színésznőkre, a humoristákra és szórakoztatókra összpontosítottak, napjainkban inkább már: a

- politikai álhírterjesztés,
- terrorista propaganda,
- és a piaci manipuláció került előtérbe.

2. ábra: Mondott-e Obama valaha ilyeneket

A politikusok és a hírességek gyakran a mélyhamisítások alanyai. A legmeggyőzőbb mélyhamisítási példák közül sok olyan ismert megszemélyesítők segítségével jött létre, melyek utánozzák a forrás hangját és jellemző gesztusait.

⁴ a különböző területek részleteiről a következő tanulmányomban lesz majd szó

Kevesebb, mint egy évvel a fenti videó megjelenése előtt a Washingtoni Egyetem informatikusai - neurális hálózati mesterséges intelligencia segítségével - modellezték Obama szájának alakját és ráprogramozták az ajkak szinkronizálását is. Peele száját Obama szájára ragasztották, és a volt elnök állkapcsát olyanra cserélték, amely Peele szájmozgását követte. (a felvétel finomításához több mint 50 órányi automatikus feldolgozás volt szükséges)

Az álhírek hatása

Milyen eredménnyel zárult a hamis videó klip?

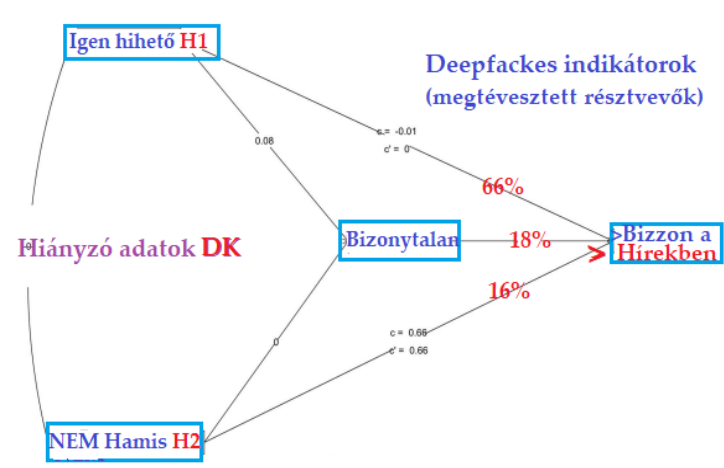
A feltett kérdés, You won't believe What Obama says in this Video?

Mondott-e Obama valaha ilyen mondatokat?

A felmérésben szereplő „valaha” szó használatával az AI azt a hibáját igyekezett elkerülni, hogy a válaszadók csak a tényszerű emlékezésre hagyatkozzanak anélkül, hogy a saját véleményükre reflektáljanak, mikor a videót megnézik.

Az „Igen” válaszokat használtuk a mélyhamisítás jelzőjeként megtévesztett résztvevők (H1) részére.

A „Nem tudom” használatát választottuk (H2) a mélyhamisítás okozta indikátorként

3. ábra: GAN alapú⁵ felmérések eredménye

Míg a kutatók a DK-t (hiányzó adatok) gyakran elhanyagolható adatként kezelik, Berinsky (2004) azzal érvel, hogy a DK-k nagyon is lényegesek. (Jelentőségét a benne rejlő tényezőkkel magyarázta) A technológiailag képzettek kis közösségei képesek lehetnek felismerni a bevezetett hibákat a GAN szoftverrel.

A politikai mélyhamisítások nem feltétlenül az egyéneket tévesztik csak meg, hanem olyan bizonytalanságot szíthatnak, ami jelentősen csökkentheti a közösségi médiában megjelenő hírekbe vetett bizalmat. Hosszú távon ezek a hatások az internetre is átgyűrűzhetnek a polgári kultúra, a potenciálisan problémás normák és viselkedések területeire is.

⁵ GAN Generatív kontradiktórius hálózat

Mit lehet tenni az álhírek és a mélyhamisítások felismerésére?

Legfontosabb az oktatás:

Az álhírekkel kapcsolatos oktatás a tanárképzés részét kell, hogy képezze. A rendszerszintű beavatkozás előfeltétele, hogy felkészült pedagógusok foglalkozzanak a témával. Ehhez kiemelten fontos az álhírekkel kapcsolatos oktatáshoz szükséges ismeretek, készségek és módszerek beépítése a tanárképzésbe, az erre szakosodott civil szervezetek és szakemberek részvételével.

4. ábra: Az oktatási rendszernek nyitnia kell

Feltétlen szükséges lenne az iskola a szülők és a külső szereplők együttműködésére.

A külső szereplők (pl. civilek, szakértők) nagy terhet vehetnek le a tanárok válláról, és új módszereket, ismereteket hozhatnak be az oktatásba az álhírekkel szembeni ismeretek és készségek fejlesztésében is.

DIGITÁLIS ANALFABÉTA A KAMASZ, HA NEM ISMERI FEL AZ ÁLHÍREKET?

Hírek · 2018. július 2. 13:15:15 ·

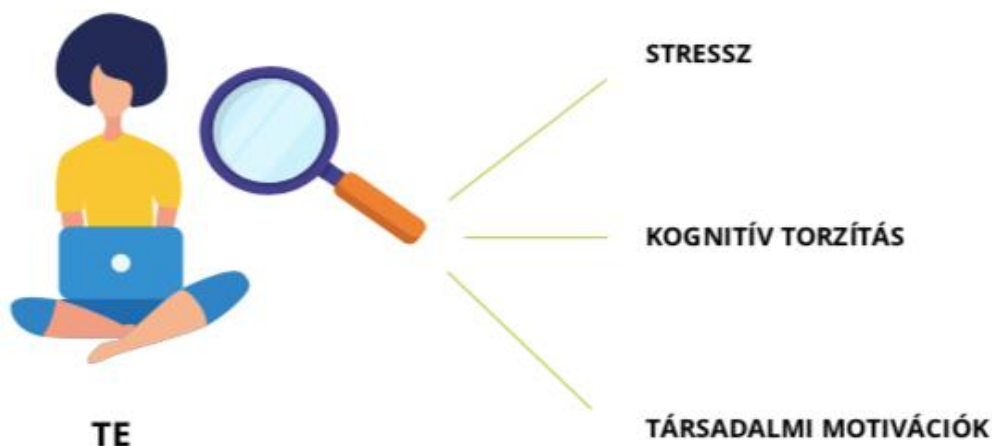
Az oktatási rendszernek nyitnia kell a kompetens külső szereplők felé, az oktatás irányításnak és az intézmények vezetésének pedig ösztönöznie kell a velük való együttműködést.

- Szakórai keretekhez kapcsolódó segédanyagok elérhetővé tétele. Az álhírek témakörével minden szakóra keretében lehet és érdemes foglalkozni, de az elsődleges szaktárgyak, amelyek a téma mélyebb megbeszélésére alkalmasak, a következők: médiaismeret, technika, életmód, történelem és állampolgári ismeretek, magyar nyelv és irodalom, valamint az idegen-nyelv órák. A témát be lehet építeni a tananyagba, akár az adott tantárgy álhíreire és téves információira fókuszálva.

- Szükség van az egyes tárgyakhoz kapcsolódó konkrét javaslatokat, ötleteket, példákat tartalmazó segédanyagokra, útmutatókra és óratervekre, akár minden tantárgyhoz, a különböző évfolyamok igényeihez is alkalmazkodva.
- A téma feldolgozásában komoly segítséget nyújtana, ha kidolgozott, konkrét példákat és feladatokat tartalmazó tanári anyagok, feladatlapok, eszközök, eszköztárak és óratervek állnának a tanárok rendelkezésére.

Nyolc egyszerű tanács, hogy könnyebben felismerjük az álhíreket

1. Keltsen gyanút az, ha egy cikk címe minden józan-észnek ellentmondó állítással akar rávenni a megnyitásra, vagy csak erős érzelmi hatást akar kiváltani.
2. Figyeljünk arra, hogy észrevehető-e hamisítás a felhasznált nyitóképen, vagy esetleg régebbi fotót használtak-e egy amúgy frissnek tűnő cikknél.
3. Ha az oldal neve számunkra teljesen ismeretlen, vagy egyszerűen csak túl általános (pl. Valodihirek.hu), akkor el kell gondolkodnunk a megbízhatóságán.
4. A helyesírási hibáktól hemzsegő mondatok, a hangulatjelek túlzott használata, kattintás- vadász megfogalmazások vagy ellenőrizetlen magánvélemények a szövegben; az ilyen hírek hitelessége kérdéses.
5. Ellenőrizzük, hogy a cikk szerzője nevét adta-e az íráshoz, illetve, hogy megtalálható-e további írásai a neten. Az álhíreknek gyakran kitalált, hamis szerzőjük van, vagy egyáltalán nincs szerzőjük.
6. Fontos információ, hogy a cikk mikor készült. Régebbi keltezésű cikk is lehet valódi hír, de ha újnak van beállítva, akkor alighanem csak a kattintást gyűjti.
7. Még a helyesírási hibáknál is árulkodóbb jel, ha olyan állításokat tartalmaz a szöveg, amelyeket nem támasztanak alá nevekkal, dátumokkal és forrásokkal. Ha más oldalakon sem találunk ilyen információkat az adott témában, akkor valószínűleg azért, mert ezek nem helytállóak.
8. Mielőtt belevetnéd magad az információk sodrásába, tudatosítsd, hogy milyen érzelmi állapotban vagy épp! Minél stresszesebbnek érzed magad ugyanis, annál nehezebben vagy képes új információkat befogadni, mérlegelni.

5. ábra: érzelmi hatások

A félrevezető hírportálok, cikkek és reklámok általában ugyanazokkal az ismertetőjegyekkel rendelkeznek, melyekre, ha odafigyelünk, egy idő után már könnyebben felismerhetjük és jelenthetjük őket.

A híroldalakon gyakran találkozunk reklámokkal, de ha ezek száma meghaladja az átlagot, vagy közülük sincs a cikk tartalmához, akkor megalapozottan feltételezhető, hogy, a cikk valójában nem más, mint álhír!

A kormányzati jogszabályok

Mielőtt rohannánk az új törvények elfogadásával, fontos mérlegelni, hogy a mélyhamisított technológia milyen mértékben jelent valóban új vagy egyedi kihívásokat a demokráciának.

A tervezett kormányzati jogszabályok mellett, a közösségi média platformok megtilthatják vagy más módon korlátozhatják a mélyhamisítások használatát webhelyeiken és alkalmazásaikon. A kormányok egyik gyakori indoklása a szólásszabadság korlátozására az, hogy meg kell akadályozni a hamis tájékoztatást. (gyakran magáról a kormányról) Szerencsére az Egyesült Államokban az első kiegészítés megakadályozza, hogy a kormány az igazság döntőbírájaként lépjen fel, különösen a politikai beszéd kapcsán.

Magyarország elkötelezett a stratégia megvalósításában⁶, csatlakozott a finnországi kezdeményezéshez és célul tűzte ki, hogy az ország lakosságának 10 százaléka, mintegy egymillió embernek legyen valamilyen szintű ismerete a mesterséges intelligenciáról, a lakosság egy százaléka, százezer ember pedig képzésben vegyen részt, tanfolyamok keretében szerezzen ismereteket az új technológiákról.

Magyarország élni kíván a mesterséges intelligencia adta lehetőségekkel, és a technológiai változások nyertese kíván lenni. Budapesten felállítják a kormányzati struktúrába illeszkedő Nemzeti Adatvagyon Ügynökséget a NAVÜ-t. (Debrecenben pedig az adatok elemzésével foglalkoznak, amihez újabb szuperszámítógépet telepítenek a Debreceni Egyetemre.)

A kutatás-fejlesztés folyamatos, már megalakult az MI Nemzeti Laboratóriuma, amelyen keresztül szeretnék a jövőben minél több világhírű kutatásba bekapcsolódni.

Összefoglalás

A magánintézmények, a média és az egyes polgárok leleplezhetik a hazugságokat, és maguk dönthetik el a különböző mélyhamisítások és hamis véleménynyilvánítások igazi értékét.

A politikai mélyhamisítások nem feltétlenül az egyéneket tévesztik csak meg, hanem olyan bizonytalanságot szíthatnak, ami jelentősen csökkentheti a közösségi médiában megjelenő hírekbe vetett bizalmat. A félrevezető politikai üzenetek törvényen kívül helyezésére tett kormányzati kísérletek adott esetben sokkal többet árthatnak a demokráciának, mint az ilyen beszéd pusztá létezése.

⁶ Mesterséges Intelligencia (MI) Stratégiája, ami elérhető az ai.hungary.com weboldalon.

Egyes szervezetek már tapasztalják a mesterséges intelligencia előnyeit, mivel az üzleti életben általánossá válik, és attól tartanak, hogy azok, akik még nem alkalmazzák az AI eredményeit lemaradnak

A versenyképesség megőrzése érdekében a mesterséges intelligenciába beruházó vállalkozásoknak az alkalmazottaik képzésébe is be kell fektetniük,

Nem kétséges, az hogy a mesterséges intelligencia alkalmazásainak hatása egyre jobban növekszik, sőt további változásokat idéz elő. Azok a vállalkozások, amelyek felkarolják a tovább tanulást és átképzik az alkalmazottaikat, kézzelfogható fejlődést, és várhatóan további előnyt fognak realizálni.

A legsikeresebb szervezetek azok lesznek, amelyek átveszik **az egész életen át tartó tanulás kultúráját.**

Az üzleti vezetőknek is fejleszteniük kell készségeiket, hogy mélyebben megértsék azokat a technológiákat, amelyek az elkövetkező években előreviszik vállalkozásukat.

DE!

Elgondolni is rossz, mi történne, ha az AI alkalmazó gépek – saját döntésük szerint - valódi kapcsolatba lépnének a világgal, és az emberek döntésének ellenére reagálnak és döntést hozzanak.

Felhasznált irodalom:

Gyarmati Péter: Gondolatok a mesterséges intelligencia, gépi tanulás kapcsán. Mesterséges intelligencia – interdiszciplináris folyóirat, I. évf. 2019/1. szám. 31–39.

Könyvtári Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetsége. (2020). Hogyan lehet észrevenni az álhíreket <https://www.ifla.org/publications/node/11174>

Hadtudományi Szemle: Csaba Attila BAKOS: A tiszt születése, – Felkészítés a harc első 60 másodpercére, Budapest, 2013. 6. évfolyam 1. szám

[A mesterséges intelligenciával foglalkozó nemzetbiztonsági bizottság zárójelentése](#) | 2021. március

[A Védelmi Minisztérium 2018. évi mesterséges intelligencia stratégiájának összefoglalása – "A mesterséges intelligencia hasznosítása"](#) | 2019. február

Buchanan, Bruce G., "A (very) brief history of artificial intelligence," AI Magazine, volume 26, number 4, winter 2015.

National Science and Technology Council, "Preparing for the future of artificial intelligence," Executive Office of the President, October 2016

Bughin, Jacques, and James Manyika, "Bubble or paradigm change? Assessing the global diffusion of enterprise 2.0," 2008. Bughin, Jacques, and James

Tanguy, Jay Scanlan, and Paul Willmott, "Raising your Digital Quotient," McKinsey Quarterly, June 2015.

MIT Technology Review: Asia's AI agenda: How Asia is speeding up global artificial adoption, November 2016.

Zastrow, Mark: South Korea trumpets \$860-million AI fund after AlphaGo 'shock,' Nature, March 18, 2016

McCarthy, J., Minsky, M., Rochester, N. & Shannon, C. (1955): A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence. Letöltés: <http://www.formal.stanford.edu/jmc/history/dartmouth/dartmouth.html> 2019.05.10.

Négyesi Imre. A mesterséges intelligencia és a hadseregek. DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.3.71.

Négyesi Imre. A mesterséges intelligencia és a hadsereg II. <https://docplayer.hu/69241369-Negyesi-imre-1-a-mesterseges-intelligencia-es-a-hadsereg-ii-be-szedfelismero-rendszerek-i.html>

Európai Nézői Érdekszövetség. (2017). Az "álhíreken" túl: 10 féle félrevezető hír. <https://eavi.eu/beyond-fake-news-10-types-misleading-info> <<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>>

Az álhír és a hibrid hadviselés kapcsolata

Horváth Dávid

Bevezetés

Az álhírek rendkívül széles, ma még nem teljesen definiált fogalom. Pontosabban sokféle definíció született rá. Publikációmban az egyes terminológiákat igyekeztem összegezni és azokra példát hozni. Fontos kérdéskör, hiszen beazonosításukkal az egyes ezért felelős szervek, intézmények, csoportok vagy magánszemélyek jobban tudnak védekezni. Igyekeztem kitérni a védekezés módjaira, annak érintett ezért lehetségesen felelős aktoraira is.

A tanulmány szerkezete

Cikkemben a vonatkozó szakirodalomból és kutatók definícióiból merítve igyekszem az álhír fogalmát tisztázni és elhatárolni a megtévesztés más módjaitól, valamint a nyelvi torzításoktól, amelyek ismertek az „igazi” hírszövegekre vonatkozóan. Továbbá ki kell emeljem, hogy az álhírek fontos részei a hibrid műveleteknek, melyre vonatkozóan példát is hozok.

Emellett azt tanulmányozom, milyen motivációk lehetnek a szándékos álhírterjesztés mögött, mik ennek a jelenségnek lehetséges mellékhatásai, valamint milyen lehetőségek, eszközök vannak a védekezésre, reziliencia kialakítására. Az Európai Unión belül az Európai Bizottság is kiemelten kezeli a témát, melyet A dezinformáció elleni 2018. évi cselekvési terv⁷ is alátámaszt, továbbá fokozott összehangoltságot igyekeznek kialakítani a tagállamok között.⁸

Elméleti keretek

Ebben a fejezetben áttekintem az álhírekre vonatkozó lehetséges definíciókat. Ismeretem az infodémia fogalmát és elhelyezem a hibrid hadviselés eszközrendszerében az álhíreket.

Álhírek

Ahogy Szun-ce mondta: „Aki igazán ért a hadviseléshez, úgy töri meg az idegen sereget, hogy nem vív csatát vele; úgy foglalja el az idegen városfalat, hogy nem ostromolja meg; úgy semmisíti meg az idegen fejedelemségeket, hogy nem tart sokáig (a háború).”⁹

Kétezer évvel ezelőtt, talán a valaha élt egyik, ha nem a legnagyobb kínai stratégia, Szun-ce felismerte az indirekt hadviselés fontosságát. Jelen cikknek nem tárgya, de fontos megjegyzés lehet, hogy Szun-ce életéről meglehetősen keveset tudunk, napjainkban is vita van arról, hogy valóban létezett-e, vagy a művei több személy írásainak

7 Európai Bizottság: *A dezinformáció elleni 2018. évi cselekvési terv*. 2018. Elérhető: https://ec.europa.eu/info/publications/action-plan-disinformation-commission-contribution-european-council-13-14-december-2018_hu [Hozzáférés: 2022.07.06]

8 Európai Bizottság: *Küzdelem a dezinformáció ellen*. 2022. Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/coronavirus/fightingdisinformation/> [Hozzáférés: 2022.07.06]

9 Szun-ce: A támadás kitervelése. *In.*: A hadviselés törvényei. Tőkei Ferenc fordítása, Magyar Elektronikus Könyvtár. <https://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm#terv> [Hozzáférés: 2023. 01. 24.]

összességéből jöttek létre. Fenti megállapítása azonban jelen cikk szempontjából kulcsfontosságú lehet az álhírek természetének és terjedésének megértéséhez.

Szerinte az egyik leghatékonyabb eszköz, ha az ellenséget harc nélkül szeretnénk térdre kényszeríteni, hiszen a hadviselés ezen formája az egyetlen lehetőség az ellenség hátszágának destabilizálására.

A retorikával és a meggyőzéssel foglalkozó, az 1960-as és 1970-es évekből származó szakirodalom¹⁰¹¹ rávilágít a meggyőzés-kényszer dichotómia leegyszerűsített felosztásának elégtelenségére. Az 1960-as évek Amerikájában tapasztalt polgári zavargások kapcsán Herbert Simon beszédprofesszor¹² (1972: 231) szerint a tudósok a társadalmi konfliktusok vizsgálatakor „nem tettek különbséget a „tisztá” meggyőzés esetei és a meggyőző és „kényszerítő elemek kombinációját tartalmazó esetek között”.

Jacques Ellul francia filozófus 1965-ben a tömegmédiá térnyerését és mindennapi életben való jelenlétét figyelve megállapította a propaganda egyszerűségét. Ellul szerint „A propaganda ott szűnik meg, ahol az egyszerű párbeszéd elkezdődik”¹³. Ennek ellenére érdemes megemlíteni Eric Hoffer megjegyzéseit, miszerint „a propaganda önmagában nem tud utat törni magának az akaratlan elmékbe, és nem tud valami teljesen újat beoltani.”¹⁴ Ahhoz, hogy a propaganda működjön, szükség van egy már létező narratívára, amelyre építhet, valamint egy olyan igaz hívőkből álló hálózatra, akik már bevették a mögöttes témát.

Jarred Prier (2017) értekezésében így fogalmaz: „Az álhírek a propaganda egy sajátos formája, amely egy hírnek álcázott hamis történetből áll. A közösségi médiában ez különösen veszélyessé válik a szenzációhajhász álhírek víruszerű terjedése miatt.”¹⁵

Az álhírek tehát gyorsan terjedő tartalmak, éppen ezért felértékelődik a tartalomelemzés és a dezinformációs műveletek végrehajtásának ismerete, ugyanis az ún. troll csoportok nagy mennyiségben osztanak meg olyan álhíreket, amelyek egyáltalán nem, vagy nagymértékben nem valósak, viszont széles célközönséghez tudnak eljutni, a gyakorlatban tehát nagyobb tömegeket tudnak a befolyásuk alá vonni. Petykó Márton meghatározása szerint „az internetes troll a számítógép közvetítette kommunikáció egyik jellegzetes, sűrűn megnevezett társas identitása, amely különösen gyakran jelenik meg politikai blogok diskurzusaiban”.¹⁶

A hibrid hadviselés

Szun-ce korábban idézett mondata igaznak bizonyul nemcsak az álhírral, hanem a dezinformációval kapcsolatban is, ami igazán hasznos eszközként szolgálhat, például álhírek terjesztésével, vagyis háború nélkül nyerni meg a háborút. Szun-ce értelmezése, hogy az egyik leghatékonyabb eszköz, ha az ellenséget harc nélkül szeretnénk térdre

10 Andrews, JR.: *Confrontation at Columbia: A case study in coercive rhetoric*. The Quarter Journal of Speech, 1969. 55(1): 9-16.

11 Simon, H.: *Persuasion in social conflicts*. Speech Monographs, 1972. 39(4): 227-247. 231

12 u. o.

13 Ellul, J.: *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. Vintage Books, USA, 1965.

14 Eric Hoffer, E.: *The True Believer: Thoughts on the Nature of Mass Movements*. Harper & Brothers, USA, 1951. 105.

15 Prier, J.: *Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare*. In *Strategic Studies Quarterly*. Air University Press, 2017. 50-85. 60.

16 Petykó M.: *Bevezetés*. In Petykó Márton: *Az internetes troll mint identitás kialakítása – politikai blogok diskurzusaiban*. Doktori értekezés. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Doktori Iskola, 2013. (313) 274.

kényszeríteni, az indirekt hadviselés, hiszen e formája az egyetlen lehetőség az ellenség háttérterének destabilizálására. A befolyásolás eszközeivel korábban is éltek a politikai és katonai szereplők, azonban alkalmazási lehetőségeik a kibertérben új dimenziót kaptak.¹⁷ Fontos szereplője a hibrid hadviselésnek a média, ami az álhírek terjedésével hadszíntérré válik. Az álhírek a közösségi médiában, illetve a társadalomban való terjedésének kutatási eredményei alapján a médiatudomány és a hadtudomány is olyan eszközrendszerre tesz szert, mellyel felderíthetők a folyamatok elindítói, és azonosíthatók vagy akár semlegesíthetők is az álhírek közvéleményre káros hatásai. A hibrid hadviselésnek része az online tér és a közösségi média mellett a kibertámadás is, mely esetben többféle szerverrel bombáznak nagyobb állami vagy magán cégeket, ezzel megbénítva azok rendszereit, valamint akár a telekommunikációs hálózatokat, az áram- és ellátási hálózatokat is súlyosan leterhelhetik. Az álhírekkel történő adathalászat szintén a jelenség része, mely hatására a nagyobb infrastruktúrák is kárt szenvedhetnek, valamint elemi része lett a politikai nyomásgyakorlásnak is a hibrid hadviselés.

Példák az álhírek fajtáira és azok felhasználási módjára a hibrid hadviselésben

Rendezési elv, keretrendszer

Az álhírek terminológiáját tárgyaló fejezet bevezetéseként mindenképpen fontos, hogy a felmerülő fogalmakat valamilyen struktúra alapján rendszerezzük. Az egyik felismerés, ami megnehezíti a munkát, hogy az álhírnek nincs tudományosan elfogadott, egységes definíciója. Természetesen a közbeszéd és a tudományos nyelvezet is megkülönböztet egymástól különböző típusokat, de konszenzus azzal kapcsolatban, hogy mit is nevezünk álhírnek, nincs. Jelen fejezetben három nagyobb fogalmi halmazra bontva, példákkal ismertetem, az álhír definiálásához szorosabban vagy lazábban kötődő fogalmakat, példákkal ellátva azokat. Így szó lesz a szervezett meggyőző kommunikáció elméletéről, a szervezeti külső kommunikációról és a manipulációról. mégis kísérletet teszek a saját definícióm megalkotására a szakirodalomban megfogalmazott definíciók és a kialakított tipológia alapján. Továbbá kategóriákba sorolva a különböző fogalmakat, példákat is hozok, azok felhasználási módjára.

Szervezett meggyőző kommunikáció

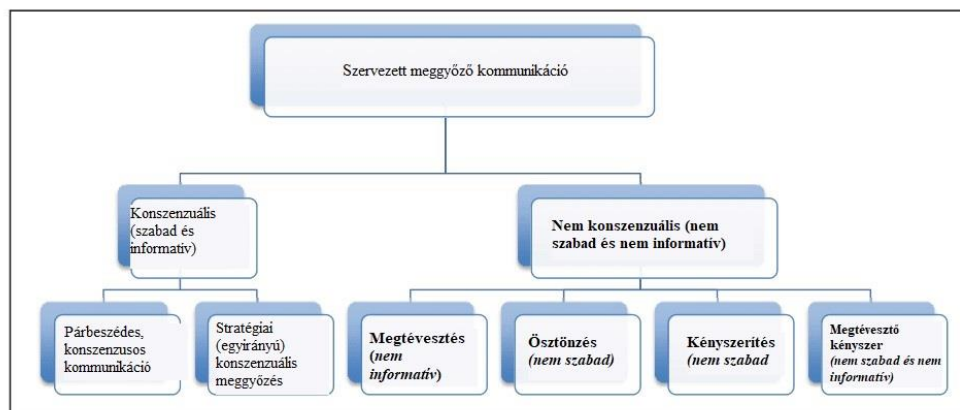
Ha az álhírek működési mechanizmusait szeretnénk megérteni, és ezen keresztül ragaszkodni ahhoz, hogy később definiálni tudjuk őket, az összes típust egy szélesebb fogalom alá is besorolhatjuk, létrehozva egy nagyobb halmazt, amin belül az álhírt is tágabb kontextusban tudjuk értelmezni. Ebben segíthet a Vian Bakir és szerzőtársai által megjelentetett tanulmány¹⁸ és az abban bevezetett szervezett meggyőző kommunikáció (organized persuasive communication = OPC) mint gyűjtőfogalom. Az

17 Aro, J.: *The Cyberspace War: Propaganda and Trolling as Warfare Tools*. In: *European View*, 15, 2016. 121–132.

18 Bakir, V., Herring E., Miller D., Robinson, P.: *Organized Persuasive Communication: A new conceptual framework for research on public relations, propaganda and promotional culture*. In: *Critical Sociology – Volume 45 Issue 3, May 2019*. 1-18

OPC tulajdonképpen szervezett meggyőző kommunikációs formákat határoz meg a befolyásolás fajtáinak tág keretében, hiszen a köznyelviileg értelmezett „álhírek” mellett beemeli a fogalmi keretbe például a propagandát, a PR-t vagy éppen a marketinget. Az álhírek terjedési folyamata sok hasonlóságot mutat ezekkel a tevékenységekkel, hiszen víruszerűen terjed, sok emberhez jut el és őket (félre)informálja egy-egy meghatározható érdekkör szándéka mentén olyan aktualitásokról, amik közérdeklődésre tartanak számot.

Vian Bakir és szerzőtársai az említett cikkben¹⁹ a szervezet meggyőző kommunikációt két nagyobb halmazra bontják (1. ábra).

4. ábra

A szervezett meggyőző kommunikáció fajtái. Bakir et al. (2018) alapján (A szerző fordítása.)

Konszenzuális szervezett meggyőző kommunikáció

Az egyik oldalon a konszenzuális (beleegyezésen alapuló) szervezett meggyőző kommunikáció található, mely lényegében arra épül, hogy a befogadó beleegyezik-e abba, hogy ennek a kommunikációs típusnak a részese legyen, szabadon cselekszik-e a befogadás alatt. Ennek további két típusa ismert: a dialogikus (vagy párbeszédre alapuló) konszenzusos kommunikáció és a stratégiai (egyirányú) konszenzuális meggyőzés. A konszenzuális szervezett meggyőző kommunikáció e két fajtáját Habermas munkásságára alapozva tárgyalják a szerzők. A dialogikus konszenzusos kommunikációra példa lehet a polgári esküdtszék, mely a döntéshozatalt befolyásolja. Stratégiai (egyirányú) konszenzuális meggyőzésre a különböző dohányzásellenes kampányok lehetnek jó példák – nem megtévesztőek, hiszen felhívják a figyelmet a dohányzás veszélyeire, gyakran nemcsak észérvekkel, hanem érzelmi ráhatással is igyekeznek a célközönséget meggyőzni, de ugyanilyen stratégiai meggyőzés lehet egy háborús helyzetben a lakosság mozgósítása is (amennyiben nem kényszerítő vagy kizárólagos jellegű).

Nem konszenzuális szervezett meggyőző kommunikáció

Másik nagy kategóriája ennek a szervezett meggyőző kommunikációnak a nem konszenzuális vagy propagandisztikus kommunikáció, melyeket további négy alkategóriára bontanak a szerzők: megtévesztés, ösztönzés, kényszerítés és megtévesztő kényszerítés. A megtévesztés szándékos félrevezetésen alapul, amikor a meggyőzést hazugságra vagy félrevezetésre alapozzuk. Nem konszenzuális, mivel a célszemélyeket a közlő nem tájékoztatja megfelelően döntésük meghozatala előtt. Több alkategória is létezik a megtévesztésen belül a tanulmány (és az ábra) szerint: hazugságon alapuló, elhallgatással történő, torzítással történő vagy félrevezetésen keresztül történő.

Az ösztönzés olyan meggyőzési folyamat, amely előnyöket ígér az érdekcsoportnak kedvező cselekedet ellenében. Ez manipulatív eljárás, hiszen az egyén egyéni szükségletei fölé helyezi a csoportérdeket, egy külső motivációs tényezőt állítva a belső helyére. Nem konszenzuális, mert olyasmire veszi rá a személyt, amit magától nem akarna megtenni.

A kényszerítés olyan kommunikációs forma, amely tényleges fenyegetésen keresztül szándékozik elérni a célját: ez fizikai erőszak bevetését vagy akár gazdasági szankciókat is jelenthet, a kommunikációt megszervező csoport ilyenkor saját célja elérése érdekében tulajdonképpen bármire hajlandó. Az egyén ilyenkor akarata ellenére, félelemből cselekszik, az esetleges fenyegetés beváltásának elkerülése érdekében.

A megtévesztő kényszerítés a kényszerítés egyik altípusa, de összetettsége miatt külön kategóriát érdemel az ábrán és a definíciós környezetben is. Például, ha egy érdekcsoport nem létező veszélyre hivatkozva kényszeríti az egyéneket arra, hogy cselekedjenek – az embereket úgy tartják félelemben és fenyegetik, hogy ennek alapja teljes kitaláció. Jó példa erre az Egyesült Királyság kormánya által terjesztett üzenetek a 2003-as iraki háború kapcsán: a hírszerzési adatokat elferdítve kommunikálták a lakosságnak, felvetve egy biológiai vagy nukleáris támadás lehetőségét is, melynek ténybeli alapja kevés volt, de a fenyegető erő működött.

A továbbiakban fontos először az álhírek típusait az alapján elkülöníteni, hogy kik és milyen célból terjesztik őket. A modern állami berendezkedések, függetlenül attól, hogy demokratikusak-e vagy sem, nagy hangsúlyt fektetnek a közbeszéd uralására, ám az álhírek legveszélyesebb tulajdonsága éppen az, hogy terjesztésükre nem pusztán politikai érdekek vannak hatással, hanem gyakran az egyének naivitása vagy épp jószándéka válik terjesztővé, függetlenül az adott hír terjedésének politikai motiváltságától.

Az információs zavar típusai

Ide a dezinformáció, a félretájékoztatás és a rosszindulatú torzítás tartozik. A három fogalmat alapvetően egy fontos tényező különbözteti meg egymástól, ez pedig az adott információ terjesztésének motivációja.

Dezinformáció (disinformation)

A három közül legkönnyebben a dezinformációt (disinformation) tudjuk definiálni. Az Európai Bizottság az alábbi módon határozta meg a dezinformáció fogalmát: „olyan igazolhatóan hamis vagy félrevezető információ, amelyet gazdasági haszonszerzés vagy

szándékos megtévesztés céljából hoznak létre, hoznak nyilvánosságra és terjesztenek, és amely kárt okozhat a közérdeknek. Nem tartoznak a megtévesztő információk körébe a jelentésbeli hibák, a satírák és paródiák, illetve az egyértelműen azonosítható módon pártokhoz köthető hírek és kommentárok.”²⁰ Fontos adaléknak érzem a definíció második felét, ami az egyértelműen azonosítható politikai pártokhoz köthető híreket kiemeli a dezinformációk köréből. Ugyanakkor az egyik legnagyobb veszélyforrásra is ráirányítja a figyelmünket: sokszor éppen az a trükkje a dezinformációnak, hogy nem lehet egyértelműen egy-egy politikai érdekkörhöz kötni, azonban az érdekeiket ugyanúgy, hatásosan kiszolgálja, mert erős információs aszimmetriát hoz létre; a célközönség nincs tudatában annak, hogy egy befolyási művelet célpontjai, ezért tulajdonképpen bármilyen viselkedésre vagy cselekvésre rávehetőek, amikre enélkül a manipuláció nélkül nem is gondolnának.²¹ A dezinformációnak több típusára is találunk bőségesen példákat, a való életben is, de szépirodalmi feldolgozása is van (pl. Alexandre Dumas Monte Cristo grófja című regényében, melyben üzleti célú dezinformáció szerepel – egy tőzsdei álhír terjesztése pánikot okoz, és romba dönt egy bankot).

Félretájékoztatás (misinformation)

A motivációkat elemezve a következő fontos fogalom a félretájékoztatás (misinformation). Ennek hivatalos, közbeszédben is bevett fordítása még nincs. A félretájékoztatás egy olyan „hamis információ, amelyet félrevezetési szándéktól függetlenül terjesztenek”²² Klasszikus példa rá a pletyka (hozzátéve, hogy a pletykának nem feltétlenül a félrevezetés a célja, de a befolyásolás annál inkább, hiszen egy téma vagy egy személy más színben való feltüntetése, a terjesztő szemével való látásra kíván rávenni). A félretájékoztatás tulajdonképpen egy morálisan is elkülöníthető kategória, hiszen az emberek információéhsége mellett a jószándékkal is visszaél. Veszélye abban is áll, hogy egy esetleges lebukás esetén módot ad az elindítónak az önfelmentésre („nem volt szándékos a megtévesztés”). A tudatos terjesztés kizárható, ami a későbbi számonkérést is megnehezíti. Terjedése azért is hatékony, mert általában az emberek (többek között a közösségi médiában való aktivitáskor) olyan híreket, cikkeket, információkat szoktak megosztani barátaikkal, ismerőseikkel, amikhez emocionálisan is kötődnek, valamilyen oknál fogva számukra fontos az adott információ – sokszor éppen emiatt fordul elő, hogy a célközönség memóriája akkor is valósként raktározza el az így szerzett információkat, ha kiderül, hogy hamisak voltak.²³

Rosszindulatú torzítás (malinformation)

A rosszindulatú torzítás (malinformation) motiváció tekintetében az egyik legkártékonyabb, hiszen ebben az esetben valós információk kártékony szándékú

20 European Commission: COM (2018) 236 final. „COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS”. *European Commission*, 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0236> (Hozzáférés: 2023. 01. 08.)

21 Síklaki I.: A meggyőzés pszichológiája. *Scientia Humana*, Budapest, 1994.

22 <https://www.britannica.com/dictionary/misinformation> [Hozzáférés: 2023. 01. 24.]

23 A misinformation terjedéséről és annak okairól ld. Ecker – Lewandowky – Cheung – Maybery: He did it! She did it! No, she did not! Multiple causal explanations and the continued influence of misinformation. *Journal of Memory and Language*. November 2015, **85**: 101 - 115

terjesztéséről van szó. Talán rosszindulatú álhírek lehet fordítani, bár ez annyiban nem pontos, hogy ez feltételezné jóindulatú álhírek létezését is, amire nem tudunk példát hozni (esetleg a szatirikus vagy parodisztikus célból létrejövő oldalakat, bár ezek inkább szórakoztató célból jönnek létre). Példa rá a bosszúpornó, amely ugyan valóságon alapul (hiszen a videón valóban az a személy szerepel, akiről az információ szól), de szándékát tekintve a célzott személy, ország vagy szervezet lejáratásáról, diszkreditálásáról, hiteltelenítéséről szól. A malinformation kapcsán felmerülő károk felmérhetetlenek, gyakran vezetnek egy-egy szervezet, személy, ország megítélésének gyökeres változásához, nemcsak helyi, de nemzetközi szinten is.²⁴

Dezinformáció, félretájékoztatás és rosszindulatú torzítás különbségeinek összefoglalása

A fenti három fogalom elkülönítése kulcsfontosságú a megértésükhöz. Összefoglalóan a különbségekről az alábbi táblázat szolgál.

<p>Disinformation / Dezinformáció</p>	<p>Hamis információ. Terjesztője pontosan tudja, hogy hamis. Szándékos hazugságra épül, célja a félrevezetés. Pl.: COVID-19-el kapcsolatos dezinformációk²⁵.</p>
<p>Misinformation / Félretájékoztatás</p>	<p>Hamis információ. Terjesztője nem tudja, hogy hamis. Az emberi jóhiszeműségre épít, célja az információk áramlásának gyorsítása. Pl.: pletyka.</p>
<p>Mal-information / Rosszindulatú információ</p>	<p>Hamis információ. Terjesztője tudja, hogy hamis, és szándékosan terjeszti. Célja a károkozás egy adott személynek, szervezetnek vagy országnak. Pl.: adathalászat, doxolás, bosszúpornó.</p>

1.táblázat A megtévesztő információk fajtáinak összefoglalása magyarázatokkal Bakir et al. (2018) alapján (Készítette a szerző)

Szervezeti külső kommunikáció

Az álhírek elemzéséhez a fenti fogalmakon túl szükséges még három értelmezési keret bevezetése is. A befolyásolás egyes módozatainak elkülönítéséhez meg kell különböztetnünk a propaganda, a pr (public relations) és a marketing fogalmát. Összekötő kapocs a három fogalom között, hogy mindegyik a szervezeti külső

24 Nolan, S.– Kimball, M.: The Intent Behind a Lie: Mis-, Dis-, and Malinformation. Psychology Today. <https://www.psychologytoday.com/ca/blog/misinformation-desk/202112/the-intent-behind-lie-mis-dis-and-malinformation> (Hozzáférés: 2023. 01. 08.)

25 Ld. például: Az Európai Tanács összefoglaló cikkét „Küzdelem a dezinformáció ellen” címmel. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/coronavirus/fighting-disinformation/> (Hozzáférés: 2023. 01. 08.)

kommunikáció részét képezi, és a tömegek elérésének problémáját helyezi középpontba. Egy szervezet külső kommunikációjakor ugyanis a legfontosabb szempont, hogy a lehető legtöbb embert a lehető legkönnyebben befolyásolni tudjon. A szociálpszichológia megoldása a problémára, hogy típusokat különít el például lakóhely, élethelyzet, életkor, szociális közeg alapján.

Public relations

Kezdjük a public relations (pr) fogalmával! A fogalom megértéséhez Edward Bernays művét²⁶ használhatjuk, ez szemlélteti a legegyszerűbben a felvetett problémát és az arra érkező megoldást. Bernays írta le először, hogy a public relations tulajdonképpen egy tudomány, amely a tömeget különböző csoportokként kezelve public-okra (társadalmi csoportokra) osztja. A modern társadalomra egy megszervezendő káosz-ként tekint. Egy dohánytermékeket népszerűsítő kampányban Bernays megkísérelte a nőket asszociáltatni, miszerint a dohányzás egyenlő a szabadsággal, erre pedig számtalan olyan példát hozott, ahol a dohányzó férfiak kisugárzása a határozottságon és lezserségen túl a szabadsággal kötötte őket össze. Az egyik legnagyobb pr-ral foglalkozó, azt oktató és tematizáló szervezet, a Public Relations Society of America meghatározása szerint a pr egy „stratégiai kommunikációs folyamat, amely kölcsönösen előnyös kapcsolatokat épít ki a szervezetek és a nyilvánosság között”.²⁷

Marketing

Másik fontos fogalmunk az álhírek terjesztését megértendő és azt más folyamatoktól elkülönítendő folyamatok sorában a marketing. A marketing a fentebb említett szociálpszichológiai csoporttípusok egyenkénti kielégítésére törekszik, egy úgynevezett „marketing mix”²⁸ létrehozásával.

Propaganda

Ennek az alfejezetnek az utolsó, de a téma szempontjából talán legfontosabb fogalma a propaganda. A propaganda a korábban említett szociálpszichológiai „típusokat” egy nagy egészbe kívánja integrálni; ezeket a típusokat egyesével szólítja meg, azzal a céllal, hogy tömeget formáljon belőlük. A propaganda a propagare szóból ered, és már a XVII. században ismert fogalom volt, XV. Gergely pápa például 1622-ben a hit terjesztése kapcsán használja a fogalmat.²⁹ Az általa alapított intézmény nemcsak ismeretek átadására, hanem deklaráltan a hit terjesztésére jött létre, racionális és irracionális befolyási eszközökkel élt, egy új, elkülönült, de továbbra is centralizált intézményrendszer létrehozásával. A propaganda legfontosabb célja, hogy az egyéni percepciókat formálja, manipulálja az ismereteket, irányítsa a viselkedést. Eltökélt és szisztematikus erőfeszítéseket tesz a propagandista céljának megfelelő reakció elérése érdekében. Több fajtáját tudjuk megkülönböztetni, az alapján, hogy mit vall maga a

26 Bernays, E.: *Crystallizing Public Opinion*, 1923/2019. Dover Publ. Inc.

27 PRSA: What is public relations? <https://www.prsa.org/prssa/about-prssa/learn-about-pr> [Letöltés időpontja: 2023. 01. 11.]

28 Kotler P.-Levy, S.J.: Broadening the Concept of Marketing. *Journal of Marketing Vol. 22, No. 1 (Jan., 1969)*, 10-15. <https://doi.org/10.2307/1248740>

29 *Sacra Congregatio de propaganda Fide* (Szent Kongregáció a Hitterjesztésért). XV. Gergely pápa alapította 1622-ben, különböző vallási intézmények missziós tevékenységeinek végzése céljából.

propagandaszöveg arról, hogy igazat állít-e, illetve hogy az igazságának mi a forrása.³⁰ Ez alapján megkülönböztethetünk „fehér”, „fekete” és „szürke” propagandát. A „fehér” propaganda nyíltan vállalja, hogy milyen célból, kinek a megrendelésére jön létre és igaz tényeket közöl. Példa lehet erre egy kormányplakát. A „fekete” propaganda félretájékoztató, vagy hazugságot közvetít, melynek forrása nehezen leleplezhető és felfejthető; sőt, esetleg más forrásnak álcázott. A „szürke” propaganda valahol a kettő között helyezkedik el, tulajdonképpen véleménynek számít, de tájékoztatásnak látszik – ide tartozik a befolyásolás összes olyan esete, amely nyelvi és más kommunikációs trükkökkel téves következtetések levonására kényszeríti a befogadót, a fentiekben tárgyalt dezinformáció, félretájékoztató és rosszindulatú félretájékoztató bármelyik formájával terjeszthető. Jowett és O’Donnell definíciója³¹ szerint a propaganda terminust a befolyásolásnak olyan eszközeire használom, amelyek a célközönség megismerési lehetőségeinek, attitűdjének és viselkedésének alakítására irányulnak.

Manipuláció, avagy nem klasszikus álhír definíciókhoz köthető fogalmak

Ha még jobban kiterjesztjük az álhírekre vonatkozó vizsgálódásainkat, rábukkanhatunk pár olyan fogalomra, amik bár rokon műfajok az álhírel, mégsem nevezhetők klasszikusan annak. Az alábbi kifejezések és példák az álhírekkel rokonok, bár nem illeszthetők bele a klasszikus „álhír” fogalmi keretébe. Ezek főleg az emberi naivitást célozzák, gyakran nem is feltétlenül rosszindulattal terjesztik el őket, sokszor egy-egy félreértésből vagy egy félresikerült viccből eredeztethetők.

Összefoglaló nevükön az alábbi fogalmakat és a felhozott példákat manipulációnak lehetne nevezni. A manipuláció ellentmondásos helyzetet indukál, hiszen a befolyásoló akkor is eléri a célját, ha áldozata nem hisz neki: a lényeg a zavarkeltés. A manipulációt olyan helyzetben lehet elképzelni, ahol a manipulatív fél egy kommunikációs helyzetben visszaél azzal a tudástöbblettel, amivel rendelkezik, ezáltal olyan cselekedetre veszi rá a másik felet, amit az, a teljes információ birtokában nem követne el.³² A manipuláció tulajdonképpen „visszaélés a bizalommal”.³³

Szándékos félreértés

Az első példa a szándékos félreértés. Ez annyiban rögtön kilóg az imént felállított logikai sorból, hogy itt tudatos félreértelmezésről van szó, ami aztán hosszútávon meghatározza egy-egy csoport viszonyát az adott információhoz. Gyakran juthat eszünkbe a fogalom, ha egy-egy sajtótájékoztatót nézünk, ahol a kényesebb kérdéseket gyakran tudatosan félreértik a válaszadók. Példa a politikai térből, amikor a COVID-19 járvány idején a magyarországi kormányhoz közeli sajtóorgánumok a teljes ellenzéket („baloldalt”) „oltásellenesnek” minősítették, holott dokumentált és nyilvános nyilatkozatok, felszólalások állnak rendelkezésre az ellenzék éppen ellentétes álláspontjáról. A szándékos félreértés alapja ez esetben az volt, hogy az ellenzéki szereplők valóban sokszor fogalmaztak meg kritikát egyes oltóanyagok

30 Jowett, G. S. & O’Donnell, V.: Propaganda & Persuasion. SAGE Publications, Inc; Fifth edition (2011), 7. oldal

31 u. o. 7. oldal

32 Csepeli Gy.: A manipuláció. In: Szociálpszichológia. *Osiris*, Budapest, 1997. 378-384. 378

33 Síklaki I.: A meggyőzés pszichológiája. *Scientia Humana*, Budapest, 1997. 123-131

hatékonyságával szemben, ami viszont a kommunikációjára érzékeny kormányoknak egyértelműen kontraproduktív lett volna, főleg a járványkezelés közepén. Így a szándékos félreértés eszközeivel éltek, amikor egy-egy élesebb, az oltások hatékonyságát (és nem a létét vagy a beadásának szükségességét) megkérdőjelező nyilatkozatot félremagyaráztak, ellenkező előjellel kommunikáltak. A szándékos félreértés intézménye megnehezíti a fake news elleni harcot, hiszen a tényellenőrök által álhírnak minősített esetek kapcsán az azt elterjesztők tiltakozhatnak azzal, hogy csak félreértettek bizonyos információkat.³⁴

Hoax

A hoax egy olyan, ma már általában körüzenetek, spamek formájában terjedő átverés, ami az emberek valós félelmeire vagy vágyaira összpontosít³⁵: általában pénzjutalommal kecsegtetnek, vagy épp egy-egy fontos személy halálát vetítik előre ("ha ezt a levelet nem küldöd tovább x embernek, akkor ezzel és ezzel a szeretteddel ez és ez fog történni"). A hoaxok közül a két legismertebb: egyrészt, a "nigériai herceg" esete, ebben általában valamilyen pénzt akarnak kicsalni az áldozatoktól, a feladó ilyenkor saját menekülésére hivatkozik, vagy jogtalanul visszatartott örökségre, amihez "majd, ha hozzájut", akkor kárpótolja az áldozatot, mesés vagyont ígérve.³⁶ A másik híres példa a "Világok Harca", mely Orson Welles 1938-as rádiójátékára utal, melyben egy fiktív híradót játszottak le, mely arról számolt be, hogy a Földet földönkívüli űrlények szállták meg, akiknek célja a világ elpusztítása. A rádióban sugárzott műsor sokakat valóban megijesztett, hiszen ahhoz voltak szokva, hogy ami a rádióban elhangzik, az a valóság: a hallgatók helyszíni közvetítésnek hitték a történeteket, hiszen így volt megrendezve maga a rádiójáték. Az eset ismert magyarázataival ellentétben azonban a pánik messze nem volt akkora, mint amiről a híradások szóltak: utólag, főleg a nyomtatott sajtóban szándékosan felnagyították a pánik nagyságát. Egyesek szerint ez a pánikkeltés a nyomtatott sajtónak a rádió, mint új média térnyerésétől való félelméből táplálkozott.³⁷

Zagyválás

A bullshit jelenségét leginkább magyarázkodásnak vagy zagyválásnak lehet fordítani. Gyakran fordul elő, hogy közéleti szereplők, akik nem értenek egy-egy szakterülethez, valahogy mégis mondani kényszerülnek valamit - ilyenkor fordul elő, hogy mellébeszélnek, adott esetben olyan tényeket és szavakat használnak, amiknek semmi köze nincs a valósághoz. Ez nem feltétlenül rossz szándékból van így, egyszerűen csak az adott személy egyáltalán nem ért ahhoz, amiről beszél, és így próbálja meg magát kimagyarázni. Jól dokumentált, közelmúltbeli példa erre, mikor Donald Trump egy adománygyűjtő beszédében ragaszkodott ahhoz, hogy az USA kereskedelmi deficitet halmozott fel Kanadával szemben³⁸, aminek pont az ellenkezője volt igaz. Trump

³⁴ Prier, J.: Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare. *Strategic Studies Quarterly*, Vol. 11. No. 4. (WINTER 2017), 2017. 50-85

³⁵ <https://british-association-comparative-law.org/2021/01/29/misunderstanding-misinformation-why-most-fake-news-regulation-is-doomed-to-failure-by-paul-bermal/> [Letöltés időpontja: 2023. 01. 19.]

³⁶ <https://www.trendmicro.com/vinfo/us/security/definition/hoax> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

³⁷ <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/digitalis-biztonsag/az-adathalasz-csalasok-legjellemzobb-tipusai/nigeriai-csalas> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

³⁸ <https://www.neh.gov/article/fake-news-orson-welles-war-worlds-80> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

később is ragaszkodott az állításaihoz, bár ekkor már kijelentette, hogy fogalma sincs arról, hogy pontosan miről beszél, mert nem ért a kereskedelmi import-export témájához. Érdekesség, hogy a Netflix 2022 elején mutatta be vetélkedőjét, ami épp a zagyválást jutalmazza - a játékosok egy kvízzjátékban vesznek részt, ahol nem kell tudniuk a választ, elég, ha meggyőzik szemben álló kihívóikat arról, hogy tudják.³⁹

Összeesküvés-elmélet

Az összeesküvés-elmélet vagy konspirációs teória egy rendkívül elterjedt formája a megtévesztésnek. Elég összetett műfaj, hiszen gyakran féligazságokra vagy abszolút hazugságokra épül, lényege, hogy különböző, akár ellenőrizetlen vagy ellenőrizhetetlen tényeket épít egymásra, olyan összefüggéseket sejtetve, amik sokszor nincsenek is, vagy legalábbis nehezen bizonyíthatóak.⁴⁰ Veszélyes műfaj, hiszen alkalmas egész csoportok megbélyegzésére. Az emberi meggyőződésre és hitre épít, már-már vallásos alapokon terjesztik a különböző elméleteket. Folyamatosan alakul és épül a mítosz, amit a konteók követői kitalálnak, hiszen folyton újabb bizonyítékokat találnak a saját igazukra, vagy gyakran visszamenőleg is egy-egy esemény mögött saját igazuk alátámasztását látják. Az egyik legismertebb konteó például a szélsőjobboldali amerikai mozgalom, a QAnon⁴¹, amely több elemből áll össze, főleg az amerikai Republikánus Párt hívei közt elterjedt. A QAnon egy olyan állításon alapul, miszerint a világot egy globális sátánista-pedofil elit irányítja, akik ellen egyedül az elitellenes Donald Trump képes felvenni a harcot. A QAnon-hívők között gyakran más összeesküvés-hívőket is találni, gyakran mosnak össze egy-egy másik konteót is ezzel a meggyőződésükkel. Általában bármi történik a világban, azt valamilyen módon beillesztik a világképükbe, ezért nehéz például meghatározni a pontos alapjait, hiszen egészen egyedi megfejtéseket is képes indukálni a meggyőződés. A konteók veszélyességének példája az USA Capitoliumának ostroma 2021-ben, mikor az elnökválasztás a demokrata Joe Biden győzelmével ért véget - ekkor szólította fel Trump a követőit, hogy követeljének új választást, hiszen "a demokraták ellopták azt"⁴². Az ostrommal összefüggő vizsgálat is kimutatta, hogy az ostromló tömegben több QAnon-hívő is volt, akik Trump hívására gyűltek össze. Magyar nyelven a Konspirációs teóriák blogja⁴³ már hosszú évek óta gyűjti össze és rendszerezi az egyes konspirációs teóriákat.

Városi legenda

A városi legenda vagy szóbeszéd általában egy ártalmatlan, tanulságos, humoros vagy megdöbbentő, gyakran horrorisztikus történet, melyet (nevéből adódóan) elsősorban a városi közösségek mesélnek egymásnak⁴⁴. Népmesészerűen, szójhagyomány útján terjed, gyakran kiszínezve, felnagyítva az alaptörténeteket. Veszélye abban lelhető fel,

39 <https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2018/03/14/in-fundraising-speech-trump-says-he-made-up-facts-in-meeting-with-justin-trudeau/> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

40 <https://youtu.be/HG1DE4BfMXQ>

41 Uscinski, J. E. – Parent, J.M.: *American Conspiracy Theories*. Oxford University Press, Oxford, 2014

42 <https://hu.euronews.com/my-europe/2020/10/23/qanon-egy-bizarr-osszeeskuves-elmélet> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

43 <https://www.npr.org/2021/02/10/966396848/read-trumps-jan-6-speech-a-key-part-of-impeachment-trial> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

44 <https://konteo.blogrepublik.eu/> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

hogy sokszor az újságokat is megtéveszti egy-egy történet, akik igazságként, akár szalagcímben, főhírként hoznak le egy-egy ilyen városi legendát. Főszereplői gyakran ismeretlenek, nem a személyük fontos, hanem maga az esemény. Szorosan kapcsolódik a hoaxhoz, ám attól eltérően itt nem az átverésen van a hangsúly, inkább egyfajta modern, közös identitást felépítő mítoszépítésben. Több "legendavadász" oldal is létezik, amik az egyes városi legendák lebuktatására szakosodtak: angol nyelven a Snopes.com, magyar nyelven pedig az Urbanlegends.hu foglalkozik behatóbban a műfajjal. Klasszikus példa az idős hölgy, akinek macskája szárítás közben egy mikrohullámú sütőben pusztul el, majd beperli a mikróforgalmazó vállalatot, mert nem volt ráírva a dobozra, hogy macskát nem lehet benne szárítani.^{45 46}

Szatíra, paródia

Érdekes adalék az álhírhez kapcsolódó fogalomkörben a különböző satíra / paródia társaságok és oldalak létrejötte. Ezek főleg görbe tükröt szándékoznak mutatni a különböző konspirációs teória-hívőknek. Egyik legismertebb képviselője a műfajnak a Birds Aren't Real (A Madarak Nem Valódiak) nevű amerikai mozgalom⁴⁷, akik egyértelműen létező (és sok esetben veszélyes) konteók paródiájaként jöttek létre. Ahogy magukról fogalmaznak honlapjukon "A Birds Aren't Real mozgalom 1976 óta működik. [...] eredeti célunk az volt, hogy megállítsuk a valódi madarak elleni irtóhadjáratot. Sajnos ez nem járt sikerrel, és a kormány azóta minden élő madarat robotmásolatokra cserélt. Most a mi mozgalmunk kiváltsága, hogy ezt a tényt mindenki tudatosítsuk."⁴⁸ Szatirikus mozgalomra példa itthon a Balaton Tagadók Klubja⁴⁹, akiknek eltökélt szándéka, hogy bebizonyítsák: a Balaton nem létezik.⁵⁰

Álvideók, deepfake

A deepfake, az álvideó vagy -fotó tulajdonképpen egy technológiai újítás, amely a hamisítások csoportjába tartozik. Lényege, hogy akár különböző hangokat (szövegbevitel formájában), akár mozgó- és állóképeket lehetséges hamisítani, akár egy ismert ember, akár civilek hangját, képét, videóit használva. A technika gyors ütemben fejlődik, hiszen egy-egy képhamisításra már ingyenesen elérhető mobiltelefonos alkalmazások is képesek, a profi alkalmazások pedig ebből következően elképesztően fejlettek lehetnek. A profi deepfake-ek készítői nemcsak azért használnak ismert embereket hamisításuk létrehozásakor, mert az adott személy ellen, vagy épp az ő nevével fémjelezve akarnak valamit létrehozni, hanem technológiailag is könnyebb olyan arcokat használni, amelyekről többféle felbontású, megvilágítású, képirányú fotók érhetőek el akár legálisan is, az internetről. A deepfake technológiát ártatlan, felhasználói szintű felhasználástól kezdve (például egyes filmjelenetekben a főszereplő arcát kicserélik, kipróbálva, hogy milyen lehet, ha mások játszanak bizonyos filmszerepeket) a politikai lejáratozó kampányokig viszonylag széles körben és céllal

45 Brunvand, J. H.: *The Vanishing Hitchhiker: American Urban Legends and Their Meanings*. W. W. Norton & Company, USA, 1981/2013.

46 <https://www.urbanlegends.hu/2019/01/a-mikroban-szaritott-macska-kutya-legendaja/> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

47 <https://www.snopes.com/fact-check/stella-awards/> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

48 <https://youtu.be/lsgnrYog6W0>

49 <https://birdsarentreal.com/pages/who-are-we> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

50 <https://nlc.hu/szabadido/20170809/balaton-tagadok-klubja> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

használják.⁵¹ Veszélye éppen abban rejlik, hogy a technológia fejlődésével egyre nehezebb lesz hosszútávon megkülönböztetni a valóságot a hamisítványtól.

Dezorientáció

A különböző álhírek, a propaganda és a fentebb kifejtett műfajú szövegek, képek, videók terjesztése – és ezt a terjesztés hatékonysága is alátámaszthatja számunkra – a XXI. században új szintekre lépett. Az egyes érdekkörök legfontosabb célja a tudatos befolyásolás mellett az emberek összezavarása lett, hogy bizalmatlanságot szüljön, ezáltal akár a világgal kapcsolatos alapvetéseket is megkérdőjelezhetővé tegyen. Korunkban a propaganda, a dezinformáció és az álhírek terjesztése korábban soha nem látott ütemben zajlik, kihasználva az információs és technikai fejlődést. Korunk legfontosabb vívmánya és egyben leküzdendő akadálya is a közösségi médiával teret nyerő információs hadviselés⁵², mely chatbotok, propagandisták, zavart keltő információkat terjesztő oldalak, algoritmusok segítségével folyamatos befolyásolás és manipulatív meggyőzés alatt tartja a gyanútlan állampolgárokat.

Reziliencia és tudatos tartalomfogyasztás

Az álhír elleni fellépés intézményrendszere

Annak ellenére, hogy az álhírek a média térnyerésével csak az utóbbi években kezdtek el komolyabb, újfajta veszélyforrássá válni, már léteznek intézményi törekvések a megfékezésükre. A magyar Nemzeti Biztonsági Stratégia 68. pontja így fogalmaz: „Az állami és nem állami szereplők által szponzorált politikai, gazdasági és társadalmi folyamatok befolyásolására irányuló stratégiák száma, változatossága és határfoka növekszik. A befolyásolás egyik eszköze lehet a nemzetközi közvélemény szervezett és módszeres Magyarország ellen hangolása. Az információs műveletek hatékonyságát növeli, hogy az álhírek, dezinformációk terjedését a közösségi média rendkívül gyorsá teszi. A nyílt befolyásolás politikai és gazdasági nyomásgyakorlásban is megjelenhet, amely során az ellenérdekelt nemzetközi szereplők korlátozni próbálhatják hazánk cselekvőképességét.”⁵³ 2018 óta a NATO is kiemelt figyelmet fordít a hibrid fenyegetések között azonosítható álhírekre. Az ellenséges információs, illetve dezinformációs műveletek kutatására és elhárítására megfelelő intézményrendszert alakított ki, melyek közé tartoznak a következők:

- Hibrid Fenyegetéseket Elhárító Európai Kiválósági Központ (The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats) Helsinkiben, a nem NATO-tag Finnországban jött létre, és az Európai Unióval közösen működtetik;
- Stratégiai Kommunikációs Kiválósági Központ (Strategic Communications Centre of Excellence) Rigában, Lettországon,

51 <https://www.facebook.com/balatonnapersze/> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

52 Példák a deepfake-jelenségre, a legkülönbözőbb felhasználással:

<https://www.creativebloq.com/features/deepfake-examples> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

53 1163/2020. (IV.21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2020. ápr. 21. 81. szám, 2101-2118. 2107.

- Kibervédelmi Együttműködési Kiválósági Központ (Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence) Tallinnban, Észtországban.⁵⁴

Hogyan védekezhetünk az álhírekkel szemben?

Az álhírek elleni védekezés nem könnyű feladat, sem a hétköznapi emberek számára a szűrést nézve, sem pedig a szakembereknek a megfékezésben. Az Európai Parlament Kutatószolgálatának (EPRS) ajánlása szerint fontos ellenőrizni a tartalmat, a szerzőt, a forrásokat és a képeket. Mielőtt megosztásra kerül sor, érdemes elgondolkodni a hír valóságtartalmán, illetve mérlegelni kell a saját, személyes elfogultságunkat., vagyis, hogy mennyire kelt érzelmeket, és mennyire támogatjuk vagy éppen ellenezzük az adott témával kapcsolatos hírt.⁵⁵

Az Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) több kutatást és cikket is publikált a témában. Legfontosabb megállapításai közé tartozik, hogy „minél többet internetezik valaki, annál nagyobb eséllyel botlik álhírekbe”. Ráadásul a forráskritikus szemlélet sem mindig jelent egyértelmű védekezést, hiszen a félrevezető információkkal szemben az is tehetlenséget okoz, hogy egyáltalán nem mindegy, hogy hol és miként jár utána az ember a hírek forrásának.⁵⁶Ezen túl az NMHH egy cikkében⁵⁷ pontokba szedve is ajánlásokat, javaslatokat fogalmaz meg a magánszemélyek felé, hogyan, milyen szempontok alapján ismerhető fel egy álhír, ami alapján védekezni lehet azzal szemben:

- „egy cikk címe a józan észnek ellentmondó állítással akar kattintásra bírni,
- ha láthatóan hamis vagy régi fotót használnak egy friss hírhez,
- ismeretlen, sosem hallott vagy túl általános webcímen elérhető oldalon szerepel a hír,
- helyesírási hibákat, halmozott írásjeleket, magánvéleményeket tartalmaz a szöveg,
- név nélkül, vagy sehol máshol nem szereplő álnévvel jelenik meg a tartalom,
- források nélkül vagy hamis, visszakereshetetlen forrásokkal támasztja alá állításait,
- feltűnően sok, vagy a cikkhez szorosan kapcsolódó hirdetés szerepel az oldalon.”

Az Európai Unió a 2019-2024-es időszakra stratégiai menetrendet⁵⁸ állított fel, mely a társadalmak, a polgárok és a szabadságjogok hibrid fenyegetésekkel szembeni védelme mellett köteleződött el. A dezinformáció elleni küzdelemről szóló konkrét lépéseik során deklarálják fő céljukat: az együttműködés fokozását a megelőzésben és a fenyegetések elleni fellépésben, illetve a reziliencia megerősítését.⁵⁹

54 NATO's response to hybrid threats. Elérhető: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm (Letöltve: 2020.07.13.)

55 Európai Parlament: *Hogyan ismerjük fel az álhíreket?*. Európai Parlament, 2019. Elérhető: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/599386/EPRS_ATA\(2017\)599386_HU.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/599386/EPRS_ATA(2017)599386_HU.pdf) [Hozzáférés: 2022.07.04]

56 NMHH- kutatás: Védekezni az álhírekkel szemben, de ez nem mindig sikerül. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2021. Elérhető: https://nmhh.hu/cikk/224768/NMHHkutatás_Vedekeznenk_az_alhírekkel szemben_de_ez_nem_mindig_sikerul [Hozzáférés: 2023. 01. 24.]

57 NMHH: Élesedik az álhírek elleni küzdelem: mi sem maradhatunk ki belőle. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2022. Elérhető: https://nmhh.hu/cikk/229831/Elesedik_az_alhírek_elleni_kuzdelem_mi_sem_maradhatunk_ki_belole [Hozzáférés: 2022.10.11.]

58 Európai Tanács: A 2019-2024-es időszakra szóló új stratégiai menetrend. Európai Tanács, 2019. Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/media/39917/a-new-strategic-agenda-2019-2024-hu.pdf> [Hozzáférés: 2023. 01. 24.]

59 Európai Tanács: A Tanács következtetései a reziliencia megerősítéséről és a Covid19-világjárvány összefüggésében felmerülő hibrid fenyegetések, többek között a dezinformáció elleni küzdelemről. Európai Tanács,

Összegzés: a közösségi média és az álhírek befolyása

Az eszközök és platformok affordanciái közé tartozik az ún. actor-network theory (ANT), ami a világot lokális és globális hálózatok rendezetlen kapcsolataként definiálja, melyben a hálózatok cselekvőkből állnak, de egy másik hálózatban ezek a hálózatok maguk is cselekvőként viselkednek⁶⁰. Mivel az ANT egyre nagyobb hatású, de továbbra is mélyen vitatott megközelítés az emberekkel és az élettelen tárgyakkal való interakcióik megértésére, így alapos vizsgálatokkal szükséges nyomon követni a jövőbeni útját, főként az egészségügyi témákban.⁶¹

A hagyományos média kapuőreinek megkerülése is befolyással bír,⁶² hiszen nem szükséges a televízióban vagy rádióban szerepelni, ha a nyomtatott sajtóban, online a különböző közösségi média csatornákon, vagy akár SMS-ben is el lehet érni milliós nézettségű tartalmakat. A közösségi média olyan hatással is rendelkezhet közvetlenül, mellyel kapcsolatos példát Donald Trump esetében is láthattunk. A volt elnök ugyanis a gyakran ismétlődő erőteljes kijelentéseivel, illetve a környezete által szélsőségesnek vélt viselkedésével több nemzetközi szervezetből is kitiltást kapott.⁶³ A társadalmi szövet szétbomlásában az álhírek terjesztésének nagyon fontos szerepe van.

Felhasznált irodalom

1163/2020. (IV.21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2020. ápr. 21. 81. szám, 2101-2118. 2107.

Bernays, E.: Crystallizing Public Opinion, 1923/2019. Dover Publ Inc.

Brunvand, J. H.: The Vanishing Hitchhiker: American Urban Legends and Their Meanings. W. W. Norton & Company, USA, 1981/2013.

Cresswell K.: Actor-Network Theory and its role in understanding the implementation of information technology developments in healthcare. BMC, 2010. Elérhető: <https://bmcmmedinformdecismak.biomedcentral.com/articles/10.1186/1472-6947-10-67> [Hozzáférés: 2022.07.04]

Csepeli Gy.: A manipuláció. In: Szociálpszichológia. Osiris, Budapest, 1997. 378-384. 378

Európai Parlament: Hogyan ismerjük fel az álhíreket?. Európai Parlament, 2019. Elérhető:

2020. Elérhető: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14064-2020-INIT/hu/pdf> [Hozzáférés: 2023. 01. 24.]

60 Orbán Zs.: *E-learning projektek sikertényezői. Az e-learning megoldások actor-network theory elemzése.* Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdasági és Gazdaságinformatikai Doktori Iskola, 2021. Elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1165/2/Orban_Zsolt-thu.pdf [Hozzáférés: 2022.07.04]

61 Cresswell K.: *Actor-Network Theory and its role in understanding the implementation of information technology developments in healthcare.* BMC, 2010. Elérhető: <https://bmcmmedinformdecismak.biomedcentral.com/articles/10.1186/1472-6947-10-67> [Hozzáférés: 2022.07.04]

6274 Jakusné Harnos É.: *Changes in Methods of Persuasion in the Light of the Development of the Media.* *Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség Központi Folyóirata.* 2016. 144 : 1. 180-190

63 Shukla S.: *Paris deal to WHO, the 11 organisations Donald Trump's US has pulled out of, weakened.* The Print, 2020. Elérhető: <https://theprint.in/world/paris-deal-to-who-the-11-organisations-donald-trumps-us-has-pulled-out-of-weakened/432486/> [Hozzáférés: 2022.07.26]

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/599386/EPRS_ATA\(2017\)599386_HU.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/599386/EPRS_ATA(2017)599386_HU.pdf) [Hozzáférés: 2022.07.04]

Európai Tanács: A 2019-2024-es időszakra szóló új stratégiai menetrend. Európai Tanács, 2019. Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/media/39917/a-new-strategic-agenda-2019-2024-hu.pdf> [Hozzáférés: 2023. 01. 24.]

Európai Tanács: A Tanács következtetései a reziliencia megerősítéséről és a Covid19-világjárvány összefüggésében felmerülő hibrid fenyegetések, többek között a dezinformáció elleni küzdelemről. Európai Tanács, 2020. Elérhető: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14064-2020-INIT/hu/pdf> [Hozzáférés: 2023. 01. 24.]

Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség Központi Folyóirata. 2016. 144 : 1. 180-190 <https://birdsarentreal.com/pages/who-are-we> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://british-association-comparative-law.org/2021/01/29/misunderstanding-misinformation-why-most-fake-news-regulation-is-doomed-to-failure-by-paul-bermal/> [Letöltés időpontja: 2023. 01. 19.]

<https://hu.euronews.com/my-europe/2020/10/23/qanon-egy-bizarr-osszeeskuves-elmelet> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://konteo.blogrepublik.eu/> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://nlc.hu/szabadido/20170809/balaton-tagadok-klubja> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://www.facebook.com/balatonnapersze/> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/digitalis-biztonsag/az-adathalasz-csalasok-legjellemzobb-tipusai/nigeriai-csalas> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://www.neh.gov/article/fake-news-orson-welles-war-worlds-80> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://www.npr.org/2021/02/10/966396848/read-trumps-jan-6-speech-a-key-part-of-impeachment-trial> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://www.snopes.com/fact-check/stella-awards/> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://www.trendmicro.com/vinfo/us/security/definition/hoax> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://www.urbanlegends.hu/2019/01/a-mikroban-szaritott-macska-kutya-legendaja/> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2018/03/14/in-fundraising-speech-trump-says-he-made-up-facts-in-meeting-with-justin-trudeau/> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

<https://youtu.be/HG1DE4BfMXQ>

<https://youtu.be/lsgnrYog6W0>

Jakusné Harnos É.: Changes in Methods of Persuasion in the Light of the Development of the Media.

Jowett, G. S. & O'Donnell, V.: Propaganda & Persuasion. SAGE Publications, Inc; Fifth edition (2011), 7. oldal

Kotler P.-Levy, S.J.: Broadening the Concept of Marketing. Journal of Marketing Vol. 22, No. 1 (Jan., 1969), 10-15. <https://doi.org/10.2307/1248740>

Ld. például: Az Európai Tanács összefoglaló cikkét „Küzdelem a dezinformáció ellen” címmel. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/coronavirus/fighting-disinformation/> (Hozzáférés: 2023. 01. 08.)

NATO's response to hybrid threats. Elérhető: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm (Letöltve: 2020.07.13.)

NMHH- kutatás: Védekezni az álhírekkel szemben, de ez nem mindig sikerül. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2021. Elérhető: https://nmhh.hu/cikk/224768/NMHHkutatas_Vedekeznenk_az_alhirekkel_szemben_de_ez_nem_mindig_sikerul [Hozzáférés: 2023. 01. 24.]

NMHH: Élesedik az álhírek elleni küzdelem: mi sem maradhatunk ki belőle. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2022. Elérhető: https://nmhh.hu/cikk/229831/Elesedik_az_alhirek_elleni_kuzdelem_mi_sem_maradhatunk_ki_belole [Hozzáférés: 2022.10.11.]

Nolan, S.– Kimball, M.: The Intent Behind a Lie: Mis-, Dis-, and Malinformation. Psychology Today. <https://www.psychologytoday.com/ca/blog/misinformation-desk/202112/the-intent-behind-lie-mis-dis-and-malinformation> (Hozzáférés: 2023. 01. 08.)

Orbán Zs.: E-learning projektek sikertényezői. Az e-learning megoldások actor-network theory elemzése. Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdasági és Gazdaságinformatikai Doktori Iskola, 2021. Elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1165/2/Orban_Zsoltthu.pdf [Hozzáférés: 2022.07.04]

Példák a deepfake-jelenségre, a legkülönbözőbb felhasználással: <https://www.creativebloq.com/features/deepfake-examples> [Hozzáférés: 2023. 01. 19.]

Prier, J.: Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare. Strategic Studies Quarterly, Vol. 11. No. 4. (WINTER 2017), 2017. 50-85

PRSA: What is public relations? <https://www.prsa.org/prssa/about-prssa/learn-about-pr> [Letöltés időpontja: 2023. 01. 11.]

Sacra Congregatio de propaganda Fide (Szent Kongregáció a Hitterjesztésért). XV. Gergely pápa alapította 1622-ben, különböző vallási intézmények missziós tevékenységeinek végzése céljából.

Shukla S.: Paris deal to WHO, the 11 organisations Donald Trump's US has pulled out of, weakened. The Print, 2020. Elérhető: <https://theprint.in/world/paris-deal-to-who-the-11-organisations-donald-trumps-us-has-pulled-out-of-weakened/432486/> [Hozzáférés: 2022.07.26]

Síklaki I.: A meggyőzés pszichológiája. Scientia Humana, Budapest, 1997. 123-131 u. o. 7. oldal

Uscinski, J. E. –Parent, J.M.: American Conspiracy Theories. Oxford University Press, Oxford, 2014

Idegennyelvű és interdiszciplináris társadalomtudomány

The Evolution of the Israeli National Project

Juliana Almassri

Introduction

The Israeli national project has undergone significant evolution since its inception in the late 19th century. It began as a response to growing anti-Semitism in Europe and the desire to establish a Jewish homeland in Palestine. One of the key factors in the evolution of the Israeli national project has been the ongoing conflict between Israelis and Palestinians. The establishment of the state of Israel in 1948 was a major milestone in the national project, but it also led to the displacement of hundreds of thousands of Palestinians. This has fueled ongoing tensions and conflicts between Israelis and Palestinians, as both groups have competing claims to the same land. (Schwake,2020)

The Israeli national project has also been shaped by internal political and social dynamics. The early years of the state were characterized by a focus on nation-building and creating a shared Israeli identity among Jewish immigrants from a wide range of cultural backgrounds. This involved efforts to promote Hebrew as the national language, establish a national education system, and create a sense of shared history and culture.

In subsequent decades, it has shifted to a greater focus on security and territorial expansion. This was reflected in policies such as the construction of settlements in the West Bank and Gaza Strip, which were seen as a way to solidify Israeli control over these areas and in recent years, there has been a growing focus on issues such as social justice and equality in Israel. This has been driven in part by demographic changes, with growing numbers of non-Jewish minorities within Israel, as well as increasing awareness of social and economic disparities within Jewish Israeli society. (Bareli and Elmaliach, 2021)

Overall, the Israeli national project has undergone significant evolution over the past century, reflecting changes in both internal and external factors. The ongoing conflict with the Palestinians remains a central challenge for Israel, but there are also ongoing efforts to address social and economic issues within Israeli society.

The Zionist movement

The Zionist movement was emerged in the late 19th century with the goal of establishing a Jewish homeland in Palestine, which at the time was part of the Ottoman Empire. The movement was largely a response to growing anti-Semitism in Europe, and its founders sought to create a safe haven for Jews in a territory where they could live free from persecution. (Salvador,2009)

The Zionist movement was led by figures such as Theodor Herzl, who published the influential book "The Jewish State" in 1896. He argued that anti-Semitism was an inherent problem of European society, and that the only solution was for Jews to have

their own state and it gained momentum in the early 20th century. The movement was supported by Jewish communities around the world, and it played a significant role in the establishment of the state of Israel in 1948.

Historical Events

The Israeli national project refers to the overarching goal of creating and maintaining a strong and prosperous Jewish state in the land of Israel. The project has been shaped by a range of political, social, and cultural factors and now Israel is a country located in the Middle East, bordered by Lebanon to the north, Syria to the northeast, Jordan to the east, Egypt to the southwest, and the Mediterranean Sea to the west. It was established as a state in 1948, following the end of the British Mandate in Palestine. (Bhuvan,2021). Here are some important historical events in the history of Israel:

1. 1896: Publication of *The Jewish State* by Theodore Herzl. (Schwake,2020)

The publication of "The Jewish State" by Theodore Herzl in 1896 was a seminal moment in the history of the Zionist movement. In the book, Herzl argued that the only solution to the problem of anti-Semitism in Europe was the establishment of a Jewish state, where Jews could live free from persecution and discrimination.

Herzl's ideas were influential in the development of the Zionist movement, which sought to establish a Jewish homeland in Palestine. While he did not live to see the establishment of the state of Israel in 1948, his vision and leadership were critical in laying the groundwork for its creation. His advocacy for a Jewish homeland helped to inspire Jewish immigration to Palestine, and his vision of a modern, democratic state guided the development of the Israeli national project in the decades that followed. Today, Herzl is widely recognized as one of the founding fathers of the state of Israel, and his ideas continue to shape the country's political and cultural landscape.

2. 1897: First Zionist Congress in Basel, Switzerland. Basel Declaration.

The First Zionist Congress, held in Basel, Switzerland in 1897, it brought together Jewish leaders from across Europe to discuss the idea of establishing a national home for the Jewish people. At the congress, the delegates passed a resolution known as the Basel Program, which called for the creation of a "publicly recognized and legally secured home in Palestine for the Jewish people." (Gerald ,1987)

3. 1901: Establishment of Jewish National Fund. Main idea behind it is to fundraising in the purpose of purchasing land.

The Jewish National Fund (JNF) was established in 1901 with the main idea of purchasing land in Palestine for the purpose of creating a Jewish homeland. The JNF was founded at the Fifth Zionist Congress in Basel, Switzerland, and it quickly became one of the most important organizations in the Zionist movement.

The JNF's main objective was to acquire land in Palestine and make it available for Jewish settlement. To achieve this goal, the JNF raised funds from Jewish communities around the world and used the money to purchase land. The land was then leased to Jewish settlers for agricultural and other purposes.

The JNF also engaged in reforestation and other environmental projects in Palestine, with the goal of making the land more habitable and productive. In addition, the JNF played a key role in the development of Israeli infrastructure, including the construction of roads, water systems, and other essential facilities. (Jewish National Fund USA, n.d)

4. 1917: Balfour Declaration.

The Balfour Declaration was issued by the British government on November 2, 1917, during World War I. It was a letter addressed to Lord Rothschild, a prominent British Zionist, and it stated that the British government viewed "with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people." The letter also included the caveat that "nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine."

Also, it was a significant moment in the history of the Zionist movement, as it was the first time that a major world power had expressed support for the establishment of a Jewish homeland in Palestine. However, the Balfour Declaration was also controversial, as it did not address the concerns of the Arab population in Palestine, who were opposed to the establishment of a Jewish homeland. The declaration also did not specify the boundaries of the proposed Jewish homeland, which led to further conflicts and tensions in the region. (Schwake,2020)

5. 1919: First Palestinian National Congress.

The First Palestinian National Congress was held in Jerusalem in February 1919, and it was the first political gathering of Palestinian Arab representatives. The Congress was convened in response to the British government's intention to issue the Balfour Declaration as part of its policy in the region. The Congress was attended by around 60 delegates, who represented various sectors of Palestinian Arab society, including political parties, religious leaders, and local councils. (Schwake,2020)

6. 1920: Founding of Histadrut.

Histadrut, also known as the General Federation of Jewish Laborers in the Land of Israel, was founded in 1920 as a trade union and a social welfare organization. Its main aim was to coordinate the economic activities of Jewish workers in Palestine and to promote the development of a Jewish national economy. In the early years of its existence, Histadrut played a crucial role in the establishment and development of the Jewish community in Palestine. It organized labor strikes, established collective settlements, and provided a range of social services to its members, including healthcare, education, and housing. (Jewish National Fund USA, n.d)

Today, Histadrut is still a major force in Israeli society, representing over 800,000 members in a range of industries and professions. While it has undergone significant changes over the years, it remains an important symbol of the role that labor and social welfare played in the development of the Jewish community in Palestine and the establishment of the state of Israel.

7. 1921: Founding of Haganah.

Haganah was founded in June 1920 as a Jewish self-defense organization in Palestine during the British Mandate period. It was founded by leaders of the Histadrut trade union and the Jewish Agency, which was the official representative of the Zionist movement in Palestine. As the Jewish community in Palestine grew and became more organized, Haganah evolved into a more formal military organization, with its own training facilities, weapons, and command structure. By the time of the establishment of the state of Israel in 1948, Haganah had become a powerful military force, with tens of thousands of members and a well-developed infrastructure. (Schwake,2021)

Following the establishment of the state of Israel, Haganah was disbanded and replaced by the Israel Defense Forces (IDF), which remains the military of the State of Israel to this day. However, the legacy of Haganah lives on, and it is widely regarded as an important symbol of the Jewish struggle for self-determination in Palestine.

8. 1922: The Churchill White Paper

The Churchill White Paper was a policy statement issued by the British government on June 3, 1922, in response to the Arab protests and violence in Palestine in the wake of the Balfour Declaration. It was named after Winston Churchill, who was the Secretary of State for the Colonies at the time. It clarified the British position on the establishment of a Jewish national homeland in Palestine and sought to address the concerns of the Arab population in the region.

9. 1933: Adolph Hitler assumes power over Germany.

The Holocaust was a genocide that took place during World War II, in which Nazi Germany, under the leadership of Adolf Hitler, systematically murdered six million Jews and millions of other groups deemed undesirable by the Nazi regime, including Romani people, disabled individuals, homosexuals, and others.

The Holocaust ended with the defeat of Nazi Germany in 1945, but it left an indelible mark on the world and on Jewish history. It remains one of the darkest and most tragic events in human history, and serves as a reminder of the dangers of hatred, intolerance, and genocide. (Schwake,2021)

10. 1936-1939: Beginning of Arab Revolt calling for an end to Jewish immigration and a stop to Jewish ownership of land in Palestine.

The Arab Revolt in Palestine began in 1936 and lasted until 1939. It was a series of protests, strikes, and violent attacks against British rule and Jewish immigration in Palestine, led by Palestinian Arabs who were opposed to the establishment of a Jewish homeland in the region.

The Arab Revolt was triggered by a number of factors, including growing Arab resentment towards Jewish immigration and land acquisition in Palestine, as well as economic grievances and frustration with British policies in the region. The Arab Higher Committee, led by Haj Amin al-Husseini, was the main political organization behind the Arab Revolt. It called for a general strike, boycott of British goods, and attacks on British and Jewish targets.

The British responded to the Arab Revolt with a heavy hand, deploying troops and imposing martial law in many areas. They also implemented policies aimed at appeasing the Arab population, including limiting Jewish immigration and land acquisition in Palestine.

11. 1937: Arab Higher Committee rejects the Royal Commission proposal known as Peel Commission.

In 1937, the Peel Commission was a British royal commission established to investigate the causes of the Arab Revolt in Palestine and to recommend solutions to the ongoing conflict between Arabs and Jews in the region. The Peel Commission's recommendations included the partition of Palestine into separate Jewish and Arab states, with the British retaining control over some areas.

However, the Arab Higher Committee, led by Haj Amin al-Husseini, rejected the Peel Commission's proposals, arguing that the partition plan would be detrimental to Arab interests and that the Arab population in Palestine would be marginalized and displaced by Jewish immigration and settlement. The Jewish Agency, on the other hand, accepted the Peel Commission's recommendations, seeing the partition plan as a step towards the establishment of a Jewish state in Palestine.

The Peel Commission's proposals were never implemented, but they did set the stage for later partition plans and negotiations between Jews and Arabs in Palestine. The rejection of the Peel Commission's proposals by the Arab Higher Committee was a sign of the deep divisions and mistrust between Jews and Arabs in Palestine, which would continue to fuel conflict and violence in the region for decades to come. (Schwake,2021)

12. 1947: United Nations proposed a plan.

In 1947, the United Nations proposed a plan to partition Palestine into two states, one for Jews and one for Arabs, with Jerusalem becoming an international city. The plan, known as the United Nations Partition Plan for Palestine, was proposed in response to the escalating violence and tensions between Jewish and Arab communities in Palestine.

The plan was based on the idea that two separate states would provide a solution to the conflict and ensure the protection of the rights of both Jews and Arabs. The Jewish community in Palestine accepted the plan, while the Arab community rejected it, arguing that it violated their rights and would lead to the displacement of many Palestinians.

Despite Arab opposition, the plan was adopted by the United Nations General Assembly in November 1947, with 33 votes in favor, 13 against, and 10 abstentions. However, the plan was never implemented as it was rejected by the Arab states, who launched a war against the newly declared state of Israel in May 1948.

The failure of the partition plan to bring peace to the region led to ongoing conflicts between Israel and its Arab neighbors, including the Palestinian-Israeli conflict. The issue of Palestinian statehood and the status of Jerusalem remains a contentious issue in the region today, with no clear resolution in sight. (Schwake,2020)

13. 1948: The establishment of the state of Israel.

The establishment of the state of Israel in 1948 was a significant event in the history of the Middle East and the Jewish people. The establishment of Israel followed the end of the British Mandate.

Despite the Arab rejection, the plan was accepted by the United Nations and on May 14, 1948, Israel declared its independence. The declaration of independence was followed by a war between Israel and its Arab neighbors, who refused to recognize the new state and sought to destroy it.

The war resulted in the displacement of hundreds of thousands of Palestinians, who fled or were forced to leave their homes. Israel emerged from the conflict as the victor, and over time it grew and developed into a modern state with a diverse population and a thriving economy. (Bareli and Elmaliach, 2021)

14. 1949: Admission of Israel to membership in the United Nations, resolution 273.

On May 11, 1949, the United Nations General Assembly passed Resolution 273, which admitted Israel as a member state of the United Nations. The resolution was passed with 37 votes in favor, 12 votes against, and 9 abstentions.

Israel had declared its independence on May 14, 1948, and immediately found itself at war with its Arab neighbors. The conflict resulted in a ceasefire in January 1949, which was followed by negotiations to establish permanent borders and resolve outstanding issues.

One of the key issues was whether Israel should be admitted to the United Nations. Arab countries opposed Israel's admission, arguing that it had been established on land that belonged to Palestinians and that it had committed acts of aggression. The United States and other Western countries, however, supported Israel's admission, citing its democratic government and its willingness to accept the United Nations partition plan that had been proposed in 1947.

Resolution 273 required Israel to fulfill certain conditions before it could become a full member of the United Nations, including accepting the UN Charter, respecting the principles of international law, and fulfilling its obligations under previous UN resolutions. Once Israel had fulfilled these conditions, it was admitted as a full member of the United Nations. (Schwake, 2020)

These are just a few of the many significant historical events that have shaped the history of Israel. The establishment of Israel remains a controversial and divisive issue in the Middle East, with ongoing conflicts and tensions between Israel and its Arab neighbors. However, Israel has also become an important regional power and a symbol of Jewish self-determination and resilience.

Conclusion

The Israel national project can be broadly defined as the Zionist effort to establish a Jewish state in Palestine and to build a national homeland for the Jewish people. The project was initially motivated by the desire to provide a safe haven for Jewish refugees

and to create a Jewish homeland in the wake of centuries of persecution, discrimination, and violence against Jews in Europe and other parts of the world. (Gerald ,1987)

The establishment of the State of Israel in 1948 can be seen as the culmination of the Israel national project, but it also marked the beginning of a new phase in the project's development. In the decades that followed, Israel faced a number of challenges and opportunities as it sought to build a modern, democratic, and prosperous nation-state in the midst of a hostile and volatile region.

Some of the key conclusions of the Israel national project include:

- The establishment of a Jewish state in Palestine was a historic achievement that fulfilled a long-standing Zionist dream and provided a homeland and refuge for millions of Jews around the world.
- Building a modern and democratic state in Israel required significant investments in education, infrastructure, and social welfare, as well as a commitment to democracy, human rights, and the rule of law.
- Israel's ongoing conflict with its Arab neighbors, as well as the challenge of building a peaceful and just society that respects the rights of all its citizens, have been major obstacles to the success of the Israel national project.
- Israel's ability to adapt to changing circumstances, to innovate and experiment, and to maintain a strong and vibrant civil society have been key factors in its success as a modern democratic state.

Overall, the Israel national project has been a complex and multifaceted endeavor that has involved the mobilization of diverse resources, institutions, and actors in pursuit of a shared vision of a Jewish homeland in Palestine. Despite the many challenges and obstacles that Israel has faced in its quest for peace, security, and prosperity, it remains a vibrant and dynamic nation-state that continues to evolve and adapt to changing circumstances in the region and the world.

References

- Bareli, Avi, and Tal Elmaliach: Israel as a Case Study in Processes of Nation-Building." Association for Israel Studies 36, no. 2 (Fall 2021), 1-9. doi:10.3167/isr.2021.360202. Accessed March 3, 2023
- Gabriel Schwake: Settle and Rule: The Evolution of the Israeli National Project, Architecture and Culture, 2020, 8:2, 350-371, DOI: 10.1080/20507828.2020.1730624 Accessed March 3, 2023.
- Gabriel Schwake: The community settlement: a neo-rural territorial tool", 2021. Planning Perspectives 36:2, 2021. pages 237-257. Accessed March 3, 2023.
- Gabriel Schwake: Supply-side territoriality: reshaping a geopolitical project according to economic means". Space and Polity 25:1, 2021. pages 75-96. Accessed March 3, 2023.
- Jewish National Fund USA. (n.d): Our History. Accessed March 3, 2023.

<https://www.jnf.org/our-history>

Paudel, Bhuwan. "Two-state solution between Israel and Palestine: viable or obsolete idea." Master's thesis, Tribhuvan University, 2021.

<https://elibrary.tucl.edu.np/bitstream/123456789/11362/1/All%20Thesis.pdf>.

Accessed March 3, 2023

Steinberg, Gerald M: Large-Scale National Projects as Political Symbols: The Case of Israel. *Comparative Politics* 19, no. 3 (1987): 331–46. <https://doi.org/10.2307/421883>.

Accessed March 3, 2023

Tapia, Salvador. "Israel: A Strategy for the 21st Century." Master's thesis, U.S. Army War College, 2009. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA501213.pdf>.

Accessed March 3, 2023

Comparing the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization

Madina Igibayeva

Regional cooperation in the field of security faces many obstacles and difficulties. Meanwhile, a weighty argument in favor of cooperation between the states of the region in this area is the existence of common external threats and challenges, which, as practice has shown, no country is able to cope alone, no matter how strong it may be. Against this background, deepening integration in the field of security is seen as one of the effective ways to solve existing problems.

In a relatively short historical period, measured by the years of independence, various organizations of a sub-regional and international-regional nature were created with the participation of the Central Asian countries, capable of serving as a real support in ensuring regional security and stability. These include the CSTO and the SCO. Their choice is not accidental: they represent two major players in world politics who are in close proximity to Central Asian countries and have their own interests in each of them - Russia (CSTO and SCO) and China (SCO). It should be noted that to date, the only option for ensuring security in Central Asia (assuming, among other things, the strengthening of the Tajik-Afghan border) is an integration association of the countries of the region with the participation of the Russian Federation.

The CSTO is an international regional organization established by the parties to the Collective Security Treaty of May 15, 1992 in order to adapt it to modern geopolitical conditions and translate into a real plane the possibilities of using collective defense forces and means. In the early 1990s, the CSTO was the only collective body designed to ensure regional security. [0]

The CSTO Charter, signed by the Collective Security Council on October 7, 2002, entered into force on September 18, 2003. The members of the Organization are the Republic of Armenia, the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, the Russian Federation and the Republic of Tajikistan; in 2012, the Republic of Uzbekistan suspended its participation in it.

Today, the legal basis for the functioning of the Organization's structures is determined by the Charter registered in the UN and a number of statutory documents: [0]

- Agreement on the Legal Status of the CSTO of October 7, 2002 (entered into force on September 18, 2003);
- Agreement on the status of formations of Forces and means of the Collective Security system of October 11, 2000;
- Agreement on the Principles of Military-Technical Cooperation of June 20, 2000;
- Agreement on Operational Equipment of the Territory and Joint Use of Military Infrastructure Facilities of the CSTO member States (Astana, June 18, 2004);
- Agreement on the Training of Military Personnel for the CSTO member States (Moscow, June 23, 2005);

- Agreement on the Procedure for the Operational Deployment, Use and Comprehensive Provision of Collective Rapid Deployment Forces Central Asian Region of Collective Security (Minsk, June 23, 2006);
- Agreement on CSTO Peacekeeping Activities (Dushanbe, October 6, 2007);
- Agreement on Collective Rapid Reaction Forces of the CSTO (Moscow, June 14, 2009);
- Agreement on the Status of Formations of Forces and Means of the Collective Security System of the CSTO (Moscow, December 10, 2010);
- Agreement on cooperation of the CSTO member states in the field of development, production, Operation, Repair, Modernization and Extension of Service Life and Disposal of Military Products (Moscow, December 10, 2010);
- Agreement on the general principles of the creation of interstate scientific and production Associations in the CSTO for the production of military products (Moscow, December 10, 2010);
- Protocol on the deployment of Military Infrastructure facilities on the Territories of the CSTO member states (Moscow, December 20, 2011).

The CSTO is an open military-political organization with a defensive character. In accordance with the Charter, its main objectives are to strengthen peace, international and regional security and stability, and to protect the independence, territorial integrity and sovereignty of the Member States on a collective basis. Priority in achieving these goals is given to political means.

Within the framework of the Organization, Member States coordinate and coordinate their foreign policy positions on international and regional security issues (using primarily consultative mechanisms), join efforts in combating international terrorism, illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and weapons, organized transnational crime, illegal migration and other threats.

Since May 2001, the Collective Rapid Deployment Forces (CSF) have been operating within the Organization - one battalion each from Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan. This is the first experience of organizing multilateral forces in the Central Asian region. Since 2002, at the Kant airfield in Kyrgyzstan, on the basis of the Russian military air base, the formation of the aviation component of the CSDB has begun; in the future, it may also include units of other CSTO member states.

On February 4, 2009, the leaders of the CSTO countries at a summit in Moscow approved the creation of Collective Rapid Response Forces; according to the signed document, they will be used to repel military aggression, conduct special operations to combat international terrorism and extremism, transnational organized crime, drug trafficking, as well as eliminate the consequences of emergency situations. [0]

The decisions of the CSTO heads of state on strengthening the fight against the drug threat gave a powerful impetus to anti-drug cooperation. To coordinate the anti—drug

struggle in the post-Soviet space, the Coordinating Council of Heads of Competent Authorities for Countering Drug Trafficking (CSOPN) of the CSTO member states was established, which was an effective response to transnational drug crime. Under the auspices of the CSOPN and in cooperation with the CSTO Secretariat, several successful operational and preventive operations "Channel" have been carried out since 2003 to identify and block the channels of illegal transportation of Afghan drugs along the so-called Northern route. [0]

Within the framework of the CSTO, active measures are being taken to establish cooperation with such organizations as the UN Security Council CTC, OSCE and SCO.

As the analysis of the CSTO's activities shows, its promising tasks are the intensification of the military-political integration of the participating countries, coordinated capacity-building, improvement and strengthening of the military component of the Organization. Appropriate attention is also paid to strengthening military-technical cooperation, improving interaction between regional coalition forces and means, which are the main links of the collective security system, and joint training of military personnel and specialists on a multilateral basis.

With the beginning of the official functioning of the CSTO, the member states of this Organization have entered a qualitatively new stage of cooperation, which is characterized by the deepening of the multidimensional process of creating a collective security system.

The legal formalization of the CSTO allows us to talk about the creation of a full-scale structure in the region to ensure both national and regional security; clear political mechanisms are involved in the Organization's activities, which give its members the opportunity to improve the coordination of foreign policy activity and develop military-political integration, strengthening their defensive potential.

Experts differ in their assessment of the CSTO's activities. Some consider it unlikely that the cooperation of Central Asian countries under the auspices of this organization will be able to ensure the creation of a regional system of collective security. They refer to such facts as the suspension of Uzbekistan's participation in the Organization and Turkmenistan's non-entry into it, point to Russian dominance in the Organization (Russia is the main military and financial sponsor of the rapid reaction forces), and also note that many decisions and documents prepared within the framework of the CSTO remain declarative and actually do not work. They believe that the reason for this is the differences in the financial capabilities of the Member States and the levels of combat readiness of their armed forces.

According to other experts, the potential of the CSTO allows us to talk about the real process of forming an effective collective security system in the region. They argue that the political foundation of the CSTO is based on common approaches and closeness of views of the participating states on a fairly wide range of regional and global problems, as well as common concern about new global and regional security challenges.

Another effective tool for solving urgent security problems in the region can be the SCO, created on the basis of the Shanghai Five.

The Shanghai Five served as a multilateral mechanism for resolving border issues and strengthening security in the area of the former Soviet-Chinese border. In April 1996,

the first meeting of the leaders of Russia, China, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan took place in Shanghai, during which an Agreement on confidence-building in the military field was signed. A year later, at a summit in Moscow, the leaders of the "five" signed an agreement on the mutual reduction of armed forces in the border area. [0] The successful implementation of these agreements and progress in resolving border issues confirmed the expediency of collective interaction in such a format, which served as an impetus for further development of cooperation. The Shanghai Five Summit in Dushanbe in July 2000 marked the beginning of its transformation into a regional structure of multilateral cooperation on a broader scale. At the same time, counteraction to non-traditional security threats that have arisen as a result of changes in the geopolitical situation in the region was declared a priority.

In the future, in pursuance of the decisions of the Dushanbe Summit, a number of multilateral documents were developed aimed at intensifying the interaction of the Shanghai Five states. The work done allowed the leaders of China, Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan to adopt a Declaration on the establishment of the SCO on June 15, 2001. Mongolia, Pakistan, Iran, India and Afghanistan are represented in the Organization as observers; Belarus and Sri Lanka are SCO dialogue partners. [0] Today, in geographical distribution, Member States have a high degree of overlap: The SCO includes member States China, Russia, Kazakhstan, Tajikistan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Pakistan, India, observer States the Islamic Republic of Afghanistan, the Republic of Belarus, the Islamic Republic of Iran, the Republic of Mongolia; Six countries are SCO dialogue partners - the Republic of Azerbaijan, the Republic of Armenia, the Kingdom of Cambodia, the Federal Democratic Republic of Nepal, the Republic of Turkey, the Democratic Socialist Republic of Sri Lanka. [0]

Granting observer status to such large countries undoubtedly expands the SCO's capabilities in developing multilateral mutually beneficial cooperation in various areas.

Today, it can be stated that the SCO is confidently moving towards the deployment of multilateral cooperation of member States in various directions; at the same time, security issues are given priority.

Since 2004, permanent SCO bodies have been operating — the Secretariat in Beijing and the Regional Anti-Terrorist Structure (RATS) in Tashkent, which are designed to ensure the smooth functioning of the Organization. [0]

Within the framework of the Council of Foreign Ministers, a mechanism of multilateral consultations on current international issues has already been launched. In addition, a lot of constructive work is being carried out to develop the SCO's international contacts. Thus, in 2004, the Organization received observer status at the UN General Assembly; memoranda of understanding were signed with ASEAN and the CIS. In 2009, the UN Resolution "Cooperation between the United Nations and the Shanghai Cooperation Organization" was adopted.

All this testifies to the growing international prestige of the SCO.

Following the results of the summit held in Astana in July 2005, the parties adopted the "Concept of cooperation of the SCO member states in the fight against terrorism,

separatism and extremism." As noted in the final Declaration of the summit, the adoption of this Concept will increase the effectiveness of cooperation and give the activities of the RATS a clearer and more focused character.

On April 21, 2006, the SCO announced plans to combat the international drug mafia as a financial support for terrorism in the world.

In June 2012, the heads of the SCO member States adopted a Declaration on Building Long—term Peace and Shared Prosperity in the Region, designed, among other things, to further strengthen bilateral and multilateral cooperation in the framework of the joint fight against terrorism, separatism and extremism, drug and arms trafficking, other types of cross-border criminal activity, illegal migration, as well as other new challenges and security threats. [0]

The Organization's counter-terrorism activities are already bearing fruit. It helped prevent hundreds of terrorist attacks on the territory of the SCO countries; the special services of the Organization's countries detained or destroyed dozens of leaders of terrorist groups.

Since the founding of the SCO, in particular in 2011-2012, the participating countries have conducted a number of joint anti-terrorist exercises. Among them, we can mention the joint anti-terrorist exercise of the special services and law enforcement agencies of the SCO member states "Tien Shan-2 /2011/ " (on the territory of the People's Republic of China), joint anti—terrorist exercises of the competent authorities of the SCO member states "Vostok-Anti-Terror-2012" (on the territory of Uzbekistan), joint anti-terrorist command-Staff exercise of the armed forces of the SCO member states "Peace Mission—2012" (on the territory of Tajikistan). [0]

The SCO member states have adopted a Program of multilateral trade and economic cooperation. In the course of its implementation, practical cooperation is being established between ministries and departments responsible for foreign economic and foreign trade activities, transport, environmental protection, emergency response, culture and education. The Organization is gradually becoming a tangible factor in the life of the Asian continent and has a significant potential to contribute to the fight against international challenges.

Nowadays, Afghanistan is the main hotbed of tension in the Central Asian region. The risk of destabilization of this region will increase many times after the withdrawal of coalition troops in 2014. In this regard, the role of the SCO will dramatically increase: it is necessary to provide a "security belt" on the borders of the Organization's member states with Afghanistan.

At the same time, it should be taken into account that all the neighboring countries of Afghanistan are members or observers of the SCO; both Pakistan and Iran listen to the opinion of the Organization, on which the establishment of stability in the Central Asian region largely depends.

Granting Afghanistan the status of an observer state allowed the SCO to discuss with the Government of this country further prospects for joint work. Without the active involvement of Afghanistan in the SCO's activities, it is almost impossible to ensure

security in the region and fight the so-called "three forces of evil": drug threats, terrorism and separatism, as well as implement much-needed projects in the field of energy, transport, communications and create a new type of model of regional cooperation. The SCO—Afghanistan Contact Group can also play a significant role in ensuring security. It was established in 2005 to develop proposals and recommendations for the implementation of cooperation between the SCO and Afghanistan on issues of mutual interest.

The SCO has already held several special conferences on stabilization in Afghanistan. In particular, at the conference on Afghanistan under the auspices of the SCO on March 27, 2009, the Declaration of the Special Conference on Afghanistan under the Auspices of the SCO, the Statement of the SCO Member States and the Islamic Republic of Afghanistan on the Problems of combating terrorism, Drug trafficking and Organized Crime and the Action Plan of the SCO Member States and the Islamic Republic of Afghanistan on the to combat terrorism, drug trafficking and organized crime. These documents outlined concrete measures to establish peace in Afghanistan. [0]

Institutional problems of organizations

The system of SCO and CSTO bodies, the order of their activities and formation. The analysis of the SCO documents concerning its institutions allows us to draw the following conclusions:

1) The supreme bodies of the SCO are not permanent. Moreover, they are rarely convened (for example, 1-3 times a year);

2) The system of SCO bodies is built according to the official levels of representatives member States. On the one hand, its advantage is that it covers representatives of different levels of government (heads of State, heads of government, heads of foreign ministries, heads of relevant departments), which should facilitate coordination between them and the implementation of the agreements reached. [0] On the other hand, the absence of existing permanent bodies specializing in their field of activity makes it impossible to implement large-scale and long-term projects that can significantly change the situation in the region;

3) Special attention should be paid to the shortcomings of the SCO rules of procedure. It is known that the principle of consensus greatly hinders the initiatives of the Organization (for example, Uzbekistan often uses its right of "veto"). At the same time, the SCO Charter implies the possibility to implement projects only for interested participants, which stimulates cooperation on a two- and three-way basis, but not the development of the Organization itself; [0]

4) There is no mechanism within the SCO for financial support of its projects. The SCO Business Council has been established, which is convenient for concluding business contracts, and the Interbank Association (IBO), which consists of large banks of member countries and is designed to provide financial support for concluded transactions; [0]

The CSTO also faces the problem of consensus, and here experts also cite the example of the delegation of Uzbekistan, which at one time used the right of veto to slow down the Organization's activities (when signing documents on the forces and means of the

collective security system, CSR, the formation of a unified position of the Organization on Afghanistan). [0] Nevertheless, in a more developed organizational structure, we can find advantages over the SCO:

1) The bodies responsible for general issues of the Organization's activities (namely, the Collective Security Council) meet in sessions, and in the periods between sessions their activities are carried out by the Permanent Council;

2) The CSTO has the post of Secretary General, which is the dominant separate body and is directly accountable to the Collective Security Council;

3) There are also permanent advisory and executive bodies that have their own sphere of activity (combating drugs, illegal migration, emergencies, military-economic cooperation). [0]

The CSTO as a social institution is stronger due to the constancy of the activities of its main bodies. In addition, the "division of labor", spheres of action in different profiles corresponds to the requirement of various tasks set by the creators of the social institutions in question.

The necessity and possibility of strengthening cooperation between the SCO and the CSTO

1. The current international situation is very unstable. NATO, led by the United States, continues to expand its influence to the East in order to weaken Russia's position, inspires Ukraine's confrontation with Russia. The United States and the EU imposed economic sanctions against Russia in several stages, which dealt a blow to the Russian economy. In addition, the United States is increasing its military presence on the borders of the Russian Federation in the Baltic States and Ukraine. The realization of Russia's political, economic and diplomatic interests is difficult due to the deterioration of the security situation in the world.

The United States is using a rebalancing strategy in the Asia-Pacific region, paying special attention to strengthening the military blockade of China. The strategy includes curbing the development of the maritime Silk Road between China and ASEAN, US attempts to cut off China's energy cooperation opportunities with Central Asian countries and undermine the development of the Silk Road Economic Belt.

From a geopolitical point of view, NATO, led by the United States, is restraining China from the East and displacing Russia from the West. If China and Russia are unable to resist this offensive, NATO will occupy the entire Eurasian continent from the eastern and western sides, and the geostrategic situation in the world will undergo a significant adjustment. Thus, China and Russia have a need for mutual strategic support on issues of countering the intentions of NATO led by the United States. Russia and China should join forces to provide mutual assistance. Through the SCO and the CSTO, China and Russia should strengthen cooperation in order to jointly combat common threats and strengthen mutual trust. Therefore, the activities of the two organizations are relevant and of great practical importance.

2. The SCO and CSTO member states are mainly represented by Central Asia, so these two organizations will focus on maintaining regional peace and stability. Central Asia is an important area of interest for the two organizations. According to associate

professor of the Institute of Russian, East European and Central Asian Studies of the Chinese Academy of Social Sciences, Zhao Huirong, "Sino-Russian cooperation within the SCO is mainly related to Central Asia, common territorial borders and geographical security and stability, as well as interaction between Central Asia, China and Russia. The close trilateral cooperation of China and Russia with the Central Asian countries will help to reach consensus on many issues in the field of common affairs and interests." [0] For China, the situation in Central Asia directly affects security and stability in Xinjiang, as China is implementing a Program for the development of Western China and the Silk Road Economic Belt, which includes China's main interests. It is important for Russia to preserve historical and cultural ties with the countries of Central Asia and continue to develop traditional political and economic relations. Shi Ze, director of the SCO China Research Center, believes that Central Asia is a key area that Russia's resurgent diplomacy in the CIS is focused on. Russia pursues an important strategic goal: if it loses the initiative in Central Asia, it will inevitably weaken Russia's international position and significantly limit its development. [0]

3. The SCO and the CSTO are the cornerstone of ensuring security and stability in Central Asia. The SCO's practice over the past 20 years has shown a positive contribution to promoting economic development, stability and prosperity in Central Asia. This makes it possible to highly appreciate the work carried out by the SCO. According to SCO Executive Secretary Zhang Deguang, "the SCO fills the geopolitical vacuum in the Eurasian region and plays an irreplaceable role in ensuring regional stability. After the Cold War, two main regional cooperation organizations emerged – the CIS and the SCO. The historical achievements of the CIS consist mainly in the suppression of ethnic, religious and territorial conflicts that intensified after the collapse of the Soviet Union. The SCO's importance lies in limiting the spread of terrorism, separatism and extremism." [0] Russian Orientalist, Academician of the Russian Academy of Sciences M.A. Titarenko also believes that the SCO's experience in creating a regional security system in Eurasia and the Asia-Pacific region shows that the great powers (Russia and China) fully take into account the interests of the middle countries (Central Asia) on terms of equal and harmonious interaction, which is a unique example of international cooperation.

4. The coincidence of the area of responsibility, goals and objectives, an adequate political framework and the absence of technical obstacles to cooperation between the SCO and the CSTO form additional advantages for cooperation and healthy competition of organizations. On the basis of international law, the principles of international cooperation were developed between the two organizations. Chinese political scientist Yang Lei believes that the lack of the necessary level of cooperation and coordination in order to resolve common issues between China and Russia can be solved by creating a security mechanism between the SCO and the CSTO." [0]

Another Chinese scientist Yang Shu (YangCheng) notes that the security functions of the SCO, in particular the functions of multilateral cooperation in the field of security, are partially duplicated by the functions of the CSTO in this area. The positive aspect in this situation will be the strengthening of cooperation and communication between

the two organizations, the negative – mutual restrictions and interference in the internal affairs of partners. [0]

Wu Hongwei, deputy head of the Department of International Cooperation, Science and Technology of the People's Republic of China, notes that the functions of the two organizations in the field of security are duplicated, and also some of their members gravitate more towards the CSTO. At the same time, China can actively promote security cooperation within the SCO if it can use the "CSTO + 1" type, that is, selectively participate in the CSTO in terms of ensuring security in the Central Asian region, which is a priority at the current stage of development of international relations. Thus, whatever model of cooperation between the two organizations is adopted, it should contribute to the goal of maintaining stability and developing prosperity in Central Asia. [0]

Strengthening cooperation between the two organizations can focus on pooling resources to combat the three main threats: regional conflicts, drug trafficking and transnational crime and terrorism. In order not to waste resources irrationally, to promote peace and stability in the region, it is necessary to develop cooperation between the two organizations.

Conclusions

The existence of expanded cooperation between the SCO and the CSTO is a rational necessity from the point of view of the goals and objectives set for them. At the same time, it should be recognized that although the two organizations have many common interests, they cannot be united. However, this fact should not hinder deep and thorough international cooperation, since strengthening ties and close interaction between the two organizations will give great advantages in the fight against the three threats (armed conflicts, drugs, terrorism), improve the exchange of intelligence and information in the field of combating terrorism, transnational experience, will contribute to the development of joint anti-terrorist struggle, organization of military exercises. Taking into account the opportunities for organizing collective security and joint command of armies, the SCO's participation in countering terrorism and other security threats in the region is also increasing. If the two organizations can integrate existing resources and avoid overspending them while maintaining their own goals and objectives, this will allow us to formulate additional advantages for the better functioning of the Central Asian rapid reaction forces. Emergency response capabilities and the fight against international terrorism will be significantly improved, and the situation in the region will become more favorable, safe and stable.

Despite numerous meetings of the heads of the two organizations and a mutual desire to develop cooperation (a Memorandum was signed in 2007, a Protocol of Understanding was signed in 2011), no specific programs have been created and no practical actions have been taken. The organizations have repeatedly invited each other to participate in important international conferences and anti-terrorist military exercises, but no joint military exercises have been held. Therefore, cooperation should begin with joint anti-terrorist military exercises. During serious social unrest in the countries of Central Asia, these organizations can create joint peacekeeping forces in order to stop

the development of the humanitarian crisis in time and reduce casualties among people.

Terrorism in Central Asian countries is a serious threat to the stability of State power. Therefore, the SCO and the CSTO can unite troops for the purpose of rapid response and protection of the population of the region. Strong cooperation in developing ties and deepening cooperation between the two organizations remains only a matter of time. The positive effect of this kind of cooperation far outweighs the negative consequences and will be another breakthrough of the SCO in strengthening international cooperation in the field of security.

On the issue of UN reform in terms of establishing a fair and rational new international political and economic order, promoting the strengthening of a multipolar world and the democratization of international relations, the SCO and the CSTO can play a constructive role. These organizations contribute to strengthening the nuclear-weapon-free zone in Central Asia, creating a system of nuclear non-proliferation, disarmament and arms control in the region. The SCO and the CSTO are UN observers, so they can play a positive role in the international political arena and in regional affairs.

Both organizations have a wide space for cooperation in the post-war reconstruction of Afghanistan and the process of national reconciliation. Thus, some SCO members took part in the post-war reconstruction of Afghanistan, while the CSTO played no role in this process.

The specific geographical location and complex environment of the region have a serious impact on economic development and social stability, strengthening international cooperation in expanding drug control, creating a joint drug safety zone, which is necessary for establishing regional peace and social harmony, that is, to achieve the goals of the SCO and the CSTO in strengthening international cooperation.

Bibliography:

History of creation, fundamentals of activity, organizational structure. Official webpage. URL: <https://odkb-csto.org/25years/> (Access: 01.01.2023)

Charter of the Collective Security Treaty Organization. URL: https://en.odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded (Access: 01.01.2023)

Extraordinary session of the SCB in Moscow. URL: https://odkb-csto.org/news/smi/vneocherednaya_sessiya_skb_v_moskve/#loaded (Access: 01.01.2023)

Odinaeva B.F. Features of the drug situation in Central Asia and cooperation of Tajikistan in the fight against illicit drug trafficking // Materials of the International Scientific Conference. "Russia and Central Asia in the context of geopolitical transformation: a Foreign Policy dimension", Dushanbe, 2010. pp. 31-33. (in Russian)

Eurasian Research Institute//weekly e-bulletin. 03.01.2022-09.01.2022 No 336. URL:<https://www.eurasian-research.org/wp-content/uploads/2022/02/Weekly-e-bulletin-03.01.2022-09.01.2022-No-336.pdf> (Access: 01.12.2022)

Official webpage of the RATS. URL: <https://ecrats.org/en/about/history/> (Access: 01.12.2022)

The SCO 2012 Shanghai Summit – on the Way to New World Order. URL: <https://strategic-culture.org/news/2012/06/08/sco-2012-shanghai-summit-way-new-world-order/?ysclid=lf5ohe55cb716767208> (Access: 15.12.2022)

Existing Mechanisms of the Shanghai Cooperation Organization and Their Problems Dealing With Non-traditional Security Challenges // International Organizations Research Journal 16(1): 107-126. URL: https://www.researchgate.net/publication/352409703_Existing_Mechanisms_of_the_Shanghai_Cooperation_Organization_and_Their_Problems_Dealing_With_Non-traditional_Security_Challenges (Access: 15.12.2022)

Declaration of the Special Conference on Afghanistan Convened under the Auspices of the Shanghai Cooperation Organization. Moscow declaration. (Access: 20.12.2022)

The SCO official web-page. URL: <http://eng.sectsco.org/docs/about/faq.html>

The SCO Charter. St. Petersburg, 2002. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51031885#activate_doc=2 (in kazakh language) (Access: 20.12.2022)

Shilina M. G. International legal regulation of economic cooperation within the SCO: features, problems, prospects // Eurasian Law Journal. – 2015. – No. 4. (in Russian) (Access: 20.12.2022)

Nikitina Yu. A. The second chance of the CSTO. INF website URL.: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=393#top (Access: 23.11.2022)

CSTO website. URL: <http://www.odkb-csto.org>

China's neighbourhood policy // European Council on Foreign Relations. Asia Centre. URL: http://www.ecfr.eu/page/-/China_Analysis_China_s_Neighbourhood_Policy_February2014.pdf (Access: 23.11.2022)

Shi Ze. A Study on Xinjiang Development Strategy // Asian Development Bank Press. 2009.

分析称上合组织不带对抗基因 上海精神是普世价值 // Ecns.cn: China News Service Website. 2012. June 11. URL: <http://www.chinanews.com/gn/2012/06-11/3954787.shtml> (in chinese) (Access: 23.11.2022)

Yang Lei. An Analysis of the Russia-Kazakhstan Relations. Beijing, P. 168–169.

Yang Cheng. Zhidu lejij yu zhong'e guanxi de zhongchangqi qianjing (Systematization and Mid- to Long-term Prospects for Sino-Russian Relations) // Eluosi Yanjiu. No 3. P. 16–23.

Wu Hongwei. Undertaking Historical Missions Creating Better Future. Annual report on the SCO. Beijing, P. 474.

How the 21st Century Can Impact on the Formulation of New Arms Control Arrangements and Implementation of CSBMs?

Mihail Istvanovics VÁRDAI

Introduction

Arms control, the implementation of the confidence and security building measures, in the current international security environment seems as a vain struggle, and nowadays the “might makes right” is getting louder and louder, mainly because of John Mearsheimer’s “active contribution”.¹ It seems that the rule-based order is not a viable option to contain the aggressors’ behaviour. The problem is that the use of “hard power” seems like to be the only method to address the issue of national and international security challenges. However, in reality and as it is in different National Security Strategies stated that the sole reliance on military power and deterrence is not the only possibility to ensure the security. The implementation of arms control, confidence and security building measures and participation in development of new measures are also in the interest of most states. The possibilities of such measures are not so visible, and they do not provide instant results, which can be seen as a futile work in the eyes of the decision-makers. The first two decades of the 21st century in the international relations and in the technological area are unprecedented, and the changes occurring in the following years are forecasted to be faster and more radical.² For this article the pitfalls of the current arms control and confidence and security building measures are put in test in a scenario devised to model a future setting.

Arms control, confidence- and security building measures

First, the definition of arms control has to be addressed. The definitions, thus the theoretical approaches of arms control are various. The encyclopedic definition of this term in the online Cambridge Dictionary is the following: “the action of setting a limit on the number of weapons a country is allowed to own, usually in agreement with another country” and in the American Dictionary: “the international effort to limit the number and types of weapons that countries are allowed to have”.³ These definitions are very vague, since the goals, methods are not presented. The first scientifically significant definition of arms control is given by Hedley Bull, in his work on arms control stated that to achieve security, the military force alone is not adequate, since it only establishes the balance of powers, but maintaining it the strategic stability other measures have to be implemented. This is based on Bernard Brodie’s works regarding nuclear

1 Why is Ukraine the West's Fault? Featuring John Mearsheimer, <https://www.youtube.com/watch?v=JrMiSQAGOS4> ; John Mearsheimer: The West is playing Russian roulette, <https://www.youtube.com/watch?v=HBiV1h7Dm5E>; The causes and consequences of the Ukraine war A lecture by John J. Mearsheimer, <https://www.youtube.com/watch?v=qciVozNtCDM>; Ukraine war | How it ends | Prof. John Mearsheimer, <https://www.youtube.com/watch?v=GpNQg9faHo4> (access to all links: 11 JAN 2023)

2 Qiao Liang and Wang Xiangsui: *Unrestricted Warfare*, Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, February 1999, on webpage: <https://www.c4i.org/unrestricted.pdf>, access: 30 JAN 2023 pp 15-30.

3 Cambridge Dictionary (online): <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/arms-control> (access: 24 DEC 2022)

weapons, especially as it is stated in the Absolute Weapon: Atomic Power and World Order it is stated that Barry Kolodkin in his web article states that arms control is when a country or countries restrict the development, production, stockpiling, proliferation, distribution or usage of weapons. Arms control may refer to small arms, conventional weapons or weapons of mass destruction (WMD) and is usually associated with bilateral or multilateral treaties and agreements.⁴

Military security as a sector of the indivisible security of the state can easily be securitized, since military capabilities of external state and non-state actors can significantly effect on the other sectors of security identified by Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde in their main publication. The military security is based on two distinct tracks, on deterrence and arms limitations including disarmament. The balance of these two tracks is mainly shaped by regional dynamics, and all in all the other sectors of security can have profound effects on the military security.⁵ Lack of knowledge and information regarding the activities of the armed forces, such as transfers, extensive maneuvers and military exercises, can lead to misunderstandings and incorrect assessments of the situation in other countries. As a result, crises and even military conflicts can develop. To avoid the possibility of the misinterpretation of military activities confidence- and security building measures (CSBM) should be implemented. The objective of CSBMs is to translate certain principles of international law into positive action so as to provide credibility to states' affirmations of their peaceful intentions. Such action means implementing measures aimed at:

- reassuring states of the non-aggressive intentions of their potential adversaries and reducing the possibility of misrepresentation of certain activities;
- narrowing the scope of political intimidation by the forces of stronger powers; minimizing the likelihood of inadvertent escalation of hostile acts in a crisis situation.⁶

4 Kolodkin, Barry: What Is Arms Control?, <https://www.thoughtco.com/what-is-arms-control-3310297> (access: 10 JAN 2023)

5 Barry Buzan, Jaap de Wilde and Ole Wæver: Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers In. London, 1998, p 10

6 Jozef Goldblat: Arms Control: The new guide to negotiations and agreements: Fully revised and updated second edition with new CD-ROM documentation supplement, International Peace Research Institute, Oslo & Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm, 2002 p. 10

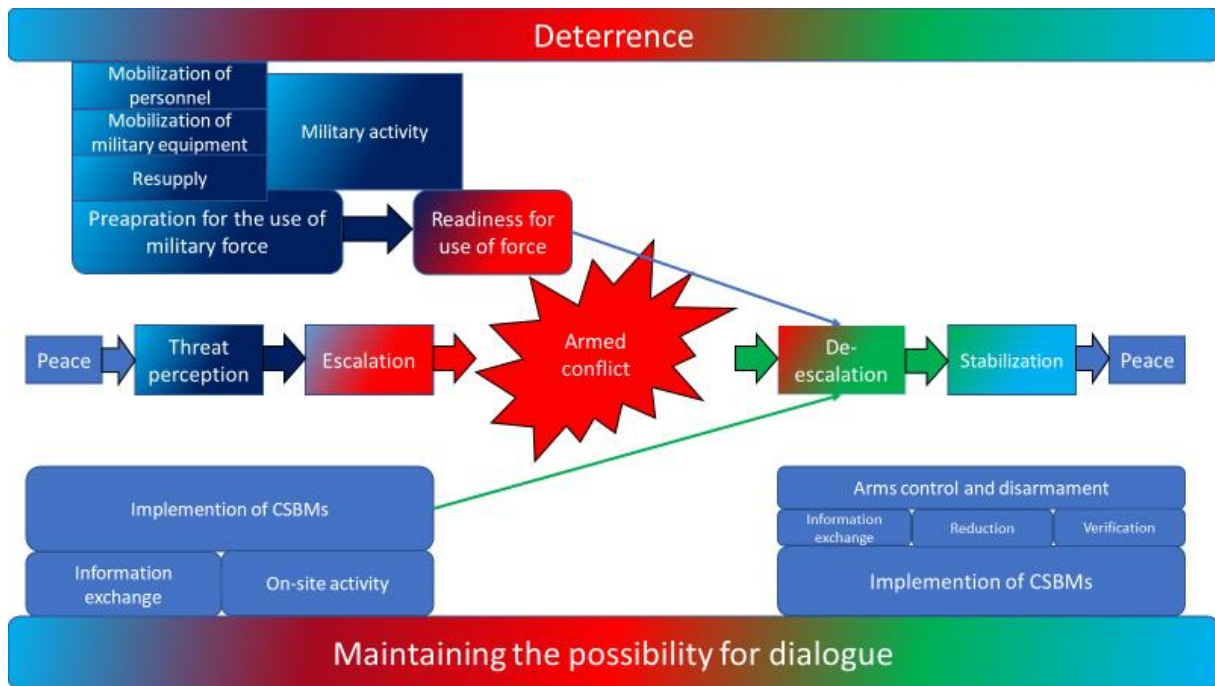

Figure No. 1. Dual-track approach [made by the author based on Harmel]

On Figure No. 1, the dual-track approach can be seen. The upper part is the classical realism based approach, which is by deterrence. From peace to peace through the armed conflict, the deterrence starts with threat perception, and to address the perceived challenge the state maintains its military forces. The capabilities of the military are regularly evaluated in order to be sure of the necessary minimal deterrence with exercises. If the situation escalates, the military's training experience and prior to employment of the military force, there are signs that can be identified. For this purpose besides the intelligence gathering, in order to lower the tensions the state can provide information on the military activity as it is in the provisions of the VDoc'11. The outcome, if the implementation of certain CSBMs and/or deterrence the conflict situation can deescalate, and for further risk reduction during the stabilization phase new agreed measures can be implemented for the security of the region. After the lessons learned from the Versailles Treaty and the treaties ending the First World War, the limitations should not be very harsh in order to avoid the *revanche* of the defeated, as it happened later.⁷ Then the limitations were very directed against the former Central Powers, namely Germany, Austria,⁸ Bulgaria⁹ and Hungary¹⁰, where on-site snap inspections were conducted by the Military Inter-Allied Commission of Control.¹¹ The dual-track approach is the main method of providing and maintaining the military security is within the North Atlantic Treaty Organization's approach since the report of Pierre Harmel in

7 Goldblat pp 20-21.

8 Treaty of Saint-Germain

9 Treaty of Neuilly

10 Treaty of Trianon

11 Treaty of Versailles Articles 203 – 210.

1967.¹² This approach, regardless of the ongoing Russo-Ukrainian war still applicable even between the warring parties.

Based on these, Jozef Goldblat defined arms control as a wide range of measures have come to be included under the rubric of arms control, in particular those intended to: (a) freeze, limit, reduce or abolish certain categories of weapons; (b) ban the testing of certain weapons; (c) prevent certain military activities; (d) regulate the deployment of armed forces; (e) proscribe transfers of some militarily important items; (f) reduce the risk of accidental war; (g) constrain or prohibit the use of certain weapons or methods of war; and (h) build up confidence among states through greater openness in military matters.”¹³ It is generally assumed that states enter into international treaties in good faith and intend to abide by their obligations. This has ramifications for such vital matters as national security, and requires special assurances that the parties will not engage in violating or circumventing their contracted commitments.¹⁴ Verification has the following functions:

- deterrence;
- confidence building.

Verification deters state parties to an arms control (disarmament) arrangement from violating or circumventing the agreed provisions. This role is used only in case of agreed arrangements, and the control body of those arrangements can serve as a forum to discuss the concerns regarding assumed violations and circumventions. Verification is also a vital tool for confidence building, since confidence builds up over time among the state parties of an arrangement.

Based on previous definitions and on experience of the implementations of various arms control regimes and confidence and security measures, the following definition is proposed:

*Arms control is a politically and/or legally binding arrangement between two states or among multiple states, which prevents the uncontrolled spread of weapons (non-proliferation), limits their use, enables their disarmament and destruction in a controlled manner, thus contributing to the security of states by enabling dialogue between states and building trust. Arms control includes the provision of information and data in accordance with the commitment(s), their verification, as well as the withdrawal and destruction necessary to reach the agreed limits.*¹⁵

Changes in the realm of military security, and the challenges

The international system since the end of the Cold War is not considered to be stable. The violent restructuring of the borders in Europe, the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) already showed a glimpse of the future. The ethnic-tribal conflicts in this era in the military sector of the security forced the transformation of

12 AC/261: Future Tasks of the Alliance - "Harmel Report" (1967), <https://www.nato.int/cps/en/nato-live/80830.htm>, (access: 08 JAN 2021)

13 Goldblat p 3.

14 Goldblat, p 309.

15 Várdai Mihail Istvanovics: Fegyverzetellenőrzés a nemzeti- és a katonai biztonság szolgálatában, Hadtudomány és 21. század konferencia tanulmánykötet

the states’ militaries to a lower level. In Europe the regulations framework was drawn for the reduction of the forces is the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE Treaty) that structurally describes the maximum amount of conventional military equipment, but it does not have provisions regarding the quality of the limited equipment. The other main arrangement that allows some verification activities on-site is the Just an example, in the CFE Treaty’s Protocol on Existing Types (POET),¹⁶ the equipment is listed as it was during the signing of the Treaty. Due to the advancements in technology, more particularly in Command and Control (C2), target acquisition and fire control systems, by taking Hungary, a T-72 main battle tank and a Leopard-2A4 main battle tank is equal in the realm of the CFE Treaty, but everyone can agree, they have totally different capabilities. The same goes with the BTR-80A and the KF-41 “Lynx”.

Changes in threat perception, pitfalls of current arms control regimes, “confidence and security weakening measures”

For modelling the pitfalls of the current arms control regime, a following scenario is used. In this scenario the main states are, from which two are nuclear weapon states. The names of the states are the following:

- Hungarostan
- United Oceanic States (nuclear weapons state)
- Pannonia
- Ipindovia (nuclear weapons state)
- Cisadriatica

For this model, the nuclear weapons states have a nuclear triad, with 300 warheads each (100 sea-based, 150 land based including mobile and silo-based missiles and 50 air delivered nuclear explosive devices (NED). This maintains the strategic balance in the nuclear realm. The conventional forces of these states, by using the CFE Treaty as a model, have the following equipment and military personnel in combat units:

	Hungarostan	Pannonia	Cisadriatica	United Oceanic States	Ipindovia
Personnel in combat units	100000	90000	75000	1200000	1200000
Stationing state	No	No	No	Yes, in Pannonia a regimental battlegroup	No
Main battle tanks	50	50	150	5000	5000

16 Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, Protocol on Existing Types Protocol on Existing Types of Conventional Armaments and Equipment

Armored Combat Vehicles	650	550	500	9500	9500
Artillery pieces	450	350	150	4000	4000
Combat Aircraft	100	75	50	500	500
Combat Helicopters	100	75	90	450	450

Table No. 1.: Conventional forces in the scenario

The Table No. 1. contains the information about the conventional armed forces in this scenario. For the definitions of the major weapons and equipment system categories, the CFE Treaty definitions are used.¹⁷ In this table it is visible, that according to these numbers, the strategic stability is maintained in the “region”. On the territory of Pannonia, the United Oceanic States stations a regiment level battlegroup with 3000 personnel, 30 main battle tanks and 50 armored combat vehicles. These states are applying the provisions of the CFE Treaty, which means these states are regularly inspected by other states and the information exchange among them is continuous. For easier modelling, naval forces are not covered.

These states are also following the provisions of the Vienna Document 2011 on Confidence and Security Building Measures (VDoc’11). The region has two main alliances. The Central European Treaty Organization (CETO), and its members in this region are Pannonia and the United Oceanic States provides extended deterrence for this state. The other is the Central European Collective Security Organization (CESTO) that includes Hungarostan and Ipindovia. For this scenario other “players” are not discussed. In this scenario, Pannonia, after the declaration of Hungarostan about the modernization of its Armed Forces, is in a situation that can be described as a security dilemma. This situation is similar that is described by John Herz, and to counter the perceived military buildup of Hungarostan, Pannonia can have some options to achieve and maintain the new strategic balance.¹⁸ The most drastic change in Pannonia is not to be considered, which is to obtain, develop and maintain “special weapons”¹⁹ and delivery systems for them. The other route can be quite counterproductive that is to try to match the capabilities. Due to the advancements in military technology and the availability of new systems, Pannonia can decide to get and maintain such equipment that can provide the necessary firepower to be able to counter the other states’ capabilities. For this purpose, I will pick some disruptive technologies and attempt to model the possi-

17 Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, Article II.

18 Herz, John H. “Idealist Internationalism and the Security Dilemma.” *World Politics*, vol. 2, no. 2, 1950, pp. 157–80. *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/2009187>. Accessed 29 Jan. 2023.

19 In the classical approach, special weapons are the weapons of mass destruction (Chemical, Biological, Nuclear) with their delivery equipment (by author)

ble effects on deterrence capabilities and how this situation can be solved by modernization of the existing arms control regimes and implementation of new CSBMs in this fictional region.

Effect of disruptive technologies

In this scenario Pannonia, for maintaining “strategic stability” acquires Unmanned Combat Aerial Vehicles (UCAV) with precision guided munitions (PGM). The capabilities of this weapon system include autonomous target acquisition, and the system’s software has limited machine learning (ML) capability. The ML can be trained to distinguish between friendly and foe equipment, including similar types of weapons systems. The system is called using Russian terminology as “reconnaissance-strike complex” (“разведывательно-ударный комплекс”). In Russian terminology the Bayraktar TB-2 is in this category. According to the scenario these UCAVs are only the first step, and it is declared that in the near future, within 5 years new swarming capabilities will be introduced.

As it can be seen, according to the Protocol on Existing Types of the CFE Treaty, the UCAVs are not listed, because the Article II. Of the treaty does not provide the acceptable definition. As an approach, in the category of “Combat Aircraft”, the UCAVs can be listed, however after the first appearance of this type of systems, the states could not agree on incorporation. In the VDoc’11, there are no definitions on certain types of major weapons and equipment systems. In this case in Europe, as it is accustomed, the information is filled up with weapon systems that are covered by the CFE Treaty. For the future of new arms control regimes and the implementation of future CSBMs, the categories should be stemmed from an internationally agreed definition. One approach is the United Nations Register on Conventional Arms,²⁰ which provides the necessary basic definition to systems, and for the UAVs including UCAVs the Missile Technology Control Regime’s definition can be used. The main problem in this is that there is no universally agreed definitions of certain weapon systems, and the emerging disruptive technologies can not be incorporated. In the scenario the AI and Machine Learning capabilities are not strict. The autonomy of the weapon systems and the progress to have a fully functional AI for national security purposes is an ongoing arms race and the implications of there is no foresight on the possible effects. The application of AI in the militaries and to be frank by VNSAs, can make even nuclear deterrence very unstable. During the negotiations the main elements of the possible uses of weapon systems is one of the main questions. The structural arms control measures like the CFE Treaty is not fully adequate for the new technologies in the military. The future is in the operational arms control, and for that the VDoc’11 is a viable baseline for that. The provisions of the VDoc’11 allow the inspecting states to clarify the necessary minimum for achieving transparency.²¹ The VDoc’11 is not the perfect solution to cope

20 United Nations Register of Conventional Arms, Categories of major conventional arms, <https://www.un-oca.org/categories>, access: 29 JAN 2023

21 Vienna Document 2011 on Confidence and Security Building Measures, paras 74-108.

with the problem arising from the possible future, however the prospects of the wording allow the flexible implementation if all participating states agree on that. The VDoc'11 is considered outdated and the so called selective implementation of its provisions according to me "paved the way" for the aggression of Russia against Ukraine.

Final thoughts, way forward

The method of warfare is constantly changing, and by the technological progress states and non-state actors can obtain new capabilities that in the past, especially at the end of the two block world system were in the realm of science fiction. The possible pitfalls in the future negotiations should be avoided and the possible amount of loopholes should be minimized. The new weapon systems under development, especially the artificial intelligence driven progress in the autonomous weapon systems require the policy makers to adopt the research made by the academia and relevant, international research institutes' findings in the area of the impact on the strategic stability. Until the new arms control measures are not introduced, the willing states will find all the loopholes and they will cheat. The way forward is to identify the key features of the emerging and disruptive technologies in the possible application in warfare, and to raise the awareness of the policymakers and diplomats not only in state level but also in the regional and global level.

Sources:

- Buzan, Barry, de Wilde, Jaap and Wæver, Ole: Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers In. London, 1998
- Goldblat, Jozef: Arms Control: The new guide to negotiations and agreements: Fully revised and updated second edition with new CD-ROM documentation supplement, International Peace Research Institute, Oslo & Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm, 2002
- Herz, John H. "Idealist Internationalism and the Security Dilemma." *World Politics*, vol. 2, no. 2, 1950, pp. 157–80. *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/2009187>. Accessed 29 Jan. 2023.
- Kolodkin, Barry: What Is Arms Control?, <https://www.thoughtco.com/what-is-arms-control-3310297> (access: 10 JAN 2023)
- Mearsheimer, John: The West is playing Russian roulette, <https://www.youtube.com/watch?v=HBiV1h7Dm5E> (access 11 JAN 2023)
- Qiao Liang and Wang Xiangsui: *Unrestricted Warfare*, Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, February 1999, on webpage: <https://www.c4i.org/unrestricted.pdf>, access: 30 JAN 2023
- Várdai Mihail Istvanovics: *Fegyverzetellenőrzés a nemzeti- és a katonai biztonság szolgálatában, Hadtudomány és 21. század konferencia tanulmánykötet*
- Treaty of Versailles (1919)
- Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (1990)
- Vienna Document 2011 on Confidence and Security Building Measures (2011)

- United Nations Register of Conventional Arms, Categories of major conventional arms, <https://www.unroca.org/categories>, access: 29 JAN 2023
- AC/261: Future Tasks of the Alliance - "Harmel Report" (1967), <https://www.nato.int/cps/en/natolive/80830.htm>, (access: 08 JAN 2021)
- Cambridge Dictionary (online): <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/arms-control> (access: 24 DEC 2022)
- Why is Ukraine the West's Fault? Featuring John Mearsheimer, <https://www.youtube.com/watch?v=JrMiSQAGOS4> access 11 JAN 2023
- Why is Ukraine the West's Fault? Featuring John Mearsheimer, <https://www.youtube.com/watch?v=JrMiSQAGOS4> access 11 JAN 2023
- The causes and consequences of the Ukraine war A lecture by John J. Mearsheimer, <https://www.youtube.com/watch?v=qciVozNtCDM> (access 11 JAN 2023)
- Ukraine war | How it ends | Prof. John Mearsheimer, <https://www.youtube.com/watch?v=GpNQg9faHo4> (access 11 JAN 2023)

Nertus, egy pannoniai veterán pályafutása

Kovács Ágota Johanna

A római Birodalom története nem tárgyalható annak hadtörténelme nélkül, hiszen az állam fokozatos terjeszkedésének fő eszköze a hadsereg volt. Az egykori város növekedése főként háborúkkal elfoglalt területekkel bővült, így a haderő folyamatos fejlesztése és az új kor kihívásaira adott válaszok meghatározóak voltak Róma történelmében. A katonák leszerelésük utáni sorsa és visszailleszkedésük a társadalomba már a hivatásos hadsereg megalapításakor (i.e. 104) foglalkoztatta a vezetőket, korábban a szezonális katonaság idejében ez nem volt kérdés, hadjárat után mindenki folytatta a megszokott civil tevékenységét. A köztársaság korának végétől az ókori Róma seregeinek méretéből adódóan komoly előkészületeket igényelt a leszerelés utáni juttatások (földjuttatás, pénzbeli juttatás, polgárjog adományozás) megszervezése és kiosztása. De milyen jogokkal is rendelkeztek az ókori római veteránok?

A hivatásos hadsereg kialakulása az ókori Rómában Gaius Marius hadvezér nevéhez kötődik (i.e. 104). Marius szakítva a vagyoni alapon történő sorozással, a legszegényebb, vagyontalan, de katonáskodásra alkalmas rétegeket is besorozta. Ezzel az afrikai hadjáratához szükséges létszámkiegészítés problémáját oldotta meg elsősorban.²² Ettől fogva beszélhetünk a katonai szolgálatukat befejező katonák, veteránok állami gondoskodásról.²³ Az önként jelentkező nincstelenek számára csábító volt a biztos megélhetést jelentő katonai szolgálat. A szolgálati időt 16 évben határozták meg. A későbbiekben a szolgálati idő 20 - 25 évre emelkedett, melynek leteltével a katonák tiszties elbocsátásban (*honesta missio*) részesültek, ennek materiális formája a földjuttatás (*missio agraria*), majd később a pénzjuttatás (*missio nummaria*) volt, illetve polgárjog-adományozás azok részére, akik nem rendelkeztek római polgárjoggal, jellemzően a segédcsapatok (*auxilia*) katonái, akik katonái, a provinciákban élők sorából kerültek ki. A tiszties elbocsátással azonban a veteránok hadrafoghatósága nem szűnt meg. A késő köztársaságkorban hallunk ismételten fegyverbe szólított és kiválóan teljesítő veteránokról. (*voluntaris, evocatus*). A császárkorban hasonlóra nem került sor, általánosan inkább területvédelmi feladatokat láttak el a veteránok tartományuk hátsországi régiójában. A koracsászárkorhoz képest a későcsászárkorban változott a katonák és a veteránok helyzete is. Kialakultak a határmenti örökletes katonacsaládok, amelyek tagjai még akkor is szolgálatban álltak, amikor a tényleges katonai szolgálatukat befejezték.

A veteránok leszerelésük utáni sorsa több típusú dokumentumban végig követhető. Ebből egyik legjelentősebb a katonai diplomák, valamint a sírfeliratok köre. Tanulmányomban egy aquincumi veterán Nertus sírkő szövegének ismertetésén keresztül szeretném bemutatni egy veterán katonai pályafutását, kitérve rendfokozatára, szolgálati idejére, és a sírkő vizsgálatából eredő egyéb fontos információkra. A pannoniai veteránok legtöbb ismert írásos emléke Aquincumból került elő.

²² Tóth 2014, 210.

²³ Mihók 2019, 125.

Nertus sírkövét 1881-ben fedezték fel Budán a Zsigmond utca 66. telken²⁴, és jelentőségét már ekkor felismerték, hiszen ez a forrás a római hadtörténet számára több fontos információt is tartalmaz. Még ebben az évben el is szállították a Nemzeti Múzeumba, melyről a múzeum munkatársa, dr. Tergina Gyula gondoskodott. A múzeum lapidáriumában kiállítva napjainkban is megtekinthető.²⁵ A nagyméretű sírkő erősen vizes volt és szállítás közben eltört²⁶, de restauráláson esett át, így a hiba szinte észrevehetetlen.

A sírkő tulajdonságai:

- Anyaga: mészkő
- Magasság: 331 cm
- Szélesség 96 cm
- Vastagság (alul): 23 cm
- Lelőhely: 1173 Budaújlak, Zsigmond utca 66.
- Keltezés: iu. 1. század második fele
- Őrzési hely: Magyar Nemzeti Múzeum

Az egy nagy tömbből faragott sírkő, felső részén profilált keretű félköríves orommezőben az elhunyt mellképét láthatjuk, aki rövid haját és szakállt visel.²⁷ Az oromzat alatt két félpillérrel keretezett mezőben két felszerszámozott ló és egy istállófiú látható, alatta sima léckeretbe foglalt képmező, melynek négy sarkát rozetta díszíti.²⁸ A rózsák közül mind négy szirmú és két karjú.²⁹ Az istállófiú térdig érő tunikában áll és fogja a vele szembe forduló két ló gyeplőjét. A lovakon takaró és nyereg látható, mellső lábukat mindketten felemelik. A mezőben két szembeforduló kakas egy búzakalászt csipeget.³⁰

A felirat tíz soros, mely jól olvasható, betűi szépen kidolgozottak. A betűk formájából illetve a gazdag díszítésből következtethetünk a sírkő drága voltára.

A sírkő szövege és annak fordítása:

Nertus / Dumnotali / f(i)lius) veteranus / ala Hisp(anorum) I ses/quip(licarius)
Lingaus/ter ann(or)um LX / stip(endiorum) XXXVI / h(ic) s(itus) e(st) / Valens
frater / h(eres) t(itulum) m(emoriae) p(osuit) // F

„Nertus, Dumnotalis fia, az ala Hispanorum I. sesquiplarius (másfélszeres zsoldot kiérdemelt) rangból leszerelt, lingauster származású katonája, aki 60 évet élt, és 36 évet szolgált, nyugszik itt. Bajtársa és örököse, Valens állította emlékének a sírkövet.”

²⁴ Archeológiai Értesítő 1881, 213.

²⁵ 49.1881.

²⁶ Archeológiai Értesítő 1881, 213.

²⁷ Nagy 2007, 21.

²⁸ Nagy 2007, 21.

²⁹ Hampel 1906, 20.

³⁰ Nagy 2007, 21.

A sírkövön szereplő nevek elemzése során megállapíthatjuk, hogy Nertus, Dumnotalis fia a *lingauster* törzsből való.³¹ Apja nevének jelentése a helyi, tartományi közegben bír jelentéssel, „kemény fejű”.³² Bár megkapta a római polgárjogot nemzetségét fontosnak tartotta haláláig, ezt bizonyítja, hogy halála után ezt fontosnak tartotta sírkövére vésetni. Kelta nevet visel, mely alapján a mai Franciaország keleti részéről származtatja a kutatás.³³ Emellett a lassú romanizáció folyamatára is kitűnő példaként szolgál, ezen felirat. Bajtársa és egyben örököse, Valens gondoskodott temetéséről és sírkövének felállíttatásáról. A feliraton olvasható *h(ic) s(itus) e(st)* formula segíti a felirat pontosabb datálását, mely így egyértelműen a I. század második felére keltezhető.³⁴ Pannónia legjellemzőbb lokális formulatípusát Fitz Jenő egy külön tanulmányban vizsgálta³⁵ A *t(itulum) m(emoriar) p(osuit)* formulát az őslakosság előszeretettel használja, mely valószínűleg Dalmatiából származik, hiszen Pannónián kívül itt a legnagyobb az előfordulása.³⁶ Ez annál is valószínűbb, hogy az *ala I. Hispanorum* Pannónia előtt Dalmatiában állomásozott.³⁷ A nevek után a másik fontos adat, amit a felirat tartalmaz, a csapatnév és a betöltött rendfokozat. Pannóniában az I. századból ismert segédcsapatok száma összesen huszonegy *cohors* és kilenc *ala*.³⁸ Nertus, az *ala I. Hispanorum*, lovas segédcsapat *sesquiplicarius*, vagyis altisztje volt. Az alakulat huszonöt éves Pannóniában tartózkodása alatt számos írásos emléket hagyott maga után, melynek kitűnő példája a vizsgált sírfelirat. Az egységet valószínűleg Augustus alatt állították fel.³⁹ Az *ala* iu. 50 körül Burnumból érkezett Aquincumba, ahonnan végül Moesiába vezényelték át.⁴⁰ John Spaul szerint az *Ala Hispanorum Tironum* és az *Ala Hispanorum Veterana* utódjaként alakult meg később az *Ala I Hispanorum*.⁴¹ Nertus, 36 éves szolgálati idejével továbbszolgálónak számított. Antonius korában általánossá vált a 25 éves szolgálati idő utáni leszerelés, de találunk szép számmal, olyan katonákat is, akik szolgálati ideje meghaladja ezt az időtartamot.⁴² Nertus 60 éves korában hunyt el. Továbbszolgálatának okai között szerepelhet Birley szerint, hogy különleges képességekkel és tapasztalattal rendelkező katona volt⁴³. Bár a felirat pontos támpontot erre nem ad, de számolnunk kell azzal az eshetőséggel, hogy egy speciális feladatokat ellátó altiszttel van dolgunk. Rendfokozata alapján másfélszeres zsoldra volt jogosult, valamint két ló és egy istálló fiú tartására, melyet sírkövén is megörökített örököse, Valens. Rendfokozata alapján a közkatonához képest privilegiumokkal rendelkezett, és a centúriók alatt helyezkedett el. A katonák zsoldjának vizsgálata a római gazdaságtörténet máig fő kérdése. A kutatások a római sereg

³¹ Meid 2005, 153.

³² Meid 2005, 153.

³³ Nagy 2007, 21.

³⁴ Hampel 1906, 13.

³⁵ Maróti 2003, 8.

³⁶ Maróti 2003, 11.

³⁷ Maróti 2003, 15.

³⁸ Hampel 1906, 8.

³⁹ Spaul 1994, 144.

⁴⁰ Ternovác 2017, 237.

⁴¹ Spaul 1994, 144.

⁴² Birley 1986, 253.

⁴³ Birley 1986, 252.

létszámának függvényében bizonyos korszakokra bontva vizsgáljuk a katonák zsoldját.⁴⁴ A római hadsereg folyamatosan növekedett. Az általam vizsgált személy idejében (iu. 1. század) még 400.000 fő alatti létszám alatt volt.⁴⁵ A légionáriusok zsoldjáról viszonylag egyértelmű képet kapunk az ókori forrásokból.⁴⁶ A segédcsapatok, és kimondottan a lovas segédcsapatok zsoldja magasabb volt, mint a vegyes cohorsok lovas katonáié.⁴⁷ A gyalogosokhoz képest előléptetésnek számított lovasként szolgálni. A sírkő főmezeje korinthiai oszlopokkal keretezett, melyet megvizsgálva, arra a következtetésre jutott a kutatás, hogy a borbolyai kövek gyengébb minőségű kelet-pannóniai változatával van dolgunk.⁴⁸ A kőfaragó az itáliai mintaképek leegyszerűsítése után, egy tartományra jellemző típust alakított ki.⁴⁹ A sírkövön szereplő kakasok szimbolikáját a kutatás többféleképpen magyarázza. A kakas, az éberség, a harci kedv és az életerő szimbóluma, de emellett latin neve – *gallus* – utalhat az elhunyt elszármazására is.⁵⁰ A kakaskultusz földünk valamennyi tájékára kiterjed, a pogányság és a kereszténység közötti összekötő szimbólumként is tekintenek rá.⁵¹ A két kakas egymással szemben egy búzakalászt foszt meg szemeitől, így a eleusziszi misztériumokkal is összekapcsolható.⁵² A misztérium vallások a katonák körében igen elterjedtek voltak. Nertus sírkő feliratának vizsgálata is bizonyítja az *ala I. Hispanorum* pannóniai állomásozását, illetve kitűnő példája a veteránokból felállított hátország létrehozására. A Kelet-Franciaországból származó veterán Aquincumban telepedett le, és itt is érte a halál. Az I. század feliratos emlékeinek elemzése hozzájárul a provincia létrehozásának és megszervezésének, annak kezdeti időszakának vizsgálatához.

Felhasznált irodalom:

- Birley, Eric 1986. *"Before Diplomas, and the Claudian Reform"* in Heer und Integrationspolitik: Die Römischen Militardiplome als historische Quelle. Köln: Bohlau.
- Eliade, Mircea 2002. *Vallási hiedelmek és eszmék története I.* Budapest: Osiris Kiadó.
- Fitz Jenő 1961. *„Titulum memoriae posuit”* in Alba Regia Szent István Király Múzeum Évkönyve. Székesfehérvár: Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága.
- Goldsworthy, Adrian 2004. *A római hadsereg története.* Pécs: Alexandra kiadó.
- Hahn István 1963. *A hadművészet ókori klasszikusai.* Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
- Hampel József 1906. *A Nemzeti Múzeum legrégebbi pannóniai sírtáblái.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Kovács Péter 1999. *Vicus és castellum kapcsolata az Alsó-Pannóniai limes mentén.* Piliscsaba: PPKE BTK.
- Le Bohec, Y. 1994. *The Imperial Roman Army.* London: B. T. Batsford.

⁴⁴ Forisek 2022, 99.

⁴⁵ Forisek 2022, 100.

⁴⁶ Forisek 2022, 101.

⁴⁷ Goldsworthy 2004, 94.

⁴⁸ Nagy 1971, 104.

⁴⁹ Nagy 1971, 105.

⁵⁰ Nagy 2007, 21.

⁵¹ Eliade 2002, 221.

⁵² Hampel 1906, 20.

- Lőrincz Barnabás 2001. Die römischen Hilfstuppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. Wien: Phoibos Verlag.
- Lőrincz Barnabás 2010. *Zur Militergeschichte der Donauprovinzen des Römischen Reiches I – II*. Budapest: Verano.
- Maróti Éva, Mráv Zsolt 2004. Kiadatlan római kori kőemlékek Pest megyéből in: *Studia Comitatus* 28. Szentendre:
- Meid, Wolfgang 2005. Keltische Personennamen in Pannonien. Budapest: *Archeolingua Series Minor*.
- Nagy Mihály 2007. *A Magyar Nemzeti Múzeum régészeti kiállításának vezetője: Római kőtár*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum.
- Nagy Tibor 1971. Kőfaragás és szobrászat Aquincumban.
- Pulszky Károly 1881. Hazai adatok az archeológiához. in *Archeológiai Értesítő*. Pest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Spaul, John 1994. *ALA 2 : the auxiliary cavalry units of the pre-diocletianic imperial Roman army*. Andover: Nectoreca Press.
- Ternovác Adél 2017. Feliratok Pannónia I. századi történetéhez. in *Ingenia Hungaria III*. Budapest: ELTE Eötvös József Kollégium.

Idős Otthonok fertőtlenítése, COVID járvány

Márton Zsolt

2020 immár minden család számára egy hosszú küzdelmekkel teli korszakot jelez. Visszagondolva reménykedtünk, egy gyors lefolyású pandémiában. Nem így lett. Igaz a SARV-2 mint vírus már 2002-ben felfedezésre került Kínában. Majd húsz évvel később COVID néven mutálódott.

Januárban egy **Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság (KKB)** ülés után leülve Müller Ceciliával már egyeztettünk a témában és különböző témákat vetett fel. Akkor még csak mosolyogtunk rajta igaz már Kína zárta területeit. Március 9-től már valósággá vált és bőrünkön érezhattük.

Ahogy lenni szokott..... A katasztrófavédelem csak szervezni szeret, de irányítani nem képes... Ezért lett kijelölve az ORFK

És ha katasztrófa, nincs meg a honvédség nélkül!

Március végén kaptuk a feladatot, hogy kiemelt feladat lesz az idősek védelme érdekében az idős otthonok fertőtlenítése. Feladat adott volt csak számtalan információ hiányzott az elgondolás és a végrehajtási parancs kidolgozásához:

Lehetséges ABV védelmi szakfeladatok:

- **Mentesítés/fertőtlenítés**

A feladatcsoporton belül 4 kérdésre kell megadni a választ katonai szempontból. A végén gyorsan kellett alkalmazkodni a civil igényekhez, lehetőségekhez.

- **Mit?**

Orvosilag indokolt-e közterületek (pályaudvarok, padok, piacok, stb...), kórházak előtti szelektációs pontok, járművek (mentők, elsősorban a saját erők szállítására használt buszok, autók, teherautók, stb...), eszközök/felszerelések (kontingenseknek kiszállított utánpótlás, járőrözési feladatok során használt felszerelések, stb...) személyek (betegek, fertőtlenítést végző személyzet védőruházata, esetleg elhunytak szállításában résztvevő védőruházatot viselő állomány) mentesítése?

- **Milyen eszközzel?**

A kérdésre adandó válasz az előző kérdés tisztázását követően megadható. Amennyiben indokolt például közterületek mentesítése, abban az esetben nem csak a szakcsapatok (elsősorban a 93-as), hanem a másodlagosan kiképzett ABV védelmi katonák is bevonásra kell, hogy kerüljenek az MH-ban rendszeresített és viszonylag nagy számban meglévő DS-10-el, vagy a kisebb számban meglévő permetezővel (kb 140 db) történő mentesítés végrehajtására. Folyamatban van a szakcsapatoknál meglévő mentesítő kapacitások felmérése. A DS-10-es eszközök alkalmazása esetén Kecskemét (reptér), Budapest (GAVIK), Székesfehérvár (93-as) helyőrségekben gyorsan lebonyolítható egy emlékeztető felkészítés valamennyi (DS-10-el rendelkező) alakulat 1-1 képviselője számára (train the trainer), akik ezt követően felkészíthetik az alakulathoz kijelölt munkacsoportokat a feladat megfelelő végrehajtására. Az MH Biolabor rendelkezik két olyan aeroszol előállítására képes mentesítő eszközzel, amely alkalmas belső terek mentesítésére is, illetve a zászlóaljnál meglévő mentesítő konténerekhez is tartozik belső tér mentesítő.

- **Milyen anyaggal?**

A mentesítő/fertőtlenítő kapacitás behatárolt a rendelkezésre álló mentesítő anyag készletek által. (felmérése folyamatban) A rendszeresített eszközök kialakításuk és rendeltetésük okán nem „spórolnak” (kivéve a belső tér mentesítő eszközök) a mentesítő anyaggal, ezért szükséges egy olcsóbb és nagyobb mennyiségben rendelkezésre álló anyag meghatározása. Ebben a kérdésben mindenképpen szükséges orvosi szakmai állásfoglalás. PI: 1 %-os hypo oldat megfelelő határfokkal bír-e a vírusok ellen? (Sterliclen fertőtlenítő szer, amelyet elsősorban állattelepek fertőtlenítésére használnak, azonban 100 % vírusölő hatással bír és nincs egészségügyi kockázata)

- **Miben?**

A vírus ellen megfelelő védelmet nyújtanak az MH-ban rendszeresített egyéni védőfelszerelések, mint amilyen a 93M egyéni védőruha és gázálarc (a szűrőbetét védőképessége még megerősítést igényel, de szinte biztos), kesztyűvel kiegészítve.

- **Mintavételezés**

A helyzet súlyosbodása esetén elképzelhető, hogy a Közös Akarat feladatban résztvevő állomány, a településeken járőr feladatot ellátók, a KA feladat mellet elrendelt egyéb határőr járőr feladatot ellátók és a szükség esetén elrendelt karantén biztosításban résztvevők között is felbukkan a megbetegedés és az OMSZ nem lesz képes ilyen mértékben mintavételezés végrehajtására. Ebben az esetben az MH GAVIK SIBCRA állománya együttműködve az MH EK Biológiai laborral képes lehet mintavételezésre, a minták beszállítására a kijelölt laboratóriumba (akár a sajátba, akár akkreditált civil laborba).

- **Kiképzés, felkészítés**

Szükség lehet a mentesítés pontban említett DS-10 kezelő kiképzésre, amelynek végrehajtása akár azonnal is megvalósítható. A két szakmai szervezet (GAVIK, 93-as) állománya képes a feladat végrehajtására.

Tartalékos állomány bevonatása, a feladatba bevonása esetén szükséges részükre egy alap ABV védelemi kiképzés biztosítása, amelybe a két szakmai szervezet állománya szintén bevonásra kerülhet.

A várhatóan megugró munkanélküliség miatt elképzelhető, hogy nagy számban jelentkeznek az MH-nál szerződéses állománybevitelre és az ő ABV védelmi kiképzésük biztosítása érdekében is szükség lehet a két szakmai szervezet állományának bevonására.

A fenti kérdések-válaszokból is látszik nem egyszerű mentesítési (fertőtlenítési) feladat.

Alap adat volt amit tudtunk:

19 megye és a főváros
több mint 1100 intézmény
több mint százezer személy

Amit nem tudtunk:

Fertőtlenítési terület méretei? Erre volt a későbbiekben az a bevált gyakorlat, hogy előző nap egy gyors helyszíni bejárás vagy telefonos egyeztetés alapján becsléssel került meghatározásra. Idővel elég jól ment!

Idős emberek állapotai, áthelyezésük!

A feladat gyakorisága! Visszafertőzés lehetősége, zárás mennyire segíti elő a visszafertőzés elodázását?

Karantén mire terjed ki, mit kell fertőtleníteni?

Milyen anyaggal, milyen eszközzel kerül végrehajtásra!

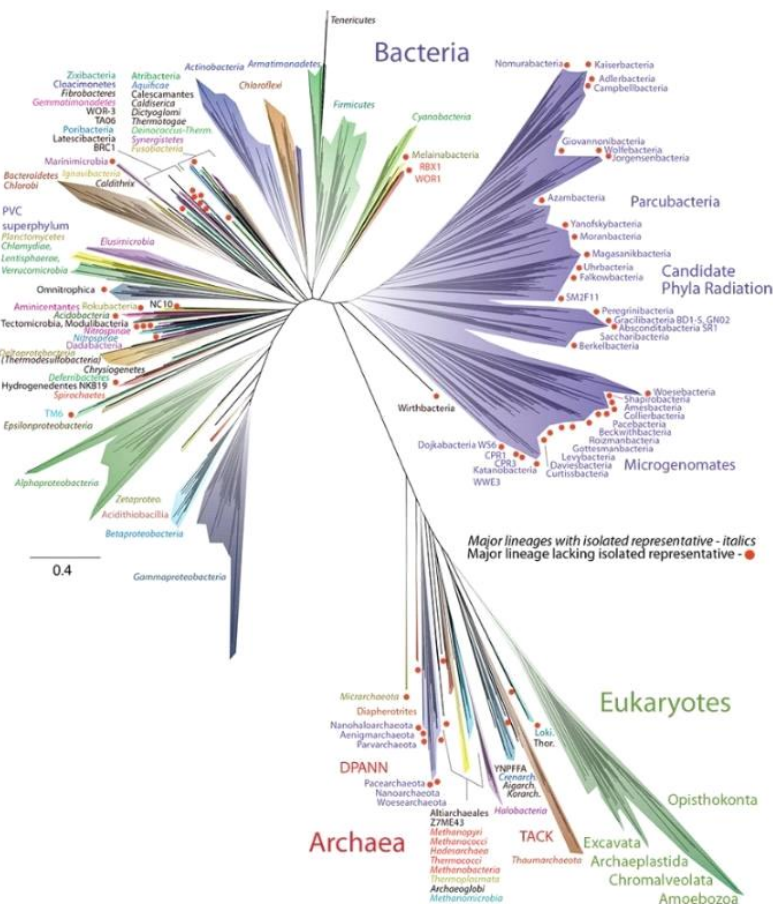
A Magyar Honvédség nem ilyen jellegű feladatra van berendezkedve! A fertőtlenítésre, mentesítésre rendszeresített anyagok drágák NATO előírásúak, egy kg több százezer forint....,

és sorolhatnánk felvetődött kérdéseket.

Mit kell tudni a vírusról?

Amikor még a biológiai fertőzés mentesítéséről tanultunk a Bolyain akkor elég egyszerűre volt véve a téma. Alkohol és szappanos víz. Na ennél azért kicsit összetettebb a dolog.

Hova tartozik?

„Major New Microbial Groups Expand Diversity and Alter our Understanding of the Tree of Life” The Cell, Castle and Banfield, 2018

Ha meg van hova soroltuk be a mikrobát, akkor milyen sejt fala van, van-e neki, az életképességét mivel lehet csökkenteni vagy megölni?

Korona vírus felületei mardósága, perzisztenciája élettelen felületen feltételezeten!!

- levegő 3 óra
- réz 2-4 óra
- kartonpapír 24 óra
- műanyag 2-9 nap
- rozsdamentes acél 2-3 nap
- alumínium 2-8 óra
- vas 5 óra
- fa 4-5 nap
- papír 3 óra – 5 nap
- üveg 4-5 nap
- szilikon 5 nap
- kerámia 5 nap
- ruha, szövet 3-4 nap

A fenti adatok csak feltételezett, nem bizonyított információk. A tárgyakon 4-9 napig élhet. 60 foknál magasabb hőmérsékletet nem viseli. Egyéb meghozott intézkedésnél figyelembe vehetőek, úgy, mint a levelek karanténba helyezése 7 napra.

Épületek irodák is lezárhatóak 14 napra, így várhatóan semmilyen felületkezelést nem igényel.

Az NNK Nemzeti Népegészségügyi központ adatai alapján ha egy légtérben tartózkodunk fertőzött személlyel 15 percnek kell eltelni, ahhoz hogy fertőzötté váljunk.

„ A COVID-19 fertőzöttel személyes kapcsolatba került személy (2 méteren belüli távolság és 15 percnél hosszabb idő)”

https://koronavirus.gov.hu/sites/default/files/sites/default/files/imce/magyar_koronavirus_kezikonyv_2020.06.25.pdf

„Fontos tudni, hogy a koronavírus (az influenzához hasonlóan) cseppfertőzéssel terjed

A koronavírus ugyanúgy terjed, mint az influenza, cseppfertőzéssel, vagyis az orrból vagy szájból származó apró cseppeken keresztül terjed emberről emberre. A vírus tehát köhögéssel, tüsszentéssel, kilégzéssel kerül a környezetbe. Tehát azzal fertőződhet meg valaki, hogy a cseppekkel szennyezett tárgyakhoz vagy felületekhez ér, majd a szeméhez, orrához vagy szájához nyúl.

A megelőzéshez a legfontosabb óvintézkedések

Néhány egyszerű szabály betartásával jelentősen csökkentheti az esélyét annak, hogy elkapja a fertőzést. Vigyázzunk egymásra!

- Alaposan és gyakran mosson kezet! Lehetőleg szappanos vízzel vagy legalább 60% alkoholtartalmú kézfertőtlenítővel tisztítsa meg a kezét! Ügyeljen a körmei alatti, és az ujjai közötti területekre is!
- Amennyiben a koronavírus-fertőzés tüneteit észleli magán, ne menjen közösségbe, maradjon otthon és telefonon értesítse háziorvosát!
- Szellőztessen gyakran! Ez vonatkozik az otthonra, az irodákra, minden zárt térre.

- Köhögéskor és tüszentéskor takarja el az orrát és száját zsebkendővel, utána dobja ki a zsebkendőt és mosson kezet!
- Lázás beteggel lehetőség szerint kerülje az érintkezés minden formáját!
- Fordítson fokozott figyelmet immunrendszere erősítésére, pl. fogyasszon elegendő vitamint!”

<https://koronavirus.gov.hu/megelozes>

Az elgondolás

Péntek este jött a feladat elrendelése, hogy szombat reggel 8 órára tegyük le az elgondolást és utána pár napon belül már teljes parancsot várnak, mert meg kell kezdeni a fertőtlenítést. 5 nap múlva elkezdődött a Pesti úti fertőtlenítés!

Az elkészített elgondolás:

Alap adatok:

- idősek, mozgásukban korlátozott személyek jogszabály szerint
- több intézmény
- nem ismert az alapterület, légköbméter, felület típusa (mennyi csempe, mennyi fal(mosható-e), mit kell fertőtleníteni, fém felület, külső utak, padok stb.
- megkezdés előtt a lakók ruháját be kell zsákolni(az idősgondozó személyzet), a lakókat ki kell költöztetni közeli közintézménybe, amit előtte le kell mentesíteni (iskola most úgy is üres, torna terem is), ehhez kell civil, vagy katonai buszok, a közintézményt be kell rendezni annyira hogy le tudjanak ülni, fekvő betegeket az elkülönítőbe, vagy fektetni, biztosítani kell szájmazskot, kézfertőtlenítőt (MOL hygi)
- A civil buszokat a Volán tudja biztosítani, mert csökkent a járatsűrűség, van szabad kapacitása, (katonai igazgatás lebiztosítás)
- hypo használata nagyon korlátozott helyen, felületen, mert visszamaradó felületi szennyeződést ismételten le kell takarítani, a maradó anyagot el kell távolítani, ezért csak vizesblokkok, csempézett járó felület, konyhák, műanyag ajtók, nyílászárók. (tilos falra (újra lehet festeni), külső környezetben növényekre, állatokra. Hypo civil környezetben a fehéritő és környezetkárosító hatása miatt nem javaslom. Csak bent a csempézett felület fertőtlenítésére után tisztítással. Maradék anyag esetén az idős emberek bőrén sérülést okozhat, az allergiás tüneteket bármilyen anyagnál előfordulhat, de hypo és bomlási termékeinél főleg. A természetben való használatakor nagyobb környezetkárosítást fogunk elérni, mint hasznot. Belsőleg ha falra megy a fehéritő hatása miatt szín fakulás várható.
- kevés a képzett személy, itt kérni kell a KGIR-ben a vegyivédelmi végzettségű katonákat minden katonai szervezetnél, és akinek van végzettsége annak bevonása ismétlő képzés után
- az ismétlő képzéseknél alkalmazni kell a távoktatást, az MH 93 PS.vv.z. oktató filmet készíti és minden katonai alakulatnak megküldi (előnye gyors, a pk mobillal egyszerűen elkészíthető, nem kell érintkezni vírus fertőzés elkerülése érdekében)
- a meglévő eszközökkel gond van

- DS-10 csak a bevizsgált gyártó által javasolt mentesítő anyaggal használható, nincs hozzá javító készlet, ezért meghibásodás esetén nem javítható, a rendszeresített anyagból kevés van talán egy intézményre lenne elég, de az az anyag drága, túl jó erre a feladatra, korrozív (festék felületet leszedi),
- háti permetezők használhatóak a talaj fertőtlenítésére, padokra, ajtókra, külső fal felületre, de további beszerzés szükséges
- motoros permetezők a felhasználás nagyságát és gyorsaságát növelik, jól porlasztanak
- mikro porlasztású permetezőket kell beszerezni, a kapott intézmény számot tekintve legalább 4-5 db-ot megyénként tehát közel 100 db-ot (talán Magyarországon gyártanak (Pápa)), arra gyorsan ki lehet képezni a személyzetet
- a jelenlegi anyagok nagyon kevesek erre a feladatra, az általam javasolt anyagokból a sterliclean termékcsalád talán Magyarországon gyártják (Győr), amennyiben van alapanyag akkor legyártható, de akkor azt a céget ki kell jelölni stratégiai cégnek, és a termelést biztosítani kell
- A sterliclean termékcsalád környezet barát, szinte teljesen lebomló anyagokat tartalmaz 30 perc után a terület újra használható, de ködösítő géppel kell kijutadni, 100% vírusirtó, köd formájában képes minden részbe bejutni, nincs nagy vízkár mint a permetező gépeknél, nem felület korrozív
- A már berendelt virucid angol-belga anyag csak 100 l van az országban, az 133000l oldat előállítására alkalmas és 3l/1000m³ ködösítővel a kijuttatási dózis, csak ködösítő eszközben érdemes gondolkodni
- A szerdán lejárt 93Mvegyivédelmi védőruha a feladatra teljesen alkalmas, tisztítására van keret, 5x lehet mosatni, és utólag a védekezésre felhasznált költségbe elszámolható, ha a kormány visszaadja a keretet lehet pótolni, ezzel a vegyivédelmi védőképesség visszaáll
- a hiányzó technika pótlására aktivizálni kell a katonai igazgatási rendszerben lebiztosított eszközöket, a mezőgazdaságban fellelhető permetező gépeket technológiákat (itt az a baj, hogy csak a nagy technikai eszközöket látjuk, traktor pl)
- a tartalékosokat be kell hívni, a megyei szervezetekhez a KGIR-ban leválogatott ismétlő kiképzésen részt vevő vv katonákból tenni kell a munkacsoportokhoz szakmai irányításra, esetleg megyei szinten 1 mentesítő katonát koordinációra biztosítson a MH 93.vv.z. állománya.
- sorrendet kell felállítani a fertőtlenítendő objektumok között, állami, egyházi, egyéb állami fenntartású, a vállalkozásban működőnek ezt a szolgáltatást meg kell rendelni civil cégtől
- vegyivédelmi védő felszerelésben a napi üzemidő egyszerre max 2 óra beöltözve, utána 45-60 perc pihenő, utána megint egy kör, egy nap max három kör, váltásokat is meg kell szervezni
- a szükséges technikai eszközök civilben permetező eszközök, gyorsan, könnyen ki lehet képezni a végrehajtót

- azzal is kell számolni ha a tartalékosok között kimegy, hogy fertőtlenítésre hívjuk be őket elég nagy valószínűséggel igazolást fognak hozni, mert mindenki fél a vegyi anyagoktól, az általam javasolt nem okoz károsodást az emberre sem
- a napi munkavégzésnél meg kell oldani a külső étkezést (hidegcsomag, vagy étkezési utalvány)
- a fertőtlenítésnél a felhasználható anyagok kombinációja is szóba jöhet (pl ködképzővel teljes épület (virucid, sterliclean), hypos oldattal háti permetezővel a fürdők, wc-k, konyhák, étkezők csempe felülete, bejárat és kint másik anyaggal (sterliclean) de háti permetezővel)
- bár nem ismerjük a felületet m², léghőméretet m³, de ahogy néztem egy-egy intézmény 100-200 fő között mozog, egy előzetes végrehajtó létszámvetés

buszos költözéshez:

- kísérők, koordinátor 2-4 fő
- buszok 2 db(1 buszra 20-25 fő ülhet betartva a 1,5m távolságot, egy üléspár egy utas)

fertőtlenítéshez:

<ul style="list-style-type: none"> • Belső terület szétosztás (BTMK) 	•	<ul style="list-style-type: none"> • 1 klt BTMK 	<ul style="list-style-type: none"> • 3 fő/raj 	<ul style="list-style-type: none"> • 2000m³/óra 	<ul style="list-style-type: none"> • 3l/1000m³ 	<ul style="list-style-type: none"> • 1 klt BTMK= ködösítő permetező
<ul style="list-style-type: none"> • nem szervezett fertőtlenítéskészlet 	•	<ul style="list-style-type: none"> • DS-10, vagy any Gyarden 	<ul style="list-style-type: none"> • 3 fő/raj 	<ul style="list-style-type: none"> • 200m²/fő/óra 	<ul style="list-style-type: none"> • 1kg/feltöltés 	<ul style="list-style-type: none"> • 600m²/raj/óra

		a r o l e x 1 2 L				
--	--	---	--	--	--	--

- a mentesítő anyagot központilag bekeverjük (itt kapna szerepet a MH 93 PS.vv.z. szakember), az előre kiszámított mennyiséget 20% rátartással hordókban elszállítjuk 1 teher gjmű, vagy toyota hylux
- szükséges számítások, és hiányzó paraméterek után meg tudjuk mondani milyen gjmű kell, javasolt 50l-es hordók, 25l-es kannák alkalmazása, ha a szállítandó mennyiség nem túl nagy a mentesítő oldatból a könnyebb mozgatás miatt (nem kell szivattyú az átfejtéshez, 1,2 katona át tudja önteni)

krónikus betegek, fekvő betegek kezelése

- a számok alapján kb 10-20 fő is lehet egy-egy idős otthonban, részükre van kialakítva fekvő részleg az otthonban
- minden idősothonnak kell rendelkezni egy orvossal jogszabály alapján, a fertőtlenítés idejére mindenképp ott kell lennie és orvos szakmailag irányítani
- elsősorban meg kell vizsgálni azok az ágyak, terület mennyire van elszeparálva a többi betegtől, tehát mentesítés alatt tudjuk – e teljesen légmentesen elkülöníteni?
- ha nem a MH 100db kórház busszal rendelkezik (átalakítható), meg kell vizsgálni ebből egy-egy otthonhoz mennyi kell, és a fertőtlenítés idejére addig lebiztosítani oda

A végrehajtás

Az elkészült parancs a fenti elgondolás 90%-t tartalmazta, mivel az 30 évre nem nyilvános minősítésű, így pontos részletet nem írok.

A valós végrehajtásnál több dolgot meg kellett vizsgálni.

A rendelkezésre álló eszközöket:

DS-10 Egyedi mentesítő készlet képességei a kezelési utasítás alapján

Rendeltetése: Gép- és harcjárművek, egyéb haditechnikai eszközök és felszerelések részleges vagy teljes vegyi-, sugár és biológiai mentesítése, fertőtlenítése.

Főbb műszaki-technikai adatai:

- A tartály alapanyaga: koracél
- Teljes úrtartalma: 15 l
- Hasznos úrtartalma: 10 l
- Max. üzemi nyomás: 6 bar
- Össztömeg: 9,5 kg

- Kezelőszemélyzet: 1 fő
- Szakfeladathoz történő előkészítés ideje: kb. 10 perc (ennyi idő alatt elvileg annak is megy, aki akkor látja először)
- Egy feltöltéssel mentesíthető felület: max 50 m² (a gyártó cég (Kärcher) oldalán ekkora felület van megadva, de azt írja, függ a szennyezettségtől is).
Kipróbáltuk, a 10 litert a tartályból kb. 5 perc alatt ki lehet belőle juttatni, és az 50 m²-t be is teríti.
Ez alapján 1 fő, ha mindig a 10 perces újbóli üzembe helyezéssel számolunk és az 50 m²-rel, akkor 1 óra alatt 200 m² felületet tudna mentesíteni.
- Jelenlegi szórófej: kb 3,5 mm-es (sajnos a DS-10 leírása nem tartalmazza a méretet, de lemértük a legszélesebb részen)

Az egyedi mentesítő készlet kezelése során betartandó biztonsági rendszabályok (Részlet)

- Az egyedi mentesítő készletben fokozottan gyúlékony vagy tűzveszélyes anyagokat alkalmazni tilos!
- Az üzemeltetés során a hőmérséklet nem haladhatja meg a 60 Celsius fokot.
- Tilos 6 bar-nál magasabb nyomáson működtetni és a nyomás alatt lévő készüléket a napon hagyni.
- Csak a gyártó által engedélyezett anyagokkal szabad működtetni.

A készülék csak védelmi helyzetben lévő, teljes védőeszközben üzemeltethető, beleértve a mentesítő anyagok kezelését.

További eszközök:

- Marolex 12L (MH készlet 48 db)
- GARDEN 5L (MH készlet 198db)
- mikro porlasztós permetező (MH készlet 3/2 db jó BTMK(Belső Tér Mentesítő Készlet) MH 93 PS.vv.z.
- motoros hátipermetező
- DS-10 (MH készlet 922 (136 missziókban)) probléma(nincs javító készlet, csak MH mentesítő anyagra hitelesítve, külön engedéllyel mással is használható)
- ZMB (Zászlóalj Mentesítő Berendezés) 1 db MH 93. PS.vv.z.
- Konténeres Mentesítő Berendezés (KMB 001) 2 db MH 93. PS.vv.z.
- Konténeres Mentesítő Berendezés (KMB 002) 1 db MH 93. PS.vv.z.
- Konténeres Mentesítő Berendezés (sanijet gunnal) 1 db MH 93. PS.vv.z.
- SMR-U 1 (sebesült mentesítő rendszer utánfutón) 2 db MH 93. PS.vv.z.

MH képességeit az elrendeléskor:

nem szervezetszerű Vegyi Sugár Felderítő rajok	nem szervezetszerű fertőtlenítő rajok	fertőtlenítő raj felépítése/technikai eszköz	jelenleg alakulatoknál kint lévő mentesítő eszköz DS-10	Mentesítő anyag (kg/l típus)
--	---------------------------------------	--	---	------------------------------

			(db)	
50	163	3fő/3 DS-10	461	nincs/beszerzés alatt

Rajonként 3 db DS-10 mentesítő eszközzel (vagy háti permetezővel kisebb szóró fejjel kb. 4x nagyobb felület fertőtleníthető):

Raj	Gépjármű vezető (fő)	Mentesítő kezelő (fő)	DS-12 mentesítő eszköz (db)	Mentesítő képesség	Mentesítő képesség
1.	1	3	3	200 m ² /fő/feltöltés/óra	600 m ² /raj/óra
összesen	163	489	489(461kiosztva)	97800m ² /óra	586800m ² /nap/1 váltás(2 óra mentesítés,45min pihenő)

MH mentesítő anyag készlete:

mentesítő anyag megnevezés	használhatóság	készlet kg/missziós készlet	ár/készlet	felhasználhatóság /m ²	alakulatok
BX-40 (1 kg-os)	Technikai eszközök, tereptárgyak mentesítésére	3116 kg/250kg +425kg felajánlot	47 100,-/kg összesen: 146763600Ft	1kg/50m ²	MH 1. HTHE, MH CKELMK, MH 86.SzH B, MH 93. PS. vv.z., MH ARB CSAPAT, MH ARB köz. rak., MH 64. log.e., MH 5. ldd

BX60 B-FOG mentesítő anyag (10l)	belső tér mentesítő	29l	143 900,-/10l összesen: 417310FT	3l / 1000 m3	MH 93 PS.vv.z .
----------------------------------	---------------------	-----	---	--------------	-----------------------

Az MHP LGCSF a rendszerített mentesítő anyagokat nem javasolja felhasználni, mert drága és nem beszerezhető, a meglévő technika erre lett hitelesítve! Ismételt beszerzése nem lehetséges Olasz import!! Össz értéke 147 millió Ft
egyéb mentesítésre alkalmas anyagok

mentesítő anyag megnevezés	használhatóság	készlet kg/missziós készlet	ár/készlet	felhasználhatóság /m2	alaku- latok
Incidin active	orvosi szobák, műtők, konyhák, csempe felületének mentesítésére	50 karton / 1 karton 24x160g=3,84kg	12000,-/kg összesen: 2304000Ft	180g/50m2 1 karton= 1066 m2	jelenleg nincs kiosztva MH ARB
Hypo	beltéri, csempézett felületének mentesítése	5 hordó	olcsó	0,5l/50m2	MH 37 mű.e.
virucid	ködösítő berendezéssel, teljes belső, külső felület	megrendelés alatt 100 l	1l/7000 Ft össz: 700000Ft	0,75l/1000 l vízhez/10-15000m2, ködösítéssel 300000m3	beszerzés alatt, logisztikát sürgősen MH LK, pár nap alatt hozzák

MH 93. PS. vv.z. képessége:

Rajonként 1 db Belső Tér Mentésítő Készlet (BTMK) eszközzel:

Raj meglévő/1raj kapacitás	Gépjármű vezető (fő)	Mentesítő kezelő (fő)	Belső Tér Mentесítő Készlet (db)	Mentesítő képesség
2 raj van/1.	1	3	1	2000 m ³ /raj/óra
Össz:	2	6	2	4000 m³/csoport/óra

Rajonként 1 db Konténeres Mentесítő Berendezéssel (KMB=Rába H25 + G300 Mercedes + vízszállító Rába H25) történő mentесítés ((meghibásodás esetén Zászlóalj Mentесítő Berendezés (HKR) válthatja ki hasonló képességgel)):

Raj	Gépjármű vezető (fő)	Mentesítő kezelő (fő)	Konténeres Mentесítő Berendezés (db)	Mentesítő képesség
Össz:	6	14	2	20 technika/csoport/óra

Raj	Gépjármű vezető (fő)	Mentesítő kezelő (fő)	Sebesült Mentесítő Rendszer Utánfutón	Járó beteg mentесítő képesség	Fekvő beteg mentесítő képesség
2./1 raj	3	7	1	200 fő/raj/óra	50 fő/raj/óra
Össz:	6	14	2	400 fő/csoport/óra	100 fő/csoport/óra

Sebesült Mentесítő Rendszer Utánfutón (SMR-U) (Rába H18 vontató + G300 Mercedes + anyagszállító Rába H18) mentесítő képessége:

Felhasználási terület	Alkalmazó eszköz	Meglévő mentесítő anyag	Szaktechnikai eszközök fogyasztása	Mentesíthető
Technika mentесítés	konténeres mentесítő berendezés (KMB MF Sanijet gun-val)	957 kg/425kg NATO felajánlásra	5 kg / 1 busz	191(85 NATO anyagból) Busz
Technika mentесítés	DS-10 vel		1kg -10 l-hez = 10m ² felületre	9570 (4250m ² NATO anyagból) m ² felületre
Személy mentесítés	KMB MF vel	270 l	25-50l /h 60 fő / h	324 - 648 fő (elméleti)
Belső tér mentесítés	Belső Tér Mentесítő Készlet	29 l	3l / 1000 m ³	200 Busz 1 konténer 0,3l 1 helikopter 0,7l

Belső tér mentesítés	Belső Tér Mentесítő Készlet	48 l (NATO)	3l / 1000 m3	300 Busz
Érzékeny eszköz illetve felület fertőtlenítése	SX 34 érzékeny eszköz mentesítő készlet	1 l	1 l = 20m2	20 m2

A fenti adatok a gyors felkészítésnek köszönhetően és a bevonásra kerülő tartalékosok miatt pillanatok alatt változott. Ami meglepetés volt, hogy a logisztika is hozzá tudott alkalmazkodni és villámgyors beszerzéseket végzett pár nap alatt a Magyarországi készleteket képes volt megvenni, illetve a MOL-tól több százezer liter Mol Hygit átvenni. A napi követések miatt a mentesítő rajok száma állandóan változott. Általában 200 raj és közel 600 fő végezte a feladatokat, vagy volt készenlétben. A maximum pedig közel 1200 fő volt közel 400 rajjal.

A felállított Operatív Csoportok (OCS) az MH 93. PS. vvv. OCS-nak jelentettek illetve az Integrált Műveleti Központnak (IMK). Az adatok sosem egyeztek. Mint általában.

Az egyeztetések az elején gyorsan mentek az Idősothonok és az OCS között majd szépen alácsökkent. Ennek több oka is volt. Az egyik az hogy mindenki gyorsan átlátta, hogy ez egy politikai villogás. Mert egy végrehajtás után csak hetekkel, vagy hónapokkal később került megint fertőtlenítésre egy intézmény. A szakma véleménye az volt hogy különböző felületeknél különböző időpontokban kell megismételni, de az ismétléseknek naponta meg kell történni. Nem így volt, és gyorsan rájöttek az intézmények, hogy saját maguknak kell végezni. Tényleg csak akkor szóltak, ha már sok fertőzött volt és a teljes épületet kellett fertőtleníteni.

Az eljárások kialakulása. A 2009-es madárinfluenza meghatározott mindent. Akkori karantén elrendelés volt az alap. A NÉBIH állatorvosai akkor a madártelepek fertőtlenítésére kidolgoztak egy eljárást, illet a száj és körömfájásra a marháknál. Ehhez a technika is fejlődött. Mikroporlasztású eszközök, permetezők kerültek kialakításra, olyan fertőtlenítő anyagokkal, amik élővilágra jelentős hatást nem gyakorolnak. Ilyen jellegű a BTMK (Belső Tér Mentесítő Készlet), de az meleg ködösítő eszköz, azaz csak pont belső térben nem használható mert láng képzéssel is jár használata. Ehhez hasonló eszközök a hideg mikroporlasztású permetezők, amiket a fenti eszköz használati tapasztalata miatt már nem mertek használni, pedig hatásfoka jobb és nagyobb felületet gyorsabban lehet elvégezni vele. Azon kívül a porózus anyagokba is bejut és hatást fejt ki. Ezen eszközzel csak a MH 93. PS vvv. rendelkezik.

Végrehajtás során gyakran csak a DS-10 és a megvásárolt több száz 5 illetve 10 literes háti permetezők kerültek alkalmazásra. A mentesítő anyagokat előre bekevert formában, amit a 93-as végzett, vettek át a katonai szervezetek. Azt juttatták ki.

Voltak olyan kezdeti elgondolások is, hogy a hypot használjuk külterületen utak járdák mentesítésére. A Greenpeace nagy örömeire mehetett volna. Összetétele miatt kiváló növényirtó szer.

Vagy a perec savat mindenhova az NNK fertőtlenítő osztályvezetője által. Értem én hogy műtőkben fertőző osztályokon jól bevált, de ott kevésbé porózus anyagok vannak, csempe és saválló csövek. Azon felül csak pár kg volt belőle megynként.

A betegek mozgatása csak épületen belül került végrehajtásra az otthonok saját erejéből és így elhúzódó fertőtlenítések voltak. Egy-egy szárnyat vagy külön épületet később kellett megoldani.

Konkluzió:

A mikroporlasztású permetezőkből csak annyi került beszerzésre, ami a 93-asnak kell. Várható még hasonló feladat a most kialakult keleti háborús helyzet miatt is illetve a biológiai hadviselés „csendes” háborús tevékenység következtében, ami nehezen nyomon követhető. Ezért szükséges lehet COVID alatt felállított régiós rendszerhez mikroporlasztású eszközök beszerzése, azok kiutalása a most megalakuló tartalékos ezredekhez, és alkalmazás esetén gyorsabban tudjuk a készenlétet elérni.

A fertőtlenítés és mentesítési feladatok feledésbe merültek. Nincs már csapatszinten mentesítési terv. El kell rendelni a terv elkészítését, amihez a vegyivédelmi szakmának pontos elgondolást és parancsot kell készíteni. Nem akkor kell majd ha újabb pandémia lesz vagy a háború kitör.

A szakmának figyelemmel kell követni a civil trendeket, fejlesztéseket. Ha kell, szakmai tapasztalatot kell szerezni és kiképzésen részt venni, vagy képzéseken. Nem pedig úgy állni a feladat előtt, mint most hogy nem ismerik az új anyagokat civil eljárásokat:

Incidin active
virucid

A jelenlegi technikai eszközöket felül kell vizsgálni és olyan új eszközök beszerzése szükséges, ami speciális feladatok ellátására alkalmas. A konténeres mentesítő eszköz terepen nem annyira állja meg helyét, vagy olyan katonai igazgatási rendszert kell kidolgozni, ahol a szakma esetleg a közterület gépeit, útkarbantartó eszközeit is igénybe veheti. De a repülő fertőtlenítése, mentesítése is napirenden van, igaz a pandémia alatt 2 esetben kellett NATO gépet fertőtleníteni.

A másodlagos vegyivédelmi katonák kiképzésére új feladatok függvényében oda kell figyelni, azt át kell tervezni.

Vegyivédelmi végzettségű katonákat kell tervezni a katonai szervezetek törzsébe.

Vakcinák:

A mentesítés elgondolás alapján és az abban megemlített és a felső vezetéshez beterjesztett elgondolás alapján lett kialakítva a MH oltó buszai. A kórház buszként is alkalmazható új buszok így átalakítva kaptak lehetőséget a védekezésben való részvételre, ezzel az eldugott orvosi ellátással nem rendelkező települések is elérhetőek lettek. A képességhez orvosi és egészségügyi személyzet is adott volt a honvédség oldaláról. Az oltások végrehajtása során alkalmazott vakcinák a következők voltak a teljesség igénye és a mechanizmusok nélkül csak felsorolás szerint, kiegészítve a tapasztalati tényezőkkel, amit több szempontból sem lehetett vizsgálni:

Novavax

„Ez az első fehérjealapú vakcina, amelyet az unióban engedélyeztek. Az oltóanyag két nagy mintaszámú III. fázisú klinikai vizsgálatban közel 90 százalékos hatékonyságot, jó biztonsági és tolerálhatósági profilt mutatott. A készítmény egy jól ismert rekombináns fehérjeplatformra épül, amelyet évtizedek óta használnak más, például az influenza, az övsömör és a HPV elleni vakcinákhoz. A Novavax oltóanyaga hűtőszekrényben, 2-8°C-on tárolható és szállítható. Többek között ez a tárolási tartomány teszi a vakcinát fontos szereplővé a világjárvány elleni védekezésben, hiszen a távoli, nehezen megközelíthető helyekre is a hagyományos elosztó csatornák használatával juttatható el.”

<https://www.pharminindex-online.hu/vakcinologia/rovid-hirek/a-heten-mar-szallitjak-a-novavax-covid-vakcinajat-az-eu-ban>

https://www.ema.europa.eu/en/documents/product-information/nuvaxovid-epar-product-information_hu.pdf

Erről nincs nagy tapasztalat, legalább is felém már nem jutott el.

BioNTech/Pfizer

A többadagos, lila kupakos injekciós üveg tartalmát fel kell hígítani a felhasználás előtt. Egy injekciós üveg (0,45 ml) hígítás után 6, egyenként 0,3 ml-es adagot tartalmaz, lásd 4.2 és 6.6 pontban. Adagonként (0,3 ml) 30 mikrogramm tozinameránt, azaz COVID-19 mRNS vakcinát tartalmaz (lipid nanorészecskébe ágyazva). A tozinamerán egy egyszerű, 5'-cap struktúrát hordozó messenger RNS (mRNS), amelyet sejtmentes in vitro transzkripcióval készítettek a SARS-CoV-2 virális tüske (spike, S) proteinjét kódoló DNS templátokról.

https://www.ema.europa.eu/en/documents/product-information/comirnaty-epar-product-information_hu.pdf

Maga a vakcina nagyon jó hatásfokú, a védettségre vonatkozó pontos adatok nincsenek (mennyi ideig, milyen mértékben), ami bosszantó az az oltások után kialakuló betegségek és azokból adódó feltételezett elhalálozások magas száma. Több olyan visszajelzés jött, hogy a betegnek nem volt krónikus betegsége, nem volt ismert, de szívizomhártya gyulladást kapott az oltás után, vagy tüdőembóliát, vagy szívinfarktust. Én volt válogatott sportolóként 2 tüdőembóliát kaptam, és az orvosi vizsgálatok alapján, az oltás utáni reakciónak köszönhetően alakult ki ez bizonyítottan. Azoknál akiknél volt kritikus betegség vagy magas kockázatú volt ott gyakori volt az elhalálozás, de relatív kis vizsgálati szám miatt ezt nem lehet egyértelműsíteni, illetve külön szakvizsgálatokat nem kértek, úgy mint én, illetve halál esetén már nem is lehet. Sokaknál, és magam is tapasztaltam, hogy ha túléli a betegséget már maga az orvos sem vizsgálja a miértjét, hanem lezártnak tekinti. Én utána mentem és akkor derültek ki turpisságok. Azoknál akik a 3 oltást különböző vakcinákból kapta, sokkal kisebb volt a fenti jelenségek előfordulása. Az MH szputnyikot alkalmazta, csak a törzs kapott pfizert, illetve a 3. oltásnak kaptak pfizert, nem is volt magas elhalálozás, betegség igen, de többnyire a COVID betegség miatt.

Johnson & Johnson

„A gyártó által rendelkezésre bocsátott információk alapján a Johnson & Johnson vakcinája (az Ad26.COVS.2) az esetek 66,9%-ában hatásosnak bizonyult egy folyamatban lévő, széles körű klinikai vizsgálat szerint.

Egy olyan, széles körben használt COVID-19 elleni védőoltás, amely az esetek legalább 50%-ában hatásos, segít a járvány féken tartásában.”

„A New York Times úgy tudja, hogy a Johnson and Johnson leállította az egydózisú Covid-19 vakcinája gyártását a hollandiai Leidenben található üzemében. A Janssen oltóanyaga népszerű volt a szegényebb országokban, mivel csak egy adagot kellett beadni és könnyebb volt szállítani. Volt olyan ország, ahol tavaly év végén felfüggesztették ennek a vakcinának a beadását, mivel egy halálesetet hoztak vele összefüggésbe.”

<https://www.portfolio.hu/uzlet/20220209/szep-csendben-lealltak-az-egyik-korona-virus-vakcina-gyartasaval-525685>

„Az élelmiszer- és gyógyszerhivatal (FDA) korlátozta a Johnson & Johnson Covid-19 vakcina használatát, miután felülvizsgálta az életveszélyes vérrögök kialakulásának kockázatát. Az ügynökség csütörtökön közölte, hogy a J&J oltását mostantól csak olyan felnőtteknek engedélyezik, akik számára más oltás nem áll rendelkezésre, illetve más oltás orvosilag nem engedélyezett, vagy akik nem hajlandók más oltóanyagot elfogadni. Az FDA azt követően döntött így, hogy a J&J oltásával oltott több millió ember között 60 esetet találtak, akik közül kilenc halálesetet állapítottak meg a trombózis egy bizonyos fajtájával (trombocitopénia, alacsony vérlemezkeszám) kapcsolatban.”

<https://www.portfolio.hu/global/20220506/trombozis-kockazata-miatt-korlatoztak-a-johnson-johnson-vakcinajanak-hasznalatat-543321>

A cikkekből sok minden kitűnik! Komment nélkül.

Moderna

„A vakcina a vírus molekuláris szerkezetén alapuló technológia segítségével készült. Az oltóanyag mRNS-alapú, egy lipid nanorészecskébe csomagolt RNS molekulát (mRNS) tartalmaz.”

https://koronavirus.gov.hu/sites/default/files/sites/default/files/imce/moderna_vakcina_-_lakossagi_tajekoztato.pdf

„Többdózisos injekciós üveg, amely 10 db 0,5 ml-es adagot tartalmaz. Egy adag (0,5 ml) 100 mikrogramm messenger RNS-t (mRNS-t) tartalmaz (SM-102 lipid nanorészecskébe ágyazva). Egyszálú 5'-cap struktúrát hordozó messenger RNS (mRNS), amelyet sejtmentes in vitro transzkripcióval készítettek a SARS-CoV-2 virális tüske (spike, S) proteinjét kódoló DNS-templátokról.”

https://ec.europa.eu/health/documents/community-register/2021/20210106150575/anx_150575_hu.pdf

„A Moderna vakcinája jobban véd az áttöréses fertőzéstől, mint a Pfizeré, ugyanakkor a 12-29 éves körében több esetben járhat szívizomgyulladásos mellékhatással, mint a másik széles körben használt mRNS vakcina - írja a CNBC”

„A francia adatok szerint 100 ezer 12-29 év közötti oltott közül 13,3 szívizomgyulladásos esetet regisztráltak, míg a pfizer vakcinájával oltott fiatalok körében csak 2,7 ilyen eset akadt.

De a Moderna viszont erősebb védelmet ad, a CDC adatai szerint ugyanis a Moderna vakcinájával oltottak körében kevesebb a tünetes és a súlyos betegség kialakulásának kockázata:

100 ezer emberből 86 esetben törte át az oltás védelmét a vírus, míg a pfizer esetében 135 áttöréses fertőzés jut 100 ezer főre.”

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20211112/a-moderna-jobban-ved-mint-a-pfizer-de-nagyobb-vele-a-szivizomgyulladas-kockazata-510464>

A védelemre kitérve saját tapasztalat. A 180 napos védelmet mind a fertőzésen átesettek, mind az oltottak tudják, speciális próbát tettem az afrikai törzssel fertőzött kollégám kimenekítése során és utána eltöltött expozíciós idő alatt, ami több volt mint 15 perc védő felszerelés nélkül, nem fertőződtem, a kolléga túlélte, több más nemzetű kolléga akik együtt voltak a magyar kollégával elhaláloztak.

Oxford/AstraZeneca

„Többadagos injekciós üvegek, injekciós üvegenként 8 vagy 10, egyenként 0,5 ml-es adagot tartalmaznak (lásd 6.5 pont). Egy adag (0,5 ml) tartalmaz: SARS-CoV-2 (ChAdOx1-S) * tüske glikoproteint kódoló csimpánz adenovírus, legalább $2,5 \times 10^8$ fertőző egység (Infectious units, Inf.U) *Genetikailag módosított humán embrionális vese (human embryonic kidney, HEK) 293 sejtekben, rekombináns DNS-technológiával előállítva. Ez a gyógyszer genetikailag módosított organizmusokat (GMO) tartalmaz.”

https://www.ema.europa.eu/en/documents/product-information/vaxzevria-previously-covid-19-vaccine-astrazeneca-epar-product-information_hu.pdf

„Az AstraZeneca végre közzétette a régóta várt amerikai klinikai vizsgálatának eredményeit, így kiderült, hogy vakcinája 73 százalékos hatékonyságot mutat a tünetes fertőzés ellen. A 65 év feletti korosztályra vonatkozóan hatékonysági szám ennél jóval magasabb, 83,5 százalék - írja a MarketWatch.”

<https://www.portfolio.hu/global/20210930/hivatalos-kevesbe-hatekony-az-astrazeneca-vakcinaja-mint-korabban-allitottak-503110>

Szputnyik V

„Kombinált, vektor alapú vakcina, a SARS-CoV-2 vírus által okozott koronavírus-fertőzés megelőzésére. Az I. komponens (az adagolási sorozat 1. adagja) a SARS-CoV-2 tüskefehérjéjének génjét tartalmazó, rekombináns, 26-os szerotípusú adenovírus-részecskét tartalmazza. A II. komponens (az adagolási sorozat 2. adagja) a SARS-CoV-2 tüskefehérjéjének génjét tartalmazó, rekombináns, 5-ös szerotípusú adenovírus-részecskét tartalmazza”

https://koronavirus.gov.hu/sites/default/files/sites/default/files/imce/szputnyik_v_oltoanyag_-_lakossagi_tajekoztato.pdf

„Erős védelmet mutat a Szputnyik V-vakcina az omikron variáns ellen, a Pfizer vakcinájához képest több mint kétszer nagyobb vírusneutralizáló aktivitással – ismereti a vg.hu a római Lazzaro Spallanzani intézet és az oltóanyagot gyártó Gamaleya

Központ összehasonlító vizsgálatának eredményeit, amelyek a [medRxiv](#) folyóiratban jelentek meg.”

„A 12 olasz és a 9 orosz tudósból álló csoport cikke szerint a Szputnyik V a referencia vuhani variánshoz képest az omikron elleni vírusneutralizáló aktivitásban 8,1-szeres csökkenést mutat, szemben a Pfizer-vakcina 21,4-szeres csökkenésével. Ebből kifolyólag a tanulmány arra a következtetésre jutott, hogy a Szputnyik V az omikron variáns ellen jelentős ellenanyagválaszt indukál.

Az összes minta közül a Szputnyikkal oltott szérumok 74,2 százaléka, míg a Pfizerrel oltottak 56,9 százaléka tudta semlegesíteni az omikron változatot.

Korábbi vizsgálatok az omikron elleni védelem jelentős erősödését mutatták ki a Szputnyik Light emlékeztető adagja után. Az oltóanyag más vakcinákkal kombinálva is használható harmadik oltásként – írja a [vg.hu](#).”

<https://www.portfolio.hu/uzlet/20220120/hatasosabb-a-szputnyik-vakcina-az-omikron-ellen-mint-a-pfizer-olasz-es-orosz-tudosok-szerint-522143>

Amikor a pandémia kirobbant, akkor egy KKB ülésen viccesen jegyeztem meg, hogy aki elsőnek bedobja a vakcinát az fejlesztette ki. A tudomány állítja természetes mutáció eredménye a COVID. Oké, de én katona vagyok, sok mindent hallottam, láttam. Én valószínűleg 18-ban fertőződtem meg vele egy titkos bevetés alkalmában, ami után intenzíven kezeltek, de tudás, ismeret nélkül nem tudták megállapítani mi okozhatta a lázas megfázásos tünetet a magas ellenanyag koncentrációt a véremlében. Azóta van gyengült tüdő kapacitásom. A vakcinát érdekes módon két ország szinte egyszerre jelentette be (Oroszország, USA). Azóta az oroszországi kutató csoport vezetője a 14 emeletről öngyilkos lett, csak több késszúrás volt gyanús. Az orosz – ukrán konfliktusban felreppent hírek alapján több labor is előkerült, amit USA finanszíroz pénzzel, tudással, és hasonló volt a kínai is, ráadásul mindegyik amerikai tulajdonban van. Állítólag itt találtak 30% feletti halálozású COVID vírust, a mostani 1-2% körüli volt, az ebola 50%-os ha jól emlékszem. A felek arra hivatkoznak, hogy a vándormadarak hordozzák, azok megfigyelésével lehet a pandémia útját követni, ami valós lehet, mert számtalan vírust hordoznak a madarak, mint vektor élőlények, és nagy távolságokat járnak be. De hordozók már a kérődző vadak is, de azok nem járnak be akkora útvonalat. A fentiek alapján javasoltam a szputnyik alkalmazását a katonáknak, amihez hozzájárult a nyugati lejárató média és a civilek körében kialakult ellenszenv (nem kérték).

Sinopharm

„A kínai Sinopharm gyógyszergyár koronavírus elleni oltóanyaga (vagy R2D2-nyelven BBIBP-CorV) egy inaktivált koronavírusot tartalmazó vakcina, amivel már Magyarországon is oltanak. A Sinopharm többféle inaktivált koronavírus alapú vakcinát is készít, a nálunk kapható oltás a HB02 törzsből készült.”

<https://koronavirus-kisokos.eu/posts/194/>

Ezzel a vakcinával kapcsolatosan felmerült több településen is, hogy a biztosított ampulla némelyikéből, az adott településen, aki be lett oltva 100%-ban COVID-os lett, ebből sajnos voltak halálozások is, mint az Apósom. Nem mindegyik ampulla, de nem egy településről jött visszajelzés hasonlóan. Hogy, most azért mert nem megfelelően lett

elgyengítve, nem megfelelően lett szállítva, tárolva, stb. nem lehet tudni. Vizsgálat úgyszem lesz belőle, mert a többivel a megfelelő védettséget és átoltottságot el lehetett érni.

Konklúzió

Magyarországon az átoltottság magas lett. Versenyt futottunk az idővel. Sok olyan döntést kellett meghozni, ami szakmailag fájdalmas volt. Több javaslatom nem ütötte meg a füleket, olyan sem, amikor a stadionokra terveztem oltópontot, az jegy rendszer alapján történő azonosítással, állatorvosok bevonásával. Ezzel a módszerrel sokkal több embert le lehetett volna sokkal rövidebb idő alatt oltani és védőoltás beadásában az állatorvosok vannak az élen, az állatorvosok bevonását javasolta az állatorvosi kamara is. A stadionok úgyszem üresek, legalább valami hasznos dologra lettek volna használva. A labdarúgás bezárására tett javaslatom, a Miniszterelnök Úrnál részben ment át, mert a gyerekeknek tartott Bozsik tornák felfüggesztésre kerültek, de a teremben lévő futsal tornák nem, pedig az iskolákat bezártuk, a versenysport továbbra is ment az iskola falai között. Sorolhatnám tovább

Felhasznált irodalom:

DS-10 használati utasítás

„Major New Microbial Groups Expand Diversity and Alter our Understanding of the Tree of Life” The Cell, Castelle and Banfield, 2018

https://koronavirus.gov.hu/sites/default/files/sites/default/files/imce/magyar_koronavirus_kezikonyv_2020.06.25.pdf

<https://koronavirus.gov.hu/megelozes>

<https://www.pharminindex-online.hu/vakcinologia/rovid-hirek/a-heten-mar-szallitjak-a-novavax-covid-vakcinajat-az-eu-ban>

https://www.ema.europa.eu/en/documents/product-information/nuvaxovid-epar-product-information_hu.pdf

https://www.ema.europa.eu/en/documents/product-information/comirnaty-epar-product-information_hu.pdf

<https://www.portfolio.hu/uzlet/20220209/szep-csendben-lealltak-az-egyik-koronavirus-vakcina-gyartasaval-525685>

<https://www.portfolio.hu/global/20220506/trombozis-kockazata-miatt-korlatoztak-a-johnson-johnson-vakcinajanak-hasznalatat-543321>

https://koronavirus.gov.hu/sites/default/files/sites/default/files/imce/moderna_vakcina_lakossagi_tajekoztato.pdf

https://ec.europa.eu/health/documents/community-register/2021/20210106150575/anx_150575_hu.pdf

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20211112/a-moderna-jobban-ved-mint-a-pfizer-de-nagyobb-vele-a-szivizomgyulladas-kockazata-510464>

https://www.ema.europa.eu/en/documents/product-information/vaxzevria-previously-covid-19-vaccine-astrazeneca-epar-product-information_hu.pdf

<https://www.portfolio.hu/global/20210930/hivatalos-kevesbe-hatekony-az-astrazeneca-vakcinaja-mint-korabban-allitottak-503110>

[https://koronavirus.gov.hu/sites/default/files/sites/default/files/imce/szputnyik_v_oltoanyag - lakossagi tajekoztato.pdf](https://koronavirus.gov.hu/sites/default/files/sites/default/files/imce/szputnyik_v_oltoanyag_-_lakossagi_tajekoztato.pdf)
<https://www.portfolio.hu/uzlet/20220120/hatasosabb-a-szputnyik-vakcina-az-omikron-ellen-mint-a-pfizer-olasz-es-orosz-tudosok-szerint-522143>
<https://koronavirus-kisokos.eu/posts/194/>

A kritikus infrastruktúra élőerős őrzése és az intézkedéstaktikai képzések kapcsolata

Trapp László

A kritikus infrastruktúra

Magyarországon sajátos módon a kritikus infrastruktúrák védelmét fegyveres biztonsági őrsek látják el. Fegyveres biztonsági őrsgel kell védeni az állam működése, illetőleg a lakosság ellátása szempontjából kiemelkedően fontos tevékenységet, létesítményt, szállítmányt, ha a védelmére a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek nem kötelezettek, de az őrzés a közbiztonság vagy a nemzeti vagyon védelme érdekében indokolt.

A kritikus infrastruktúra védelmét szolgáló fegyveres biztonsági őrseg

A fegyveres biztonsági őrseg meghatározott őrzési feladatokat ellátó, szolgálati fegyverrel és más kényszerítő eszközzel rendelkező, sajátos jogokkal felruházott szervezet, amelynek tagjai a létesítő, illetőleg működtető állami, önkormányzati, vagy egyéb intézménnyel, gazdálkodó szervezettel munkaviszonyban, illetve közalkalmazotti jogviszonyban állnak. A Fegyveres Biztonsági őrseg a 27/1998. (VI.10.) BM rendelet a fegyveres biztonsági őrseg Működési és Szolgálati Szabályzatának kiadásáról 1. fejezet 5. § alapján egy önálló szervezet, mely elkülönül az üzemrendszertől, valamint tagjai az őrzésen túlmutatóan más biztonsági feladatokkal is megbízhatóak.

A fegyveres biztonsági őrseg kialakulása

A fegyveres biztonsági őrseg kialakulásáról, valamint fejlődéséről elmondható, hogy szorosán összekapcsolódnak azokkal a különböző változásokkal, melyek bizonyos védelemi szinteken mentek végbe.

Iparőrsegtől-napjainkig

Magyarországon a mai Fegyveres Biztonsági őrseg megjelenése előtt két elődszervezet létezett: Iparőrseg, melyet a Polgári Fegyveres őrseg követett.

Az Iparőrseg 1953-ban alakult meg, s a személyi állomány kiképzése Csepelen indult egy évvel később. A fő feladatuk az volt, hogy a termelőmunka zavartalanságát biztosítsák. Elsősorban azokból a gyári dolgozókból kerültek ki tagjai, akik értettek a fegyver kezeléséhez. Nem egy állandóan működő testület volt, hanem csupán eseti jelleggel működött, amikor indokolt volt a fellépés egy adott helyzetben.

Személyek fejlődése

1960-ban keresztelték át a szervezetet Polgári Fegyveres őrseggé. A létszám növelése lehetővé tette, hogy országsszerte hozzanak létre őrsegeket, ahol azt szükségesnek érezték. Azonban a következő időszak meglehetősen nehéznek bizonyult, ugyanis kérdésessé vált az őrseg létjogosultsága. A létszám egyre csökkent, megbecsülésben nem részesült a humán erőforrás, valamint a szakmai tudás hiánya jellemezte a személyi állományt. Mivel a helyzet tarthatatlanná vált, 1977-ben frissítésre került a

Működési és Szolgálati Szabályzat, mely sokkal nagyobb hangsúlyt fektetett a képzésekre, mint korábban, valamint a teljes addigi rendszert újraépítette. Változásokat hozott a beosztások terén, valamint megkülönböztető jelvényekkel ruházták fel őket.

A rendszerváltást követően a szervezet új nevet kapott, méghozzá a Fegyveres Biztonsági Őrség nevet. A privatizációból fakadó hátrányok, valamint a megváltozott feltételek miatt sokan mondták fel a szolgálatot a szervezetnél. Csupán 1997-ben lépett életbe az a törvény (1997. évi CLIX. törvény), mely szabályozta a szervezetet, fennállása óta először.

A mai napig működő szervezet feladata a működését elrendelő államigazgatási határozatban meghatározott objektum, létesítmény, szállítmány vagy tevékenység őrsegutásításban előírt módon történő őrzése, védelme.

A fegyveres biztonsági őrseg fejlődési üteme

A fegyveres biztonsági őrseg feladatrendszerét tekintve is vannak jelentős eltérések. Míg az állam működése szempontjából kiemelkedően fontos objektumok őrzését azok az őrök végzik leginkább, akik már rendelkeznek e téren komolyabb tapasztalattal, addig ezzel szemben más objektumok, mint például a repülőtér esetében szinte bárki jelentkezhethet, aki az előírt fizikai és pszichológiai feltételeknek megfelel. Ebből adódóan nem lehetetlen, hogy youtube-on, vagy akár egyes közösségi oldalakon is találkozhatunk repülőtéri őrök toborzását szolgáló felhívásokkal. Ezek a hirdetések kiemelik, hogy bárki jelentkezhethet, aki indíttatást érez erre a pályára. Ha az előzetes teszteket sikeresen teljesítik a jelentkezők, akkor a kiképzést, a felvételt követően ott hajtják végre. Előzetesen fizikai és pszichológiai vizsgálatokon kell a jelentkezőknek megfelelni, melyek sikeres teljesítését követően következik a kiképzés. Ennek keretein belül megismerkedhetnek azon fegyverekkel és eljárásokkal, melyeket szolgálatuk során alkalmazniuk kell. Fegyveres őr lehet bármely tizennyolcadik életévét betöltött büntetlen előéletű magyar állampolgár, aki a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkezik, alkalmas fegyverviselésre, valamint rendelkezik azon képesítési feltételekkel, amely a szolgálati beosztás betöltéséhez elő van írva.

A kritikus infrastruktúrák esetében is biztosított a kiképzés, azonban ezeken a területeken jellemzően nem a pályakezdő fiatalokat alkalmazzák. Nagy hangsúlyt fektetnek a megfelelő kiválasztásra, melynek oka nem csupán az, hogy a legfelkészültebbek teljesítsenek szolgálatot, hanem az is, hogy elkerüljék az esetleges személyi kockázatokat. Általában figyelik a jelentkezők motivációját, valamint korábbi tanulmányait. Az itt szolgálatot teljesítő őrök évente akár 9-10 szakmai továbbképzésen is részt vehetnek, ahol jogszabályismeretüket, valamint elméleti és gyakorlati ismereteiket fejlesztik. Emellett ellenőrzik felkészültségüket, fizikai állapotukat.

A fegyveres biztonsági őrseg alkalmazható intézkedései

Intézkedési kötelezettség

A fegyveres biztonsági őrök jogszerű szolgálat-teljesítésük közben számos intézkedésre jogosultak és kötelesek, melyeket a korábban említett 1997. évi CLIX törvény rögzít.

Az őrök kötelesek felszólítani és igazoltatni minden olyan személyt, akik jogellenes magatartást tanúsítanak, s tevékenységükkel sértik vagy veszélyeztetik a biztonságot.

Abban az esetben, ha az érintett a felszólításra nem reagál és az igazoltatást megtagadja, esetlegesen a konkrét bűncselekmény közben tetten érték, akkor az őrnek lehetősége van visszatartani a személyt mindaddig, amíg a rendőrség a helyszínre érkezik, vagy előállítani a legközelebbi rendőrkapitányságon.

A fentebb felsorolt két esemény vonzataként az őr jogosult a bűncselekmény elkövetésén tetten ért személy ruházatát és csomagját átvizsgálni, s amennyiben bűncselekményből származó, valamint támadásra alkalmas eszközt talál az ellenőrzött személynél, azt tárgyi bizonyításként és a biztonság szavatolása érdekében elveheti.

Annak érdekében, hogy a biztonságot zavaró tevékenységet megszakíthassa a szolgálatot teljesítő személy, az arányosság elvének betartása mellett testi kényszer, valamint pórázon, vagy anélkül vezetett szolgálati kutyát is alkalmazhat, hogy a rendet megzavaró személyt cselekvésre, vagy a cselekvés abbahagyására kényszerítse.

Vegyí eszközt, rendőrbotot, valamint pórázon vezetett szájkosár nélküli őr-kutyát alkalmazhat annak érdekében, hogy egy esetleges támadást megakadályozzon vagy megtörje az ellenszegülést. Az állam működése és a lakosság ellátása szempontjából kiemelkedő fontosságú létesítmény, szállítás és tevékenység védelme érdekében szájkosár és póráz nélküli szolgálati kutyát, valamint lőfegyvert alkalmazhat abban az esetben, ha ezeket fegyveres támadás éri illetve, ha a támadók fel vannak fegyverkezve.

Az alkalmazható intézkedéseket két részre, a személyes szabadságot korlátozó és nem korlátozó intézkedésekre lehet osztani.

A személyes szabadságot nem korlátozó intézkedés az igazoltatás és a felszólítás. Az őr felszólíthatja az érintettet a kifogásolt magatartás abbahagyására, valamint igazoltathatja, s ezáltal ellenőrizheti az ismeretlen személyek személyazonosságát.

A személyes szabadságot korlátozó intézkedések közé tartozik azon személyek jogainak a korlátozása, akiket intézkedése során előállít vagy elfog. Szolgálatteljesítés közben joga van az őrnek előállítani azt, aki nem tudja magát igazolni, aki a figyelmeztetés ellenére sem hagy fel a rendet megzavaró tevékenységével, továbbá akit valamely bűncselekmény elkövetésén tetten érték.

Az őrnek lehetősége van elfogni azt a személyt, akit bűncselekmény elkövetése közben tetten ért, vagy az elkövetés gyanúja áll fenn. Az elfogás megvalósulhat előjárói parancsra, vagy saját döntés alapján, amennyiben tanúbizonyságot nyer, hogy a személyleírások alapján egy körözött személlyel szemben kell intézkedést fogantatnia. Jogában áll elfogni továbbá, akit az őrzött objektum elleni bűncselekmény során tetten ért, vagy azt követően megszökött.

Attól függetlenül, hogy az alkalmazott intézkedés mely kategóriába esik, az őr köteles jelentést írni a történekről, melyet az illetékes rendőrkapitányságra kell megküldeni további kivizsgálás céljából.

A fegyveres biztonsági őrseg által alkalmazható kényszerítő eszközök

- testi kényszer
- vegyi eszköz

- gumibot, rendőrbot
- bilincs
- szolgálati kutya
- lőfegyver

Taktikai módszerek megjelenése kiképzési kézikönyvben

Az 1983-ban kiadott Kiképzési Kézikönyvben már részletesen leírták, hogy a rendszeresített kényszerítő eszközöket hogyan kell használni (bilincs, gumibot, szolgálati kutya, könnygázszóró palack).

A ma is érvényes szabályzat szerint a Fegyveres Biztonsági Őrök az egyenruha kivételével ugyanazokat a kényszerítő eszközöket használják, mint a rendőrség tagjai, de mivel az egyes őrségek maguk szerzik be saját fegyverzeti anyagaikat, így az adott őrség pénzügyi helyzete határozza meg, hogy mennyire modern eszközöket használhatnak az állomány tagjai.

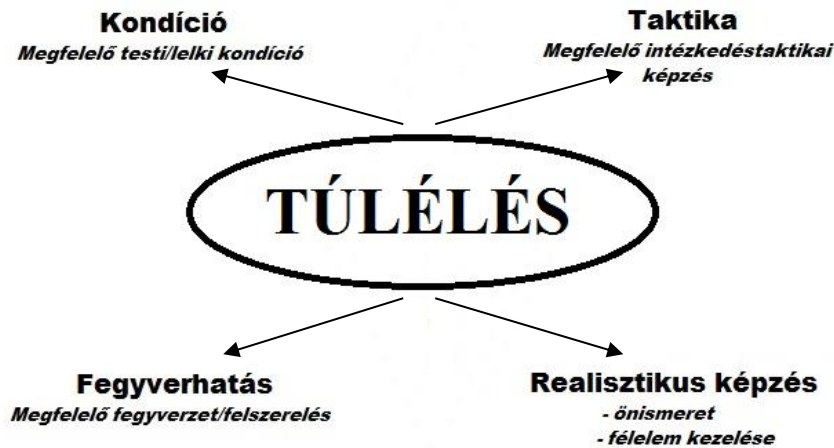
A fegyveres biztonsági őrség kiképzési rendszere

Ahogy a szervezet irányításában és működésében is számos változás volt megfigyelhető, így ez nem volt másként a kiképzések terén sem.

A rendészeti szerepkör és fellépés egyértelműen megkívánja, hogy az intézkedéseket fogantató személyi állomány naprakész ismeretekkel rendelkezzen a fizikai konfliktus helyzetek kezelése terén. Egyfajta társadalmi elvárás is vele szemben, hogy meg tudja védeni magát, a védendő értéket és legyen képes a vonatkozó jogszabályok figyelembevételével fizikai kényszert alkalmazni az intézkedés alá vont személlyel, személyekkel szemben. A fegyveres biztonsági őrségek tekintetében mindenképpen egy olyan stílus független oktatási tananyagra van szükség, amely a megfelelő időkeret és lehetőség biztosítása mellett idomul a jogszabályi előírásokhoz, s szavatolja a fentiek megvalósulását, elősegítve ezzel is annak módját, hogy egy egységes intézkedési kultúra, valamint rutin alakulhasson ki.

A helyzetgyakorlatok, valamint a realiztikus képzések létjogosultsága

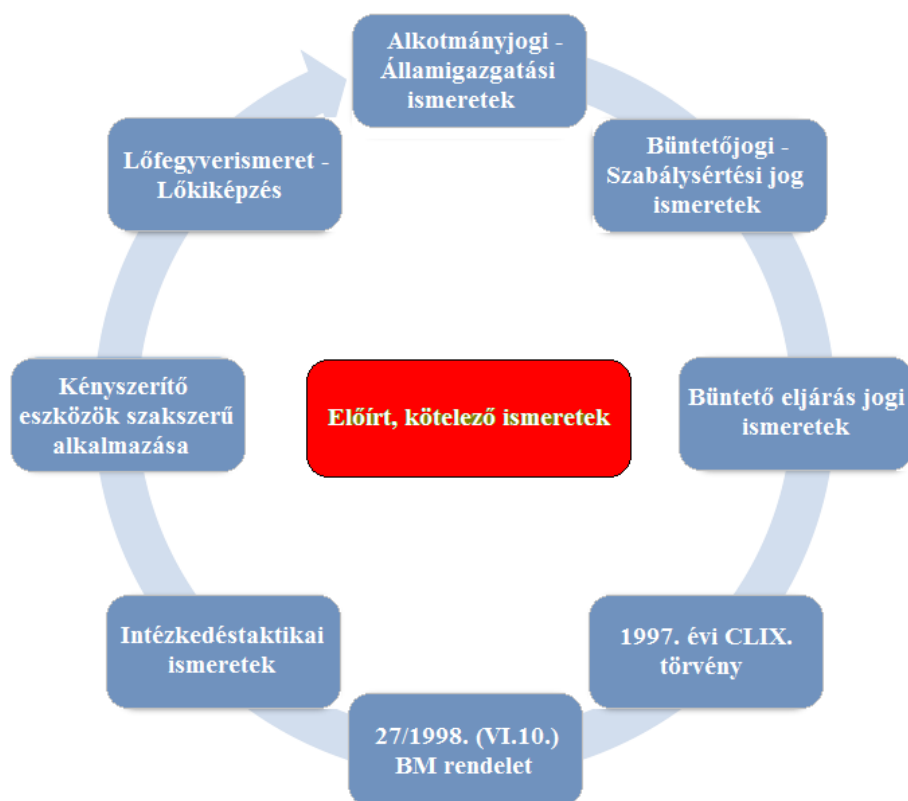
A szimulált stresszhelyzetek „realisztikus képzések” gyakorlása során az űr a tanult önvédelmi fogásokat, bilincselési testhelyzeteket és technikákat használhatja fel ellenőrzött „labor” körülmények között. Ennek keretében vizsgálható az érintett egyén részéről az ütési/ölési gát, továbbá a jogszerű, szakszerű intézkedések gyakorlati alkalmazásának feltételei. A realiztikus képzések középpontjában csakúgy, mint a való életben a túlélés ösztöne található, melynek biztosítása érdekében elengedhetetlen a megfelelő kondíció, fegyverhatás, taktika, önismeret és a félelem kezelése.

A helyzetgyakorlatok kiértékelésével részben képet kapunk az egyén felkészültségi állapotáról, a váratlan helyzetekre történő reakciójáról, valamint annak során felállíthatunk olyan szituációs helyzeteket, melyekkel elősegíthetjük a megfelelő technikák és taktikák alkalmazására történő iránymutatást. A szimulált stresszhelyzetek gyakorlásával követni kell egyfajta arányossági mutatót, mellyel az egyszerűbb végrehajtási módot igénylő intézkedéstől haladunk a komplex végrehajtást igénylő (megemelkedett adrenalin szint, több személlyel szembeni jogszerű-szakszerű fellépés, fegyverhatás stb.) szituációk kialakítása felé.

A humán erőforrás vizsgáztatása

Az őrség tagjának a pszichológiai és orvosi alkalmassági vizsgálaton túl a felhatalmazott szakmai felügyeletét ellátó szerv által összeállított modulokból, valamint az őrséget működtető oktatási tananyagból kell eredményes vizsgát tennie. A pszichológiai alkalmasságot meghatározott időre állítják ki, melyet a munkavégzés során adott időnként meg kell újítani. A sikeres vizsgát követően a személyi állománynak évente az előírt és konkrét lögyakorlatokon, valamint két évente egy hatósági szakmai vizsgán kell részt vennie.

Elengedhetetlen, hogy napjainkban megreformálásra és központosításra kerüljön a fegyveres biztonsági őrök kiképzési rendszere, hisz a növekvő kihívások, fenyegetések ezt mindenképp indokolják. A jelentkezőkkel szemben jelenleg a 18. életév betöltése, magyar állampolgárság – illetve külön jogszabályban meghatározott, szabad mozgás jogával rendelkező személy, fedhetetlen előélet, pszichológiai-, orvosi alkalmasság és a 27/1998. (VI. 10.) BM rendelet 73. § -ban megjelölt szakvizsga, - *valamint az atomenergia alkalmazása körében elrendelt fegyveres biztonsági őrök esetében, a fizikai állóképességre vonatkozó követelmények (190/2011. (IX. 19.) Korm. rendelet 5. melléklet tartalmazza)* teljesítése a feltétele annak, hogy fegyveres biztonsági őrként legyen alkalmazható.

Abból fakadóan, hogy az őrök az anyagi finanszírozásaikat egyénileg oldják meg, meglehetősen kimagasló eltérések mutatkoznak az oktatás és képzés terén is. Túl azon, hogy a jogszabályban meghatározott szintet teljesítik, az őrök maguk rendelkeznek arról, hogy mennyi pénzt és időt fordítanak az őrök egyéni felkészítésére.

Az őrök közötti szakmai felkészültségben megmutatkozó különbségek okai lehetnek többek közt:

- az eltérő anyagi háttér, valamint eszközrendszer
- az oktatási háttéranyagok, valamint azok elérhetősége
- az oktató személyek eltérő szakmai kompetenciái
- jogalkalmazási irányelvek egységesítésének hiánya

Megváltozott biztonsági környezet

A biztonsági környezet megváltozott, hangsúlyosabbá vált a helyettesítő (proxy) erők alkalmazása, a mesterséges intelligencia fejlődése alapjaiban változtatja meg a jelenlegi reagálások szabályait és eljárásrendjét.

A fegyveres biztonsági őrség képessége

Képesnek kell lennie önállóan egy fegyveres támadás elrettentésére, vagy annak bekövetkezése esetén az őrzése alatt álló területnek, munkavállalóinak és anyagi javainak védelmére.

Végeztem egy empirikus kutatást, melynek fókuszában egy konkrét kritikus infrastruktúrát védő biztonsági szolgálat állt.

Az információk begyűjtése anonim kérdőívek kitöltésével valósult meg, melynek kiértékelését követően az alábbi szempontok alapján vontam le következtetéseket:

1. Intézkedés kezdeményezése

- A megkérdezettek körében nem volt jellemző a kérdőívek kitöltését megelőző időszakban, hogy valamilyen rendkívüli eseményre kelljen reagálniuk, így az ingerküszöb is alacsonynak volt mondható esetükben.

(A Jeffrey Cooper nevéhez fűződő COOPER skála következtetéseit idézzem, miszerint nem a fegyver, s nem is a taktika lesz meghatározó egy adott kontaktreagálás eredményre juttatásában, hanem maga az emberi tudatállapot),

úgy a homeosztázis állapotából, a fokozatosság elve nélkül az azonnali kontaktreagálásba kerülve, veszélyeztethetik ebből fakadóan magát az intézkedés eredményességét, valamint ezzel együtt a az intézkedő vagy más személy életét, testi épségét, továbbá a rá bízott vagyonbiztonságot.

- A szimulált stresszhelyzet gyakorlatok során sok esetben nem valósult meg az intézkedési jogkör kialakítása, melynek hozadékaként nagyobb számban volt tapasztalható az ellenszegülés.

2. Kontaktreagálások felvállalása

- Tapasztalható volt, hogy még ellenőrzött labor körülmények között is problémát okozott a vizsgált alanyok körében az interakció *(felszólítás a jogellenes cselekmény abbahagyására)*, és a fizikai kontaktus kezdeményezése, annak felvállalása – összességként egy úgy nevezett hatósági jelleg felépítése.

- Hatósági jelleg felépítése:

Az intézkedési jogkör kialakításával párhuzamban elengedhetetlen a verbális és non verbális kommunikáció együttes alkalmazásával egy úgynevezett hatósági jelleg felépítése, mely nagyban befolyásolhatja magát az intézkedés eredményességét. Természetesen mindez generál egy stresszhelyzetet is az intézkedő személynek, tekintettel arra, hogy az intézkedés kezdeményezésénél nem tudhatja mi lesz a válaszreakció.

- Tapasztalható, hogy fellépni valakivel szemben, akár csak a verbális kommunikáció alkalmazásával is stresszhelyzetet generál, hisz folyamatosan monitorozni kell, hogy az adott akcióra mi lesz az intézkedés alá vont személy válasz reakciója. Együttműködő magatartást tanúsít-e, avagy sem.

3. Jogszabályismeret szinten tartása

- Megállapítást nyert, hogy a résztvevők nem rendelkeztek naprakész ismeretekkel a hatályos jogszabályok tekintetében, s fakadóan ebből kizárólag a rutin jellemezte napi munkavégzésüket. Következtetésem, hogy amennyiben hiányosak az (jogi) ismeretek, úgy mindennek hatása az intézkedési kezdeményezés kialakításában is megmutatkozik, hiszen nincsenek annak a tudásnak a birtokában, amely egyfajta magabiztosságot is nyújthat a hatályos jogszabályokban meghatározott jogok és kötelezettségek felvállalására a fellépés során.

4. Az eszközhasználat szakszerű alkalmazásának fejlesztése

- A részükre biztosított rendszeresített kényszerítő eszközök kifejtett hatásmechanizmusával nem voltak tisztában, továbbá azzal sem, hogy a jogalkotó irányelvei alapján a rendszeresített kényszerítő eszközök alapfunkcióit az eszköz hiánya, valamint annak meghibásodása esetén mivel tudják a törvényes célok elérése érdekében helyettesíteni.

5. Az intézkedés befejezettnek minősül

- Az intézkedés csak részben tekinthető befejezettnek akkor, amikor a kiváltó okot megszüntettük, hiszen az azt követő járulékos utóintézkedések is (elsősegélynyújtás, mentők értesítése, helyszín biztosítása) az intézkedés részét képezik. A résztvevők hiányos ismeretekkel rendelkeztek a járulékos intézkedések kialakításának alapfeltételeivel, valamint azok elmulasztása során a felemről hátrányos jogkövetkezményekkel.

A megváltozott biztonsági környezet

A megváltozott biztonsági környezet megköveteli a létfontosságú létesítmények fegyveres őrseitől az újabb típusú fenyegetésekre, valamint kihívásokra történő felkészülést, illetve egyéb más képességek megszerzését a biztonság megteremtése, valamint annak fenntartása érdekében.

A mesterséges intelligencia rohamos fejlődése alapjaiban változtatja meg a jelenlegi reagálások szabályait és eljárásrendjét. Napjainkban a fenyegetések során gyakran felmerül a kiberfenyegetések reális esélye is, melyre legalább a felismerés, valamint a detektálás képességének megszerzése elengedhetetlen.

Az elmúlt időszak eseményei is (migráns helyzet, COVID, Orosz-Ukrán konfliktus) tökéletesen rávilágítanak arra a tényre, hogy a biztonság megteremtése komplex feladat, s ezzel pedig a kiképzési rendszerekben megjelenő újabb képességek

elsajátításának (mint például a teljesség igénye nélkül a rögtönzött robbanószerek elleni védekezés képességének, illetve a fentiekben említett kiberfenyegetések felismerés képességének) lehetőségeit szükségszerű bevezetni.

A megváltozott biztonsági környezet kapcsán mindenképp említést érdemel az Orosz – Ukrán konfliktus, melynek során a rendőri kontroll Ukrajna területén részleges, s ennek következményeképpen bűnelkövetők, vagy bűnelkövetői csoportok megjelenése a szomszédos országokban releváns veszélyt hordoznak magukban.

A kritikus infrastruktúrát védő fegyveres biztonsági őrség képessége

A fegyveres biztonsági őrsegnek képesnek kell lennie önállóan egy támadás, valamint a biztonságot veszélyeztető konfliktusok kontaktreagálásának felvállalására, vagy annak bekövetkezése esetén az őrzése alatt álló területnek, valamint munkavállalóinak és anyagi javainak védelmére.

Reziliencia

Rugalmas ellenálló képességgel kell rendelkezniük az esetleges bekövetkezett konfliktusok kezelése során, mind a helyszín, mind pedig a kialakult helyzet kapcsán, továbbá a képzések során a célorientáltságot szükségszerű előtérbe helyezni a feladat orientáltság helyébe.

Adaptációs és transzformációs képesség elősegítése, fejlesztése

A rendvédelem egyéb szegmenseiben alkalmazott eljárási rendek átvétele feltétlen szükségesek az azonos intézkedési kultúra kialakítása érdekében, tekintettel arra, hogy egy esetleges realizálás az eredmény biztosításának alapfeltételeként a társszervekkel együttműködve kizárólag ennek megvalósulása esetén következhet be.

A kiképzési rendszer modernizálása, egységesítése

Az azonos intézkedési kultúra kialakítása alapfeltételeként elengedhetetlen újabb képességek megszerzése, melyek alkalmasak lehetnek a növekvő igények kiszolgálására, valamint az új típusú fenyegetésekre való reagálásra, továbbá a társszervekkel történő együttműködések, fellépések magasabb szintű, professzionális hatékony végrehajtására.

Jogszabályi környezetváltás

Mindennek eredményre juttatása érdekében első ízben a kritikus infrastruktúrák védelmét szolgáló fegyveres biztonsági őrsegnek jogszabályi környezetének megreformálásával szükségszerű megteremteni fentiek megvalósulásának lehetőségét.

A cukorbetegség előfordulásának jelentősége a hon- és rendvédelmi szervek dolgozóinál

Dr. Hevesi Judit Ildikó

Bevezetés

A cukorbetegség (*diabetes mellitus, DM*) súlyos, progresszív lefolyású kórállapot, ami számos krónikus szövődményhez vezethet. Fennállásakor nagyobb az előfordulása többek között a szívbetegségnek, az agyi történéseknek, a vesebetegségnek, a látásromlásnak, a végtag amputációnak és a várható élettartam előtti halálozásnak. A betegség szövődményei jelentősen rontják az életminőséget, hatalmas terhet rónak az egyénre és a társadalomra. Gazdasági következményei is súlyosak, mivel mind az alapbetegség, mind a krónikus szövődmények kezelése költséges, az általuk okozott munkaalkamatlanság pedig jövedelemkieséshez, a termelékenység csökkenéséhez és személyügyi problémákhoz vezethet. Ez különösen igaz a fegyveres erők, rendvédelmi szervek és nemzetbiztonsági szolgálatok állományára, ahol a betegség miatt a speciális feladatokat ellátó személyek átmeneti vagy végleges pótlása sokszor nagyon kivételes feladatsort kíván. A már ismert és befolyásolható rizikófaktorok feltárásával és kezelésével az esetek jelentős részében megelőzhető a cukorbetegség, fennállása esetén pedig a szövődmények kialakulása. Ehhez szükség van folyamatos és rendszeres diabetológiai gondozásra az arra akkreditált szakellátóhelyen.

A cukorbetegség prevalenciája

A Nemzetközi Diabétesz Szövetség (*International Diabetes Federation, IDF*) 2021. évi beszámolója szerint, 144 ország adatai alapján a cukorbetegség becsült globális prevalenciája⁵³ 2000-ről 2021-re megháromszorozódott a 20–79 éves kor közötti felnőttek körében. Számszerűen: 151 millióról 537 millió főre nőtt, ez az utóbbi érték 2021-ben a Föld népességének a 10,5%-át jelentette, Magyarország ugyanazon korcsoportba tartozó lakosságának pedig a 9,1%-át. Ha a prevalencia növekedésének üteme nem változik, akkor a 2030-as évben előreláthatóan már 643 millió ember fog diabéteszsel élni a 20–79 éves korosztályból, ami a Föld lakosságának 11,3%-át jelenheti.⁵⁴ Magyarországi adatok szerint 2000 és 2014 között a cukorbetegség incidenciája⁵⁵ (a 30 év alatti korosztályt kivéve) csökkent – hasonlóan a más országokban tapasztalt számokhoz –, de a prevalencia hazánkban is fokozatosan nőtt.⁵⁶

A cukorbetegség típusai

⁵³ „meghatározott betegségben szenvedő egyének aránya (előfordulási gyakorisága) a teljes népességben” Idegen szavak gyűjteménye. <https://idegen-szavak.hu/prevalencia> (Letöltés időpontja: 2023. 01.10.)

⁵⁴ Magliano J. Dianna et al.: International Diabetes Federation: IDF Diabetes Atlas, 10th edition, Brussel, Belgium, 2021, 11-19. <https://diabetesatlas.org/atlas/tenth-edition/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 16.)

⁵⁵ „egy adott időtartam alatt újonnan keletkező esetek gyakorisága” Idegen szavak gyűjteménye. <https://idegen-szavak.hu/incidencia> (Letöltés időpontja: 2023. 01.10.)

⁵⁶ Kempler Péter: A 2-es típusú cukorbetegség incidenciája, prevalenciája, a kórházi kezelés mutatói és a betegség költségei hazánkban, *Diabetologia Hungarica*, 2022, 30(2): 71, 72 DOI: 10.24121/dh.2022.5.2

A cukorbetegség a hasnyálmirigy által elválasztott inzulin hormon hiánya vagy hatásának elmaradása következtében létrejött komplex, a szénhidrát-, fehérje- és zsírszanyagcserét egyaránt érintő, általában végleges állapotot jelentő megbetegedés.⁵⁷ Az etiológiai⁵⁸ csoportosítás alapján az esetek 90%-ában 2-es típusú diabéteszről (*Type 2 Diabetes Mellitus, T2DM*) van szó, mely mögött az inzulin hatásának elmaradása, azaz a hormon relatív hiánya áll. A 10%-ban előforduló 1-es típusú (*Type 1 Diabetes Mellitus, T1DM*) megbetegedést az inzulintermelő sejtek elpusztulása okozza, ami életveszélyt jelentő abszolút inzulinhiánnyal jár. A cukorbetegség minden formája előfordulhat bármely életszakaszban, de a T1DM-re inkább a 30-40 éves kor alatti kezdet jellemző, míg T2DM inkább a későbbi életkorra jellemző. Kis számban fellelhető a cukorbetegség több más típusa is (terhességi, gyógyszer vagy vegyszer okozta, örökletes formájú...). A hon- és rendvédelmi szervek dolgozóinak életkora és a T2DM cukorbetegségen belüli előfordulása miatt ez az a kórkép, melynek prevenciója⁵⁹ jelentős eredményt hozhat a munkaalkalmasság megőrzése céljából.

A cukorbetegség kialakulásának okai, az életmóddal kapcsolatos rizikófaktorok

A T1DM kialakulásának okai nem tisztázottak, de ismeretesek olyan tényezők, melyek elindíthatják azt a folyamatot, melynek során a saját szervezet elpusztítja a hasnyálmirigy inzulint termelő sejtjeit. Sikerült azonosítani olyan genetikai jellemzőket, melyek jelenléte esetén fokozódhat a T1DM kialakulására a hajlam, de befolyásolhatják különböző környezeti tényezők is. Kialakulásának folyamatából adódik, hogy ez idáig nincs bizonyítékunk hatékony megelőzési módszerről.

A sokkal nagyobb betegszámot jelentő T2DM esetén jobban megfigyelhető az öröklődés. Számos, az anyagcsere-folyamatokban szerepet játszó olyan gént is azonosítottak, melyek jelenléte gyakoribbá teszi a betegség kialakulását. Kifejlődésében viszont nagyobb szerepet kapnak a környezeti tényezők, mint például az úgynevezett civilizációs betegségek: a mozgásszegény életmód, az egészségtelen táplálkozás és következményként az elhízás. Ezek növekvő gyakorisága és a várható élettartam emelkedése magyarázza, hogy a cukorbetegség globális prevalenciája jelenleg is világszerte növekedést mutat. Az életmód-változtatással, vagyis a megfelelő étrend alkalmazásával és a fokozott testmozgással jelentős számban elkerülhetővé válik a T2DM kialakulása.^{60, 61} A terhesség során jelentkező átmeneti szénhidrát-anyagcserezavar (*gesztációs diabetes mellitus, GDM*) rizikófaktor a későbbi T2DM-nek, az ezzel szövődött terhesség után 10

57 Winkler Gábor, Baranyi Éva: Cukorbetegség egészségkárosító hatása. 2007, Budapest: Springmed Kiadó, 15

⁵⁸ „Az ok-okozati összefüggést tanulmányozó tudomány” Idegen szavak gyűjteménye. <https://idegen-szavak.hu/kereses/etiologia> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 12.)

⁵⁹ „megelőzés” Idegen szavak gyűjteménye. <https://idegen-szavak.hu/keres/prevencio> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 16.)

⁶⁰ Pan XR. et al: Effects of diet and exercise in preventing NIDDM in people with impaired glucose tolerance: The Da Qing IGT and Diabetes Study. *Diabetes Care* 1997;20:537-544

DOI: [10.2337/diacare.20.4.537](https://doi.org/10.2337/diacare.20.4.537)

⁶¹ Tuomilehto Jaakko et al.: Prevention of type 2 diabetes mellitus by changes in lifestyle among subjects with impaired glucose tolerance. *The New England Journal of Medicine*; 2001; 344: 1343-1350

DOI: [10.1056/NEJM200105033441801](https://doi.org/10.1056/NEJM200105033441801)

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11333990/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 16.)

évvél az esetek felében cukorbetegség alakul ki.⁶² Ezért a GDM-es nők a szénhidrát-anyagcsere zavar szűrését illetően a szülés után is, életük végéig fokozott odafigyelést igényelnek.

A nem megfelelő táplálkozás (rostban és általában növényi eredetű élelmiszerekben szegény étrend, cukrozott italok fogyasztása) a kóros szénhidrát-anyagcsere állapoton kívül számos megbetegedés etiológiai tényezője, a fokozott energiabevitel a testsúly (testtömeg) kóros mértékű emelkedéséhez vezethet. Az elhízás mértékét a mindennapokban a testtömegindex (*body mass index, BMI*) értékkel határozzuk meg, mely a méterben kifejezett testmagasság és a kilogrammban megadott testtömeg négyzetének a hányadosa. A 18,5 és 24,9 kg/m² közötti érték normálisnak tekintendő, 25-39,9 kg/m² közötti érték esetén túlsúlyról, 30 kg/m² felett elhízásról, 40 kg/m² felett pedig súlyos elhízásról beszélünk, a szív- és érrendszeri (*kardiovaszkuláris*) betegségek kialakulásának rizikója pedig a 25 kg/m² értéktől egyre fokozódik.⁶³ Az aktuális tápláltsági szint meghatározása kiegészítendő a felső csípőlapát és az alsó bordaív szintje közötti távolság felénél mért derék vagy haskörfogat méretével is, mely a zsigeri elhízásra enged következtetni, ez pedig nők esetén 80 cm felett, férfiak esetén pedig 94 cm felett jár nagyobb kardiovaszkuláris rizikóval és a BMI értékhez képest szorosabb kapcsolatban van a T2DM kialakulásával.^{64, 65} A mai magyar populációban a túlsúly férfiaknál 40%-ban, nőknél 32%-ban, az elhízás pedig férfiaknál és nőknél is 32-32%-ban van jelen.⁶⁶ Így a testsúlytöbblet és a cukorbetegségen kívüli következményes megbetegedések (asztma, kardiovaszkuláris betegségek, alvási apnoe, ízületek kopása, bizonyos rosszindulatú daganatok kialakulása) hazánkban is fontos népegészségügyi problémát jelentenek.

A dohányzás a kardiovaszkuláris betegségek egyik fő kockázati tényezője. A rendszeres dohányzás rontja a szénhidrát- és a zsíryanycserét is, cukorbetegség esetén pedig elősegíti az érkárosodások kialakulását. Ide tartozik a szívkoronária betegsége; kialakulásának relatív rizikója a dohányzók esetében 20%-kal magasabb, mint a nemdohányzóknál. Az Egészségügyi Világszervezet (*World Health Organization, WHO*) 2020-as adatai szerint Magyarországon a felnőtt lakosság 28%-a tartozott a rend-

62 Baranyi Éva et al.: Javaslat a terhesség alatti glukózanycsere zavarok felismerésére. A Magyar Diabetes Társaság (MDT) Diabétesszel Társuló Terhességgel Foglalkozó Munkacsoportja 2015. október 6-i kerekasztal-megbeszélésének ajánlásai. *Diabetologia Hungarica*, 2016;24(2): 85-88.

63 Douketis D. James et al.: Canadian guidelines for body weight classification in adults: application in clinical practice to screen for overweight and obesity and to assess disease risk. *Canadian Medical Association Journal*, 2005; 172: 995–998. DOI: 10.1503/cmaj.045170

<https://www.cmaj.ca/content/172/8/995> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 10.)

64 Yumuk Volkan et al.: European guidelines for obesity management in adults. *Obes*, 2016,9(1): 64

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26641646/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 12.)

65 Neeland J. Ian et al.: Dysfunkcional adiposity and the risk of praediabetes and type 2 diabetes in obese adults. *JAMA*, 2012; 308: 1150-9 DOI: 10.1001/2012.jama.11132

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22990274/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 10.)

66 Rurik Imre et al.: Az elhízás kezelése és megelőzése: táplálkozás, testmozgás, orvosi lehetőségek. Hazai szakmaközi ajánlás. *Orvosi Hetilap*, 2021; 162(9): 323–33 DOI: [10.1556/650.2021.32020](https://doi.org/10.1556/650.2021.32020)

szeresen dohányzók csoportjába, ez csaknem megegyezik az Európa Unió tagállamainak az átlagával (26%).⁶⁷ További sajnálatos tény, hogy a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a fiatalabb korosztályban nagyobb a dohányosok aránya.

A krónikus alkoholfogyasztás szintén a 2-es típusú cukorbetegség potenciális kockázati tényezője. Magyarországon 2018-ban az egy főre jutó éves alkoholmennyiség 10,7 abszolút liter, az alkoholisták becsült száma 2020-ban pedig 392 ezer fő volt.⁶⁸

A cukorbetegséget összefüggésbe hozták a rövid alvási idővel és a rossz alvásminőséggel is. Egy vizsgálatban azt találták, hogy a relatív kockázat minden egyes órával rövidebb alvásidő esetén körülbelül 9%-kal nőtt.⁶⁹ Ennek a rizikófaktornak az előfordulása magas a hon- és rendvédelmi szervek dolgozóinál, hiszen a fiziológiás bioritmust megzavaró éjszakai, illetve váltott műszak rendszeres és elkerülhetetlen velejárója munkavégzésüknek.

Már évtizedek óta ismert tény, hogy a T2DM tüneteinek kialakulásához vagy annak progressziójához hozzájárulhatnak a szervezet fokozott stressz okozta metabolikus reakciói is. A túlzott szorongás és stresszhelyzet a legalattomosabb civilizációs következmények, hiszen az életünkből nem tudjuk teljesen kizárni. A hon- és rendvédelmi dolgozók nem szokványos körülmények között végzik munkájukat, fokozott fizikai és pszichés stressznek vannak kitéve. A szolgálati feladatok teljesítése fenyegetheti saját testi épségüket is, és gyakran ők találkoznak az emberi élet, a testi épség vagy az anyagi javak károsodásának következményeivel. Egyéb tényezők is jelenthetnek stresszforrást, például épp e szervezetek egyik legfőbb jellemzője, a hierarchikus felépítés még békeidőben is feszültségeknek lehet kiindulópontja. Az alkalmazottak körében nem ritka a depresszió és a kiegészítő szindróma sem.

A betegség diagnosztizálásának felállítása

A diabetes jellegzetes tünetei (fokozott szomjúságérzés, szájszárazság, fáradékonyság, testsúlycsökkenés, a szervezet gyulladós elváltozásai) T1DM esetén gyakrabban jelentkeznek és könnyebben felismerhetőek, azonban T2DM esetén hiányozhatnak. A diagnózis felállítása minden esetben csak laboratóriumi vizsgálati eredmény alapján történhet. Panaszok esetén az éhgyomi vénás vérből kapott 7,0 mmol/l vagy magasabb illetve az étkezés időpontjától függetlenül levett vénás vérből kapott 11,1 mmol/l vagy magasabb érték alapján vélelmezhető cukorbetegség.

67 WHO report on the global tobacco epidemic 2021: addressing new and emerging products is the eighth in a series of WHO reports that tracks the status of the tobacco epidemic and interventions to combat it: 146-147 <https://www.who.int/publications-detail-redirect/9789240032095> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 18.)

68 Országgyűlés Hivatala, Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, Képviselői Információs Szolgálat, Infotablo, 2021/32; Egészség 2021 www.parlament.hu/documents/10181/39233533/Infotablo_2021_32_egeszseg_2021.pdf/49615b30-871c-0ad2-a52c-8c9f5102d75a?t=1631605435733 (Letöltés időpontja: 2023. 01. 28.)

69 Zhilei Shan et al. Sleep duration and risk of type 2 diabetes: a meta-analysis of prospective studies. Diabetes Care. 2015; 38: 534 DOI: 10.2337/dc14-2073

A T2DM kialakulása hosszú folyamat, a felfedezést évekkal korábban inzulinrezisztencia⁷⁰ előzi meg. Ez az inzulintermelő sejteket a fokozott működésre kényszeríti, melynek következtében a hormon mennyisége megnő a vérben. Amikor a sejtek már kimerülnek a fokozott termelésben, emelkedni kezd az étkezés utáni vércukorérték, majd később az éhgyomri is.⁷¹ Ha ez utóbbi már emelkedett (6,0 mmol/l feletti), de még a diabetes kritériumát (7,0 mmol/l) nem éri el, a diagnózis felállításához használatos a terheléses vércukorvizsgálat (*oral glucose tolerance test, OGTT*), melynek során a vizsgált egyén 75 g glükózt fogyaszt, majd bizonyos időpontokban a szérumban lévő vércukorérték meghatározása céljából vérvétel történik. Ha a vizsgálatot a klinikai protokoll szerint, az előírásnak megfelelő körülmények között végzik el, az eredmények alapján nemcsak a cukorbetegség mutatható ki időben, hanem definiálhatók az azt megelőző kórállapotok is (*prediabetes*), mint az emelkedett éhgyomri vércukorszint (*impaired fasting glycaemia, IFG*), a csökkent glükóztolerancia (*impaired glucose tolerance, IGT*) vagy azok együttes jelenléte.⁷² A szénhidrát-anyagcsere zavar megnevezése az OGTT eredmények függvényében az 1. táblázatban látható. Az utóbbi években a diagnózis felállításához a standard laboratóriumi módszerrel történt haemoglobin A1c (HbA1c) érték meghatározását is használjuk, azonban ennek használata egyéb betegségek fennállása (például vérszegénység) esetén korlátokba ütközik.⁷³ A HbA1c érték az elmúlt 6-10 hét vércukor értékeinek az átlagára enged következtetni és 6,5% vagy annál magasabb érték utal definitív cukorbetegség fennállására.

1. táblázat A szénhidrát-anyagcsere zavar diagnosztikai kritériumai (WHO, 2006)

	Normál szénhidrát-anyagcsere állapot	IFG	IGT	IFG és IGT együtt	DM
Éhgyomri vércukorérték (mmol/l)	≤ 6,0	6,1-6,9	≤ 6,0	6,1-6,9	≥7,0
OGTT 120 perces vércukorérték (mmol/l)	<7,8	<7,8	7,8-11,0	7,8-11,0	≥11,1

A cukorbetegség kezelése

⁷⁰ “a sejtek érzéketlenné válnak az inzulin nevű hormon hatásával szemben, ami a vércukor (glükóz) sejtbetartását segítené” Wikipédia <https://hu.wikipedia.org/wiki/Inzulinrezisztencia> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 12.)

⁷¹ Ramlo-Halsted BA. et al.: The natural history of type 2 diabetes, Implications for Clinical Practice, Diabetes Care, 1999;26: 771-789 DOI: 10.1016/s0095-4543(05)70130-5

⁷² WHO, Definition and diagnosis of diabetes mellitus and intermediate hyperglycaemia. Report of a WHO consultation. 2006, Geneva: 36. <https://www.who.int/publications/i/item/definition-and-diagnosis-of-diabetes-mellitus-and-intermediate-hyperglycaemia> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 09.)

⁷³ Magyar Diabetológiai Társaság, Egészségügyi Szakmai Irányelv – A diabetes mellitus kórismézéséről, a cukorbetegség antihyperglykaemiás kezeléséről és gondozásáról felnőttkorban, Diabetologia Hungarica, 2020; 28 (3): 137

A tudomány mai állása szerint az T1DM nem gyógyítható kórkép, az az életben maradáshoz élethosszig tartó inzulinpótlást igényel. A betegség korai felismerésével, rendszeres diabetológiai gondozás mellett, egyénre szabott inzulinterápiával és megfelelő életmóddal a betegek teljes életet élhetnek.

A T2DM és a praediabetes kezelése nagyon összetett, magában foglalja az életmód- és a gyógyszeres kezelést. Célja az életminőség megtartása vagy javítása, illetve a szövődmények megelőzése vagy késleltetése. Ezeknek eszköze a vércukorszint, a testsúly, a kardiovaszkuláris kockázati tényezők, a társbetegségek (például magasvérnyomás-betegség, kóros vérzsír[lipid]-értékek) és a szövődmények kezelése. Mindez holisztikus⁷⁴ szemléletet és személyközpontú megközelítést kíván az egészségügyi személyzet részéről.⁷⁵ Jelenleg a cukorbetegség szűrését, diagnosztizálását és kezelését illetően a Magyar Diabetológiai Társaság (MDT) 2020-as évi Egészségügyi Szakmai Irányelvében megfogalmazott javaslatok követendők.

A kezelés alapja az életmód-terápia, ami a megfelelő étrend betartását jelenti a fokozott fizikai aktivitás mellett. A korábban használt „diéta” kifejezés helyett ma már a kifejezőbb orvosi táplálkozásterápia fogalmát használjuk. Ez magában foglalja a mikro- és makrotápanyagok, a cukorhelyettesítő szerek, az élelmi rostok és az élvezeti szerek javasolt használatát.⁷⁶ A T2DM kezelésével kapcsolatos hazai és nemzetközi szakmai ajánlások fókuszába került a testsúlykontroll, valamint azon gyógyszerek alkalmazása, melyek testsúlycsökkentő hatásúak vagy legalább testsúly-semlegesek. Már 5-10%-os testsúlycsökkenés is jelentős klinikai előnyökkel jár, a 10–15% vagy annál nagyobb súlycsökkenés pedig betegségmódosító hatású lehet, a cukorbetegség remissziójához vezethet. A jelenség farmakológiai kezelés nélkül 3 hónapig vagy annál hosszabb ideig fennálló normál vércukorszintet jelent.⁷⁷ A javasolt fokozott fizikai munkavégzést az egyén teherbíró képességéhez és edzettségi állapotához kell igazítani. A fokozott izommunka javítja a vércukorszintet, kedvezően befolyásolja a keringési kockázati tényezőket, elősegíti a testsúlycsökkenést és a kórmegelőző állapotokban késlelteti a cukorbetegségbe történő konverziót.

A T2DM gyógyszeres kezelésében a gyógyszerek széles választéka áll rendelkezésünkre. Ezek különféle mechanizmusokkal képesek csökkenteni a vércukorszintet (az inzulintermelés serkentése, a vizelettel való cukorürítés fokozása, a szénhidrát bélből történő felszívódásának gátlása...). Mellékhatás-profiljuk, alkalmazási módjuk (tabletta, injekció) és költségeik is eltérőek. Bizonyos készítmények gátolják az érlelmeszedés (*atherosclerosis*) progresszióját, használatukat előnyben részesítik a kardiovaszkuláris szövődmények jelenlétekor. Ennek megfelelően a szakmai ajánlások különféle megfontolandó körülményeket jelölnek meg, amelyek megkönnyítik az adott esetben

⁷⁴ „az a gyógyítási mód, melynél figyelembe veszik a beteg értelmi, fizikai és szociális állapotát is” Idegen szavak gyűjteménye. <https://idegen-szavak.hu/incidencia> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 10.)

⁷⁵ Davis J. Melanie et al.: Management of Hyperglycemia in Type 2 Diabetes, 2022. A Consensus Report by the American Diabetes Association (ADA) and the European Association for the Study of Diabetes (EASD), Consensus Report Diabetes Care, 2022; 45 (11): 2753-2786: 2753
DOI: 10.2337/dci.22.0034

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36148880/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 10.)

⁷⁶ MDT Szakmai ajánlás, 2020 i.m.: 142

⁷⁷ ADA-EASD Consensus report, 2022, i.m.: 2771

előnyösebb gyógyszercsoport(ok) kiválasztását.⁷⁸ A T2DM progresszív betegség, melynek előrehaladásával egyre csökken a szervezet inzulintermelő kapacitása, ami hosszabb- rövidebb idő elteltével inzulinkezelés bevezetését teszi szükségessé. Ezt ma már késleltetni tudjuk egyes gyógyszerek alkalmazásával.

Kísérőbetegségek és szövődmények

A T2DM leggyakoribb kísérőbetegségei többek között a magasvérnyomás-betegség és a diszlipidémia (a vérben abnormis lipidszintekkel járó zsírsanyagcsere-zavar); ezek együttes szerepe régóta ismert az érlelmeszedés korai megjelenésében. A 2000-es évek elején gyakran említettük a *metabolikus szindróma* fogalmát, ennek kritériuma az alábbiak közül bármelyik három jelenléte: a haskőrfogat, a vérben bizonyos lipidparaméterek (triglicerid, nagy sűrűségű lipoprotein, koleszterin), a vérnyomás és az éhgyomri vércukorszint kóros értéke.⁷⁹ Ismeretes, hogy az ennek talaján kifejlődő T2DM, valamint a daganatos kórképek, egyes mentális betegségek, alvási rendellenesség és a nem alkoholos zsírmáj gyakran együtt fordulnak elő. A legújabb ajánlások azonban már nem javasolják a metabolikus szindróma fogalmát diagnózisként használni, azt inkább koncepcióként kell kezelni az oktatás során.⁸⁰ A cukorbetegség gyakran jár együtt a vér magasabb húgysavszintjével is, ami a köszvény⁸¹ előjele lehet.

A cukorbetegség potenciálisan életveszélyt jelentő akut szövődményei a vércukorszint hirtelen változásával kapcsolatosak. A kórosan magas vércukorszint a szervezet savbázis egyensúlyának felbomlásával (ketoacidózis) és a víz- és ionháztartás zavarával (hyperosmolaris coma) is járhat. Az alacsony vércukorszint (*hypoglycaemia*) esetén a szervezetben relatív vagy abszolút inzulin-többlet jön létre, ami a cukorbetegség kezelésére használatos gyógyszeres terápia mellékhatásaként alakul ki. A hypoglycaemia előfordulása elsősorban inzulinkezelés mellett jellemző, de kialakulhat olyan, nem-inzulin természetű gyógyszerek alkalmazásakor is, melyek hatásmechanizmusa az inzulintermelő sejtek hormonelválasztásának fokozásán alapul. A kórosan alacsony vércukorszint oka a kezelés melletti, nem megfelelő szénhidrátmenyiséget tartalmazó étel fogyasztása, a nagyobb glükózfelhasználás fokozott fizikai munkavégzés miatt, illetve a túlzott alkoholfogyasztás okozta csökkent glükóztermelés a májban.⁸²

⁷⁸ MDT Szakmai ajánlás, 2020, i.m.: 158

⁷⁹ Alberti, 2009 Alberti G. Kelvin et al.: Harmonizing the metabolic syndrome: A joint interim statement of the International Diabetes Federation Task Force on Epidemiology and Prevention; National Heart, Lung, and Blood Institute; American Heart Association; World Heart Federation; International Atherosclerosis Society; International Association for the Study of Obesity. *Circulation*, 2009; 120: 1640-1645
DOI: 10.1161/CIRCULATIONAHA.109.192644.
<https://www.ahajournals.org/doi/10.1161/circulationaha.109.192644#> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 12.)

⁸⁰ MDT Szakmai ajánlás, 2020, i.m.: 137

⁸¹ „a purin (egyfajta szerves vegyület) lebontásának túlterheltségéből eredő betegség. A megbetegedés az ízületeket érinti, mely először főként a láb öregujj ízületén jelentkezik, ennek neve podagra” Wikipédia. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Köszvény> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 12.)

⁸² Kerényi Zsuzsa: Crisisállapotok diabetes mellitusban. Hypoglycaemiás Coma in Halmos Tamás- Jermendy György (szerk.) *Diabetes Mellitus*. Medicina Könyvkiadó Rt., 2002, Budapest: 387

A krónikus szövődmények alapvetően az érrendszer károsodását jelentik, az 500 µm-nél kisebb erek esetén kis-ér-(*mikro*-), nagyobb esetén nagy-ér-(*makro*-)vaszkuláris károsodásról beszélünk. A tartósan magas vércukorérték különféle molekuláris elváltozásokat okozhat, amelyek következtében a szervezetet felépítő molekulákban szerkezeti átalakulások alakulhatnak ki. Ezek kezdetben rejtve maradnak és reverzibilisek, de idővel a szövetek szerkezetének és működésének egyre súlyosabb elváltozásaival járnak, az ismétlődő és halmozott károsodások szövettől függően pedig rövidebb-hosszabb idő múlva visszafordíthatatlan szervi diszfunkcióhoz vezethetnek. A kis-ér-károsodás leginkább a szem ideg- vagy rechérttyáját (retinopathia), a vese glomerulusait (nephropathia) vagy az idegeket (neuropathia) érinti.

A cukorbetegsége jellemző felgyorsult érlemezésedés a nagy-ér-károsodások közé tartozó kardiovaszkuláris betegségekhez (szív-, agyi és perifériás erek szűkülete és elzáródása) vezethet. Mindezek végstádiumaként vakság, vesetranszplantációt vagy művesekezést igénylő veseelégtelenség, szívinfarktus, stroke, végtag-amputációt igénylő végtagkárosodás alakulhat ki, a várható élettartamnál korábbi halálalással.

Az IDF becslése alapján 2021-ben a 20-79 éves korosztályt tekintve globálisan több mint 6,7 millió ember halála következett be cukorbetegséggel összefüggő ok miatt. Az okok mögött pedig több mint 60%-ban a diabetes szövődményeként gyakran kialakuló, de attól függetlenül is jelentkező szív- és érrendszeri kórképek állnak, melyek Magyarországon a vezető halálokoknak számítanak.⁸³ Az e betegségekben elhunytak száma hazánkban az azonos számú lakosságra számítva az Európai Unió országainak átlagához képest magasabb.⁸⁴ Emögött a lakosság rosszabb általános egészségi állapota mellett a diagnosztika, a szűrés és a kezelés nem megfelelő hatékonysága is állhat.

A Belügyminisztérium (BM) irányítása alatt álló egyes rendvédelmi feladatokat ellátó szervek, mint az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (OKF), a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (BVOP), az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK), illetve egyéb szervek adatai alapján a Felülvizsgálói Orvosi Bizottság (FÜV) jogerős döntései 2022-ben a hivatásos állományból 247 alkalommal mondták ki az egészségügyi alkalmatlanságot, ezek mögött az esetek 12,14%-ában (n = 30) állt kardiovaszkuláris betegség.⁸⁵

A hon- és rendvédelmi szervek esetén a cukorbetegséggel kapcsolatos munkaalkalmasságot a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról és a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes rendvédelmi feladatokat ellátó szerveknél foglalkoztatott hivatásos állomány és rendvédelmi igazgatási alkalmazotti állomány alkalmasságvizsgálatáról szóló rendeletek és utasítások rögzítik. A hon- és rendvédelmi oktatási intézményekbe jelentkezés esetén az igazolt cukorbetegség minden formája kizáró oknak minősül. A már állományban lévő dolgozókat illetően a munkavégzés szempontjából alkalmatlanságot jelent a stabilan nem beállítható diabetes, illetve a

⁸³ IDF Diabetes Atlas, 2021, i.m.: 55

⁸⁴ Eurostat Statistics Explained, Cardiovascular disease statistics, 2018 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Cardiovascular_diseases_statistics#Deaths_from_cardiovascular_diseases (Letöltési idő: 2023. 01. 20.)

⁸⁵ Az ORFK vezető főorvosának közlése

kialakult szövődmények (előrehaladott veseelégtelenség, szívelégtelenség, maradványtünetekkel járó agyi történés).^{86,87} Egyes utasításokban – például a rendőrségi személyi állomány alkalmasságvizsgálatára vonatkozóan alkalmazandó utasítása alapján - egyes tiszti és tiszthelyettesi besorolási osztályba tartozó szolgálati beosztások esetén alkalmatlanságot jelent az inzulinnal kezelt diabetes mellitus, míg a szövődménymentes, gyógyszeres kezelés alatt álló dolgozó alkalmassága kizárólag akkor állapítható meg, ha a vizsgálatot megelőző 12 hónap folyamán nem volt súlyosan alacsony vércukorértéke, illetve az egyén tisztában van annak bevezető tüneteivel és kockázataival.⁸⁸

A cukorbeteg tünetei, enyhébb következményei és szövődményei is befolyásolhatják a munkavégzést, a munkaalkalmasságot. Például a vércukor-ingadozás esetén jelentkező látászavar lehetetlenné teszi a szolgálati lőfegyver biztonságos használatát; a diabeteses-lábat jellemző, idegrendszeri és érkárosodás következtében kialakult alsó végtagi érzészavar és bőrfekély megjelenése mellett pedig veszélyes és lehetetlen a szolgálati bakancs viselése. Igen kellemetlenek a perifériás idegrendszeri károsodás tünetei, mint az éjszakai órákban jelentkező lábzsibbadás vagy égő fájdalom, melyek megzavarják a nyugodt pihenést. A betegségben és elhízásban is gyakrabban van jelen az alvási apnoe szindróma, amit a felső légutak összeesése jellemez alvás közben, ez a légáramlás megszűnéséhez, az szervezet oxigénszintjének csökkenéséhez és felriadáshoz vezet. A rossz minőségű alvás további károsodásokat okozhat, napközben pedig figyelemzavarhoz vezethet.

A 2-es típusú cukorbetegség szűrővizsgálata

Az IDF 2021-es adatai alapján a 20–79 éves kor közötti korosztályban mintegy 240 millió ember élt nem diagnosztizált cukorbetegséggel.⁸⁹ Gyakran késik a diagnózis, számos esetben pedig a szövődmény kialakulása miatti rutin laborvizsgálat derít fényt az alapbetegség jelenlétére. Minél hosszabb ideig van a vércukorérték magas tartományban, annál magasabb a szövődmények kialakulásának kockázata.

A szénhidrát-anyagcsere-zavar korai felismerése és kezelése alapvető fontosságú a szövődmények megelőzése és késleltetése szempontjából is. Éppen ezért a T2DM kialakulását illetően a prevenciók tevékenység a magas kockázatú személyek felkutatására, szűrésére és adott esetben kezelésére irányul. Ebből a szempontból ki kell emelni a 45 év feletti dolgozókat, a súlytöbblettel rendelkezőket (BMI ≥ 25 kg/m² és/ vagy férfiaknál ≥ 94 cm, nőknél ≥ 80 cm haskörfogatméret), akiknek a családjában előfordul cukorbetegség, akik magasvérnyomás-, valamilyen kardiovaszkuláris betegségben vagy diszlipidémiában szenvednek, a mozgásszegény életmódúakat, akik bizonyos gyógyszereket szednek és azokat a nőket, akiknek terhessége GDM-mel szövődött vagy a szülési korra

86 10/1015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról

<https://njt.hu/jogszabaly/2015-10-20-15> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 15.)

87 45/2020. (XII. 16.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes rendvédelmi feladatokat ellátó szerveknél foglalkoztatott hivatásos állomány és rendvédelmi igazgatási alkalmazotti állomány alkalmasságvizsgálatáról

<https://njt.hu/jogszabaly/2020-45-20-0A> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 15.)

88 35/2020. (XII. 23.) ORFK utasítás a Rendőrség állományának alkalmasságvizsgálatáról

<https://njt.hu/jogszabaly/2020-35-B0-8E> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 15.)

⁸⁹ IDF Diabetes Atlas, 2021, i.m.: 30

számított nagy súlyú magzatot hoztak a világra, illetve akik polycystás ovarium szindrómában⁹⁰ szenvednek. A szűrővizsgálatra javasolható a FINDRISC (Finnish Diabetes Risk Score) kérdőív magyar verziójának használata – egyszerűsége, költséghatékony-sága és nemzetközileg validált jellege miatt. Egyszerű kérdésekkel, pontrendszerrel azonosíthatók a cukorbetegség kialakulása szempontjából a nagy kockázatnak kitett személyek, akiknél az OGTT vizsgálat elvégzésével a diabetes és prediabetes állapotot is ki lehet mutatni.^{91,92} Az IDF adatai szerint 2021-ben 20-79 éves korosztályban körülbelül 537 millió cukorbeteg mellett 860 millió beteg volt prediabetes állapotban.⁹³ A diabetes-szűrés gyakorisága mindenkor igazodik a vonatkozó hatályos jogszabályhoz, a szűrést negatív esetben az alapellátás szintjén 3 évente érdemes megismételni. Ha igazolódik a T2DM vagy a praediabetes, akkor az egyént minél hamarabb gondozásba kell venni diabetológiai szakrendelésen.⁹⁴

A cukorbetegség és szövődményeinek megelőzése

A cukorbetegség és a gyakran azzal járó, de attól függetlenül is előforduló szív- és érrendszeri betegségek hátterében szerepelnek közös, megelőzhető és befolyásolható rizikófaktorok. Ilyen a dohányzás, a mozgásszegény életforma, az egészségtelen táplálkozás, a mértéktelen alkoholfogyasztás – ezek mind az egészségtelen életmód jellegzetességei. Mindezek elhízáshoz, magasvérnyomás-betegséghez, szénhidrát- és zsíranyagcsere-zavarokhoz vezethetnek, melyek következménye lehet atherosclerosis talaján kialakult valamilyen kardiovaszkuláris betegség.

A cukorbetegség megelőzésének leghatékonyabb eszköze az életmód-terápia, azaz a megfelelő táplálkozással a kívánatos testsúly elérése és/vagy megtartása, valamint a rendszeres fizikai aktivitás.⁹⁵ Az ajánlott étrendnek alkalmazkodnia kell az érintett személy tápláltsági állapotához, energiaszükségletéhez, fizikai aktivitásához, egyéni igényekhez és a társadalmi és kulturális tradíciókhoz. Elhízás esetén a testsúlycsökkenés mérsékli a T2DM és a kardiovaszkuláris betegségek kialakulásának kockázatát, javítja az életminőséget. Prediabetesben az életmód-terápia mellett

⁹⁰ „A petefészkekben kialakuló kórkép hormoneltéréseket, szénhidrátanyagcsere-rendellenességeket (cukorbetegség, hyperinsulinaemia), magas vérnyomást, menstruációs ciklus-zavarokat, bőrproblémákat, fokozott szőrnövekedést (hirsutizmus), akár meddőséget is előidézhet” Nemzeti Egészségügyi Központ, Egészségvonal. <https://egeszsegvonal.gov.hu/p-q/810-policisztas-ovarium-szindroma-pcos.html> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 29.)

91 MDT Szakmai ajánlás, 2020, i.m.: 184

92 FINDRISC kérdőív magyar változata

https://diabet.hu/upload/diabetes/document/cukorbetegseg_kockazat_mero_finderisk_kerdoiv_20110608.pdf?web_id= (Letöltés időpontja: 2023. 01. 10.)

⁹³ IDF Diabetes Atlas, 2021, i.m.: 33

94 MDT Szakmai ajánlás, 2020, i.m.: 185

95 Yoon Uzung et al.: Efficacy of lifestyle interventions in reducing diabetes incidence in patients with impaired glucose tolerance: a systematic review of randomized controlled trials. *Metabolism*, 2013; 62(2): 303-314. DOI: 10.1016/j.metabol.2112.07.009

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22959500/> (Letöltés időpontja: 2022. 12. 17.)

egyetlen gyógyszer hatóanyag alkalmazható, a metformin. Ez segíthet a T2DM kialakulásának megelőzésében, de ez a hatása elmarad a megfelelő életmód-kialakítás betegségmegelőző hatásától.⁹⁶

A rendszeres aerob – vagyis a nagy izomcsoportokat bevonó, ritmikus jellegű – testmozgásnak szintén jótékony a hatása az anyagcserére.⁹⁷ Hosszú távon a kisebb, de rendszeres fizikai aktivitásnak is jelentős az előnye, így az átlagos napi lépésszám emelése (például napi 4000-ról 8000-re) is csökkentheti a kardiovaszkuláris halálozás kockázatát.⁹⁸ Az elhízás kezelése komoly szakmai kihívás, annak megelőzése eredményesebb lehet.

Az alkohol kétélű fegyver, kis dózisban jótékony hatása van, nagy mennyiségben számos betegség okozója lehet. Már rendelkezésünkre állnak epidemiológiai adatok, melyek szerint a mérsékelt alkoholfogyasztás (napi 1-2 dl bor) járhat előnyökkel anyagcsere, illetve a szív-érrendszer szempontjából, és csökkentheti (legfeljebb 20%-kal) a T2DM kialakulásának kockázatát, elsősorban a nők körében.⁹⁹ Cukorbetegség fennállásakor nők számára naponta legfeljebb 1, férfiak részére 2 egység alkoholfogyasztása tanácsolható.¹⁰⁰ A WHO meghatározta a különféle szeszes italok egy egységnyi mennyiségét (kb. 15 g tiszta mennyiségű alkohol), ami 1–1,5 dl bornak, 3 dl sörnek vagy 0,3 dl égetett szesznek felel meg. Egyik káros hatásának következménye, hogy fokozza a nem kívánt vércukoresés kockázatát, különösen olyan személyek esetében, akik inzulinválasztást fokozó szereket vagy inzulin(oka)t kapnak.

Az életmódváltás – a dohányzás elhagyása, az alkoholfogyasztás mérséklése, a javasolt étrend betartása, a rendszeres fizikai munkavégzés beillesztése a mindennapokba – akaratot, elszántságot, motivációt igényel, ezek alapja a beteg hiteles informálása. Az egészségügyi ellátásban az 1970-es években jelent meg a „health literacy” fogalma. Az azóta egyre többet idézett és használt kifejezést többféleképpen fordították, definíciója is sokféle. Legtalálhatóbb fordítása: egészségműveltség, a WHO sok mindenre kitérő megfogalmazása szerint „olyan kognitív és szociális készségek halmaza, amelyek meghatározzák az egyes emberek motivációját és képességét, hogy hozzáférjenek, megértésük és felhasználják azokat az információkat, amelyek elősegíthetik a jó egészség fenntartását és fejlesztését... [T]öbbet jelent, mint kiadványok olvasását vagy sikeres vizitek

96 Knowler C. William et al.: Diabetes Prevention Program Research Group, 2002 Diabetes Prevention Program Research Group: Reduction in the incidence of type 2 diabetes with lifestyle intervention or metformin. The New England Journal of Medicine, 2002; 346: 393-403. DOI: 10.1056/NEJMoa012512

<https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa012512> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 12.)

97 Najafipour Farzad et al.: Effect of regular exercise training on changes in HbA1c, BMI and VO₂max among patients with type 2 diabetes mellitus: an 8-year trial. BMJ Open Diabetes Research and Care, 2017;5:e000414 DOI: 10.1136/bmjdr-2017-000414

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29177050/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 12.)

98 Saint-Maurice F. Pedro et al.: Association of daily step count and step intensity with mortality among US adults. JAMA, 2020; 323: 1154 DOI: 10.1001/jama.2020.1382

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32207799/> (Letöltési idő: 2023. 01. 18.)

99 Knott Craig et al.: Alcohol consumption and the risk of type 2 diabetes: a systematic review and dose-response meta-analysis of more than 1.9 million individuals from 38 observational studies. Diabetes Care. 2015; 38: 1809 DOI: 10.2337/dc15-0710

100 Evert B. Alison et al.: Nutrition therapy recommendations for the management of adults with diabetes. Diabetes Care, 2013; 36: 3832 DOI: 10.2337/dc13-2042

lebonyolítását... [A]z egészséggel kapcsolatos információ hozzáféréseinek és felhasználási képességének javítása révén döntő szerepe van az egyén egészség feletti kontrolljában.”¹⁰¹ Az egészségnevelésnek már gyermekkorban el kellene kezdődnie és élet-hosszigan kellene tartania hiszen a tudomány fejlődésével egyre több információ és eszköz áll rendelkezésünkre a prevencióban.

A hon- és rendvédelmi dolgozóknál is fontos az egészséges életmód támogatása rendszeres, akár egyéni, akár csoportos információátadással és pszichológusi támogatással. Erre példa, hogy 2017-ben az Amerikai Légierő – együttműködve a San Antonio-Willford Hall Ambulancia szakembereivel – elindította a Group Lifestyle Balance (GLB) elnevezésű cukorbetegség-megelőzési programot, melyet eredetileg a Pittsburghi Egyetemen fejlesztettek ki és hét légitámaszon teszteltek. Az egyéves program elsősorban csoportterápia formájában történő életmódréninget jelentett, ebbe bevontak mind aktív, mind veterán katonákat, illetve családtagjaikat. Az elérendő cél az volt, hogy az egész életen át tartó, szokássá váló viselkedést alakítsanak ki.¹⁰² Hiszen az egyén életmódváltásra való motivációját és az egészségügyi személyzettel való tartós együttműködését a szociális- legfőképpen a családi háttér alapvetően meghatározza.

A szénhidrát-anyagcsere zavar minél korábbi felismerése és kezelése alapvető fontosságú a szövődmények megelőzése és késleltetése szempontjából is, hiszen a krónikus betegségek már a kórmegelőző állapotokban is jelentkezhetnek. A érelváltozások mögött álló érelmeszesedés már a manifeszt cukorbetegség kialakulása előtt évtizedekkel elindul a rizikófaktorok jelenlétével, és már prediabetesben előtörhet valamilyen klinikai kép (pl. szívinfarktus) formájában. A megelőzés fontos eleme a befolyásolható rizikófaktorok és kísérőbetegségek (magasvérnyomás, abnormális lipidszintek, alvászavarok) kezelése is.

A cukorbetegségben megfigyelhető, hogy az elégtelen anyagcserekontroll fokozza az évtizedekkel később kialakuló szövődmények kockázatát. Ezt a jelenséget glikémiás örökségnek, metabolikus vagy vaszkuláris memóriának is nevezik. Ez is magyarázza a szűrés fontosságát, hiszen a cukorbetegség diagnózisának felállításakor indított intenzív vércukorkontroll elengedhetetlen a hosszú távon megjelenő szövődmények kockázatának lehető legnagyobb mértékű csökkentéséhez.¹⁰³

Az utóbbi évtizedekben a T2DM kezelésében olyan új, innovatív hatóanyagok váltak elérhetővé, melyeknek előnyös hatásai túlmutatnak a cukorbetegség kezelésén. Nemcsak mérséklék a vércukorszintet, de csökkentik a szív- és érrendszeri szövődmények előfordulási gyakoriságát is, növelik a túlélést. Ezeknek az úgynevezett betegségmódosító készítményeknek (diabetes/disease modifying drugs) alkalmazása a minél korábbi stádiumban alapvető fontosságú a kór állapot kedvezőbb kimenetele szempontjából. E

101 Csizmadia Péter: Az egészségműveltség definíciói. Egészségfejlesztés, 2016; 57 (3): 41
https://epa.oszk.hu/02900/02987/00003/pdf/EPA02987_egeszsegfejlesztes_2016_03_041-044.pdf
(Letöltés időpontja: 2023. 01. 21.)

102 Bedi Shireen: Air Force diabetes prevention program shows promising results
<https://www.wpafb.af.mil/News/Article-Display/Article=1373697/air-force-daibetes-prevention-program-shows-promising-results/> (Letöltés időpontja: 2023. 01. 10.)

103 Chalmers John- Cooper E. Mark: UKPDS and the Legacy Effect, The New England Journal of Medicine, 2008; 359:1618-1620 DOI: 10.1056/NEJMe0807625

készítmények rendelkezősége szakvizsgákhoz kötött, az alapellátásban dolgozó orvos csak szakorvosi javaslattal írhatja fel. Az utóbbi évek technikai vívmányai csak speciális diabetológiai centrumokban érhetőek el. Ilyen a folyamatos vércukorszintet monitorozó rendszer szenzor vagy inzulinadagoló pumpa, melyek T2DM és T1DM fennállása esetén is alkalmazhatóak, de csak T1DM esetén rendelhetőek társadalombiztosítási támogatással. Az innovatív terápiák és technikák mellett a tartósan jó szénhidrát-anyagcsere állapot elősegíti a szövődmények megelőzését vagy időbeli késleltetését.

Következtetés

A cukorbetegség az egész szervezetet érintő kórállapot, hiszen maga a szénhidrát-háztartás más anyagcsere-folyamatokban is központi szerepet játszik. A világszerte emelkedő tendenciájú kórállapottal kapcsolatban olyan konkrét, bizonyítottan hatásos intézkedésekre van szükség, melyek a betegség megelőzésére vagy kialakulása esetén a szövődmények elkerülésére irányulnak.

Mindezekben nagy szerepe van a hon- és rendvédelmi szervek egészségügyi szolgálatának is. Az általuk nyújtható magas színvonalú gyógyító-megelőző, pszichológiai ellátás és foglalkozás-egészségügyi tevékenység egyaránt célozza az állomány egészségének megőrzését és az egészségkárosodások megelőzését. Ebben fontos helyet kell kapnia a cukorbetegség és a kardiovaszkuláris elváltozások prevenciójának. A cukorbetegséggel közös rizikófaktorokkal rendelkező szív- és érrendszeri betegségek halálozásával kapcsolatos lesújtó magyarországi adatok mögött a lakosság rosszabb általános egészségi állapota mellett ok lehet a diagnosztika, a szűrés és a kezelés nem megfelelő hatékonysága is.

A rizikóstátusz szélesebb körű felvétele és akár a FINDRISC kérdőív kitöltése már az előzetes alkalmassági vizsgálat során, a felvételre jelentkező személy foglalkoztatását megelőzően vagy az időszakos illetve soron kívüli alkalmassági vizsgálatok alkalmával is megtörténhet. Ahogyan a betegség kezelése, úgy annak megelőzése is komplex feladat, ami az egészségügyi személyzet részéről is csapatmunkát igényel. A megelőzés és kezelés legfőbb eszköze az életmód -terápia és a gyógyszeres kezelés. A kezelő teamben az orvos mellett ott kell lennie a szakasszisztensnek, a dietetikusnak, de helyet kell benne kapnia a mozgásterápiában jártos szakembernek és a pszichológusnak is.

Alapvető fontosságú, hogy a szénhidrát-anyagcserezavarban szenvedő egyének minél hamarabb gondozásba kerüljenek, mégpedig akkreditált diabetológiai szakellátóhelyen, ahol a terápiák szélesebb körben elérhetőek.

Felhasznált irodalom

10/1015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról

<https://njt.hu/jogszabaly/2015-10-20-15> Letöltés: 2022.01.15.

35/2020. (XII. 23.) ORFK utasítás a Rendőrség állományának alkalmasságvizsgálatáról

<https://njt.hu/jogszabaly/2020-35-B0-8E> Letöltés: 2022.01.15.

45/2020. (XII. 16.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes rendvédelmi feladatokat ellátó szerveknél foglalkoztatott hivatásos állomány és rendvédelmi igazgatási alkalmazotti állomány alkalmasságvizsgálatáról

<https://njt.hu/jogszabaly/2020-45-20-0A> Letöltés: 2022.01.15.

Alberti G. Kelvin et al.: Harmonizing the metabolic syndrome. *Circulation*, 2009; 120: 1640-1645. DOI: 10.1161/CIRCULATIONAHA.109.192644.

<https://www.ahajournals.org/doi/10.1161/circulationaha.109.192644#>

Bedi Shireen: Air Force diabetes prevention program shows promising results

<https://www.wpafb.af.mil/News/Article-Display/Article=1373697/air-force-daibetes-prevention-program-shows-promising-results/>

Baranyi Éva et al.: Javaslat a terhesség alatti glukózyanyagcsere zavarok felismerésére. *Diabetologia Hungarica*, 2016;24(2): 85-88.

Chalmers John- Cooper E. Mark: UKPDS and the Legacy Effect, *The New England Journal of Medicine*, 2008; 359:1618-1620 DOI: 10.1056/NEJMe0807625

Csizmadia P.: Az egészségműveltség definíciói. *Egészségfejlesztés*, 2016; 57 (3): 41-44
<https://>

epa.oszk.hu/02900/02987/00003/pdf/EPA02987_egeszsegfejlesztes_2016_03_041-044.pdf

Davis J. Melanie et al.: Management of Hyperglycemia in Type 2 Diabetes, 2022. A Consensus Report by the American Diabetes Association (ADA) and the European Association for the Study of Diabetes (EASD), *Consensus Report Diabetes Care*, 2022; 45 (11): 2753-2786

DOI: 10.2337/dci.22.0034

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36148880/> Letöltés : 2023.01.10.

Knowler C. William et al.: Diabetes Prevention Program Research Group: Reduction in the incidence of type 2 diabetes with lifestyle intervention or metformin. *The New England Journal of Medicine* 2002; 346: 393-403. DOI: 10.1056/NEJMoa012512

<https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa012512>

Douketis D. James et al.: Canadian guidelines for body weight classification in adults: application in clinical practice to screen for overweight and obesity and to assess disease risk. *Canadian Medical Association Journal*, 2005;172: 995–998. DOI: 10.1503/cmaj.045170

www.cmaj.ca/content/172/8/995

Etiológia, Idegen szavak gyűjteménye. <https://idegen-szavak.hu/etiologia>

Eurostat Statistics Explained, Cardiovascular disease statistics, 2018

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Cardiovascular_diseases_statistics#Deaths_from_cardiovascular_diseases

Evert B. Alison et al.: Nutrition therapy recommendations for the management of adults with diabetes. *Diabetes Care*, 2013; 36: 3821-3842. DOI: 10.2337/dc13-2042

FINDRISC kérdőív magyar változata

https://diabet.hu/upload/diabetes/document/cukorbetegseg_kockazat_mero_findrisk_kerdoiv_20110608.pdf?web_id=

Holisztikus, Idegen szavak gyűjteménye <https://idegen-szavak.hu/holisztikus>

Incidencia, Idegen szavak gyűjteménye <https://idegen-szavak.hu/incidencia>

Inzulinrezisztencia, Wikipédia <https://hu.wikipedia.org/wiki/Inzulinrezisztencia>

Kempler Péter: A 2-es típusú cukorbetegség incidenciája, prevalenciája, a kórházi kezelés mutatói és a betegség költségei hazánkban, *Diabetologia Hungarica*, 2022, 30(2): 69-76
DOI: 10.24121/dh.2022.5.2

Kerényi Zsuzsa: Crisisállapotok diabetes mellitusban. Hypoglycaemiás Coma in Halmos Tamás- Jermendy György (szerk.) *Diabetes Mellitus*. Medicina Könyvkiadó Rt., 2002, Budapest: 381-894

Knott Craig et al.: Alcohol consumption and the risk of type 2 diabetes: a systematic review and dose-response meta-analysis of more than 1.9 million individuals from 38 observational studies. *Diabetes Care*, 2015; 38: 1804–12 DOI: 10.2337/dc15-0710

Köszvény, Wikipédia. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Köszvény>

Magliano J. Dianna et al.: International Diabetes Federation: IDF Diabetes Atlas, 10th edition, Brussel, Belgium, 2021.
<https://diabetesatlas.org/atlas/tenth-edition/>

Magyar Diabetológiai Társaság, Egészségügyi Szakmai Irányelv – A diabetes mellitus kórismézéséről, a cukorbetegség antihyperglykaemiás kezeléséről és gondozásáról felnőttkorban, *Diabetologia Hungarica* 2020; 28 (3)

Najafipour Farzad et al.: Effect of regular exercise training on changes in HbA1c, BMI and VO₂max among patients with type 2 diabetes mellitus: an 8-year trial. *BMJ Open Diabetes Research and Care*, 2017;5:e000414 DOI: 10.1136/bmjdr-2017-000414
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29177050/>

Neeland J. Ian et al.: Dysfunkcional adipositas and the risk of praediabetes and type 2 diabetes in obese adults. *JAMA*, 2012;308:1150-9 DOI: 10.1001/2012.jama.11132
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22990274/>

Polycisztás ovarium szindróma: Nemzeti Egészségügyi Központ, Egészségvonal <https://egeszsegvonal.gov.hu/p-q/810-policisztas-ovarium-szindroma-pcos.html>

Országgyűlés Hivatala, Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, Képviselői Információs Szolgálat, Infotablo. 2021/32; *Egészség 2021*
www.parlament.hu/documents/10181/39233533/Infotablo_2021_32_egeszseg_2021.pdf/49615b30-871c-0ad2-a52c-8c9f5102d75a?t=1631605435733

Pan XR. et al: Effects of diet and exercise in preventing NIDDM in people with impaired glucose tolerance: The Da Qing IGT and Diabetes Study. *Diabetes Care* 1997;20:537-544
[DOI:10.2337/diacare.20.4.537](https://doi.org/10.2337/diacare.20.4.537)

Polycisztás ovarium szindróma: Nemzeti Egészségügyi Központ, Egészségvonal.
<https://egeszsegvonal.gov.hu/p-q/810-policisztas-ovarium-szindroma-pcos.html>

Prevalencia, Idegen szavak gyűjteménye. <https://idegen-szavak.hu/prevalencia>

Prevenció, Idegen szavak gyűjteménye. <https://idegen-szavak.hu/prevenicio>

Ramlo-Halsted BA. et al.: The natural history of type 2 diabetes, Implications for Clinical Practice, *Diabetes Care*, 1999;26: 771-789 DOI: 10.1016/s0095-4543(05)70130-5

Rurik Imre et al.: Az elhízás kezelése és megelőzése: táplálkozás, testmozgás, orvosi lehetőségek. Hazai szakmaközi ajánlás. Orvosi Hetilap. 2021; 162(9): 323–33 DOI:[10.1556/650.2021.32020](https://doi.org/10.1556/650.2021.32020)

Saint-Maurice F. Pedro et al.: Association of daily step count and step intensity with mortality among US adults. JAMA, 2020; 323: 1151–1160 DOI: 10.1001/jama.2020.1382

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32207799/>

Zhilei Shan et al.: Sleep duration and risk of type 2 diabetes: a meta-analysis of prospective studies. Diabetes Care. 2015; 38: 529–37 DOI: 10.2337/dc14-2073

Tuomilehto Jaakko et al.: Prevention of type 2 diabetes mellitus by changes in lifestyle among subjects with impaired glucose tolerance. The New England Journal of Medicine 2001; 344: 1343-1350 DOI: 10.1056/NEJM200105033441801

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11333990/>

WHO, Definition and diagnosis of diabetes mellitus and intermediate hyperglycaemia. Report of a WHO consultation. 2006, Geneva

<https://www.who.int/publications/i/item/definition-and-diagnosis-of-diabetes-mellitus-and-intermediate-hyperglycaemia>

WHO report on the global tobacco epidemic 2021: addressing new and emerging products is the eighth in a series of WHO reports that tracks the status of the tobacco epidemic and interventions to combat it

<https://www.who.int/publications-detail-redirect/9789240032095>

Winkler Gábor, Baranyi Éva: Cukorbetegség egészségkárosító hatása. 2007, Budapest: Springmed Kiadó

Yoon Uzung et al.: Efficacy of lifestyle interventions in reducing diabetes incidence in patients with impaired glucose tolerance: a systematic review of randomized controlled trials. Metabolism 2013; 62(2): 303-314. DOI: 10.1016/j.metabol.2012.07.009

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22959500/>

Yumuk Volkan. et al.: European guidelines for obesity management in adults. Obes Facts 2016,9(1): 64

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26641646/>